

యోగ వాసిష్ఠ సంగ్రహము

సేకరణ మరియు సంకలనము

చింతలపాటి వి ఏ దుర్గా ప్రసాద్

ముందు మాట

ముందుగా నా మాతా పితరులైన కీ.శే. శ్రీరంగనాయకమ్మ, గోపాల కృష్ణ మూర్తి లకు వందనములు. నేను 1972 నుంచి 1974 వరకు ఖమ్మం జిల్లా నేలకొండపల్లి మండలంలోని రాజేశ్వరపురం గ్రామంలో మా అక్క బావ (కీ.శే. కొమరిగిరి రామమోహనరావు) దగ్గర చదువుకున్నాను. వారి స్వగ్రామము అదే మండలములోని చెరువుమాధవరము. ఆ నేల (రామదాసుగా ప్రసిద్ధికెక్కిన కంచర్ల గోపన్న స్వగ్రామము నేలకొండపల్లి) మహిమ ఏమోగానీ మా మామయ్య (కీ.శే. కొమరిగిరి అంజయ్య) అఖండ రామభక్తుడు. అలాగే మా బావ ఆంజనేయ స్వామి భక్తుడు. అప్పటి నుంచే నాకు కూడా కొంచెము రామాభిమానము అలవడింది. ఈ క్రమంలో ఆకాశవాణిలో ధారావాహికగా ప్రసారమైన ఉషశ్రీ రామాయణ ప్రవచనాలు మరియు ఆయన వచన రామాయణము నన్ను ఎంతో ఆకట్టుకొన్నాయి. శ్రీ భాష్యం అప్పలాచార్యులు వారి శ్రీమద్రామాయణము (తత్వదీపిక) మరియు శ్రీ విద్యాప్రకాశానందగిరి స్వామి వారి వసిష్ఠ గీత నాలో గురువైన వసిష్ఠ మహర్షి దగ్గర శ్రీరాముడు (సాక్షాత్ నారాయణుడు) బ్రహ్మ జ్ఞానాన్ని పొందిన విషయమై వివరించిన "యోగ వాసిష్ఠము" చదవ వలననే కుతూహలం కలిగినది. ఈ జ్ఞానాన్ని (యోగ వాసిష్ఠ సంగ్రహము) వైకుంఠ ఏకాదశి (29/12/2017) నుంచి 22/05/2018 వరకు WhatsApp మాధ్యమం ద్వారా బంధువులతో, స్నేహితులతో పంచుకోవడం జరిగింది. ఈ గ్రంథ పఠనము వలన మా వాదూలస గోత్ర ఋషులైన భార్గవుడు (శుక్రాచార్యుడు) మరియు వీతహవ్యుడు గురించి సవిస్తరంగా తెలుసుకొన్నందుకు చాలా ఆనందిస్తున్నాను. మూడవ ఋషి అయిన సావేతస గురించి గ్రంథములో రాలేదు. బహుశా అయిన రామాయణ కాలం తర్వాత వాడు కావచ్చు. ఇందు కోసము ఈ క్రింది గ్రంథాలను చదవడం జరిగింది.

1. వసిష్ఠ-రామ సంవాదము by శ్రీ వై హెచ్ రామకృష్ణ, 2. యోగవాసిష్ఠం కథలు by శ్రీ కాండూరి జానకీరామ శాస్త్రి, 3. వాల్మీకీయ జ్ఞాన వాసిష్ఠము by శ్రీ చింతలపాటి లక్ష్మీ నరసింహ శాస్త్రి, 4. శ్రీ యోగ వాసిష్ఠము by శ్రీ పూర్ణానంద, 5. జ్ఞాన వాసిష్ఠము by డా॥ గోడా వెంకటేశ్వర శాస్త్రి
ఇందుకు నా ధర్మపత్ని సరోజిని మరియు మిత్రులు ఎంతో ప్రోత్సాహము అందించడము జరిగినది. గ్రంథము సంక్షిప్తము చేసే క్రమంలో చాలా తప్పిదాలు, వ్యాకరణ దోషాలు జరిగి ఉండవచ్చు. పూర్తి వివరణ కూడా ఇవ్వలేకపోవడము అయినది. సలహాలు, సూచనలు ఉంటే అందించ గలరు.

May 2018

భవదీయుడు

Flat No. 301, Tirumala Nivas, Judges Colony,

చింతలపాటి వి ఏ దుర్గా ప్రసాద్

Judges Colony, Malakpet, Hyderabad-36.

Mail ID: chvadurgaprasad@rediffmail.com

ఉపోద్ఘాతము

ప్రపంచమందున్న ప్రతి జీవి ఆనందాన్ని కాంక్షిస్తూ, దానికై ప్రయత్నం చేస్తుండడం తెలిసిన విషయమే. కాని, ఆ ప్రయత్నంలో సుఖం లభించినా అది తాత్కాలికమే అవుతుంది కాని శాశ్వతము అగుట లేదు. అంతేకాక ఈ సుఖము దుఃఖముతో కూడియే ఉంటున్నది. అంతేగాక మానవుని జీవితంలో బాహ్యముగా కర్మాచరణము, అంతరముగా జ్ఞానము ఎరుగుట ఆవశ్యకము. వీటినే ధర్మము, బ్రహ్మము అందురు. ధర్మమును ఆచరించ వలెను, బ్రహ్మమును పొంద వలెను. బ్రహ్మమును జీవితములో పొందని వానిని "కృపణుడు" అనగా దీనుడు, దరిద్రుడు అని ఉపనిషత్ వాక్యము. మానవుడు ఏది సుఖమో, ఏది దుఃఖమో తెలియని అజ్ఞానములో ఉన్నాడు. అట్టి మానవునికి ఇహ-పర-శాశ్వత సుఖోపాయాలను తెలపడానికి, బోధ పరచడానికి, హిత బోధ చేయడానికి వేదాలు, పురాణాలు, కావ్యాలు అనేకము వచ్చినాయి. వీటిలో అతి ప్రముఖ మైనది 32000 శ్లోకాలతో మానవుని జీవితానికి అద్దము పట్టేలా సుసూక్ష్మమైన ఆత్మ తత్వాన్ని సులభంగా అందించ గలిగిన వసిష్ఠ రామ సంవాదంగా వెలసిన కావ్యమే "యోగ వాసిష్ఠము".

ఇందులో ఆరు ప్రకారణాలు ఉన్నాయి. అవి వైరాగ్య ప్రకరణము (1500 శ్లోకాలు), ముముక్షు వ్యవహార ప్రకరణము (1000 శ్లోకాలు), ఉత్పత్తి ప్రకరణము (7000 శ్లోకాలు), స్థితి ప్రకరణము (3000 శ్లోకాలు), ఉపశమ ప్రకరణము (5000 శ్లోకాలు), నిర్వాణ ప్రకరణము (14500 శ్లోకాలు).

దీనిని సులభతరం చేయడానికి కాశ్మీర దేశీయులైన అభినవ పండితులు 6000 శ్లోకాలుగా సంగ్రహించిన గ్రంథమే "జ్ఞాన వాసిష్ఠము" మరియు "లఘు వాసిష్ఠము" అని ప్రసిద్ధి.

శ్రమద్రామాయణము, బాలకాండ, మొదటి సర్గ అయిన సంక్షేప రామాయణములో వాల్మీకి మహర్షి నారదునితో పదహారు గుణములు కల మానవుని గురించి ప్రశ్నించగా, సమాధానంగా అట్టి గుణములు కలవాడు శ్రీరాముడు అని చెప్తాడు. గురువుగా వసిష్ఠ మహర్షి ఈ "యోగ వాసిష్ఠము" ద్వారా శ్రీరామునికి (నారాయణునికి) బోధించిన బ్రహ్మ జ్ఞానము వలన ఉత్తరోత్తరా శ్రీరాముని పదహారు గుణములకు కారణమైనది. ఈ విధంగా పదహారు ఉత్తమ గుణములైన "గుణవంతుడు, వీర్యవంతుడు, ధర్మజ్ఞుడు, కృతజ్ఞుడా భావం కలవాడు, సత్యవాక్యుడు, దృఢవ్రతుడు, చారిత్రము కలవాడు, సర్వ భూత హితకరుడు, విద్వాంసుడు, సమర్థుడు, ప్రియదర్శనుడు, ఆత్మవంతుడు, జితక్రోధుడు, ద్యుతిమంతుడు, అసూయారహితుడు, అవసరమైనప్పుడు మాత్రమే కోపం తెచ్చుకో గలిగే వాడు తో విరాజిల్లాడు. (శ్రీరాముని గుణగణాలు వాటి మీద యోగ వాసిష్ఠము యొక్క ప్రభావము తరువాత

ఎప్పుడైనా చర్చించుకొందాము). అయితే రాముడు ఎలాంటి వాడు? రామో విగ్రహవాన్ ధర్మః ఈ విధముగా గురువాకృత ప్రభావముచే శ్రీరాముడు దీనిని వాంఛించడు, ద్వేషించడు. కనుక అతనికి అసంతృప్తి ఉండదు. మితభాషి అయి ప్రాప్తించిన కార్యక్రమాలందు ఆసక్తి రహితంగా ప్రతిస్పందిస్తూ ఉంటాడు. అడిగితే ఉపయోగకరమైన వాక్యములనే పలుకుతాడు. అడగకపోతే ఒకరాయిలాగా మెదలకుండా ఉంటాడు. సర్వుల పట్ల ప్రేయము వహించిఉంటాడు. అయినా కూడా ఎవ్వరిపట్ల ఉద్దేక పూరితములైన ప్రేమద్వేషములు కలిగి ఉండడు. మృదు భాషి అయి ప్రాణికోట్ల హృదయమును ఎరిగినవాడై ఉంటాడు. తదితరులనందరిని తనకంటే వేరుకాని వారిగా దర్శిస్తూ ఉంటాడు. జీవన్ముక్తుడు, రాజర్షి. బాహ్యంలో ఆశలు కలవానివలె పనులు చేస్తూ, బయట పరితాపంపొందినట్లు కనబడినా, అంతఃకరణంలో చల్లగా ఉంటాడు. బయట క్రోధం కనబడినా లోన చల్లనై, బయట పనులు చేస్తున్నా లోన అకర్తయై, కృత్రిమమైన ఉత్సాహం, హర్షం, ఉద్వేగం, కార్యారంభం, క్రోధం కలిగి, అహంకారాన్ని వదిలేసి, స్వస్థ చిత్తుడై కళంక రహితుడై, పలు విధాలైన ఆశల నుండి విముక్తుడై, సర్వ విషయాల్లోనూ సముడై, బాహ్యంలో ప్రకృతి కార్యాలని చేస్తున్న వాడై ఉంటాడు. అర్థపంచకంలో హనుమ అగస్త్యునితో ప్రాప్త్యాదు అయిన రామునిరూపమును ఈ విధంగా తెలియ చేస్తున్నాడు. శ్రీరాముడు దివ్యములగు అనంత గుణములు కలవాడు, శ్రీమంతుడు, దివ్యమంగళ విగ్రహుడు, షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నుడు. వాక్కునకుగాని, కంటికిగాని, మనస్సునకుగాని, అందనివాడు, జ్ఞానము చేతనే తెలియదగినవాడు. సర్వ సాక్షి. అందరిచే సేవింపబడువాడు. స్వతంత్రుడు. ఇంకనూ ....

“రామ ఎవ పరం బ్రహ్మ రామ ఎవ పరంతపః, రామ ఎవ పరం తత్త్వం శ్రీరామో బ్రహ్మ తారకమ్”

దీనిని చదవడం ప్రారంభిస్తే గ్రంథము ముగిసే వరకు క్రింద పెట్టడానికి మనస్సు అంగీకరించదు. విశేషమేమంటే ఈ గ్రంథములో సిద్ధాంతము, అభ్యాసము, వ్యవహారంలో సమన్వయము కనిపిస్తుంది. ఈ మూడు భాగాలకు విపులంగా వివరణ కూడా లభిస్తుంది. అత్యంత క్లిష్టమైన తత్వ విషయాలను మనోహరమైన కథల రూపంలో మనస్సుకు ఎక్కేటట్లు చెప్పడం ఈ గ్రంథ ప్రత్యేకత. ఇంకా సాధకునిలో నమ్మకం కలిగించడానికి వసిష్ఠ మహర్షి ఇందులో చెప్పిన విషయాలు తాను చిరంజీవిని కావుట వలన స్వయముగా దర్శించి, అనుభవపూర్వకంగా మాత్రమే చెపుతున్నాను కానీ ఊహ, అపోహలపై ఆధార పడి కాదు అని ఘంటాపథంగా చెప్తారు. దీనిని చదవడం మననం. నిదానంగా చదువుతూ ముఖ్యమైన చోట్ల ఆగుతూ మనస్సులోకి ఇంకించుకొంటే అదే ధ్యానం. చదువుతుండగా మనస్సు దానంతట అది ఆగి పోతే సమాధి. దీన్ని శ్రద్ధతో విన్నా మోక్షము వస్తుందని ఫలశ్రుతిలో చెప్పారు. మన పూర్వకులు దీన్ని నిత్య పారాయణ గ్రంథంగా చూచారు.

గ్రంథ విషయానికి వస్తే -

వైరాగ్య ప్రకరణము

ఒకప్పుడు భరద్వాజ మహర్షి ఏకాంతముగా ఉన్న వాల్మీకి మహర్షితో శ్రీరాముడు జీవన్ముక్తుడుగా అయిన రీతిని తెలుపమని ప్రార్థించడంతో గ్రంథము మొదలౌతుంది. శ్రీరాముడు పదునారేండ్ల ప్రాయములో దశరథ మహారాజు అనుజ్ఞతో దేశ సంచారము చేసి ప్రపంచ పోకడలు మానవుని దుఃఖాలు, వారికి బ్రహ్మ జ్ఞానము లేకుండుట గమనించి దుఃఖితుడై, విరాగియై తన తండ్రి బాధ పడకుండా నిత్యకృత్యములు మాత్రమే చేసుకొంటూ ఉత్సాహం లేకుండా ఉంటాడు. విశ్వామిత్రుడు యాగ సంరక్షణార్థము శ్రీరాముని కొరకై అయోధ్య ఏతెంచి శ్రీరాముని వైరాగ్య కారణం అడుగుతాడు. శ్రీరాముడు తనకు కలిగిన వైరాగ్య కారణము వివరిస్తాడు. అప్పుడు విశ్వామిత్రుడు శ్రీరాముడు శుకుని వలెనే జన్మతః ఆత్మ జ్ఞాన సంపన్నుడని కాని గురుబోధన లేకుండా అది శుకునికి కలిగిన ఆత్మానుభవము లాగ పరిపక్వ దశకు రాదని శుక వృత్తాంతము వివరిస్తాడు.

ముముక్షు వ్యవహార ప్రకరణము

విశ్వామిత్రుడు శుకుని వృత్తాంతము చెప్పి వసిష్ఠ మహర్షితో శిష్యుడైన శ్రీరామునికి జ్ఞానోపదేశము చేయవలసినదిగా కోరతాడు. అంత వసిష్ఠ మహర్షి తన తండ్రి అయిన బ్రహ్మదేవుడు తనకు తెలిపిన జ్ఞాన సారాన్ని తెలుపుతూ పురుష ప్రయత్నముతో జన్మాంతరమున సంభవించిన వాసనలను జయించుటే మోక్ష సాధనము. అందుకు పరమాత్మ జ్ఞానం వలన సంసారమునకు మూలకారణమైన అజ్ఞానము నశిస్తుంది. ఈ మోక్ష ద్వారానికి సంతోషము, శమము, విచారము, సాధుసంగమము అని చెప్తారు.

ఉత్పత్తి ప్రకరణము

ఎల్లప్పుడు ఉండునది బ్రహ్మాతత్వమే అని, అస్థిరమైన మనస్సు, అవిద్యచే ఈ ప్రపంచము సత్యముగా తోచుటయే బంధమని కానీ నిజముగా ఆత్మ శుద్ధ మైనది అని పూర్వ కర్మలు లేని వానిని మృత్యువు కూడా ఏమిచేయలేదని ఆకాశజ్ఞో పాఖ్యానమున వివరింపబడినది. పరమాత్మ యొక్క మాయాశక్తి అయిన మనస్సే జగమును సృజించు చున్నది కానీ వాస్తవంగా ఈ జగత్తంతా మాయ అని లీలోపాఖ్యానమున వివరింపబడినది. బ్రహ్మమే సత్యము, జీవుడు ఆ పరబ్రహ్మమే ఇరువురికి భేదము లేదు. మనస్సు నందు జనించిన సంకల్ప వికల్పాలే ప్రపంచముగా తోచును. కావున అట్టి మనస్సును నిగ్రహించి పరమాత్మ జ్ఞానం వలన ముక్తిని పొందాలి అని పరమాత్మ వస్తువు ఒక్కటే సత్యమని కర్మటోపాఖ్యానమున వివరించారు. సమస్త ప్రపంచము మనో విజృంభితమేనని ఐన్ద్రవోపాఖ్యానమున చెప్పి బడినది. మనో నిగ్రహానికి సంసార దుఃఖ అతిక్రమణానికి ఉన్న సంబంధము తెలిపేదే

చిత్తోపాఖ్యానము. మనస్సుచే నిర్మింపబడ్డ ఈ జగత్తు అసత్యమే అని చెప్పడానికి బాలాకోపాఖ్యానము చెప్పారు. నిర్వికల్పమైన తత్వాన్ని పొందడానికి బ్రహ్మ విచారమే సాధన అని లవణోపాఖ్యానములో వివరించారు. ఈ విధంగా ప్రపంచమంతా మనోవిలాసమేనని అది నశిస్తే జగత్తు నశిస్తుంది, సంకల్పము నశిస్తే మనస్సు సైతము నశిస్తుంది అని స్థూలంగా వివరించబడినది.

స్థితి ప్రకరణము

జగత్తు చిత్తములో ఎట్లా చూడబడుతుందో తెలియడానికి శుక్రోపాఖ్యానము చెప్పారు. సంకల్ప రహితుడవై మొదట "నేను బ్రహ్మను" అనే నిశ్చయముతో అపరిచ్ఛిన్న స్వరూపాన్ని గ్రహించమని ధామ కటక వ్యాళ భీమ భాస్య ధృడ ఉపాఖ్యానములో శ్రీరామునికి బోధ చేస్తారు. జగద్రూపముగా ఉన్న మాయాస్వరూపాన్ని దాశురోపాఖ్యానములో వివరించారు. ఈ విధముగా ప్రపంచోత్పత్తికి, స్థితికి మనస్సే కారణమని ఉపదేశించారు.

ఉపశమ ప్రకరణము

ఈ ప్రకరణము నందు మనస్సు ఎలా శాంతి పొందుతుందో దానికి ఉపాయాలు ఏమిటో వివరించారు. జనకుడు సంసారములో భోగాలు అన్ని నశ్వరమని గ్రహించి నిజమైన జ్ఞానాన్ని పొంది జీవన్ముక్తుడు అయ్యాడు. బ్రహ్మ నిష్ఠను పొంది మోహాన్నిత్యజించమని పుణ్య పావనోపాఖ్యానమున బోధించారు. పుణ్యాతిశయము వలన విషయ సుఖము కూడా చిత్త శాంతికి ఉపయోగపడుతుంది అని బలి ఉపాఖ్యానములో చెప్పారు. ఈశ్వరానుగ్రహము వలన కొందరికి జ్ఞానము కలుగుతుంది అని ప్రహ్లాదోపాఖ్యానమున వివరించారు. చిత్తాన్ని జయించనంత వరకు మాయ తొలగదు అని గాధి ఉపాఖ్యానములో చెప్పారు. చిత్త విశ్రాంతి కోసము సంగాన్ని త్యజించాలని, ప్రాణ నిరోధము చేయాలి అని వీతహవ్యోపాఖ్యానములో తెలియ చేసారు.

నిర్వాణ ప్రకరణము

చిత్త విశ్రాంతికి ప్రాణవృత్తిని నిరోధించడము మరొక ఉపాయమని భుశుండోపాఖ్యానమున వివరించారు. అరూపమైన ఆత్మయే దేవుడని వసిష్ఠ ఈశ్వర సంవాద రూపంగా దేవపూజాపాఖ్యానమున వివరించారు. రాబోవు ద్వాపర యుగములో శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుడికి బోధించిన భగవద్గీతను సంగ్రహంగా మహర్షి భవిష్యత్ దర్శనము చేసి అర్జునోపాఖ్యానమున వివరించారు. సుషుప్త మౌనం గురుంచి బీతాలోపాఖ్యానమున

వివరించారు. స్వప్రయత్నము వలన, సర్వత్యాగము వలన చిత్త విశ్రాంతి కలుగుతుంది అని భగిరథోపాఖ్యానము మరియు శిఖిధ్వజోపాఖ్యానము లో వివరించారు. అహంకారము వదిలితేనే

సర్వత్యాగము అని కచోపాఖ్యానములో వివరించారు. చిత్త విశ్రాంతి, సమాధి లేకున్నా మహా కర్తృత్వాదుల వలన లభిస్తుంది అని భృంగీశోపాఖ్యానమున వివరించారు. గురూపదేశము వలన తత్వము తెలుసోకోవచ్చని ఇక్ష్వాకు ఉపాఖ్యానమున చెప్పారు. చివరగా ఏడు జ్ఞాన భూమికలు ఒక్కొక్క మెట్టు ఎక్కుతూ మొదట ఆ పరమేశ్వరుని సాకారంగా పూజిస్తూ క్రమంగా నిర్వికార బ్రహ్మ సాక్షాత్కారము పొందాలి అని సప్త భూమికోపాఖ్యానములో వివరించారు.

విషయసూచిక

క్రమ సంఖ్య	విషయము	పుట సంఖ్య
1	వైరాగ్య ప్రకరణము	1
2	ముముక్షు వ్యవహార ప్రకరణము	3
2.1	రెండు రకాల వాసనలు	5
2.2	బ్రహ్మ వశిష్ఠుడు కు ఉపదేశించటం	6
2.3	వైరాగ్య వంతులలో భేదాలు	6
2.4	గురు శిష్య అర్హతలు	6
2.5	శమము (Inner Calmness)	7
2.6	విచారణ (Enquiry)	7
2.7	సంతోషము	9
2.8	సాధు సంగమం	9
2.9	జ్ఞాన మహిమ	10
3	ఉత్పత్తి ప్రకరణం	11
3.1	బ్రహ్మం నుండి సృష్టి వచ్చిన విధం	11
3.2	బంధం	11
3.3	ఆకాశజుడు-మృత్యువు	12
3.4	మనస్సు-స్వరూపం	12
3.5	పరమాత్మ స్వరూపము	13
3.6	జీవన్ముక్తుడు విదేహ ముక్తుడు	13
3.7	లీలోపాఖ్యానము	14
3.7.1	లీల పూర్వజన్మ	15
3.7.2	దేశకాలాల విచిత్రం	15
3.7.3	అతివాహిక (సూక్ష్మ) శరీరంతో ప్రయాణం	16
3.7.4	బ్రహ్మ భ్యాసము	16

3.8	దృశ్య దోష నివారణ	18
3.9	మహానియతి	18
3.10	కర్కటి కథ	19
3.10.1	కర్కటి ప్రశ్నలు, మంత్రి, రాజు సమాధానములు	20
3.10.2	కర్కటుపాఖ్యాన సారం	22
3.11	ఐందవుల కథ	22
3.12	ఇంద్ర అహల్యల ప్రవసనం	23
3.13	మనస్సు	24
3.14	పరమాత్మ భగవంతుడు- జగత్తు ...వేరు వేరుసిద్ధాంతములు	26
3.15	చిత్త చాపల్యము	27
3.16	బంధ మోక్షాల కల్పన (బాలాకోపాఖ్యానము)	28
3.17	లవణ మహారాజు కథ (మొదటి భాగము)	29
3.17.1	లవణుడి బ్రాంతి	29
3.18	చిత్త వ్యాధికి చికిత్స	30
3.19	సప్త భూమికలు	31
3.20	లవణ మహారాజు కథ (రెండవ భాగము) అవిద్యా మాహాత్యము	32
3.21	తత్వోపదేశము	33
3.22	ఉత్పత్తి ప్రకరణ సమీక్ష	33
4	స్థితి ప్రకరణము	35
4.1	శుక్రోపాఖ్యానము	35
4.1.1	చిత్త మహిమ	37
4.1.2	శుక్రుని పూర్వ దేహం	37
4.2	చిత్త ప్రసాద సాధనములు	38
4.3	ఆత్మజ్ఞాని లక్షణము	39
4.4	మనోజయోపాయము	39
4.5	కటకన్యాయము	40
4.6	అసత్ పదార్థానికిఉనికి	41

4.7	అసత్య బోధ ఏవరికి	41
4.8	మోక్షం కోసం ప్రయత్నం	41
4.9	అహం విచారణ	42
4.10	మూడు రకాల అహంకారాలు	43
4.11	దామ వ్యాళ కటకోపాఖ్యానము ; విషయ విచారణ(మనస్సు)	43
4.12	భీమాద్యుపాఖ్యానము	44
4.13	జగన్మాయాస్వరూపము	44
4.14	క్షేత్రజ్ఞాహంకారాది భేదము	45
4.15	సంసారావతరణము	47
4.16	బ్రహ్మ శరీరముగ్రహించిన విధము	47
4.17	నారాయణుడు	48
4.18	నానావిధ స్రుష్టి నిరూపణ	48
4.19	దాశూరుని కథ	49
4.19.1	దాశూరుడు కుమారునకు తత్వోపదేశము చేయుట	50
4.19.2	ఖోత్తుడు - మూడు శరీరాలు	50
4.19.3	సంసార సాగరము-వికల్పము	51
4.19.4	ఉపదేశోపాఖ్యానము - సంకల్ప రాహిత్యం-ఆత్మాశ్రయము	51
4.20	సంకల్ప విచికిత్స	52
4.21	ఆరోపితం	53
4.22	కచగీత	54
5	ఉపశమనం ప్రకరణము	55
5.1	జనకోపాఖ్యానము/జనకుని కథ	55
5.1.1	సిద్ధగీత	55
5.1.2	జనక గీత	56
5.1.3	జనకుని జీవన్ముక్తి	57
5.2	నాలుగు నిశ్చయాలు	57
5.3	ఆత్మ ధ్యానం	58

5.4	వాసనా త్యాగం- రెండు రకాలు	59
5.5	పుణ్యపావనోపాఖ్యానము	59
5.6	ఆశలేనివాడి స్థితి	60
5.7	బల్యోపాఖ్యానము	60
5.7.1	బలి వైరాగ్య చింతన	60
5.7.2	బలికి శుక్రాచార్యుని ఉపదేశం	61
5.8	ప్రహ్లాదోపాఖ్యానము	62
5.8.1	ప్రహ్లాద విరచిత విష్ణు స్తవనం	62
5.8.2	ప్రహ్లాదుని జీవన్ముక్తి	63
5.9	గాద్యుపాఖ్యానము	64
5.9.1	గాధి చండాలుడు అవడము	64
5.9.2	గాధి రాజవడం	65
5.9.3	రాజు చందాలత్వం బయటపడటం	65
5.9.4	గాధి చండాలుల భ్రాంతి వీడడం	65
5.9.5	గాధి భ్రమ నిజమని తేలడం	65
5.10	మాయా చక్రాన్ని ఆపడం	67
5.11	ఉద్దాలకోపాఖ్యానము	67
5.11.1	ప్రత్యగాత్మ స్వరూపము	68
5.11.2	ఆత్మాను సంధాన క్రమము	68
5.11.3	ఉద్దాలకుని వృతాంతము	68
5.11.4	ఉద్దాలకుని విచారణ	69
5.11.5	ఉద్దాలకుని సమాధినిష్ఠ	69
5.12	సురఘుపాఖ్యానము	71
5.12.1	సురఘు వృతాంతము	72
5.12.2	సురఘు - పర్ణాదుల కథ	73
5.13	భాసవిలాసోపాఖ్యానము	75
5.13.1	ఆత్మ ద్రుష్టి - ఆసక్తి రాహిత్యము	76

5.13.2	ఆత్మారామం	76
5.13.3	వివేక ద్రుష్టి-రామ వసిష్ఠుల సంభాషణ	76
5.14	యోగ మార్గాలు	78
5.15	జ్ఞాన మార్గము	79
5.16	వీతహవ్యోపాఖ్యానము	80
5.16.1	చిత్తము-ఆత్మ	80
5.16.2	ఇంద్రియములు	81
5.16.3	మనోజగత్	81
5.16.4	భౌతిక దేహ పునరాశ్రయము	82
5.16.5	వీతహవ్యుని అంతర్మథనం	82
5.17	జీవన్ముక్తునకు ఆకాశ గమనా భావ నిరూపణము	84
5.17.1	చిరంజీవిత్వ కారణము.	84
5.17.2	ద్వీవిధ చిత్త నాశ లక్షణము	84
5.18	సంసార బీజపరంపర	85
5.19	చిత్త స్వరూప నిరూపణము	85
5.20	సంగ స్వరూపము	86
6	నిర్వాణ ప్రకారణము	87
6.1	ప్రకృతి స్వరూపము	88
6.2	మోక్ష స్వరూపము	88
6.3	విద్యావిద్య స్వరూపము	88
6.4	భుశుండుపాఖ్యానము	89
6.4.1	భుశుండుని జననము, నివాసము	89
6.4.2	యుగయుగాల విషయాలు	90
6.4.3	భుశుండుని చిరజీవన కారణం	91
6.4.4	ప్రాణచింతన అనే యోగం	91
6.5	దేవపూజాపాఖ్యానము	92
6.6	బిల్వఫలోపాఖ్యానము/బిల్వ ఫల ఉపమానము	94

6.7	మహాశిలోపాఖ్యానము	95
6.8	అర్జునోపాఖ్యానము	96
6.8.1	భగవద్గీత	96
6.8.2	నరనారాయణ అవతార కథనం	104
6.8.3	అర్జునోపదేశము	105
6.8.4	ఆత్మజ్ఞానోపదేశము	106
6.8.5	జీవతత్వ నిర్ణయము	108
6.8.6	చిత్త వర్ణనము	110
6.8.7	అర్జున విశ్రాంతి వర్ణనము	110
6.8.8	అర్జున కృతార్థతా వర్ణనము	111
6.9	శతరుద్రోపాఖ్యానము	111
6.10	భేతాళోపాఖ్యానము, సుషుప్తమౌనం	113
6.10.1	మోక్ష సాధన సంగ్రహము	114
6.10.2	భేతాళోపాఖ్యానము, భేతాళ ప్రశ్నలు	114
6.11	భగీరథోపాఖ్యానము	115
6.11.1	గంగావతరణము	116
6.12	శిఖిధ్వజోపాఖ్యానము	117
6.12.1	శిఖిధ్వజ దంపతుల వివేకము-విచారణ	117
6.12.2	చూడాల విచారణ-ఆత్మ విశ్రాంతి	117
6.12.3	చూడాల శోభ-శిఖిధ్వజుని పరిహాసం	118
6.12.4	సుషుమ్నానాడి	119
6.12.5	ఆధి, వ్యాదులు - నివారణ	120
6.12.6	యోగ సిద్ధులు	121
6.12.7	పరకాయ ప్రవేశం	121
6.12.8	శిఖిధ్వజుని తపన	122
6.12.9	చూడాల భర్త వద్దకు పోవుట	122
6.12.10	కుంభుడిగా చూడాల	123

6.12.11	కుంభుని చరిత్ర వివరణము	123
6.12.12	కుంభుడు శిఖిధ్వజుని తపస్సును తప్పు పట్టడం	123
6.12.13	చింతామణి ఉపాఖ్యానము	124
6.12.14	గజోపాఖ్యానము	125
6.13	కచోపాఖ్యానము	127
6.14	మిథ్యాపురుషోపాఖ్యానము	127
6.15	భ్రుంగీశోపాఖ్యానము	128
6.16	ఇక్ష్వాకోపాఖ్యానము	129
6.17	మునివ్యాధోపాఖ్యానము	130
6.18	సప్తభూమికోపాఖ్యానము	132
6.19	ఉపదేశం ముగింపు	133
6.20	ఆత్మావలోకనం	134
6.21	ఆత్మానంద సాగరము	136
6.22	రామానంద సాగరము	138
6.23	ఫలశ్రుతి	140

1. వైరాగ్య ప్రకరణము

గురు కులం లో శ్రీరాముడు విద్యాభ్యాసం చేసిన తర్వాత దశరథ మహారాజు అనుమతి తో రాజ్యమంతా సంచరించి అయోధ్య కు వచ్చి వైరాగ్య భావం తో వున్నారు. అప్పుడు రాముని వయస్సు 15 వత్సరములు. విశ్వామిత్రుడు యాగ సంరక్షణార్థము దశరథ మహారాజుని కోరి శ్రీరాముని కొనిపోవడానికి అయోధ్యకు వచ్చాడు అప్పుడు శ్రీరాముడు మిక్కిలి విషాదముతో మరియు వైరాగ్య భావముతో ఉండుట గమనించి అందుకు గల కారణమేమిటని ప్రశ్నిస్తాడు. విశ్వామిత్రుని రాక తో శ్రీరాముడు తన మనసులోని భావనను ఈ విధంగా తెలియపర చాడు.

- అన్ని జీవులు పుట్టటాని కై చనిపోతున్నారు. చావటానికై పుడుతున్నాయి. (All creatures are born to die and die to born again. Therefore all are illusionary in this world).
- భోగాలు, ఆపదలు అశాశ్వతం.
- నేనెవర్ని, ఎందుకు వచ్చాను, నాకు ఈ రాజ్యం భోగాలు వీటితో సంబంధం ఏమిటి
- సిరికి నిలకడ లేదు. అన్ని అనర్థాలకు ఇదే కారణం.
- ఆయుర్దాయం క్షణ భంగురం. ఏదో క్షణములో చటుక్కున వదిలి పోతుంది. ఈ ఆయువు అశాంతి, అసంతృప్తి, శ్రమలకు కారణము. రోగాలనే పక్షులకు గూడు లాంటిది. మృత్యువు ఈ జీవితాన్ని కబళించడానికి చూస్తూ ఉంటుంది. త్రిమూర్తులు కూడా కాలానికి లోబడల్సిందే.
- అహంకారమే మోహాని కి మూలం. వ్యాధులు, చింతలు, కోర్కెలు అహంకారం వలననే కలుగుతాయి. అహంకార త్యాగమే అసలు సారమైన వస్తువు. అహంభావం ఉంటే "అహం" అనుకొనే "నేను" దుఃఖాన్ని అనుభవించాల్సి ఉంటుంది.
- మనస్సు చంచలమైనది. నిమిషం కూడా స్థిరంగా వుండదు. ఈ చంచలమైన మనస్సు ఎంతసేపూ స్థూల సూక్ష్మ అవయవాల గురించే కానీ హృదయంలో ఒక్క నిమిషము కూడా ఉండదు. ఈ మనస్సును వశపరచు కోవడం సముద్ర పానం కంటే, మేరు పర్వతాన్ని పెకిలించడం కంటే, అగ్నిని భక్షించడం కంటే కష్టతరమైనది.
- ఆశ అనేది చపల మర్కటం. తృప్తి అనేది ఆత్మ తత్వాన్ని మరుగు పరుస్తుంది. వివేక వైరాగ్యాలను నాశనము చేస్తుంది. ఇది ఖడ్గపు కోన కంటే, వజ్రం కంటే, తీక్షణమైనది.

మేరుపర్వతము లాంటివాణ్ణి, బుద్ధిమంతుడిని, శూరుణ్ణి, స్థిరమైనటువంటి వాడిని ఒక్క నిమిషములో గడ్డిపరక లాగ చేసేస్తుంది.

- శరీరం ఒక మలమూత్ర తోలుసంచి. ఎంత పోషించిన మరల మరల వాటినే కోరుకుంటుంది. మరణ సమయములో జీవుణ్ణి అనుసరించకుండా ఉండిపోయే కృతజ్ఞుడు ఈ శరీరము. దీని మీద నమ్మకము ఎట్లా?
- బాల్యం: మనస్సు చంచలం. భయానికి ఇట్లు. శక్తి లేక పోవడము వలన చిన్న చిన్న కోర్కెలు, మనసులోని భావాలు చెప్పలేరు. మూఢత్వము, చాపల్యము, దైన్యము - ఇవన్నీ బాల్యవస్థలో కనబడతాయి.
- యవ్వనం: క్షణ భంగురమైన యవ్వనం మీద మొహం దుఃఖ మయం. అప్పటివరకు నిద్రాణంగా ఉన్న కామపిశాచి బలవంతంగా పురుషుణ్ణి లోబరచు కొంటుంది. భ్రమలను కల్పించి సదాచారాన్ని మరిచి పోయేటట్లు చేస్తుంది.
- స్త్రీ: స్త్రీ మొహం అగ్ని కి ఆజ్యం పోసినట్లు జీవితం దుఃఖమయమైతుంది. స్త్రీ సాంగత్యము సర్వ దోషములు సర్వ భంధములకు మూల కారణం.
- యవ్వనం ముగియక మునుపే ముసలితనం దాన్ని మింగేస్తుంది. అయినా బ్రతుకు మీద ఆశ నశించదు. ముసలితనంలో శిథిలమైన పురుషుడిని గాడిదను చూసినట్లుగా అసహ్యముగా చూస్తారు. ముసలివాడిని చూసి సేవకులు, పుత్రులు, భార్య, బంధువులు, స్నేహితులు హీనుణ్ణి చూసి నవ్వి నట్లు నవ్వుతారు.
- కాలం ఎవరినైనా మింగేస్తుంది.

వైరాగ్యం లేనిదే సుఖం లేదు, కాని వైరాగ్య వంతుడైన పురుషుడు ఎక్కడ కనిపించడు.

ఈవిధంగా శ్రీ రాముడు తన మనసులోని సందేహాలన్నీ విశ్వామిత్రుడి తో చెప్పి, ఆహార పానీయాలు, వస్త్రభరణాలు ఇత్యాది అహంకారం తో కూడిన అన్ని కోర్కెలు త్యజించి మౌనం వహిస్తాడు.

వైరాగ్య ప్రకరణం సమాప్తం.

2. ముముక్షు వ్యవహార ప్రకరణము

ఈ ప్రకరణం లో ముముక్షువు అనగా ఎవరు? ప్రయత్నం_ప్రయత్న రాహిత్యం ల స్థితి_గతి ఎట్టివి? వివేక_అవివేక ములు ఎట్లు ప్రవర్తిస్తాయి? జీవుని శిష్యుని దృష్టి ఇత్యాది గా పాఠకుని సదాచారం వివేక పూర్వక విచారణకు సిద్ధం చేస్తుంది.

విశ్వామిత్రుడు: రామా సూక్ష్మ బుద్ధి తో అన్ని తెలుసుకున్నా, చిత్త శాంతి కోసమై శుక మహర్షి చరిత్ర చెప్పతాడు.

ఎవరి ఉపదేశం తో నిమిత్తం లేకుండానే జన్మ మృత్యువు తో కూడిన సంసార విషయాన్ని అంతా తెలుసుకున్నా చిత్త శాంతి కలగ లేదని తండ్రి అయిన వ్యాస మహర్షి కి చెప్పగా, జనక మహారాజు వద్దకు వెళ్ళి మరింత తెలుసుకోమని సలహా ఇచ్చాడు. అంత జనక మహారాజు పట్టణానికి శుక మునీంద్రుడు వెళ్ళగా, 3 వారాలు నిరీక్షించిన అనంతరం సమస్త రాజోపచారాలతో తగు ఏర్పాటు చేసిన, వైరాగ్య వంతుడైన శుక మునీంద్రుడు ను కదలించలేదు. ఈ విధముగా 21 రోజులు పరీక్షించిన అనంతరం, మహర్షీ మీరు స్వయంగా అన్ని విషయాలు తెలుసుకున్న ఇప్పుడు గురు ముఖ: తా తెలుసుకొని మీకు సంపూర్ణ వైరాగ్యం కలిగింది. అప్పుడు శుక మునీంద్రుడు చిత్త శాంతి పొందాడు.

విశ్వామిత్రుడు: కావున శ్రీ రామా:

గురు ఉపదేశం మాత్రమే చిత్త శాంతిని కలుగ చేయగలదు. ప్రపంచ వాసనలన్నీ సన్నగిలిపోవుటమే మోక్షం. ఆ వాసనలు అభివృద్ధి కావటమే బంధం. The great remedy for long lasting disease of samsara is "enquiry". Who am I?, To whom this samsara belongs?, Which entirely cures it?. The sages (Guru) are to approached even if they do not teach. Even their talks in a light vein contain wisdom.

అంత విశ్వామిత్రుడు, రఘు వంశ గురువు అయిన వశిష్ఠుని తో శ్రీ రామునికి చిత్త విశ్రాంతి కోసం బ్రహ్మ జ్ఞానాన్ని ఉపదేశించమని కోరతాడు.

శ్రీరాముడు: వశిష్ఠ మహర్షీ, శుకుడు మాత్రమే విదేహ ముక్తి పొంది, తండ్రి, గురువు, సర్వజ్ఞుడు అయిన వ్యాస మహర్షి విదేహ ముక్తి ఎందుకు పొందలేదు. వర్తమానము మాత్రమే గోచరించుచున్నది. భూత భవిష్యత్ ల విచారణ ఎట్లు? అని సందేహం తెలుపగా:

వశిష్ఠ మహర్షి: భూత, భవిష్యత్, వర్తమానాలు, బ్రహ్మాండాలు మిథ్య. అజ్ఞానము చే సత్యము గా గోచరించు చున్నది. అన్ని ప్రాణులలో వున్నది, స్థూల శరీరము (పాంచభౌతిక) మరియు సూక్ష్మ

శరీరము. స్థూల శరీరము నశించినా కూడా, సూక్ష్మ శరీరంతో జీవుడు (తన పూర్వ వాసనల వలన) ముల్లోకాలు గాంచు చున్నాడు.

(సింహావా, వ్యాగ్రోవా, యద్భావంతి, తథాభవతి. ఉపనిషత్ వాక్యము)

వాస్తవానికి ఈ సృష్టి క్రమము లేవు. అంతా బ్రాంతి. ఈ సభకు వచ్చిన వ్యాసుడు 32 వ వాడు. భవిష్యత్ లో కూడా ఎందరో వ్యాస వాల్మీకి లు జన్మించనున్నారు ఇది 72 వ త్రేతా యుగం. ఇట్టి బ్రహ్మ యుగములు ఎన్నో గడచినాయి. ఇంకా ఎన్నో రానున్నాయి. ఈ వ్యాసుడు ఇప్పటికి 32 సార్లు జన్మించి వున్నారు. ఇంకా 8 సార్లు జన్మించి 8 సార్లు మహాభారతం రాయ బోవు చున్నాడు. వెనుకటి లాగానే వేద విభజన చేసి భారత వర్షానికి గొప్ప కీర్తి తెస్తాడు. అయితే ఇప్పటికే ఈ వ్యాసుడు జీవన్ము క్తుడు. భవిష్యత్తులో బ్రహ్మ పదవి అలంకరించును న్నాడు. కావున నా వచనములు సర్వదా, సర్వమై, సర్వత్రా ఆత్మ తత్వము శ్రవణ భూషణం గా ప్రకటించబడుగాక!

Note: ఇచ్చట లోక నానుడి ని అనుసరించి శుకుడు జన్మతః ముక్తుడు అయినా గురు అనుగ్రహం తో సంపూర్ణత సిద్ధించింది. కానీ వ్యాసుడు తన పౌరుషం తో ముక్తు డు ఆయ్యాడు.

వశిష్ఠుడు: రామా, పురుష ప్రయత్నం తో ఈ జగత్తులో సమస్తం సిద్ధిస్తాయి. ఇవి రెండు రకాలు. 1. వుద్ఘాస్తం (శాస్త్ర విరుద్ధం), 2. శాస్త్రీయం.

ప్రారబ్ధం (పూర్వ కర్మ) అని పురుష ప్రయత్నం ఆపవద్దు. ఇందులో బలహీన మైనది ఒడిపోతూంది. పూర్వ కర్మ ని ప్రస్తుత సత్కర్మల (పురుష ప్రయత్నం) తో జయించాలి. ప్రయత్న హీనుడు పరమ పదాన్ని పొందలేడు. అదృష్టం (దైవం) వస్తుంది అని సోమరి లా ఉండరాదు. శాస్త్రం, గురు ఉపదేశం, స్వంత ప్రయత్నం. ఈ మూడిటి వలననే పురుషార్థాలు సిద్ధిస్తాయి. అదృష్టం అనే మాట ఎక్కడ సమంజసం కాదు. తుఫాను తాకిడికి చేతికి వచ్చిన పంట నష్టపోయిన, మరల రైతు మంచి పంట కోసం పౌరుషం తో ప్రయత్నం చేస్తాడు కాని దైవానికి వదిలివేయడు. పురుష ప్రయత్నం తో విశ్వామిత్రుడు బ్రాహ్మణత్వం పొందాడు. అష్ట దిక్పాలకులు కాని, రాక్షసులు అనేక మైన ఇంద్రాది పదవులు కాని, చివరికి త్రిమూర్తులు కూడా వారి వారి పదవులు పౌరుషం తోనే సాధించారు.

“యత్నవద్భిః ధృఢభ్యాసైః ప్రజోత్సహ సమన్వితైః మేరవోపి నిగిర్యంతే కైవప్రకౌరుషే కథా?”

ప్రయత్నం, దృఢమైన అభ్యాసం, ఉత్సాహవతులైన వారు మేరు పర్వతం కూడా మ్రింగి జీర్ణం చేసుకోగలరు. వారికి దైవము, అదృష్టం లెక్కలోనివి కావు.

కావున రామా, దైవాన్ని ప్రక్కన పెట్టి, పురుష ప్రయత్నం ను ఆశ్రయించాలి. ఏది ఎట్లు అగుచున్నదో అదంతా ప్రయత్నము చేతనే అవుతుంది అని గ్రహించు. దైవము, అదృష్టం అనునవి అర్థరహితం అని మా అభిప్రాయం. People do not have foresight/understand (దూరదృష్టి/గ్రహించటం) the

effects/results that materialize at a different time and place. దీనినే దైవం గా భావిస్తున్నారు. నాయనలారా, మీ రంతా చైతన్య స్వరూపులు అంతే కాని జడపదార్థ మాత్రులు కారు. నిష్కారణంగా, అసంగతమైన నిష్ప్రియాత్మక తో, ఆ దోషం దైవానికి ఆపాదించడం సరికాదు. కావున ఇక నుంచి శుభ కర్మలు/ వాసనలను మాత్రమే రూఢి చేసుకో. గురువు, శాస్త్రము, యుక్తి/ఉపాయము, అనుభవం శుభ కర్మలు.

"నహి కల్యానకృత్కచిత్ దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి". (గీత _ ఆత్మ సం యమ యోగం _ 40)

(అందుకేనేమో తర్వాతి కాలంలో చిత్రకూటము లో రాముడు, భరతుని కి రాజ ధర్మము బోధిస్తూ, అదృష్టం/దైవం మీద ఆధారపడకుండా పౌరుషం తో రాజ్య పాలన చేస్తున్నావా అని అంటాడు. భగవత్ గీతతో సమన్వయం చేసుకొంటే, భగవత్ గీత లో, భగవానుడు పురుష ప్రయత్నం చేసి ఫలితాన్ని భగవానుడు కి వదిలేయమంటాడు. ఇక్కడ మహర్షి పురుష ప్రయత్నం తో పూర్వ వాసనల ను జయించ మంటాడు. శాస్త్ర బద్ధంగా పురుష ప్రయత్నం చేసి విదేహ ముక్తి మార్గము నీవే సాధించు అని చెప్పారు. ఇక్కడ దైవము ప్రసక్త లేదు అంటాడు).

2.1 రెండు రకాల వాసనలు

శ్రీ రాముడు: మహర్షీ, పూర్వ కర్మల ఫలము అనుగుణంగా, కర్మలు చేయ గలము కానీ, అందుకు విరుద్ధంగా చేయు శక్తి వున్నదా?

వశిష్ఠుడు: రామా, రెండు రకాల పూర్వ వాసనలు, అంటే, శుభ, అశుభ వాసనలు వుండవచ్చు. నీవు శుభ వాసనలతో ప్రేరేపించి నట్టేతే ఇప్పుడు చేసే శుభ పౌరుషం వాటికి తోడై ముక్తి ని పొందుతావు. అలాకాక, అశుభ వాసనలు (కర్మలు) బలంగా ఉంటే, ప్రయత్నించి వాటిని జయించాలి. పూర్వ వాసనల తో నిమిత్తం లేకుండా, ఇప్పటి నుంచే శుభ కర్మలు మాత్రమే చేసి, శుభ వాసనలు మాత్రమే స్థిర పరచుకో. అభ్యాసం వలన వాసనలు బలపడు తున్నాయి అనునది స్పష్టమే కదా! ఆత్మ జ్ఞానం కలిగితే నీ మనో వ్యాధులు అన్నీ నశిస్తాయి. అప్పుడు ఆ శుభ వాసనలను అనుసరించట కూడా వదిలి సత్స్వరూపం లో నిలిచి వుండు.

దేని వలన సంసార వాసనలను వదిలి శమ సంతోషాలను సంపాదించ వచ్చో, దేనివలన మనస్సుని అత్మానుసందానం లో చేర్చ వచ్చో, ఏది సుఖ దుఃఖాల నే ద్వాంద్వాలను నశింప చేస్తుందో అట్టి "మోక్షో పాయం" చెప్పుతాను విను.

(Here Maharshi stresses, do only good things for betterment of present and future)

Bhagavan Ramana made slight correction on Yoga Vashisht that everything in the life on the material front is predetermined, whereas Yoga Vashisht does not distinguish.

2.2 బ్రహ్మ వశిష్ఠుడు కు ఉపదేశించటం.

జనన మరణ రహితమైన నిర్వాణ పదం ఒక్కటే సంసార దుఃఖాన్ని పోగొట్టగలదు అని భావించి 1. తపస్సు/ధ్యానము, 2. ధర్మము, 3. దానము, 4. సత్యము, 5. తీర్థములు బ్రహ్మ సృష్టించాడు. కానీ ఇంతటితో జనుల దుఃఖము పోదు అని తలచి, అది జ్ఞానము వలన మాత్రమే సాధ్యం అవుతుందని బ్రహ్మ తలచి, తన సంకల్ప బలం వల్ల దండ కమండల సహితంగా మానస పుత్రుడు గా వశిష్ఠుడు ను సృష్టించాడు. అంత ఒక్క ముహూర్త కాలం మనస్సు కోతి వలె చంచలమై పో గాక అట్టి చంచల మనస్సు నందు కొంత సేపు అజ్ఞానము ప్రవేశించు గాక అని నిర్దేశించారు. క్షణం లో నా నిర్మల స్వరూపము మరచి, జడత్వం పొందుటచే మహా దుఃఖము పొందసాగాను. అంత వశిష్ఠుడు మహా దుఃఖాన్ని అనుభవిస్తూ, తండ్రి! దుఃఖ మయ సంసారము లో జీవుడు ఎట్లు తగులు కొనుచున్నాడు, దీనికి నివారణ చెప్పవలసింది గా ప్రాధేయ పడగా, అప్పుడు బ్రహ్మదేవుడు తత్వ జ్ఞానం ఉపదేశించాడు. తిరిగి స్వస్వరూపము పొందినట్టి నాతో, బాధలు తెలిసిన వారే జ్ఞానాన్ని ఉపదేశించ గలరని, ఇప్పుడు లోకులను ఉద్ధరించడానికి జంబుద్వీపం లోని భారత వర్షాన్ని చేరి, కర్మ వతులైన వారికి కర్మ కాండ ను, వైరాగ్య వంతులకు బ్రహ్మ జ్ఞానాన్ని ఉపదేశించమని కాలక్రమేణా ఆత్మ తత్వము ప్రచారము చేయవలసింది అని ఆదేశిస్తాడు. నా తో పాటు సనత్కుమార, నారదాది అనేక మంది మహర్షులను కూడా భూలోకమునకు పంపి 'మనో మోహము' చే కుంచించుకు పోతున్న జీవులను ఉద్ధరించ తలచారు.

రామా! ఈవిధంగా నా తండ్రి బ్రహ్మ ఆదేశం తో ఈ భూమండలం లో నివశిస్తున్నాం. నాకు వేరే కర్తవ్యం లేదు. అభిమాన రహితమైన చిత్తం తో యథా ప్రాప్తమైన కర్మలను చేస్తున్నాను. నా మనస్సు నిద్రిస్తున్న వానివ లె సకల కార్యాలను చేస్తూ వుంటుంది. కాని అహంకారానికి లోబడదు.

2.3 వైరాగ్య వంతులలో భేదాలు.

ఓ రామా! వైరాగ్యం లో 1. రాజస వైరాగ్యం (ఏదో ఒక కారణంతో ఏర్పడేది), 2. సాత్విక వైరాగ్యం. రామా! నీవు సాత్విక వైరాగ్యం కలిగి వున్నావు.

2.4 గురు శిష్య అర్హతలు

వివేకి ఆయన వాడు తత్వ జ్ఞానం కోసం మంచి జ్ఞానము కలగిన గురువు దగ్గర కు ప్రయత్నం తో చేరి ప్రేమ పూర్వకం గా ప్రశ్నించాలి. తత్వజ్ఞుడు కాని వాణ్ణి ప్రశ్నించటం కంటే మూర్ఖత్వం వేరు లేదు. అదే విధంగా ప్రామాణికుడైన తత్వవేత్తను యత్నము తో ప్రశ్నించి, తర్వాత దాన్ని ఆచరించని వాని కంటే నరాధముడు మరొకడు ఉండడు.

Here Bhagavan Ramana says (refer website) Guru is like ocean. If he comes with cup he will get cupful, if he get bigger vessel he will get more. It is entirely up to him. It is no use complaining of the niggardliness of the ocean.

వశిష్ఠుడు: రామా! మోక్ష ప్రాప్తి కి నలుగురు ద్వారపాలకులను ఆశ్రయించాలి. 1. శమము (inner calmness) 2. విచారణ (enquiry), 3. సంతోషం (contentment), 4. సాధు సంగమము (company of holy men).

పై నాలుగు లో, కనీసం ఒక్కటైనా వశం చేసుకొంటే, తక్కినవన్నీ అవే లోబడతాయి.

రామా! ' చిత్త మౌఢ్యం ' కలిగిన సంసారం జయించటానికి రెండు ఉపాయాలు వున్నవి. 1. యోగం (ప్రాణాయామము, ధారణ మొ: ,) 2. విచారణ.

పై రెండు లో విచారణ అతి సులభము. సంసారము పట్ల ఆసక్తి కలగి ఉండుట అతి భయంకరమైన విషయం. దృశ్యం క్రి యే సంసారము యొక్క మూల రూపము. సంసార అసక్తుడైన వాడు అనుభవించని దుఃఖము అంటూ వుండవు. విచారణ సహాయం తో హృదయము లో వున్న మోహ-రాగ-కౌతుకములను (delusion, attachment, inquisitiveness without usefulness) తరిమి వేయండి. మీ రంతా మోక్ష భాగులు కావాలి. శ్రవణము, మననము ద్వారా మోక్షము లభిస్తుంది. పురుష ప్రయత్నం తో మనస్సు జయించబడుతుంది. అప్పుడు 'బ్రహ్మము' గానే ప్రకాశిస్తాడు. అట్టి స్థితియే ప్రతి జీవి పరమ లక్ష్యము.

2.5 శమము (Inner Calmness)

ఇంద్రియ నిగ్రహ రూపమగు ప్రశాంత స్థితి యే 'శమము'. శమము వలన శ్రేయస్సు లభిస్తుంది. ఎవడైతే శమీలంకృతుడై, తృప్తుడై, శాంతుడై, నిర్మలుడై వుంటాడో అట్టి వానికి శత్రువులు కూడా మిత్రులు అవుతారు. అతను విష్ణువు వలనే శోభిల్లుతాడు. శమము తో కూడిన వ్యక్తి ని పిశాచములు కాని, రాక్షసులు కానీ, విరోధులు కానీ, పాములు కానీ బాధించ లేవు. అట్టి వానిని ఈ సాంసారిక దుఃఖములు ఏమీ చేయలేవు. Contemplation or samadhi in which all the desires and hopes concerning the world have ceased and which is free from sorrow, fear and desire, and by which the self rests itself. This is inner calmness.

2.6 విచారణ (Enquiry)

పరమాత్మ విచారణ చేతనే బుద్ధి పదునెక్కి పరమ పదాన్ని చూడగలుగు తుంది. దీర్ఘ సంసారము అనే రోగానికి ఈ విచారణ మహా ఔషధం. బంధువుల మృతి మొదలైన సమయాలలోనూ దాపురించే మోహానికి విచారణయే నివారణ. విచారణ వలనే బుద్ధి, బలము, సమయస్ఫూర్తి, క్రియ, ఫలము

లభిస్తూ వుంటాయి. ఎట్టి అపద సమయాల్లో కూడా 'నేనెవరిని, ఈ సంసారము ఎవరికి అని విచారిస్తూ ఉండాలి. అదే అపదలకి ప్రతీకారము, విచారం వలన తత్వ జ్ఞానము, తత్వము వలన ఆత్మ లో విశ్రాంతి కలుగుతాయి. అలాగే మనశ్శాంతి కలుగుతుంది. సర్వ దుఃఖాలకు క్షయము కలుగుతుంది. రామా! యుక్తి యుక్తమైన వాక్యాలను బాలుడు చెప్పినా గ్రహించాలి. యుక్తి హీనం అయిన వాటిని బ్రహ్మ చెప్పినా సరే, గడ్డి పోచ వలె వదిలి వేయాలి. ఈ విధంగా విమర్శించి చేసిన విచారణ ప్రత్యక్ష ఫలితము ఇస్తుంది.

విచారణ: భగవాన్ రమణులు బోధనలు:

1. పరమాత్మ వేరు, జీవుడు వేరు, జీవుడు భగవంతుని ఆరాధించి చివరకు భగవంతుని లో కలసి పోతాడని, ఇలా అనేక సిద్ధాంతాలు ఉన్నాయి. అందరూ అంగీరిస్తున్నారు జీవుడు వున్నాడని. కావున, సాధకుడు, నేనెవడను అని ప్రశ్నించుకోవాలి. "నేను" ను వెతకటం తో సత్యము అనుభూతమౌతుంది.
2. I ("నేను") that is the source for the manifestation of the ego and all the rest. "నేను" ను విచారించడం అంటే అహం వృత్తిని విచారించడం. "ఈ అహం వృత్తి" ఆత్మ నుండి పుట్టుకు వస్తుంది. "అహం వృత్తి" ని పట్టుకుంటే అదే ఆత్మను పట్టిస్తుంది. అహం వృత్తి ఆత్మను శరీరాన్ని కలిపే దాన్నే "చిజ్జడ గ్రంథి" అంటారు. ఈ అన్వేషణ లో "చిత్" స్వభావాన్ని పట్టుకుంటే ఆత్మ లోకి వెళతాం.
3. "నేను" ను "నేనే" విచారించాలి. మొదట్లో ఆత్మ ను విషయం (object) గా చూస్తాం, తరువాత ఆత్మ ను శూన్యం గా చూస్తాం, తరువాత ఆత్మ ను ఆత్మ గా చూస్తాం. ఈ దశలో నిజానికి చూడటం వుండదు. ఆత్మ గా వుండటమే. అహంకారం సాక్షాత్తూ ఆత్మ నుంచే పుడుతుంది. అందుకనే "నేను" అనే అహంభావం వదలాలి.
4. సాధనా చతుష్టయ సంపత్తి లోని అత్మనాత్న వివేకము, ఆత్మ నిత్యము, జగత్తు మిథ్య ఇంకా "నేనెవరు" నా ఆత్మ స్వరూపము ఏమిటి అని విచారించటమే ముఖ్యము.
5. "నేనెవరిని" అనే విచారణ మార్గమే ముఖ్య సాధనము. (కాని అనధికారులకు ఈ మార్గము చెప్పరాదు అని రామునికి వశిష్ఠ, విశ్వామిత్రులు బోధించారు).
6. "నేను" ను ధృఢంగా పట్టుకొన్నమా, ఈ దుఃఖాలు, వేదనలు బాధించ లేవు.
7. "నేను" అనే అహంకారము ను వదిలి మౌనము, శాంతి (limitless contentment) అనే సాధనాలతో అత్మస్వరూపమును ఎరిగి, ఆత్మసాక్షాత్కారము పొంద వలసి ఉన్నది. దీనినే భగవత్ స్వరూపము, భగవత్ సాక్షాత్కారము అనవచ్చు. జీవుని యొక్క సహజ ప్రశాంత స్థితియే "శివము"

గా గుర్తించవచ్చు. ధాన్యము యొక్క పొట్టును వేరు చేస్తే, దానినే బియ్యము గా గుర్తించవచ్చు. Similarly, so long as one is bound by karma one remain as "jiva". When the bond of ignorance is broken, one shines as "SIVA", కావున జీవునికి, శివునికి భేదము లేదు.

(ఇచ్చట మహాభారతం లోని పంచ భీములైన భీముడు, దుర్యోధనుడు, బకాసురుడు, కీచకుడు, జరాసంధుడు ల కథ ను గమనించితే, "నేను" అనే అహంకారము ను దుర్యోధనుడు వదలక పోవటం వలన, దుర్యోధనుడు సకల బంధు సమూహము గా క్షయము అయినారు.)

2.7 సంతోషము

సంతోషమే గొప్ప శ్రేయస్సు. సంతోషము అనే ఐశ్వర్యాన్ని పొందిన వానికి రాజ్యాలు కూడా గడ్డిపరకలు లాగ తుచ్చంగా కనిపిస్తాయి. సంతోషం తో కూడిన బుద్ధి సంసార దుఃఖాలు కలగితే తల్లడిల్లదు. సుఖాలు సంభవిస్తే ఉబ్బి పోదు. లభించని విషయాలని కోరక, లభించిన వాటివల్ల క్రింద మీద అయిపోక, హర్ష శోకాలు లేకుండా, వచ్చినదాన్ని అనుభవిస్తూ వుండేవాడు సంతోషుడు. మలినమైన అద్దము లో ముఖం లాగ, సంతోషం లేని చిత్తం లో జ్ఞానము ప్రతిబింబించదు. సంతోషి కల మనస్సు కు వ్యాధులు కలుగవు. అది వున్నవాడు నిరుపేద అయినా సరే, సామ్రాజ్య సుఖాన్ని అనుభవిస్తాడు.

2.8 సాధు సంగమం:

సాధు సంగమం అన్ని వేళలా సంసార సాగరాన్ని దాటటానికి సహాయపడుతుంది. సత్పురుషుల సమాగమం వలన మృత్యువు కూడా ఉత్పవంగా తోస్తుంది. ఆపదలు కూడా సంపదలు అవుతాయి. చిత్త శుద్ధి ని, మనశ్శాంతిని కలిగించే సాధు సంగమం అనే గంగ లో స్నానము చేసిన వానికి యజ్ఞ, తపో, తీర్థాలతో పనేంటి? తత్వజ్ఞులు, సర్వ సమ్మతులు అయిన సాధు పురుషుల్ని సర్వ ప్రయత్నాలతో సేవించాలి. ఎందుకంటే భవ సముద్రాన్ని దాటటానికి అదే ఉపాయము.

"మహస్తంగస్తు దుర్లభో, అగమ్యో, అమోఘశ్చ లభ్యతే తత్కృపయైవ"

తా! మహనీయులతో స్నేహం దొరకటం దుర్లభము. కానీ దొరికిందా, అమోఘమైనది. అది పరమాత్మ యొక్క కృప చేత మాత్రమే లభించగలదు". ----- నారద భక్తి సూత్రాలు.

"దుర్లభం త్రయమేవైతత్ దైవానుగ్రహహేతుకమ్, మనుష్యత్వం, ముముక్షత్వం, మహాపురుష సంశ్రయ."

తా! మనుష్య జన్మ, మోక్ష స్వరూపము కావాలనే లక్ష్యము, మహాపురుషుల తో స్నేహము - ఈ మూడు భగవంతుని అనుగ్రహం చేతనే లభిస్తాయి. అందుచేత మనం మహాపురుషుల సాంగత్యము కలిగి ఉండుట కు ప్రయత్నించాలి. ----- వివేక చూడామణి, ఆది శంకరులు.

2.9 జ్ఞాన మహిమ:

వశిష్ఠుడు: రామా! జ్ఞాన విచారము వలన దుఃఖాలన్నీ నశిస్తాయి. తత్వ దర్శనం కలగిన తర్వాత తాపం పోయిన వాడు, చల్లని అంతఃకరణ కలిగినవాడు అయి, జగత్తు మొత్తాన్ని ఇంద్రజాలం వలె చూస్తూ సుఖించాలి. ఈ సంసారము లోని ఆసక్తి అతి భయంకరమైనది. జ్ఞానము లేని పురుషుణ్ణి అది పాములా కాటేస్తుంది, కత్తిలా నరుకుతుంది, త్రాడులా బంధిస్తుంది, అగ్నిలా దహిస్తుంది, రాత్రిలా గుడ్డి తనం కలగిస్తుంది. మోహందం అనే భావి లో పడవేస్తుంది. సంసారాన క్షులు అనుభవించని దుఃఖమే లేదు. విశుద్ధ చిత్తం కలగిన మానవులు ఆత్మ దీపాన్ని పొంది, హరిహర బ్రహ్మాది దేవతలవలన ఈ సంసారం లో కోరికలు అలజడులు లేకుండా వెలసి ఉంటారు. ఎందుకంటే వారిలో అహంకార భావం నశించింది. మనుష్యుడు విచార బుద్ధితో యావజ్జీవితం అత్మాన్వేషణ చేస్తూ, దాన్నే ఉపాసిస్తూ, జ్ఞానాన్ని పొందాలి.

శాస్త్రం, గురువు, అనుభవం, వీటన్నిటికీ, విరుద్ధం కాకుండా సమన్వయం చేసుకొంటూ, అభ్యాసం చేసేవాడు ఆత్మ దర్శనం చేయగలగుతాడు. రామా! మూఢుని వలె జీవితం గడపడం కంటే చండాల వీధిలో బిక్షమెత్తుకొనుట మేలు. "అసలు బ్రహ్మము అనేదే లేదేమో! ఎందుకీ విచారణ! అంటావేమో! అది ఉన్నదైతే ఆ విచారణ చేత మనకు లాభం. ఒక వేళ లేనిదైతే మనకు నష్టం లేదు. జ్ఞాన శాస్త్రాన్ని చక్కగా అర్థం చేసుకోవటం కోసం దృష్టాంతాలు వాడతాము. దృష్టాంతాలు లో ఏమైనా లోపాలుంటే వాటిని పరబ్రహ్మ జ్ఞానానికి అపాదించకూడదు. దృష్టాంత సహాయం తో జ్ఞానాన్ని పొందాలే గాని, కుతర్కానికి తావు ఇవ్వకూడదు. జ్ఞానాభ్యాసం , అలాగే సత్పురుషుల పద్ధతిని పాటించడం-ఈ రెంటినీ ఓకే మారు అభ్యసిస్తూ పోవాలి. లేకపోతే ఆ రెండూ సిద్ధించవు.

రామా! ఇక నీకు పరబ్రహ్మ తత్వాన్ని ఉపదేశిస్తాను విను.

3. ఉత్పత్తి ప్రకరణం

3.1 బ్రహ్మం నుండి సృష్టి వచ్చిన విధం:

వశిష్ఠుడు: రామా! నానా భేదాలతో తోచే ఈ జగత్తు స్వప్నం వంటిది. కల జగత్తు లో కనపడే వస్తువులు ఏవి నిజం కావు కదా! దృశ్య ప్రపంచము ఉండటం చేతనే ఈ బంధం కలుగుతుంది. దృశ్యం నశిస్తే బంధం కూడా నశిస్తుంది. స్థావరజంగమాత్మకమైన ఈ జగత్తంతా ప్రళయం లో విలీనమై పోయినప్పుడు మిగిలి ఉండేదే "సత్". దానికి నామరూపాలు లేవు. అది వెలుగు, చీకటి ఏది కాదు. దీనినే ఋతం, ఆత్మ, పరబ్రహ్మం, సత్యము మొ|| పేర్లు కల్పించారు. అలా "జీవభావాన్ని", "జీవత్మాన్ని" పొందిన పరమాత్మ "మనస్సు" గా మారుతుంది. అలా సంకల్ప వికల్పాల ద్వారా "ప్రపంచము" అనే ఇంద్రజాలం విస్తరిస్తుంది. బంగారం కంటే ఆభరణాలు వేరు కానట్లు, బ్రహ్మం నుండి జనించిన జగత్తు బ్రహ్మం కంటే వేరు కాదు. ఎండమావిలోని అలలు సత్యము కాకపోయినా సత్యము గా గోచరించే విధముగా ఈ జగత్తు కనబడుతుంది. ఈ జగత్తు కే "అవిద్య", "బంధం", "మోహము", "మహత్తు", "తమస్సు" మొ. పేర్లు పెట్టారు.

3.2 బంధం

వశిష్ఠుడు: రామా! ద్రష్ట యొక్క స్వరూపానికి దృశ్య పదార్థము తో కల సంబంధమే బంధము అని చెప్పబడుతుంది. దృశ్యం యొక్క బలం చేతనే ద్రష్ట బంధింప బడుతున్నాడు. దృశ్య భావము పోతే విముక్తిని పొందుతున్నారు. దృశ్యం లేదు అనే వ్యర్థ సంకల్పాల వల్ల, తర్కించటము వల్ల, తీర్థ యాత్రలు వల్ల సత్యం లాగా కనిపించే దృశ్య జగత్తు నశించదు. ఎందుకంటే, అసత్తు కు సత్త కాని, సత్త కు అభావం కాని ఉండవు. నిద్ర నుండి మేల్కొనిన గాన జగత్తు గోచరించే టట్లు, నిర్వికల్ప సమాధి నుండి లేచినా, వెంటనే అఖండ దుఃఖంతో కూడిన దృశ్య జగత్తు గోచరిస్తుంది. ఎంత ప్రయత్నం చేసినా దృశ్యం తిరిగి రాకుండా చేయలేరు. కావునా ఇవి ఏవి అనాదీ, అనంతమూ, శాంతమూ అయిన జ్ఞాన స్వరూపాన్ని కలిగించలేదు. పువ్వులలో వాసన ఇమిడి ఉండేటట్లు, ద్రష్ట యందే దృశ్యం ఇమిడి ఉంటుంది. కావున రామా, కలలో కాని, సంకల్పాలలో కాని, మనో రాజ్యం లో కానీ ఏర్పడే దృశ్య ప్రపంచానికి, వాస్తవం గా కనపడే దృశ్య ప్రపంచానికి భేదం లేదు. తలపులలోనే పుట్టినటువంటి పిశాచం పిల్లవానిని చంపటానికి సరిపోయేటట్లు, ఈ దృశ్య పిశాచి కూడా ద్రష్ట ను చంపుతుంది. మేము తపో, ధ్యాన, జపాది సాధనముల ద్వారా చిత్త శుద్ధి ని సంపాదించుకొని "ఈ దృశ్యమునకు అస్తిత్వం లేదు" అను బుద్ధిని పెంపొందించు కొన్నాము.

3.3 ఆకాశజడు-మృత్యువు

వసిష్ఠుడు: రామా! ఇంతకు ముందు విషయం తెలియటానికి ఆకాశజని కథా చెపుతాను విను.

ఆకాశజడు ధ్యాన పరాయణుడు, పరమ ధార్మికుడు. అతన్ని మృత్యువు భక్షింప లేకపోయింది. మృత్యువు అతని గృహంలో ప్రవేశించగానే ప్రళయకాలాగ్ని మృత్యువు ను దహించి వేయసాగింది. అంత యముడుని కారణము విచారించగా, అప్పుడు యముడు, మృత్యువా! మరణానికి వారి కర్మలు కారణం కావున, అతని కర్మలు విచారించమని చెబుతాడు. అప్పుడు మృత్యువు భూనభోంతరాలు వెతికినా, అతని కర్మలు కనిపించలేదు. అప్పుడు మృత్యువు సంశయానికి, యముడు, మృత్యువా! అతడు ఆకాశము నుంచే జనియించాడు, నిర్మలుడు, నిత్యుడు, స్వయంభువు, అతనిలో మనకు కనబడే ప్రాణము, దేహేంద్రియాల చలనం మన భ్రమ మాత్రమే, అతనిలో పూర్వ కర్మలు ఏవి లేవు. కావున నీవు అతన్ని అక్రమించలేవు అని తెలియ చేయగా మృత్యువు వెనక్కు మరలింది.

శ్రీరాముడు వశిష్ఠ మహర్షి తో, ఈ కథ బ్రహ్మ గురించి సూచించారా అని తెలియ చేయగా, అప్పుడు వశిష్ఠుడు రామా! జీవులనందరిని భక్షించిన మృత్యువు బ్రహ్మ ను కూడా అక్రమించ తలచినప్పుడు యముడు ఈ విధముగా ఉపదేశించాడు. కావున బ్రహ్మ కు మనస్సే శరీరము. పంచభూతాలు అందులో లేవు. మనస్సు నుండే దృశ్య సమూహం వస్తోంది. దృశ్యము వాస్తవమే అయితే, దుఃఖశాంతి ఏనాడూ చేకూరదు.

3.4 మనస్సు-స్వరూపం

వశిష్ఠుడు: రామా! ఈ మనస్సుకు ఎట్టి రూపమూ లేదు. నిరాకారమైన చైతన్యం, ఏదో రూప నామాలతో భాసించటమే మనస్సు అంటున్నారు. సంకల్పం-అంటే, చక్కగా కల్పించుటమే - మనస్సు. మనస్సు సంకల్పం కంటే భిన్నం కాదు. చైతన్యంలో ఆ విధంగా భాసించిన మొట్టమొదటి మనస్సే పితామహుడు బ్రహ్మ. ఈ దృశ్య ప్రపంచమే మనస్సు. సత్+అసత్ (వాస్తవ-అవాస్తవ) వస్తువులను ప్రకాశింప చేసేదే మనస్సు. ఆకాశము వలనే మనస్సు కు కూడా రూపము లేదు. అంతా శూన్యం గానే ఉంది. మనస్సే దృశ్య ప్రపంచము. ఆత్మతో మనస్సు ఏకత్వం పొందితే, అందులోని రాగ ద్వేషాలు, వాసనలు తొలగిపోతాయి. రామా! బాహ్యమున కనిపిస్తున్న ఆకాశాది పంచభూతములు గాని, అంతరమున అనుభవమగుచున్న "అహం" మొదలగు అపరిజ్ఞాన దృష్టికి వేరు వేరు గా తోచుతున్నాయి. వాస్తవంగా పరమార్థ దృష్టిలో అంతా బ్రహ్మమే. వాస్తవానికి "దృశ్యము-ద్రష్ట-దర్శనము" అనునవి లేనే లేవు. అంటే అవి శూన్యములని మా అభిప్రాయం. మననము చేయు స్వభావమే మనసు. రామా! సందేహము వలదు. ఈ విశ్వము

అసలు పుట్టలేదు, పూర్వము లేదు, ప్రస్తుతము లేదు. కలలో చూసిన గృహదులవలనే ఇదంతా మనసు యొక్క విలాసమే. స్వప్నం మరొక స్వప్నాన్ని కలగ చేసేటట్లు, ఈ మనసు నిజంగా లేకపోయినా ఏదో ఒక శరీరాన్ని కల్పించుకొని, ఇంద్రజాలం లాగా తన నుండి మళ్ళీ జగత్తును విస్తరింప చేస్తోంది. మనస్సు కాక మరొక జగత్తు లేదు. రామా! మహాప్రళయ సమయం లో దృశ్యం అంతా లయమై ప్రశాంతమైన బ్రహ్మ వస్తువు ఒక్కటే ఉంటుంది. అట్టి పరమ వస్తువే నిర్వికార చైతన్యంగా తనయొక్క అద్వైత ఆత్మ తత్వము నందే నిలిచియున్నది. బ్రహ్మ, విష్ణు, శివ మొదలైన దేవతలంతా అందునుంచే వస్తున్నారు. దానివలన సత్, అసత్ ల భ్రమ కలుగుతుంది అదే ఈ మనస్సు కు కారణం. రామా! మా వాక్యము పొరపాటు కాదు.

3.5 పరమాత్మ స్వరూపము

వసిష్ఠుడు: రామా! తెలివి ఒక జ్ఞానం నుండి మరొక జ్ఞానాన్ని పొందేటప్పుడు, క్షణకాలం, ఆ రెండు జ్ఞానాల మధ్య ఏముంటుందో అదే పరమాత్మ రూపము. ఏ చైతన్యంలో, మూడు కాలాల్లోనూ మిథ్య అయిన జగత్తు తేలుతూ ఉంటుందో అదియే పరమాత్మ స్వరూపం. ఎక్కడ ద్రష్ట, దృశ్యం అనేవి లేకపోయినా ఉన్నట్టు కనపడుతున్నాయో అదే పరమాత్మ. ఏది చిన్మాత్రమై కూడా పెద్ద రాతి బండ వలె నిశ్చలమై ఉంటుందో అదే పరమాత్మ. ఏది బాహ్య అంతర వస్తువులతో కూడి వ్యవహారానికి కూడా తెలియబడుతుందో అదే పరమాత్మ స్వరూపం. రామా! చిత్తాన్ని అంటి ఉన్న దృశ్య భ్రాంతి తొలగిస్తే అప్పుడు చైతన్యం మాత్రమే ఉంటుంది. అసత్తుకి సత్యం లేదు. సత్యానికి నాశనము లేదు. ఈ విశాల బ్రహ్మాండము ఎప్పుడూ ఉత్పన్నం కాలేదు. అది నిర్మల బ్రహ్మ చైతన్యం లో కేవలము కల్పితమే. దీని నిజ స్వరూపము బ్రహ్మమే. ఇది అత్యంత సూక్ష్మమైనదిగా చెప్పబడింది. ("తస్యాంతే సుషిరగ్ం సూక్ష్మం తస్మిన్ సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్" - అతి సూక్ష్మమై, హృదయాంతర్భాగమందున్న అద్దానియందే సర్వము ప్రతిష్ఠితమై ఉన్నది. ---మంత్రపుష్పం) బ్రహ్మము నందే చిత్తాన్ని నిల్పి, బ్రహ్మమే తమ ప్రాణంగా భావించుకొంటూ, ఒకరికొకరు బ్రహ్మాన్ని భోదించుకొంటూ, సంతుష్టులై, ఆనందించే విచారణ పరులకు జీవన్ముక్తి లభిస్తుంది. తర్వాత విదేహ ముక్తి కూడా ప్రాప్తిస్తుంది.

3.6 జీవన్ముక్తుడు విదేహ ముక్తుడు:

వశిష్ఠుడు: రామా! లోకవ్యవహారంలో శాస్త్ర విధిని అనుసరిస్తూ ఈ విశ్వాన్ని ఆకాశము లాగ, శూన్యంగా చూసేవాడు జీవన్ముక్తుడు. లోకవ్యవహారాలు చేస్తూ కూడా జ్ఞానంలోనే నిలకడ కలిగి ఉండేవాడు జీవన్ముక్తుడు. సుఖం కలగినప్పుడు ముఖం విప్పారకుండా, దుఃఖం కలగినప్పుడు ముడుచుకోకుండా ఎప్పుడూ ఒకే విధంగా ఎవడు ఉంటాడో వాడే జీవన్ముక్తుడు. మెల్కొనినప్పుడు కూడా గాఢ నిద్రలో ఉన్నవానివలె ఉండేవాడు, నిద్రలో కూడ తన స్వరూపాన్ని మరవని వాడు,

ఎవరి చిత్తం లో వాసనలు నశించినాయో అతడే జీవన్ముక్తుడు. బయటకు రాగ ద్వేష భయాలను నటిస్తూ ఉన్నా అంతరంగంలో అకాశం లాగ స్వచ్ఛమై ఉండేవాడే జీవన్ముక్తుడు. లోకాన్ని భయ పెట్టని వాడు, లోకంవల్ల భయ పడని వాడు, సుఖదుఃఖాల నుండి విముక్తుడైనటువంటివాడు జీవన్ముక్తుడు. ఇట్టి జీవన్ముక్త పురుషుడే దేహాన్ని వదిలిన పిమ్మట విదేహ ముక్తుడౌతాడు. వాయువు చలనాన్ని వదిలి నిశ్చలమైపోయినట్లుగా దేహ భ్రమను వదిలిన జీవన్ముక్తుడు విదేహ ముక్తుడై మరల జన్మించడు. రామా! జీవన్ముక్తి స్థితి కి ఒకటి ఉపాయము. "అహంబుద్ధితో సహ ఈ దృశ్యం అంతా సత్యం లాగా కనిపించినా అసత్యమే" అనే జ్ఞానం చేతనే ముక్తి లభిస్తుంది. రామా! నీవు ఏకాగ్ర చిత్తం తో ద్రష్ట-దృశ్యం-దర్శనం అనే మూడింటిలో దర్శనమాత్రంగా ఉండేటటువంటి ఆత్మ స్వరూపాన్ని గ్రహించు. దానివలనే నీకు జ్ఞానం లభిస్తుంది.

3.7 లీలోపాఖ్యానము

పూర్వం భూమండలంలో "పద్ముడు" అనే మహారాజుఉండేవాడు. అతని భార్య "లీల". భర్త కంటే ముందుగామరణించితే మంచితే. ఒక వేళ భర్త ముందుగా మరణించితే అతని జీవుడు నాణింటిలోనే ఉండిపోవాలి అప్పుడు అతన్ని నేనుచూడలేకపోయినా అతను నన్ను చూస్తున్నాడు అనే తృప్తి తోబ్రతుకుతాను అని ఆలోచించి సరస్వతి దేవి ని కఠోరనియమాలతో ఆరాధించసాగింది. సరస్వతి దేవి ప్రత్యక్షమైవరాలు కోరుకోమనగా అంత లీల భర్త ముందుగా మరణిస్తే అతనిజీవుడు నా గృహం లోనే ఉండేటట్లుగా, తలచినదే తడవుగాసరస్వతి దేవి దర్శనాన్ని కోరుకొంది. కొంతకాలం గడచిన తర్వాత పద్ముడు మరణించాడు. అప్పుడు సరస్వతి దేవి, లీల నీ కోరికప్రకారం నీ భర్త జీవుడు నీ అంతఃపురం విడిచి పోడు అనిసెలవిచ్చింది. అప్పుడు లీల సరస్వతి దేవి ని ప్రార్థించి, అమ్మా! నాభర్త ను విడిచి ఉండలేను. నన్ను అతని దగ్గరకు తీసికొనిపో అని కోరింది. అప్పుడు సరస్వతి దేవి ఓ లీలా! చిత్తాకాశం (మనస్సు అనే వ్యాపకమైన ప్రదేశము), చిదాకాశం (చైతన్యమనే సర్వవ్యాపకమైన ప్రదేశము), భూతాకాశము (పంచభూతములలోని ఆకాశము). వీటిల్లో చిదాకాశమే అన్నిటి కంటే మహాశూన్యము. ఈ చిదాకాశము లో నీ భర్త ఆత్మ ఉన్నది. అప్పుడు దేవి వర ప్రభావము చేత నిర్వికల్ప సమాధిని చెంది దుర్భేద్యమైన స్థూల, సూక్ష్మ దేహ అభిమానాన్ని వదిలేసి గూటిని వదిలిన పక్షి లాగ చిదాకాశము లోకి ఎగిరి తన భర్త మరుజన్మలో ఉన్న స్థానాన్ని చేరింది. అక్కడ చిదాకాశములో పద్ముడు సమస్త రాజగణాలతో రాజసింహాసనం మీద యువకుడుగా ఉండుట అందు సమస్త భృత్యులు మునుపటి వారు గా చూసి "మాయ" ప్రభావము గా తలచి సరస్వతి దేవి తో, అమ్మా! వివరము గా మాయ ప్రభావము తెలియజేయ వలసినదిగా కోరగా, సరస్వతి దేవి లీల పూర్వ జన్మ వృతాంతము ఇలా తెలియ చేసింది.

3.7.1 లీల పూర్వజన్మ

సరస్వతి దేవి: ఈ చిదాకాశంలో, సంసారం అనే "మండపం" ఉన్నది. అందులో, లోకపాలురు, చతుర్దశ భువనాలు, సూర్యుడు, ప్రాణులు, పర్వతాలు, ప్రజాపతి బ్రహ్మ, అసంఖ్యాకమైన జీవులు, ఆకాశము, సురాసురులు, గ్రామాలు, నగరాలు ఇత్యాది బొమ్మల్లాగ ఉన్నాయి. ఆ మండపం లో "గిరిగ్రామం" అనే ఊర్లో వశిష్ఠ అరుంధతి లను పోలినటువంటి, అదే నామధేయం కలగిన బ్రాహ్మణ భార్యభర్తలు ఉండేవారు. ఒకరోజు రథ తురగాలతో వచ్చిన రాజును చూసి తాను కూడా రాజు కావాలనే కోరిక ఆ బ్రాహ్మణుడి మదిలో ఉందయించింది. కొంతకాలానికి ఆ బ్రాహ్మణుడు, అతని భార్య రాజు కావాలనే కోర్కెతో మరణించి, మరు జన్మలో తమ సంస్కార బలంవలన వారు రాజు రాణి గా జన్మించారు. ఆ బ్రాహ్మణ దంపతులు మరణించి నేటికీ 8 రోజులే. వారి జీవులు స్థూలదేహాలను విడిచినా, సూక్ష్మ దేహంతో ఇంకా అక్కడే ఉన్నాయి. ఓ లీలా! ఆ బ్రాహ్మణుడే నీ భర్త పద్ముడు, నీవు అరుంధతి అనే బ్రాహ్మణ పత్నివి.

నీకు ఈ విధంగా పూర్వపు సృష్టి "భ్రమ" అని తెలిపాను. చిదాకాశమే, భ్రమ వలన జీవ స్వరూపాన్ని పొందుతుంది. ఏది భ్రమ? అని విచారించడం మొదలుపెడితే "సృష్టి అంతా అత్యంత శూన్యం" - అనే జ్ఞానం కలుగుతుంది.

3.7.2 దేశకాలాల విచిత్రం

లీల: దేవీ! నేను ఇక్కడ మహారాజ సౌధములో, నా భర్త పరలోకంలో, ఇక్కడ ఉన్న భూములు, పర్వతాలు ఆ గృహంలో ఎలా ఉండగలవు?

దేవి: మేము అసత్యాన్ని చెప్పటం లేదు. బ్రాహ్మణుని జీవాత్మ ఆకాశభవనంలో, ఆకాశరూపాన్ని పొంది, ఆకాశరాజ్యాన్నే చూస్తుంది. కల రాగానే జాగ్రత్తలోని ప్రపంచ విషయాలు లోపించినట్లు, మరణించినపుడు కూడా పూర్వ విషయాలు మరపుకు వస్తాయి. ఇవన్నీ చిదాకాశం కంటే వేరు కావు. సంకల్పం, స్వప్నం, భ్రమ అనేవే జగన్మమిధ్యా త్వ భేదకు ప్రమాణాలు అవుతున్నాయి.

లీల: దేవీ! బ్రాహ్మణుడు మరణించి 8 రోజులే అయింది. మేమిచ్చట చాలా ఎండ్ల నుండి ఉన్నామే, ఇది ఎలా సంభవం?

దేవి: లీలా! దేశానికి దూరం, దగ్గర లేనట్లు, కాలానికి కూడా ఎక్కువ తక్కువలు లేవు. జగత్సృష్టి ఎలా భ్రమ చేత జరుగుతుందో, కాలం కూడా అలాగే చిదాకాశం లో కల్పింపబడుతుంది. చిత్ శక్తియే, తనలోనే, స్వప్నాన్ని చూస్తుంది. దృశ్యం, దర్శనం అన్నీ అందులోనే. ఆ స్వప్నంలో అసత్యాలైనలోకాలు సత్యాల్లాగ, కాలంగా, చిదాకాశమే జగత్తు రూపంలో కనపడుతోంది. కళ్ళు విప్పి చూస్తే నానావిధాలైన రూపాలు అగుపడేటట్లు, జీవుడు మరణించిన వెంటనే అసంఖ్యాకాలైన

జగత్తులను చూస్తాడు. జీవుడు ఎన్నడూ అనుభవించని, చూడనివి, చెయ్యనివి అయిన విషయాలు కూడా స్మరణకు రావచ్చు. అంతా భ్రమయే. సృష్టి మొదట్లో ఈ సంసారం అంతా విధాత కల్పన. క్రమేణా ఆ సంకల్పము కాలానుగుణంగా మారుతూ, కాలం యొక్క అనుభూతి గా ఉండవచ్చు. కనుక కాలము యొక్క అనుభూతి కూడా అనేక రకాలుగా ఉండవచ్చు.

3.7.3 అతివాహిక (సూక్ష్మ) శరీరంతో ప్రయాణం

శీల: దేవీ! నాకు గిరి గ్రామము చూడాలనే కుతూహలంగా ఉంది.

సరస్వతి దేవి: శీలా! నీవు మొదట సమాధి ప్రభావంచేత స్థూల భావాన్ని వదలి, కేవలము చిద్రూపమైన పవిత్ర దృష్టి తో చిదాకాశరూపంలోకి మారితే, ఆకాశ రూపమైన సృష్టి ని చూడగలుగుతావు. ఈ స్థూల దేహం ఆ సృష్టి దర్శనానికి అడ్డమౌతుంది. " ప్రపంచం మిథ్య. నేను బ్రహ్మం" అనే జ్ఞానము ఒక్కటే సత్యము. ఈ విషయంలో వేదాంత శాస్త్రము, అనుభవజ్ఞులైన గురువులు, ఇంకా స్వానుభవం ప్రమాణాలు. శీలా! నా దేహము శుద్ధ సత్య గుణం తో ఉన్నది కావున నేను ఎక్కడికైనా పోగలను. నీ దేహము కూడా సూక్ష్మమైన, అది భౌతికం అనే వాసనలు క్షీణిస్తే, నీ శరీరము కూడా అతివాహికము బెతుంది. నిన్నింత వరకు జ్ఞాన మూఢులుగా చేసి భ్రమింపచేసింది, విచారణ లేకపోవటం చేత కలగిన మోహం. ఆ అవిచారం, విచారం చేత నశిస్తుంది. నిజానికి అవిచారం, అవిద్య అనేవి బ్రహ్మము కంటే భిన్నంగావు. జ్ఞానము చేత వాసనలు నశిస్తే జాగ్రత, సుషుప్తువులు కూడా "తురీయం" అనబడతాయి. దాన్నే బ్రహ్మ ప్రాప్తి అని కూడా అంటారు. సంసారంలో ఉన్నప్పటికీ వాసనాశూన్యం గా జీవితం గడుపుతూ ఉంటే దాన్నే "జీవన్ముక్తి" అంటారు.

3.7.4 బ్రహ్మ భ్యాసము

శీల: దేవీ! జ్ఞానము దృఢం కావటానికి అభ్యాసం ఎలా చేయాలో సెలవియ్యి

దేవి: బ్రహ్మం గురుంచి చింతించటము, ప్రసంగించటము, ఒకరికి ఒకరు భోదించుకొనుట, అందే స్థిరమై ఉండటం-దీన్నే బ్రహ్మ భ్యాసము అని పండితులు అంటున్నారు. సంసారములో విరక్తిని పొంది, జనన మరణ శాంతి కోసము మనస్సులో భోగవాసనాలను వదలిన మహాత్ములు ఈ జగత్తులోజయం పొందుతున్నారు. బైదార్యమువలన సుందరమై, వైరాగ్యముతో నిండి ఆనందాన్ని అనుభవించేవారే పరమసాధకులు. యుక్తులతో శాస్త్రాలను పరిశీలించి జ్ఞాత - జ్ఞేయం యొక్క అభావాన్ని గ్రహించగలవారే బ్రహ్మభ్యాసులు. జగత్తు లేదు, నేను లేను, నీవు లేవు - అనే జ్ఞానాన్ని చింతించటమే అభ్యాసము. దృశ్యము అసంభవం అని గ్రహించిన పిమ్మట రాగద్వేషాదులు సన్నగిల్లిపోయి పరమాత్మయందే ఆసక్తిపెరుగుతూ ఉండటమే బ్రహ్మభ్యాసము. మిగతావన్నీ

దుఃఖకారణాలు. తాపాన్ని మాత్రమే కలిగిస్తాయి. తరువాత లీలాసరస్వతులీద్ధరు చిదాకాశం లోని అనేకమైన బ్రహ్మాండాలు చూచినారు.

వసిష్ఠుడు: రామా! నిద్ర పోయినవాడు ఒక స్వప్నము నుండిమరొక స్వప్నము లోకి వెళ్ళినట్లు, లీలా సరస్వతులీద్ధరు సమస్తబ్రహ్మాండాలు ఆ అంతఃపురం నుంచే చూచారు. నిజానికి ఇదంతా మిథ్య. వాసనాప్రభావముచేతనే వారి చిత్తము లో ఈ దృశ్యాలన్నీ కన్పించాయి. ఈ తత్వాన్ని గ్రహిస్తే ఈ జగత్తుఆకాశము లాగా శూన్యంగా కనపడుతుంది. గ్రహించకపోతే వజ్రంకంటే దృఢమైన కనపడుతుంది. సరస్వతి దేవి: ఓ లీలా! నీకు అనేక జన్మలలో అనేకమంది భర్తలు ఉండేవారు. ఇప్పుడు నీకు మూడవ జన్మలోని "విధూరధుడు" అనే రాజు ఉన్నాడు. ఆ విషయం దర్శనం చేయి.

అప్పుడు లీలా సరస్వతులు ఇద్దరూ, నిద్ర పోయినవాడు ఒక స్వప్నం నుంచి వేరొక స్వప్నంలోకి పోయినట్లు, ఈ బ్రహ్మాండము నుంచి వేరొక బ్రహ్మాండము లోకి వెళ్ళారు. అక్కడ సింధు రాజు తో విధూరధుడు భయంకరమైన యుద్ధం చేస్తున్నాడు. అంత సరస్వతి దేవి విధూరధుడుకు దర్శనం చేత అతని పూర్వజన్మ వృత్తాంతము గ్రహించి, తను పద్ముని గాను భార్య లీల గాను గుర్తించి ఆశ్చర్యమునకు లోనైనాడు. మరల యుద్ధము సమీపిస్తుండటంతో విధూరధుడు, తన భార్య అయిన లీలను (రెండవ లీల) దేవి చెంతన ఉంచి యుద్ధానికి వెళ్ళి ప్రాణాన్ని వదిలాడు. లీలల సందేహాలకు దేవి చెబుతూ --- ఇప్పటి సంగ్రామం కూడా వాస్తవంకాదు. ఇదంతా స్వప్నావస్థ లాంటి భ్రాంతి. దృష్టి మూడు రకాలుగా ఉంటుంది. అవి 1 . పాంచభౌతిక దృష్టి: శరీరము, తదితర వస్తుజాలములు మాత్రమే అగుపిస్తాయి. 2 . మనోదృష్టి: తదితరుల మనస్సులు, భావనలు, గుణములు దర్శించబడుతాయి. 3 చిదాకాశ దృష్టి: సర్వులయందు "దేహి" రూపమున ప్రకటింపబడుతున్న చిత్ దృష్టి. ఇవి ఆయా రూపములతో జీవుని యొక్క వాసనలవలన, పురుష ప్రయత్నము వలన గోచరిస్తున్నాయి. ప్రాణవాయువు నిరోధమైనపుడు నాడీ స్పందనము ఆగి పోతుంది. అప్పుడు "ఈ జడ దేహము మృతి చెందింది" అంటారు. మృతి అనునది శరీర ధర్మమే కాని, ఆత్మ ధర్మము కాదు. జీవుడు "మృత్యువు" అనే ప్రక్రియ ద్వారా వర్తమాన శరీరమును వదిలి, అతని స్వ-వాసనావశంచేత (indulgence of his own tendencies) అనేక రూపాలు పొందుచున్నాయి. జీవుడు శరీరమును త్యజించిన స్థితిని "ప్రేతము" అంటారు. అవి స్థూల పాపి, మధ్య పాపి, సామాన్య పాపి, సామాన్య ధర్మి, మధ్య ధర్మి, ఉత్తమ ధర్మి అను ఆరు విధములు. జీవుడు మృతి చెందిన తర్వాత బంధువులు మొదలగు వారు పిండము పెట్టినా, పెట్టకపోయినా మృతుని భావన వలననే అతనికి పిండ ప్రధాన ఫలితము వస్తుంది. మరణించిన వారి బంధువులు ధర్మవాసనలతో, శాస్త్రవిధిగా - శ్రాద్ధాదులు - దాన - ధర్మాదులు ఆ ప్రేతకు శుభము కలుగ చేస్తాయి. కాని ప్రేతము (మరణించిన జీవుడు) శాస్త్ర

కర్మలను ద్వేషించువాడు, వేదములను తిరస్కరించువాడు, నాస్తికుడు అయితే ఆ ప్రేతము యొక్క సంకల్పమే జయిస్తుంది

ఈ విధముగా సరస్వతి దేవి మాయా ప్రభావము, తత్వజ్ఞానము ఉపదేశించి అంతర్ధానం అయింది.

3.8 దృశ్య దోష నివారణ

వశిష్ఠుడు: రామా! దృశ్య దోషాన్ని తీసేయడం కోసం నీకు ఈ లీలోపాఖ్యానము చెప్పాను. "దృశ్యం సత్యం" అనే బుద్ధి తొలగిపోతే, దృశ్యాన్ని తీసివేయడం కష్టం కాదు. మాయ వలన ఈ ప్రపంచం కనబడుతుంది. పరమార్థ దృష్టిలో అంతా శూన్యమే. మాయ కూడా వాస్తవం కాదు. చైతన్యము తన స్పందన చేత ఆకాశ రూపమైన జగత్తు కల్పిస్తున్నది. ఆకాశము నుండి వాయువు, క్రమంగా అగ్ని, జలము, భూమి ఇలా ఒకదాని నుండి ఒకటి ఉత్పన్నం అవుతున్నాయి. ఎవరు అంతరంగంలో బ్రహ్మ వస్తువును గ్రహిస్తారో, అది వారి యందు అట్లాగే ప్రతిఫలిస్తుంది. జ్ఞాన యోగం చేత, పురుష ప్రయత్నంతో కూడిన అభ్యాసం చేత, మనసు నాశనం అయితే ఈ జగత్తు మళ్ళీ ఉదయించదు. భోగాల యెడ కాస్తయినా సరే విరాగం కలుగుతే దానివలన ఉత్తమమైన పదాన్ని పొందుతారు. ఈశ్వర చైతన్యం, జీవ చైతన్యం, కారణ, కార్య ఉపాధులు, అన్నీ త్రోసివేసి వాటి ఐక్యాన్ని గ్రహించినవారు ఈ సంసారాన్ని జయిస్తున్నారు.

3.9 మహానియతి

వశిష్ఠుడు: రామా! చిత్ శక్తి, స్పందరూపిణి అయిన మహానియతిఒకటి ఉన్నది. ఆ నియతి (పద్ధతి ప్రకారం నడిపించే శక్తి) బలం చేతనే తత్వజ్ఞుల శరీరం నిలబడి లౌకిక వ్యవహార యోగ్యం అవుతుంది. అట్టి మహానియతియే "మహాసత్త- మహాచిత్- మహాశక్తి- మహాదృష్టి- మహాక్రియ- మహాద్భావము- మహాస్పందము- మహాత్మరూపము --- ఇత్యాదినామరూపములతో వ్యవహరించబడుతుంది. "ఇది అగ్ని, ఇది ఊర్ధ్వముఖముగా వెలుగుతుంది; ఇది ఈ సమయములోపుడుతుంది; ఇది ఈ విధముగా చలిస్తుంది" మొదలైన నియమాలన్ని సృష్టి మొదటి పుడుతున్నాయి. ఈ ప్రపంచముఅంతా ఒక నియతి చేత పరిపాలింపబడుతుంది. ఈ నియతియొక్క బలము చేతనే రాక్షసులు, దేవతలు, నాగులు మొదలైన వారంతా కల్పాంతము వరకు స్థాపింపబడుతూఉన్నారు. బ్రహ్మము, నియతి, సృష్టి - ఈ మూడు ఒకటేగాని వేరువేరు కాదు. ఈ మహానియతినే "దైవము" ఈశ్వరసంకల్పము" అనికూడా అంటున్నాము. ఇది సర్వకాల సర్వావస్థలలోను ఉంటుంది. ఓ రామా! నీవు దైవాన్ని గురించి అడగటం, నేనుచెప్పటం, ఎవరైనా ఏదైనా ప్రయత్నమూ చేసినా అది అంతానియతి లోని భాగమే. అవశ్యం జరగవలసియున్న దాన్ని రుద్రుడు కూడా ఆపలేరు. ఒకవేళ నిర్వికల్పసమాధిలో వాయువును కూడానిరోధించి తత్వజ్ఞుడెవడైనా ముక్తిని పొందితే అది

పురుషాకారం అవుతుంది. కానీ, ఆ పురుషాకారం కూడా ఈశ్వరనియతి లోనిభాగమే. కనుక "అంతా నియతి" అంటూ పురుషాకారాన్ని వదులుకోకూడదు. అయితే రామా! నియతి (An arrangement of cause and effect), పురుషాకారము (That which results because of efforts) ఈ రెండూ పురుషప్రయత్నము మీదనే ఆధారపడి అనుసరించి ఉన్నాయని మరల ప్రకటిస్తున్నాను. కేవలము కర్మలను త్యజించినంతమాత్రాన ఏ ఒక్కరికి వైష్ణవ సద్భి (కర్మరాహిత్య స్థితి) ప్రాప్తించదు. మనస్సును ఇచ్ఛారహితము చేసినపుడే అది లభిస్తుంది. మేము సాధ్యము - సాధనము (achievement - process of achieving) లనుబాగుగా పరిశీలించి "కర్మలకంటే జ్ఞానమే ఉత్తమమైనది" అని ఒప్పుకొంటున్నాము. "జ్ఞానుల నియతి", "అజ్ఞానుల నియతి" అను రెండు రకాలైన నియతులు వ్యవహారము లో ఉన్నవి. "జ్ఞానులనియతి" యందు దుఃఖ రాహిత్యమే అంతిమ ప్రయోజనము అవుతున్నది. దానివలన అవిద్య (ignorance) నాశనము అగుచున్నది. అట్టి నియతికి అనుకూలమైన పురుషప్రయత్నము చేతనే "పరమప్రాప్తి" యగు ఉత్తమ గతి లభిస్తుంది. అజ్ఞానుల నియతి - "ఇట్లు చేయుడు, దీని వలన దృశ్యమునకు సంబంధించిన లౌకిక ప్రయోజనము సిద్ధించగలదు" అను రూపము కలిగి ఉంటుంది. అయితే జీవుని సముద్ధరించగలిగింది బ్రహ్మ జ్ఞానము ఒక్కటే. బ్రహ్మమే నియతిరూపమున ప్రకాశించుచున్నది. బ్రహ్మమే సకల పురుషార్థసాధకము, సాధ్యము, సాధనము కూడా అయి ఉన్నదని గ్రహించాలి. ఉపాధి రహితము, పరిపూర్ణము, సత్వమయమైన స్థితియే పరమాత్మ యొక్క మొదటి రూపము "బ్రహ్మము". ఆ బ్రహ్మమే ఉపాధితోకూడి ప్రాణాన్ని ధరిస్తే అది "జీవభావము" అవుతుంది. ముక్తి లభించే వరకు అది అట్లాగే ఉంటుంది. అదే పరమాత్మ యొక్క రెండవ రూపము. అవ్యక్తమూ, శాంతి స్వరూపమూ అయినా ఆత్మ యొక్క ఇచ్ఛ నుండి చిత్తము, చిత్తము నుండి జీవత్వము, జీవత్వము నుండి అహంకారము, అహంకారము నుండి విషయతన్మాత్రలు, వాటి నుండి ఇంద్రియాలు, వాటి నుండి దేహము, శోకమోహాలు, స్వర్గనరకాలు, బంధమోక్షాలు కలుగుతున్నాయి. పరబ్రహ్మంలోనే ఎదో చలనంచేత జగత్తు, జీవుడు అగుపిస్తూ ఉన్నారు. రామా! అనిర్వచనీయమైన అజ్ఞానం వలన చిత్ భావాన్ని "చిత్తము" అనుకోవటమే చిత్ స్పందము (చైతన్యము మారకుండానే చలించటం) అంటారు. ఆ స్పందనే జగత్తు. స్పందన లేకపోవటమే బ్రహ్మము.

3.10 కర్మటి కథ

వసిష్ఠుడు: రామా! సందర్భోచితంగా నీకు ఒక పురాతనమైన కథ చెబుతాను విను. పూర్వము హిమాలయాల్లో విశాల శరీరంతో, అసామాన్య బలంతో, అమిత జరరాగ్నితో కర్మటి అనే రాక్షసి ఉండేది. దాని ఆకలి తీరే మార్గము లేక బ్రహ్మను అతి ఘోరముగా వెయ్యి సంవత్సరాలు తపస్సు

చేసి, భగవానుడా! నన్నొక జీవము కలిగిన సూదిలాగా మార్చి జీవులలో చేరి వాటిని భుజించేటట్లు అనుగ్రహించ వలసినదిగా కోరింది. పితామహుడు వరాన్ని అనుగ్రహిస్తూ "నీవు ఆకాలంలో నిషిద్ధము అమితము అయిన భోజనము చేసేవారిని, దుర్మార్గుల్ని వారి హృదయాలలో ప్రవేశించి నీ కోర్కెను తీర్చుకో. నీకు "విషూచి" (కలరా వ్యాధి) అనే పేరు వస్తుంది. అది కలుగచేసే రోగములకు ఈ క్రింది మంత్రము "ఉపశమనము" గా పరిణమించుగాక అని బ్రహ్మ సెలవిచ్చారు.

"ఓం హ్రీం హ్రం రీం రాం విష్ణుశక్తయేనమః ఓం నమో భగవతి విష్ణుశక్తిమేనాం, ఓంహరహర నయనయ పచపచ మధమధ ఉత్పాదయ స్వాహా! హిమవంతం గచ్ఛజీవ సః సః సః చంద్రమండల గతోసి స్వాహా." ఈ పై మహా మంత్రమును సాధకుడు తన ఎడమ చేతిపై వ్రాసి ఆ చేతితో రోగి దేహమును తుడుస్తూ ఏకాగ్ర చిత్తముతో నిస్వార్థ ప్రేమ భావంతో అనుష్ఠానం చేస్తే అప్పుడా విషుచికా వ్యాధి సమూలంగా ఉపసమించగలదు.

ఆ వరప్రభావము తో కర్కటి ఎంతోమంది జీవులను హింసించసాగింది. కానీ సూది స్వరూపముతో ఎంత ఆహారం భుజించగలదు? తర్వాత ఆత్మజ్ఞానాన్ని గ్రహించి కర్కటి ఏడు వేల సంవత్సరాలు తపస్సు చేసి ఆత్మ సాక్షాత్కారాన్ని పొందింది. తరువాత మరొక వెయ్యి సంవత్సరాలు తపస్సు చేసి, కొంతకాలము భూమిమీద భోగాలని అనుభవిస్తూ బ్రహ్మపదానికి రాగలవని, ఇది ఈశ్వరనియతి అని బ్రహ్మ వరము అనుగ్రహించాడు. అంత కర్కటి పూర్వ రాక్షస స్వరూపాన్ని పొంది శరీర స్వభావమునకు వీలుగా మూడులను న్యాయముగా లభించిన ఆహారముగ తీసికొంటున్నది. ఒకరోజు పర్వతశిఖరము క్రింద ఉన్న కిరాతదేశపు అడవిలో ఆ దేశపు రాజు, మంత్రి దుష్టులను నిగ్రహించటంకోసము ఆ అడవిలో ప్రవేశించారు. అప్పుడు కర్కటి, మూడులైతే వీరిని భక్షిస్తాను లేనట్లయితే పూజిస్తాను అని తలచి ఆ రాజుతో నేను కొన్ని ప్రశ్నలు సంధిస్తాను వాటికి సమాధానము చెప్పవలసినదిగా లేనిచో మిమ్ములను బక్షిస్తాను అని తెలుపగా, రాజు ఒప్పుకున్నాడు.

3.10.1 కర్కటి ప్రశ్నలు, మంత్రి, రాజు సమాధానములు:

యదార్థంగా ఒక్కటే అయినా ఉపాధి భేదముచేత అనేకంగా చూపెట్టేది ఏది? సముద్రంలో బుడగల్లాగా ఏ అణువులో లక్షలకొలది బ్రహ్మాండాలు లయమై ఉన్నాయి? శూన్యంకాని ఆకాశం ఏది? లేనిదైనా ఉనికి కలది ఏది? నేనెవరిని? మీలో ఉన్న అహంభావం ఏమిటి? నడుస్తూవున్నా నడవనిది ఏది? చేతన వస్తువైనా రాతిలాగా కదలకుండా ఉండేది ఏది? సమస్తాన్ని ప్రకాశింపజేసేది ఏది? తరులతా గుల్మాలకి, ఇంద్రియాలు లేని జీవులకు, పుట్టుగుడ్డులకు జ్ఞానాన్ని కలిగించేది ఏది? ఆకాశాన్ని సృష్టించేది ఎవరు? అన్నిటికి సత్తను కలగజేసేది ఏది? తమస్సును కూడా

ప్రకాశింపచేసేది ఏది? ఉన్నా లేనిదైన అణువు ఏది? దూరాన సమీపాన కూడా ఉండేది ఏది? అనేక జన్మల్లో చేయబడిన ప్రయత్నాలచేత లభ్యమయ్యేది ఏది? ఏది లభిస్తే అంతకు మించిన లాభము ఉండదో అట్టి వస్తువు ఏది? అణువు అయినా అనేక యోజనాలు వ్యాపించేది ఏది? ద్రష్ట, దర్శనం, దృశ్యం - వీటిని ప్రకాశింపచేసేది ఎవరు?

ఈ విధముగా ప్రశ్నించి, ఓ రాజా! మీరు నా సంశయాలకు సరియైన సమాధానం ఇవ్వని పక్షంలో నా రాక్షస స్వభావానికి ఆహుతులు అవుతారు అని చెప్పింది.

మంత్రి సమాధానము

నీవు పరమాత్మను గురించే అడిగావు. వాగాతీతం, పంచేద్రియాలకు అతీతం, మనస్సుకు కూడా అతీతమై పొందటానికి అశక్యమైన ఆత్మయే అణు స్వరూపము. అదే ఆకాశము కంటే సూక్ష్మమైనది. ఆ చిదఅణువు నందే సదసద్రూపమైన ఈ జగత్తంతా విత్తనంలోని వృక్షంలాగ స్ఫురిస్తుంది. సద్వస్తువు సర్వుల అనుభవ రూపము. అందరి ఆత్మ అయివుండటం చేత సమస్త పదార్థాలకు అదే సత్తగా ఉంటుంది. బాహ్య వస్తువు శూన్యం అదే ఆకాశం అవుతుంది. శుద్ధ చైతన్యరూపం అవటంచేత ఆకాశం కంటే భిన్నమని చెప్పబడుతుంది. ఇంద్రియాలకు తెలియదుకావున రూప రహితము అనబడుతుంది. సర్వము తానే అయివున్న అది ఏదికానిది అవుతుంది. ఆత్మ సాక్షాత్కారము చేత లభ్యమయ్యేది కనుక అది ఆకాశరూపమే అయినా "శూన్యం కాదు" అని కూడా చెప్పవచ్చు. అద్వైత తత్వ సాక్షాత్కారము చేత నేను ఆత్మనే అవుతాను. నీరూపములో కూడా నేనే వెలుగుతున్నాను. అయితే, పరమార్థ దృష్టిలో ఆత్మ నీది కాదు, నాది కాదు. అది కేవలం బోధ స్వరూపం మాత్రమే. సమస్త దేశ కల్పన తనలోనే ఉంటే ఆ స్వరూపము ఎక్కడకు పోగలదు? జడ దేహాలతో కూడినప్పుడు జడంగాను, చైతన్యం ఉన్న చిత్తంతోకూడినప్పుడు చైతన్యం గాను ఉండేది అదే. చాలా ప్రయత్నం చేస్తే కానీ దొరకదు కాబట్టి తమస్సని, చిన్మాత్ర స్వరూపం కాబట్టి ప్రకాశం అని చెప్పాలి. అది ఇంద్రియాతీతమవటంచేత దూరమని, ఆత్మస్వరూపమవటంచేత దగ్గరని చెప్పవలసి వస్తుంది.

రాజు సమాధానం

బ్రహ్మం, సత్-అసత్ లకు, శూన్య-అశూన్యలకు విలక్షణమై అనిర్వచనీయమైంది. దేశకాలాలతోకూడిభాసిస్తున్న యదార్థంగా వాటితో కూడి ఉండదు. విశ్వరూపంలో ప్రకాశిస్తూవున్నా ఎవని ఏకరూపత్వం బాధింపబడలేదో అట్టి నిత్యుడైన పరబ్రహ్మంగురించే నీవు అడిగావు. మాయతో కూడివున్న పరమాత్మయే ఈ సమస్తము అవుతుంది. శుద్ధ రూపంలో ఏది కాకుండాకూడా ఉంటుంది. ఈ సర్వశక్తివంతమైన చైతన్యమే అహంకారంగా కూడా ఉంటుంది. అహంకార రహితమైన శుద్ధ రూపంగా కూడా ఉంటుంది. సర్వగామి, అనాది, అయినా ఈ అణువు ఆకారరహితమైనది. అది

అనేక యోజనాలు కూడావ్యాపించి ఉంటుంది. వెంట్రుక కొనలో నూరవ భాగం కంటేకూడా సూక్ష్మమై ఉంటుంది. దేశకాల వస్తుపరిచ్ఛేద రహితం కావటం చేత మేరువు కంటే స్థూలమైనది. నిజానికి అణుతత్వము, మహత్వము రెండు పరమాత్మ యందు కల్పితాలు. చైతన్యం స్ఫురణ రూపంతో జగత్తుకంతా ఆత్మగా ఉన్నా, కర్తృత్వబోక్సత్వాదులచే అంటబడక కేవలం ఉదాసీనంగా ఉంటుంది. ద్వైతం మిథ్య అని, ఏకత్వం సత్యం అని చెప్పకూడదు. ఎందుకంటే రెండవది ఉన్నప్పుడే ఒకటూ, రెండూ అనే ప్రశ్న ఉదయిస్తుంది. అవిద్యాస్వరూపమైన ద్వైత స్థితిలో, ఆత్మ జ్ఞాన రూపమైన ఏకత్వంలో ఒకే స్వరూపం ఉంది. కనుక అంతా పరమార్థమైన బ్రహ్మమే అవుతుంది. తర్వాత, కర్మటి రాజుతో స్నేహం చేసి రాజాజ్ఞ ప్రకారము చంపదగిన దుష్టులను భక్షిస్తూ మిగిలా సమయం తపస్సుతో జీవనము సాగిస్తూ బహుకాలము భూమిపైన గడిపింది. తర్వాతి కాలంలో ఆ దేశము లోని రాజులు, ప్రజలు ఆ కర్మటిని "కందరాదేవి" మంగళేశ్వర" అను నామంతో విగ్రహ ప్రతిష్ఠ చేసి పూజిస్తూ సర్వ అరిష్టములు నుండి, రోగములు నుండి విముక్తిని పొందుచున్నారు.

3.10.2 కర్మటుపాఖ్యాన సారం

ఈ జగత్తు బ్రహ్మము నుండే ప్రకిటింప బడుతుంది. బ్రహ్మము నందే ఉంటుంది. బ్రహ్మము నందే లయిస్తుంది. కనుక ఈ జగత్తు సర్వదా బ్రహ్మమే. "దర్శన-దృశ్యములు" ద్రష్ట కన్న వేరు కాదు. కనుక అవి కూడా బ్రహ్మమే

3.11 ఐందవుల కథ.

వసిష్ఠుడు: రామా! తత్త్వజ్ఞానంచేత ఖేదం అంతా నశించినపుడు, కల్పనా రహితమైన మౌనం మాత్రమే ఉంటుంది. తత్త్వం ఎరిగిన తర్వాత ఇక ద్వైతం అనేదిలేదు (జ్ఞాతే ద్వైతం న విద్యతే). అఖండ బ్రహ్మమును ప్రతిపాదించే మహావాక్యములు ("అహం బ్రహ్మస్మి" = నేనుబ్రహ్మమును, "తత్త్వమసి" = నీవు అదియే అయిఉన్నావు, "సర్వం ఖల్విదం బ్రహ్మ" = ఇదంతా బ్రహ్మమే, "జీవో బ్రహ్మతి నా పరః" = ఈ జీవుడు బ్రహ్మయే అయిఉన్నాడు) ఉన్నాయి. ఈ మహావాక్యముల లక్ష్యము అయినట్టి "నేను అఖండుడను" అనునది ఎప్పుడుచిత్తము నందే నిలపాలి. ఈ జగత్తు మనోమాత్రమే అని తెలపటం కోసం, నీకు ఐందవోపాఖ్యానము వినిపిస్తాను. పూర్వము బ్రహ్మాదేవుడు ఒక సృష్టి తర్వాత నిద్రించగా లోకాలన్నీ లయమయినాయి. తిరిగి ఆయన మేలుకొని తిరిగి సృష్టి చేయాలని సంకల్పించగా అప్పుడు ఆయనకుఅనేక బ్రహ్మాండాలు అందులో అనేక పర్వతాలు, సముద్రాలు, భూమి, నదులు, చతుర్విధ జీవులు, అరణ్యాలు ఇంకా తనలాగే ఉన్న పదిమంది బ్రహ్మలు కనిపించాయి. ఇది ఎలా సంభవము అయినదో తెలియక ఒకానొక బ్రహ్మాండానికి ఉన్న సూర్యుడిని పిలిచి వివరణకోరగా. సూర్యుడు బ్రహ్మాదేవునితో, పూర్వము జంటూర్వపములో ఇందువు అనే

బ్రాహ్మణుడు ఉండేవాడు. అతని తపశ్శక్తికి మెచ్చి శంకరుడు ఆ బ్రాహ్మణునికి పుత్ర సంతానం కలిగేలా వరమియ్యగా, అతనికి పదిమంది పుత్రులు కలిగారు. కాలక్రమంలో ఆ దంపతులిద్దరూ కాలధర్మం చెందారు. తీవ్ర దుఃఖం కలిగిన ఆ బ్రాహ్మణ కుమారులు, కల్పం చివరలో కూడా నశించనటువంటి బ్రహ్మతత్వమే ఉత్తమంగా కనిపిస్తుంది అని భావించి, "పద్మాసనాసీనుడు, ప్రకాశవంతుడు అయిన బ్రహ్మదేవుడిని నేనే. నా శక్తి చేతనే బ్రహ్మాండమంతా సృజించబడుతూ ఉంది" అని భావించి నిశ్చల చిత్తంతో బ్రహ్మ ప్రాప్తి కలిగే వరకు ధ్యానిస్తూ పర్వతం వలె స్థిరంగా నిశ్చలంగా ఉండి పోయారు. వారి స్థూల దేహాలు నశించనా వారు బాహ్య ప్రవృత్తి లేకుండా, సూక్ష్మ దేహంతోనే కల్ప క్షయము అయ్యే వరకు అదే విధమైన బ్రహ్మ భావన చేస్తూ ఉండిపోయారు. కాలక్రమంలో ఆ పదుగురు బ్రాహ్మణులు బ్రహ్మలై వారి చిత్తకాశంలో పది బ్రహ్మాండాలు ప్రతిష్ఠించ బడినాయి. ఆ బ్రహ్మాండాలులో ఒక దాని యందు కాలకర్మ విభాగము చేయటం కోసము ఏర్పరుపబడిన సూర్యుడిని నేను. ఓ బ్రహ్మదేవుడా! ఈ దృశ్యం అంతాకేవలం చిత్తబ్రాంతియే కానీ యదార్థం కాదు. కావున రామా! సూక్ష్మ వాసనలతో కూడిన చిత్తాన్నిజీవుడని, స్థూలబ్రాంతిని దేహమని చెబుతారు. స్థూల, సూక్ష్మ, కారణ బ్రాంతి ఏ మాత్రం లేని జీవుడిని సాక్షాత్ప్రహ్మగానే భావించవచ్చు.

3.12 ఇంద్ర అహల్యల ప్రవసనం

బ్రహ్మ: ఓ సూర్యుడా! సందర్భానుసారంగా "అహల్యఇంద్రుల వృత్తాంతం" అన్నావుగ, వినిపించు. సూర్యభగవానుడు: పూర్వము ఇంద్రద్యుమ్నుడు అనేరాజు మగధ దేశమును పరిపాలిస్తున్నాడు. అతని భార్యఅహల్య. అతిలోక సౌందర్యవతి. ఆ నగరంలో ఇంద్రుడు అనే పేరుగల జారుడు (స్త్రీలోలుడు) ఉండేవాడు. అంతఃపురంలో చెలికత్తెలు ద్వారా అహల్య, ఇంద్రునిగురించి తెలుసుకొని చంచలం, దుష్టసంకల్పము వలన పూర్వము గౌతమ మహర్షి పత్నియగు అహల్య ఇంద్రుల పురాణగాథ తనకే అన్వయించుకొన్నది. ఆమె మనసునువెరిగి అంతఃపుర చెలికత్తెలు అహల్య ఇంద్రుల సమాగమమును రహస్య ద్వారం ద్వారా ఏర్పాటుచేశారు. ఆ విధముగా రాణి అతనియందు ఆసక్తిచే "ప్రపంచమంతా అతనితోడిదే, అతని తర్వాతే ఏదైనాసరే" అనుకొంటూ తన్మయత్వము పొందసాగింది. విషయము తెలుసుకొన్న రాజు వీరిని శిక్షింప దలచి, వారిని సభకు పిలిపించి మందలిస్తాడు, భయపెడతాడు, ఇంద్రియములు బిగదీసి చలి వాతావరణంలో కట్టివేయించాడు, అగ్నిలో కుతకుత ఉడికిపోతున్న గదిలోతీయబడ్డారు, ఏనుగులతో త్రొక్కించబడ్డారు, కొరడాలతో కొట్టించారు. అయినప్పటికీ వారు ప్రసన్నంగానే, విషాదంలేకుండా అన్యేన్య స్మృతిచే హర్షమునే పొందుచున్నారు. అప్పుడు రాజు ఇంద్రునితో వారి ఈ స్థితికి కారణము అడుగగా, ఇంద్రుడు, రాజా! నేను ఈ శరీరమును కాదు, మనోమాత్రుడను. అతిశక్తిమంతమైన మనస్సును, దాని స్వకీయమైన

కల్పనలను మీ పంచభూత పరిమిత దండనలు ఏమి చేయలేక పోతున్నాయి. ఇంకా మనస్సు యొక్క ముఖ్య లక్షణం గురించి చెబుతూ "ఇది తన సంకల్పము చేత ఎట్లు నిశ్చయిస్తుందో దానిని అట్లే స్థిరంగా ఉంచుట, పొందుట చేస్తుంది. వరములు గాని, శాపములు గాని , మరింకే బాహ్య ప్రయత్నములు మనసును నిరోధించ జాలవు". నా "జీవహేతువు" అయినట్టి నా ప్రియురాలు అను భావన వలన ఎట్టిదుఃఖములు దరిచేరవు.

అంత రాజు తన రాజగురువు అయినట్టి భరతమునీంద్రునితో "శిక్షించ తగిన వానిని శిక్షించకపోతే రాజుకు పాపం చుట్టుకొంటుంది", కావున వారిద్దరికీ తగుశాపం ఇవ్వవలసినదిగా కోరతాడు. అంత భరతముని వారిద్దరిని మరణించ వలసినదిగా శాపము ఇస్తాడు. అప్పుడు ఇంద్ర అహల్యలు ఓ రాజా! ఓ మునీంద్రా! మేము మనోరూపులము. మాకు నాశనము లేదు. భౌతికంగా మేము నశించాము. నిష్కారణముగా మీ తపస్సు వ్యర్థము చేసికొన్నారు అని చెప్పి శాపకారణముగా వారు దేహ విముక్తి చెందుతారు. తర్వాత పశుపక్షాదులు మొదలుగాగల అనేక జన్మలలో పరస్పరాసక్తిని కలిగియుండి తపః ఫలమున బ్రాహ్మణ దంపతులుగాజన్మించారు.

3.13 మనస్సు

పూర్ణతత్వాన్ని పరిశీలించినట్లయితే ఆకారములు మూడురకాలుగా ఉన్నాయి. ౧. భూతాకాశము (zone of matter) ౨. చిత్తాకాశము (zone of thoughts) ౩. చిదాకాశము (zone of consciousness). చిదాకాశమునే బ్రహ్మాకాశము అంటారు. వాస్తవానికి దీనికి (చిదాకాశము) దేనితోనూ సంగమం లేదు. కావునమనస్సు, మహాశక్తి సమన్వితము, సర్వ కత్వత్వసహితము, సర్వ భావనా సమర్థము అయి ఉన్నది. కంటిచూపు దోషము చేత ఆకాశములో రెండవ చంద్రుడు కనబడినట్లే "శబ్ద-స్పర్శ-రూప-రస గంధములు" అనేతన్మాత్రలు కు సంబంధించిన "అధ్యాస" (avocation) బలపడుట చేత "జగత్తు" అను అనుభవం ఏర్పడుతుంది. ఓ రామా! ఈ మనస్సు జడమూ కాదు, చేతనమూ కాదు. అది ఉభయరూపము. ఉపాధి అనే దోషము తో కూడినచైతన్యమే మనస్సు. సత్-అసత్ ల మధ్య ఉండేఅవిద్యచే కళంకితమైన చైతన్యమే మనస్సు. చైతన్యముయొక్క జడ-చైతన్యాల మధ్య తానుకల్పించుకొన్న చంచల రూపమే మనస్సు. దాన్నే అహంకారము, బుద్ధి, జీవుడు ఇలా అనేక పేర్లతోపిలుస్తారు.

(మనసును స్వచ్ఛగా వదిలేయకూడదు. దానిలోని భావాల్ని నిత్యం కనిపెడుతుండాలి. అసలు కొన్ని ఆలోచనలు మనిషికి తెలియకుండా లోపలికి ఎలా ప్రవేశిస్తాయో అనిపిస్తుంది ఒక్కోసారి. అప్పుడు అతడు తనను తాను మరచి, వాటికి వశమవుతుంటాడు. ప్రతి ఆలోచనకూ అవకాశమిస్తే, మనిషి తుపానులో ఇరుక్కుపోతాడు. తనకు తానే గందరగోళ పరిస్థితి సృష్టించుకుంటాడు. అందువల్ల అతడు

తన మనసును ఎప్పుడూ వేయి కళ్లతో కనిపెట్టాలి. ఒక భావాన్ని మనసు పట్టుకొని వస్తుంది. దానితో మనిషి స్నేహం చేసి, మరిన్ని భావాలకు ఆస్కార మిస్తాడు. అవి మంచివైతే మంచి వైపు, లేదంటే చెడు వైపు లాగుతుంది. మనసు పనిగట్టుకుని అన్నీ మంచి భావాలనే ఇవ్వదు. అతడే ప్రతి భావనలోనూ మంచిని చూడాలి. తన మనసుకు నిరంతర ధ్యానం ద్వారా శిక్షణనివ్వాలి. ఒక్క ప్రతికూల ఆలోచననైనా రానివ్వకూడదు. దానికి అవకాశమూ ఇవ్వకూడదు. పలు రకాల ఆలోచనలతో, మానవ జీవన ప్రయాణం చిట్టలు పడిన పడవలా మారుతుంది. 'నా సాధన అంతా నా మనసుతోనే' అనేవారు అరుణాచల రమణ మహర్షి. ప్రతీ మనిషి కూడాను ధ్యానం ద్వారా తన మనసు యొక్క తీరుతెన్నులను ఎప్పటికప్పుడు పరిశీలించు కోవాలని ఆయన చెబుతుండేవారు గొప్ప భావాలనే మనిషి పోషించాలి. భ్రమల్లోకి బలవంతంగా నెట్టే వూహల్ని మొగ్గలోనే ధ్యానం ద్వారా తుంచాల్సిన బాధ్యత అతడిదే. వూహను ఉపయోగించుకునే నేర్పరితనం పెంచుకోవాలి. వీటన్నింటికీ ముందు, అతడికి తెలియాల్సింది తన మనసు పోకడ ! సంపర్కం తీరుతెన్నులు. మనసు గురించి తెలియకుండా, ఆధ్యాత్మికతపై మాట్లాడే అవకాశమే మనిషికి లేదు. అతడి సాధన అంతా మనసుతోనే! తను చేసే యుద్ధం తన మనస్సుతోనే. మనసు లోపలికి, తనలోకి తానే అతడు ప్రయాణించాలి. తన అంతరంగ ప్రయాణం అద్భుతంగా సాగాలి. అందమైన మనసు. రంగురంగుల మనసు. ఇంతవరకు ఒక ప్రపంచాన్ని చూపించింది. మనసు లో ఎన్ని ప్రపంచాలో! వాటి నుంచి బయటకు వెళ్లాలి మనిషి. అలా లేనప్పుడు అది పురోగమనం కాదు- తిరోగమనం! మనసుకు మించిన దేవుడు లేడు. నేనును మించిన మంత్రం లేదు. మనసులోనే అంతరాలయంలో మూల విరాట్టు సేదతీరుతున్నాడు. నీలోపల దివ్యంగా ఉన్నాడు. పాల సముద్రంలో శేషశయ్యపై పవళించి ఉన్నాడు. నీవు ధ్యానం చేసి మేల్కొలుపు. మంచిగా మల్చుకొంటే నీ మనసే దైవం. నువ్వే దైవం. అహం బ్రహ్మాస్మి అని ఓంకారం చెట్టుమీద గల ఆత్మపక్షి అరిచి చెబుతోంది. అదొక దివ్యమైన, అద్భుతమైన, అపురూపమైన దృశ్యం. అనంతమైన అనుభూతి. దాని కోసమే మనిషి జన్మించాడు. తన మనసుతోనే అతడు బతుకుతాడు. ఆ మనస్సును ధ్యానం అనే అద్దంలోనే అన్నీ చూస్తాడు. అంతరంగంలో అంతర్ముఖుడైనవాడికి ఆకలిదప్పులు ఉండవు. ఇంతకాలం ఏ మనసైతే అతణ్ణి పట్టి పీడించిందో- అదే మనస్సు వేషం, భాషలు మార్చుకొని 'జ్ఞాన బ్రహ్మ'గా దర్శనమిస్తుంది. అదే మనసు యొక్క విశ్వరూపం! 'తన ధర్మం వైపు అడుగు వేసే ఉత్తమ మానవుణ్ణి దేవుడుగా తయారుచేయడమే దేవతల లక్ష్యం. ఆ లక్ష్యసాధనకు ముందుగా కావాల్సింది మనస్సును ధ్యానంతో వశపర్చుకోవడం. మర్రి విత్తనంలోనే మహావృక్షం ఉంది' అని పెద్దల మాట. అలాగే సర్వ లోకాలూ మనిషి మనసులోనే ఉన్నాయి. ఆలోచనలతోనే అతడికి పని. ఆకాశంలా విశాలత్వం, వాయువులా సర్వ వ్యాపకత్వం. మనిషికి

అవసరమవుతాయి. మనసు సంపర్కం తేజస్సును అగ్నిలా, స్వచ్ఛతను జలంలా, సుగంధాన్ని మట్టిలా అనుభవంలోకి తెచ్చుకోవాల్సింది మనిషి! తన మనసును దాటిపోవాల్సింది, హృదయంగా మారిపోవాల్సింది, దివ్యత్వాన్ని నలుదిశలా వ్యాపింపజేయాల్సింది అతడే! మారిన మనసే ఉదాత్త హృదయం. ఆ హృదయ నివాసి దైవమే! అలా అన్నింటినీ చూస్తుంటే, మనిషి మనసు నిర్మల మవుతుంది. బుద్ధుడు బోధించినట్లు- తాపీగా ఒడ్డున ఉండండి. మనసును అలాగే నిశితంగా గమనిస్తుండండి. ఏం జరుగుతుందో అప్పుడు మీరే చూడండి! ఇదియే మనస్సు యొక్క విశ్వరూపం.)

బ్రహ్మము సర్వదా అనిర్వచనీయము, వాక్కుకు అతీతము. అట్టి బ్రహ్మము నుండి అవ్యాకృతము క్రమముగా మనస్సుగా రూపాంతరము చెంది సూక్ష్మరూపంతో బ్రహ్మ అని, హిరణ్యగర్భుడు అని స్వయంభువు అని శాస్త్రములు వర్ణిస్తున్నాయి. ఈ మనస్సు ను "సమ్యక్జ్ఞానము" (perception of unity in divinity) అనే గండ్రగొడ్డలిచే నరికి వేయాలి. సమ్యక్ జ్ఞానము జీవునిసంసార వ్యాధికి దివ్యమైన ఔషధము.

3.14 పరమాత్మ భగవంతుడు- జగత్తు ...వేరు వేరు సిద్ధాంతములు

వశిష్ఠుడు : రామా! జగత్తు నందు ప్రకటింపబడుతున్నవేరు వేరు సిద్ధాంతముల గురించి వివరిస్తాను.

1. పరమాణు వాదం: "జడములైన వేరు వేరుపరమాణువులే ఈ సృష్టి. పరమాణువులు తప్పిస్తే ఇదిఎక్కడా లేదు. భగవంతుడు అనుబడునదేది ఎక్కడాలేదు". ఇంద్రియములకు వస్తువులకు సానుకూల్యత ఎలా ఏర్పడుతుంది? నాలుక-ఉప్పుల నందు సమన్వయముకల్పించి 'రుచి' అను అనుభవమును పొందింపజేస్తున్నది ఏది? సూర్య-చంద్ర-నక్షత్ర-భూమి మొదలగు చమత్కార వస్తువులతో కూడిన ఈ జగన్నిర్మాణము ఎట్లా సిద్ధిస్తుంది? కావున ఈ వాదము ఉత్కృష్టమైన సత్యమును ప్రతిపాదించుట లేదు.

2. ప్రధాన కారణ వాదము: "సర్వమునకు పరమాత్మయేకర్త" అని చెప్పుచున్నారు. భగవంతుడు అసంగుడు, ఉదాసీనుడు, కార్యకారణములకు అతీతుడు అని సామవేదములు ఘోషిస్తున్నాయి. సర్వ ప్రయోజనములకు అతీతుడై, సాక్షిభూతుడై ఉన్న పరమాత్మ తత్వమునకు ఈ 'జగత్ కరతృత్వము' (Intention of designing the world) ఆపాదించటం సరిఅయిన వాదము కాదు.

3. విజ్ఞాన కారణ వాదము: "భగవంతుడే ఈ జగత్తు రూపమున విస్తరించి ఉన్నాడు" అంటున్నారు. చైతన్య స్వరూపుడగు భగవంతుడు జడ రూపము ఎట్లాపొందుతాడు? కావున ఇదియును సరియైనది కాదు.

4. శూన్య వాదము. "శూన్యము నుండే జగత్తు వచ్చుచున్నది. కొంతకాలానికి శూన్యము నందే లయించబోవు చున్నది" అంటారు. శూన్యము నుండి పదార్థములు ఎప్పుడు, ఎట్లా, ఎవరి

కారణంగా ఉత్పన్నమవు చున్నాయి? ఈ ప్రశ్నకు సమాధానం లేదు. కావున ఇది కూడాసరియైనది కాదు.

కావునా ఈ సృష్టి యధార్థముగా ఉత్పన్నమే కాలేదు. ఇదంతా భావనామయమే. సమిష్టి మనో రూపజ్ఞము కలిగినటువంటి 'సమిష్టి అహంకారి' ని బ్రహ్మదేవుడు అనిపిలుస్తున్నారు. ప్రతి వ్యక్తి బ్రహ్మమే అయి ఉన్నాడు. నేను శరీరధారుడను, పరిమితుడను ....అవిచారణ (non enquiry) ఉన్నంత వరకు భ్రమ ఉంటూనే ఉంటుంది. ఈజీవులు తాము గాఢముగా కోరుకొన్నట్టి ఉపాధులను, భావాభావములను పొందుచున్నారు.

3.15 చిత్త చాపల్యము

వసిష్ఠుడు: రామా! చరాచర జగత్తులు, బంధమోక్షాలు మనస్సు అధీనంలో ఉన్నాయి అనటానికి, పూర్వము బ్రహ్మదేవుడు నాకు చెప్పిన చిత్తాఖ్యానము అనేదాన్నిచెప్పుతాను సావధానుడవై విను. పూర్వము అతి భయంకరం, విశాలము, శూన్యం అయిన ఒక మహారణ్యము ఉండేది. అందు మహాభయంకరుడు, మనోవ్యాకుల చిత్తం కల ఒక పురుషుడు తన వేలచేతులతో ఇనుప గదాయుధాలను ధరించి వీపు మీదభయంకరంగా తన్ను తాను మోదుకొంటూ అనేకయోజనాలు పరిగెత్తేవాడు. వివేక దృష్టి లేనందువల్ల చాలాదూరము వెళ్లి, అలసిపోయి అవయవాలన్నీ శిథిలం అయిపోయిన తర్వాత మహాభయంకరమైన, లోతైన ఒకపాడు బావిలో పడేవాడు. చాలాసేపటి తర్వాత భావి నుండి బయటకు వచ్చి మళ్ళీ తన్ను తాను మోదుకొంటూ ముళ్ళతోటి, పొదలతోటి ఉన్న అడవిలో అగ్నిలో మిడత పడేటట్లు పడి మరల మోదుకొనే కార్యక్రమమాన్ని సాగించేవాడు. మరల ముళ్ళ అడవికి, పాడుబడ్డ భావికి, అరటి తోటకు పోతూ వస్తూ కొట్టుకోండేవాడు. రామా! నేను అతన్ని నిరోధించే ప్రయత్నము చేసాను. కానీ అతను నన్ను చూసి శత్రువుగా భావించి శిథిలమై పోయిన అతని అవయవాలను చూచి అమిత దుఃఖానికి లోనై వికటాట్టహాసం కూడా చేసేవాడు. అలాంటి వారినే పెక్కు మందిని చూచాను.

నోట్: ఇలాంటి కథనే మనము అనంత పద్మనాభస్వామివ్రత కథలో గమనించవచ్చు.

శ్రీ రాముడు: మహాత్మా! ఆ అడవి అతని విచిత్ర చేష్టలు వివరించ వలసింది.

వసిష్ఠుడు: మహాబాహూ! గంభీరమూ, విశాలమైన రకాల వికారాలతో కూడిన ఈ సంసారమే ఆ అడవి. భీకరాకృతి కలిగి సంచరించే పురుషులంటే సంసారంలోభ్రాంతి ని పొందిన 'చిత్తాలు'. తన్ను తాను మోదుకోవటం అంటే దుష్ట సంకల్పాలతో తనను తాను భాధించుకోవటమే. పరిగెత్తటమంటే వాసనలు మనిషిని ఒక చోట నిలవనీయక పోవటమే. అక్కడి నూతులు నరకాలు, అరటి తోట స్వర్గం. ముళ్ళ పొదలతో కూడిన అడవి మనుష్య లోకం. నేను అంటే వివేకం ఎక్కడికోవెళ్ళటం అంటే

ముక్తిని పొందటమే. తిరస్కరించటం అంటే ఇంకా అజ్ఞానము నుండి బయటకి రాలేని చిత్తాలే. ఏడవడం అంటే సంసారాన్ని వదల లేక పోవటమే. నవ్వుటం అంటే ఆత్మానందాన్ని పొందటమే. అవయవాలను వదలటం అంటే వాసనలతో కూడిన దేహాన్ని విడవడమే. పట్టుపురుగు తాను నిర్మించుకున్న గూటిలో తానే చిక్కుకున్నట్లు, మనస్సు తన నుండి పుట్టిన వాసనలు, సంకల్పాల వల్ల తనను తానే భాధించుకొంటున్నది. బంధాన్ని గురించిన అజ్ఞానుల కల్పన కూడా మిథ్యయే. జ్ఞానుల దృష్టిలో మోక్షం కూడా మిథ్యయే. బంధమోక్షాల గురించిన కల్పన తత్వవేత్తలకు లేదు. ఇది అజ్ఞానుల కొరకు చెప్పిందే.

3.16 బంధ మోక్షాల కల్పన (బాలాకోపాఖ్యానము)

వసిష్ఠుడు: రామా! మాయ వలననే పరమాత్మ నుండి మొదట్లో మనస్సు, పిదప బంధ మోక్షాల కల్పన, జగత్తు నిర్మాణము ఇవన్నీ బాలాకోపాఖ్యానములో వలే కలుగుతున్నాయి. ఆ కథ చెబుతాను విను. ఒకానొకమహాశూన్య నగరంలో సౌందర్య వంతులు, ధార్మికులు అయిన ముగ్గురు రాజపుత్రులు ఉండేవారు. వారిలో ఇద్దరు జన్మించిన లేదు, ఒకడు తల్లి గర్భం లోనే ఉన్నాడు. బంధువుల మరణం తో దుఃఖాన్ని తప్పించుకోవటం కోసము వారు ఆకాశ మార్గము లో ప్రయాణము చేసేపూలు పండ్లతో మూడు వృక్షాల (ఒక దానికి విత్తనమేవేయలేదు) క్రింద అమృత తుల్యమయిన పండ్లు తిని ఆకాశ నగరం లో చాలా సేపు క్రీడించారు. తర్వాత చాలా దూరం ప్రయాణం తర్వాత స్వచ్ఛమైన మూడు నదులలో (ఒక దాని లో నీరే లేదు) జలక్రీడలు చేసి ఆనందించారు. తర్వాత చాలా దూరం ప్రయాణం తర్వాత భవిష్యత్ నగరానికి చేరుకొన్నారు. ఆ నగరంలో మూడు భవనాలు (వాటిలో రెండు నిర్మింప బడలేదు, ఒక దానికి గోడలే లేవు) అందులో ముక్కలుగా అయిన రెండు బంగారు పాత్రలు, పూర్తిగా చూర్ణంగా ఉన్న వేరొక బంగారు పాత్ర లలో పది శేర్ల బియ్యాన్ని వండి బ్రాహ్మణులకు వడ్డించగా అందులో ఒకరికి నోరు లేదు. ఇద్దరికి దేహాలు లేవు. నోరు లేని బ్రాహ్మణుడు ఆ అన్నాన్ని తిని తృప్తి చెందాడు. తర్వాత ఆ ముగ్గురు రాజపుత్రులు ఆ నగరంలోనే వేటకు పోయారు.

రామా! ఈ బాలాకోపాఖ్యానము లో చెప్పబడిన సంకల్పకల్పనలన్నీ భ్రమ. జగత్తు కూడా ఈ కథలో చెప్పినట్లు అంతా సంకల్పమే. రామా! నీవు ఈ సంకల్పాలన్నీ నిస్సంకాల్పులుగా, సంకల్ప త్యాగం చేస్తే శాంతిని పొందుతావు. ఈ మనస్సే సత్యాన్ని అసత్యంగాను, అసత్యాన్ని సత్యం గాను చూపిస్తుంది. అనేక యోజనాల దూరాన్ని గోష్పాదం గాను, క్షణాన్ని కల్పంగాను, కల్పాన్ని క్షణం గాను చేయగలుగుతుంది. ద్రష్ట, దర్శన, దృశ్యం, కర్త, కర్మ, క్రియ, భోక్త, భోజ్యం, భోజనాలు - వీటితో కూడిన జగత్తంతా చిత్తం మాత్రమే అయివుంది.

3.17 లవణ మహారాజ కథ (మొదటి భాగము)

పూర్వము ఉత్తర పాండవ దేశంలో హరిశ్చంద్రుని వంశానికి చెందిన లవణుడు అనే రాజు ఉండేవాడు. ఒకరోజు ఆ రాజుసభలో ఒక ఇంద్రజాలికుడు ప్రవేశించి, నెమలి పిండాన్ని ఊపుతూ ఒక గుర్రాన్ని సృష్టించాడు. అప్పుడు రాజు నెమలి మేఘాన్ని చూచినట్లు తదేక దృష్టితో నాలుగు ఘడియల పాటు చూచి ధ్యానములో ఉండిపోయాడు. తరువాత నెమ్మదిగా తేరుకొని సభికులతో తనకు కలిగిన మాయా ప్రభావాన్ని వివరించాడు.

3.17.1 లవణుడి బ్రాంతి

రాజు: నేను ఆలా గుఱ్ఱము మీద స్వారీ చేస్తూ పండ్లు ఏమి లేనటువంటి ఎడారి వంటి ఒక అనంతమైన అడవికి వెళ్లి దైన్యాన్ని పొందాను. తర్వాత గుర్రం నన్నువేరొక అరణ్యానికి తీసుకొని వెళ్ళింది. నేను అక్కడ చాలాసేపు విశ్రమించాను. రాత్రి కావటంతో ఆ రోజు పూజ, భోజనము, స్నానము లేకుండా ఒక మర్రి చెట్టు తొర్రలో విశ్రమించాను. నాలుగు ఘడియల పొద్దుపోయిన తర్వాత చంచల నేత్రాలు, మలిన వస్త్రాలతో ఉన్న ఒక చండాలస్త్రీని చూసి అన్నాన్ని పెట్టమని దీనంగా వేడుకొన్నాను. అప్పుడు చండాలస్త్రీ, నీవు నా భర్త గా ఉండటానికి అంగీకరిస్తే అన్నాన్ని పెడతాను, ఎందుకనగా మేము సామాన్య మానవులం లాభం లేకుండా ఉపకారం చేయం. ఆ విధముగా రాజు ఆ చండాల స్త్రీకి భర్త అయి ఆ చండాలకుల ప్రవృత్తి అయిన మధ్య పానము, మాంసాహారము మొదలగు వానిని భార్య పిల్లలకు సమకూర్చుతూ తానూ తింటూ అనేక కష్టాలు అనుభవించాను. ఒకనాటి భయంకరమైన కరువు రోజులలో భార్య అలసటతో ఒక వృక్షము క్రింద నిద్రించగా తానూ ఇద్దరు కుమారులను భుజం మీద నుంచి దింపి సేద తీరుతుండగా నా చిన్న కొడుకు అతి దీనంగా తండ్రి! బహు ఆకలిగా ఉన్నది మాంసము, రక్తము ఆహారముగా ఇవ్వవలసిందిగా ప్రార్థించాడు. అప్పుడు పుత్ర వాత్సల్యముతో బాలకా! నా మాంసము భుజించమని చెప్పాను. అప్పుడు వాడు దానికి ఒప్పుకొనగా, అగ్నిని పేర్చి అందులో దూకాను. అంతలోనే నేను ఇక్కడ సింహాసనం మీద దొర్లగా మీ జయద్వానాలతో మేలుకొన్నాను.

వసిష్ఠుడు: రామా! ప్రపంచము యొక్క స్థితి తెలపటానికి వచ్చిన దైవదూతయే ఆ ఇంద్రజాలికుడు. ఈ ప్రపంచమంతా మనోవిలాస మాత్రమే. సర్వశక్తివంతమైన విష్ణు భగవానుని మనస్సే ఈ జగత్తు.

రామా! ప్రత్యక్షముగా నేను కూడా అప్పుడు ఆ సభలో ఉన్నాను. రామా! లవణ మహారాజ కథ నుండి తెలిసినది ఏమంటే మనసు చేసిన పనే పని. అదే వాస్తవంగా చేయబడింది. ఈ మనస్సు అల్పాన్ని అధికముగాను, అధికమును అల్పము గాను, సత్యాన్ని అసత్యం గాను, చేదు వస్తువును మధురంగాను, శత్రువును మిత్రుడు గాను చేస్తుంది. మనస్సులో విషయ చింతన అనే చాపల్యానికి

చోటీయకుండా ఉన్నవాని మనస్సు బంధింపబడిన ఏనుగు లాగ శాంతిస్తుంది. సంయమనం (అదుపు) తో ఉంటే సంసార భ్రమ అంతా శాంతిస్తుంది.

3.18 చిత్త వ్యాధికి చికిత్స

వసిష్ఠుడు : రామా! ప్రబలమైన వాసనే జీవుని మొహానికి కారణము. అట్టి వాసనని సమూలంగా పెకలించి నాశనం చేయాలి. తత్వ విచారం తో జ్ఞానం ప్రకాశిస్తుంది. మనస్సే మానవుడు కానీ ఈ దేహం కాదు. దేహం జడం. అందులోఉన్న మనస్సు అటు చైతన్యము కాక ఇటు జడము కాక రెంటికి విలక్షణమైనది చిత్తం అనే ఘోర వ్యాధిని ఒక గొప్ప ఔషధమైన పురుషార్థాన్ని, ఉత్తమసుఖాన్ని ఇచ్చేదిసాధుపురుషుల చేత పరీక్షించబడినది అయిన ఆ మందుగురించి చెపుతాను విను.

స్వసంవేదనము (తనను తాను చక్కగా తెలుసుకొంటూఉండటం) అనే పురుష ప్రయత్నం చేత, అభీష్ట వస్తువును త్యజించటం ద్వారా చిత్తం అనే భేతాళం శీఘ్రముగా జయించ బడుతుంది. దుఃఖం అనే అగ్నిలో కాలి మెత్తబడిన మనస్సు అనే ఇనుమును, శాస్త్ర, సత్సంగాలవలన ప్రశాంతం చేయబడిన మనస్సు అనే ఇనుము చేత దుఃఖాన్ని తొలగించు. లాలించటం ద్వారానో బెదిరించటం ద్వారానో పిల్లవాడిని ఒక పని నుండి వేరొక పనిలోకిమరల్చ గలగినట్లు చిత్తాన్ని కూడా ఒక భావం నుంచి వేరొకభావానికి మరల్చు. ఉత్తమఫలాన్ని ఇచ్చే సమాధి అనే సత్కర్మలో మనస్సును వినియోగించి అట్టి సమాధి ద్వారా చిదాత్మతో మనస్సును ఐక్య పరచాలి. తన పౌరుషం చేతనే సాధింపగలగిన, 'అభీష్ట వస్తుత్కాగ' రూపమైన మనోనిగ్రహం కంటే మోక్షానికి మంచి మార్గం లేదు. సంకల్పభావం చేత చిత్తం చేధింపబడితే, జీవుడప్పుడు సర్వరూపి, సర్వవ్యాపి, శాంతం అయిన బ్రహ్మ రూపంపొందుతాడు. మూడులచే కల్పింపబడిన 'ప్రారబ్ధం' అనేమాటను ఆదరించకుండా ఆత్మ సాక్షాత్కార రూపమైన పురుష ప్రయత్నాన్ని చిత్తంలో నిలుపుకో. అగ్నికి ఉష్ణతత్వంలాగ మనస్సుకు చంచలత్వమే ధర్మం. ఆ చంచలత్వం కనుక నశించితే మనస్సు నశించినట్లే. అట్టిమనోనాశనమే తపస్సు అని, మోక్షం అని శాస్త్ర సిద్ధాంతమైఉన్నది. కనుక మోక్ష ఫలాన్ని అనుభవించటం కోసం మనస్సును ప్రయత్న పూర్వకంగా నశింపచేయాలి. ఆత్మ విచారంచేత దాన్ని సాధించవచ్చు. ఈ మనస్సు, జడత్వాన్ని అభ్యసిస్తే జడత్వాన్ని, చిద్వస్తువును భావిస్తే చైతన్యంలో ఏకమౌతుంది. కనుక మొదట భోగవాసనలని, తరువాత భేద వాసనని తొలగించి ఆపిమ్మట చిత్తాన్ని, విషయాలని కూడా వదిలేసి వికల్పరహితుడవై సుఖంగా ఉండు. చిత్తం ద్వారా సాక్షి ఏమి అనుభవాలను పొందుతుంటుందో ఆయా అనుభవాలు లేకుండా ఉండటమే మనోనాశము. రామా! ఆత్మావలోకనం చేత అవిద్య నశిస్తుంది. ఇచ్చయే అవిద్య కనుక ఇచ్ఛానాశనమే మోక్షం. అట్టి మోక్షము

'అసంకల్పనం' (కల్పించకుండా ఉండటం) చేతసిద్ధిస్తుంది. ఈ మనస్సు 'నేను బ్రహ్మం కాను' అనేసంకల్పం చేత బంధాన్ని, 'సర్వం బ్రహ్మ' అనే సంకల్పం చేత ముక్తిని పొందుతుంది.

3.19 సప్త భూమికలు.

వసిష్ఠుడు : రామా! జీవుడికి అవిద్య నశించటం సప్తభూమికల్లో కలుగుతుంది. అవి తెలియచేస్తాను సావధానంగా విను. అజ్ఞాన భూమికలు ఏడు, జ్ఞానభూమికలు ఏడు. ఒక్కక్కదాంట్లో మళ్ళీ భేదాల వలన ఎన్నెన్నో మెట్లుగా చెప్పవచ్చు. చిత్తం ఒక పదార్థం నుండి మరొక పదార్థం మీదకు పోయేటప్పుడు మధ్యలో ఉండేస్థితి, అంటే, ఏవిధమైన మనఃకార్యము లేని స్థితి 'స్వరూపస్థితి' అనబడుతుంది. సర్వ సంకల్పరహితము, నిద్రా జడత్వ రహితము, శిలలాగా అచంచలము అయిన స్థితియే స్వరూప స్థితి. దేహాదుల్లో అహంభావం నశించి, భేదభావం అంతా సమసిపోతే, జడం కాని రూపం ఏది ప్రకాశిస్తుందో అదియే స్వరూపం. అజ్ఞాన భూమికలు వివరిస్తాను విను.

అజ్ఞాన భూమికలు: బీజ జాగ్రత్త, జాగ్రత్త, మహా జాగ్రత్తలను ఈ మూడును జాగ్రత్తవస్థలు. జాగ్రత్ సృష్టము, సృష్టము, సృష్టావస్థ అను ఈ మూడును సృష్టావస్థలు. సుషుప్తి అను దానితో కూడి సప్తవిధ మోహములుఅగుచున్నవి.

౧. బీజజాగ్రత్త: ఇది జాగ్రత్తకు బీజం లాంటిది. సుషుప్తి అంతంలో, జాగ్రత్తవస్థ ఇంకా పూర్తిగా రాక ముందు అజ్ఞానము తో కలసి ఉన్న చైతన్య స్థితి.

౨. జాగ్రత్త: ఈ స్థూల దేహం నేను, ఈ భోగ పదార్థాలు నావి అనే స్థితి.

౩. మహా జాగ్రత్త : ఈ జన్మలో కాని పూర్వ జన్మలో కాని దృఢపడిన సంస్కారాల చేత స్ఫురించేటటువంటి జాగ్రత్తస్థితి అనుభవము.

౪. జాగ్రత్సృష్టము: జాగ్రదావస్థలో ఉంటూనే మనోరాజ్యంలో విహరిస్తూ ఉండే స్థితి.

౫. సృష్టము: 'నేను దీన్ని కొద్దిసేపు చూసాను. ఇదిఅసత్యము' అనే భావాన్ని కలిగించేది.

౬. సృష్ట జాగ్రత్త: సృష్టములోని అనుభవము బాగా దృఢపడి స్థాయిభావాన్ని చెంది జాగ్రత్త రూపంగా అభివృద్ధి చెందటం. ఇది దేహం ఉన్నప్పుడు కలుగవచ్చు, నశించిన తర్వాత కూడా కలుగవచ్చు.

౭. సుషుప్తి: జీవునికి జడ స్థితిని కలిగించి, రాబోయేదుఃఖాలకు మూలమైన వాసనలను నింపుకొని ఉండేటటువంటి స్థితి.

రామా! ఈ ఏడు అజ్ఞాన భూమికలు హీనమైనవి. ఉత్తమవిచారణ చేత, నిర్మలమైన ఆత్మ రూప సాక్షాత్కారము చేత ఈ ఏడు అజ్ఞాన భూమికలు దాటవలసి ఉంటుంది. ఇక జ్ఞాన భూమికలు వివరిస్తాను విను.

౧. శుభేచ్ఛ: మూఢునిలా ఉండకుండా సజ్జనులైనమహాత్ములవల్ల, మంచి శాస్త్రాలవల్ల ఉత్తమ పదాన్ని పొందే సత్సంకల్పం.

౨. విచారణ: శాస్త్ర సజ్జన సంపర్కం చేత, వైరాగ్యం చేత అభ్యాస పూర్వకంగా జ్ఞానం కోసం చేసే ప్రయత్నము.

౩. తనుమానస: పై రెండు భూమికలు తర్వాత శబ్దస్పర్శనాడుల్లో కలిగే అయిష్టత.

౪. సత్వాపత్తి: పై మూడు జ్ఞాన భూమికలు అభ్యసిస్తూ వస్తే, చిత్తం బాహ్య విషయాల నుండి వెను తిరిగి, ప్రశాంతతని పొంది, సన్మాత్రమైన ఆత్మ యందు కలిగి ఉండేస్థితి.

౫. అసంసక్తి: ఈ భూమికను కూడా అభ్యాస బలం చేతదాటి అసంగ రూపమైన బ్రహ్మాత్మ భావన యందు ఎక్కువగా స్థితి కలిగి ఉండటం.

౬. పదార్థ భావని: ఇతరుల ప్రయత్నం చేత మాత్రమే బాహ్య విషయాల్లోకి వస్తూ, పదార్థాలని స్వల్పంగా మాత్రమే గ్రహిస్తూ ఉండే స్థితి.

౭. తుర్యగ: ఈ భూమికను కూడా చాల కాలం అభ్యసించటం ద్వారా భేదభావం అంతా నశించిపోతే, కేవలం స్వస్వరూపంలోనే స్థితి కలిగి ఉండటం.

రామా! పై ఏడు జ్ఞాన భూమికలకు అతీతమైన స్థితిని తుర్యాతీత స్థితి అంటారు. ఎవరు ఈ భూమికనుపొందుతారో వారు 'ఆత్మారాములు' అట్టివారు బ్రహ్మపదవిని పొందినవారే. జ్ఞాన భూమికలు యందు నిష్ఠులైన వారికి పరబ్రహ్మపదము కరతలామలకం. 'నేను, పరుడు' అను భేద భావం కలిగినప్పుడు 'ఇది ఉన్నది, అది లేదు' అను భావము ఉదయించును. ఆ భావాభావములు లేనప్పుడు సర్వమగు బ్రహ్మ పదము సిద్ధించును. అది సర్వాత్మకము, ప్రశాంతము, నిరాలంబము, వ్యోమస్తము అయి ఉండును. ఇంకను శాశ్వతము, శివము, ననామయము అయి భాసించును. అయినను అనాభాసము, ననాత్మకమునై, కారణ రహితమై, ఆదిమధ్యాంత రహితమై ఉండును. సర్వజగత్ లక్షణమై, మనోవాగ గోచరమై, శూన్యమై, సుఖంబు కంటే సుఖమై, అసంవేదము, ననాతీతమై, ఆత్మవేదనమై ఉండును. ఇది బ్రహ్మ స్వరూపమనితెలియుము.

3.20 లవణ మహారాజు కథ (రెండవ భాగము)

అవిద్యా మాహాత్యము

లవణ మహారాజు ఆ విధముగా బ్రాంతి కి లోనై, అట్టికష్టములకు కారణమైన అరణ్యము వింధ్యాద్విప్రాంతములో ఉన్నట్లు తోచి, పరివారము సమేతముగా బయలుదేరెను. అచట తనను పోషించిన ఛండాల గ్రామము, కుటీరము, ప్రజలను గుర్తించెను. అచటనున్న ఒకవృద్ధ స్త్రీతో, ఆమె దుఃఖ కారణము విచారించ వచ్చినరాజుతో- అయ్యా! దైవ వశమున నా కుమార్తెకు

మహేంద్రసముడగు భర్త లభించెను. వారికి ఇరువురు కుమారులు, ఒక కుమార్తె తో సుఖముగా ఉండిరి. కొంతకాలమునకు ఒక మహా భయంకరమైన కరువు వలన వారందరు గ్రామమును విడిచి దూర ప్రాంతములకు ఏగి మార్గమధ్యమున హతులైరి. మా ముసలి దంపతులం మాత్రము గ్రామము విడువజాలక బ్రతికి ఉంటిమి. అప్పుడు మహారాజు ఆ వృద్ధ దంపతులను స్వాంతన పరచి అనేక వస్తు సామగ్రిలను బహూకరించి నగరమునకు మరలి వచ్చెను. రామా! ఇది అంతయు అవిద్యా విలాసము. వెనుకటికథలో ఇంద్రజాలికుడు పింఛము త్రిప్పగా ఆక్రమించింది. దాని ప్రభావము మరునాడు కూడాభాసించింది.

3.21 తత్వోపదేశము:

రామా! చూచెడు వస్తువుకు, చూడబడు వస్తువుకు సాక్షిమాత్ర రూపమై 'చూచువాడు, చూపు, చూడబడువస్తువు' అను ఈ మూడింటి యందును భాసించుచు, ఈ మూడింటికంటే విలక్షణమైన దానిని 'బ్రహ్మము' అందురు. మనస్సు ఒక వస్తువు నుండి మరియొక వస్తువును, జూచుటకు పోవునపుడు - ఆ రెండు వస్తువులకు నడుమనుండు దృశ్య రూపము, వృత్తి రూపము, సంకల్పరూపము కానిదియగు రూపమును పొందుము. అది జాగ్రత్, స్వప్న, సుషుప్తులను అవస్థాత్రయ రహిత మైనది, సనాతన మైనది, అచేతనమైనది. నీవు ఆ రూపమును సర్వదా పొందుము. సంసారమనెడు ఈ వాసనను చేధింపుము. అప్పుడు అధోముఖ, ఉర్ధ్వముఖ గమన శక్తి కోల్పోయి స్థిరముగా ఉండుము.

3.22 ఉత్పత్తి ప్రకరణ సమీక్ష

వసిష్ఠుడు ఈ క్రింది విధంగా ఉత్పత్తి ప్రకరణ సమీక్షా సారాన్ని రాముడికి విశదీకరిస్తాడు. పుట్టిన ప్రతి మానవుడు కాస్త బుద్ధి వికసించగానే, సత్సంగపరుడై, శాస్త్రాభ్యాసం తో 'అవిద్యను' అధికమించాలి. ఇంతకు ముందు చెప్పిన ఏడు జ్ఞాన భూమికలు, ఒక మెట్టు తర్వాత ఒకటి ఎక్కుతూ ఎడవ జ్ఞాన భూమిక అయిన 'తుర్యగ' ను దాటి తుర్యాతీత స్థితికి చేరి జీవన్ముక్తి ని పొందాలి. అట్టివానికి సుఖదుఃఖాలు, జరామరణాలు లేకుండా 'ఆత్మారాములు' గా భాసిస్తారు. జననమరణ భావన లేకుండా హర్ష-శోకాలకు అతీతంగా 'లోకహితము' ను దృష్టిలో పెట్టుకోవాలి. బంధు-మిత్రరహితమగు శుద్ధాత్మ స్వరూపుడవు గాన వారి గురించి చింతించ వలసిన పనిలేదు. దుఃఖము మనస్సును ఆశ్రయించినప్పుడు నిత్య-అనిత్య, సత్య-అసత్య విభాగము చేయు దృష్టిని అలవరచుకోవాలి. నిర్దోషము, భ్రాంతి రూపము అయిన 'అభిలాష' ను త్యజించాలి. మనస్సు నశిస్తే, కర్మకు నివాసభూతమైన 'మాయ' కూడానశిస్తుంది.

"అగతా బ్రహ్మణోభుక్త్వాసంసారమిహలీలయా! పునర్బ్రహ్మాయువసంస్మృత్య బ్రహ్మణ్యేవ విలీయతే!! ఈజగత్తు పరమాత్మయే అయి ఉన్నది. ఆ పరమాత్మయే సమస్త ప్రాణికోట్ల అంతరాత్మయగు 'బ్రహ్మము' అనిచెప్పబడుతుంది. శిష్యులను ఉద్ధరించడానికి పరమాత్మను 'చిత్తు-బ్రహ్మము-శివుడు-విష్ణువు-ఆత్మ-పరమాత్మ' ఇత్యాది కల్పిత నామాలు చెప్పబడ్డాయి. భవిష్యత్తు లోకూడా ప్రవచించబడుతున్నాయి. జీవుని యొక్క శుద్ధసాక్షి స్వరూప దృష్టికి జగత్తు వేరుగా సంకల్పములు-వికల్పములు, అహంకార మమకారములతోప్రకటితమౌతున్నది. నిర్వికల్ప స్వరూపమగు నీ చిదాకాశరూపమును దుఃఖితుని చేస్తున్న మూర్ఖత్వమునువదులుము. ఈ పాంచభౌతిక దేహమును జీవునికి ఆపాదించక నీవు ఆత్మ స్వరూపముగా ఎరుగుము. ఈ ఆత్మ దేనితోనూ స్పృశింపజాలదు. ఈ ఆత్మను ఉపాధిపరంగా, చిత్త పరంగా అజ్ఞాన దృష్టితో చూడకుండా సత్స్వరూపమగు బ్రహ్మము గ భావించు. ఈ జగత్తుభావన మాత్రమే. పరమాత్మ నుండి మనస్సు, మనస్సునుండి జగత్తు ఉత్పన్నమౌతున్నాయి. చిత్తము క్షయిస్తే మొహం స్వయంగానే నశిస్తుంది. 'జన్మవర్జితుడు. అనాది, అనంత స్వరూపుడు, నిర్మలుడు, చిన్మాత్ర స్వరూపుడు' అగు పరమాత్మయే స్వయంగా ప్రకాశిస్తున్నాడు.

లఘు సమీక్ష

పరమాత్మ తత్వము నుండి ముందుగా మనస్సు జన్మించినది. ఆ మనోవికల్పజాలము నుండి జగత్తు ప్రభవించినది. శూన్యమగు ఆకాశము, మనస్సు నుండి శూన్యమగు జగత్తు పుట్టినది. సంకల్ప క్షయ మగుట చేత చిత్తము విడిపోవును. శరదా గమనమున ఆకాశము నిర్మలంగా భాసించు నట్లు, ఆద్యంత రహిత మైన చిన్మాత్రమగు ఆత్మ స్వరూపము స్వచ్ఛముగా ప్రకాశించును. ఉత్పత్తి ప్రకరణం సమాప్తం

4. స్థితి ప్రకరణము

ఉత్పత్తి ప్రకరణము లో, మనస్సు సంకల్పము వలన ఈజగత్తు జన్మించినది అని, యోగముచే అట్టి సంకల్పము లయింపగా ఈ జగత్త్వాంతి నశించును అని చెప్పబడినది.

(మనసు సమస్తం పూర్తిగా మౌనంగా అయినప్పుడు, జరిగేద్యాయమే మానవుడు చిరకాలంగా అన్వేషిస్తున్నదివ్యానుగ్రహం. ఈ మౌనం లో, నిశ్శబ్దంలో గుణతత్వాలన్నీ నిండి ఉంటాయి.....జిడ్డు కృష్ణమూర్తి).

ఈ స్థితి ప్రకరణము లో మనస్సంకల్పసంజనితమైన జగత్తు, మనస్సు నందే ఉండునని, అట్టి మనస్సు తన పుట్టుకకు హేతువైన పరమాత్మ యందే ఉండునని విశదము చేయుచున్నది. స్థితి ప్రకరణంలో మహర్షి అజ్ఞానం, భ్రాంతి గురించి ఎక్కువగా చెప్పకుండా సృష్టి అనేది నిజంగా ఏది లేదని అది కేవలం ఒక పదం, ఒకశబ్దం మాత్రమే నని తెలుపుతూ దృశ్యం ఇంద్ర ధనస్సు లాగా శూన్యం పైన వేసిన చిత్రం అని సాధకుడి మనస్సు నుంచి దృశ్య భావనను నిర్మూలించటానికి ప్రయత్నించారు. ఇందు శుక్రోపాఖ్యానము, దామాద్యుపాఖ్యానము, భీమాద్యుపాఖ్యానము, శూరోపాఖ్యానము, ఉపదేశోపాఖ్యానము అను పంచోపాఖ్యానములు గలవు.

మనస్సంకల్పసంజనితమైన జగత్తు మనస్సు తో గూడ ఆత్మ యందు ఉండుటచే, ఆత్మ అధారమనియు, దృశ్యము ఆధేయమనియు నిరూపింపదలచి వశిష్ఠుడు రామచంద్రునికి ఇట్లు చెప్పనారంభించెను

రామా! జగత్తు ఒక విధమైన చిత్ర రచన. రచించిన శిల్పి, రచించిన ద్రవ్యములు, కుడ్డాది ఆధారములు ఏమియులేవు. ఆత్మ నిష్క్రియాత్మకమగుట వలన కర్త లేనిది. ఇతర వస్తువులు లేనందు వలన వర్ణములు లేనిది. ఆధారము లేనందు వలన చిదాకాశమున ఏర్పడినది. ద్రష్ట ఉన్నప్పుడు దృశ్యము ఉండును. జగత్తు ద్రష్ట లేనిదృశ్యము. స్వానుభవ రూపము. నిద్ర లేని స్వప్నము. ఈబ్రహ్మము ఏక రూపమైనది. చిదాకాశ రూపము, సర్వాత్మకము, నఖండితము అని భావించి యత్నపూర్వకంగా భావింపుము. పరమాత్మ కంటే వేరగు రెండవ కారణము లేనందున అనుత్పన్నమైన జగత్తు ప్రతిభా మాత్ర రూపమును ధరించి బ్రహ్మ యందు భాసించుచున్నది. దీనికి ఉదాహరణగా శుక్రోపాఖ్యానముచెప్పుచున్నాను విను.

4.1 శుక్రోపాఖ్యానము

పూర్వము మందర పర్వతసానువునందు భృగు మహర్షి ఘోర తపము చేయుచు నిర్వి కల్ప సమాధినిష్ఠుడై యుండ, అప్పుడు ధీశాలి, తేజోవంతుడు అయిన అతని కుమారుడు "శుక్రుడు"

పితృ సపర్యలు చేయుచు ఉండెను. ఒకరోజు ఆకాశమున పోవుచున్న అప్పరస కాంతను చూచి, శుక్రుడు తన మనోరాజ్యమున "ఈమెను అనుసరించి నేను కూడా స్వర్గము చేరి దేవేంద్రునికి అభివాదం చేసి, అతనిచే గౌరవ పురస్కారాన్ని పొందెదను" అనుకొనెను. శుద్ధమైన మనఃసంకల్పము వలన ఇంద్రుడు, శుక్రునికి అభివాదం చేసి పూజింపగా, శుక్రునికి, ఆ అప్పరస కాంత కనపడింది. అంత వారిరువురు భ్రమరీ భ్రమరాల్లాగా బహుకాలము సుఖించారు. ఈ విధంగా ఎనిమిది మహాయుగాలు సుఖించిన అనంతరం, అతని పుణ్యము క్షయమయిపోగా శతథా శకలములయి భూమి పైన ప్రవేశించెను. తరువాత అతను బ్రాహ్మణ పుత్రునిగా జన్మించి, ఒక మన్వంతర కాలము తపస్సు చేసెను. అప్పుడు మృగాకారాన్ని ధరించిన అప్పరస ద్వారా ఒక పుత్రుడు జన్మించాడు. పుత్రునిపై మొహంతో అతనికి ధనం, దీర్ఘాయువు, గుణం కలుగుగాక అని నిరంతరం తలపోయుచు తపఃపరాన్ముఖుడు అయ్యెను. తత్ఫలితంగా క్షీణత చెంది మృత్యుముఖుడు అయ్యి మద్ర దేశాధీశునికి పుత్రుడై కాలాంతరంలో అనేకమైన జన్మలు ఎత్తి, చివరకు గంగాతీరంలో మునిపుత్రుడై జన్మించి తపమాచరించుచుండెను.

ఈ లోగా శుక్రుడు అనబడే దేహం, భృగు మహర్షి ఆశ్రమం లో శుష్కించి నేలపై వేయి దేవ సంవత్సరాలు పడివున్నది. ఆశ్రమ ప్రభావం వలన శుక్ర శరీరమును, మృగ పక్షి సముదాయము బక్షింప లేదు. నిర్వికల్ప సమాధి నుండి లేచిన తర్వాత, కుమారుడు అకాల మృత్యువు గావటం భరింపలేక, భృగువు "కాలము" ను శపించ పోయాడు. అంత కాలుడు భౌతిక రూప ధారియై, ఖడ్గపాశములు ధరించి, కవచకుండలాలతో, 12 నెలలు భుజాలుగా, 6 ఋతువులు శిరస్సులుగా, దినాలు అనే అనేక మంది కింకరులు సేవించుచుండ భృగు మహర్షికి ప్రత్యక్ష మయ్యాడు. క్రోధఘూర్ణిత మానసుడైనను, స్వాంతన పూర్వక భాషణంతో, ఓ బ్రాహ్మణోత్తమా! మేము నియమ పాలకులము, అందుచేత నీవు మాకు పూజ్యుడవు అంతే కాని నీ శాపానికి భయపడి కాదు. కల్పాంతకాలమహానలములు కూడా నన్ను దహింపజాలదు, నీ శాపము నన్నేమి చేయగలదు? ఎన్నో లోకాలను భక్షించాను, రుద్రకోటులను, విష్ణు బృందములను మ్రింగాను. నాకు అసాధ్యమైనది లేదు. నేను భోక్తను, మీవంటి వారు భోజ్య పదార్థములు. కల్పాంతమున విధికిని మృత్యువు సంభవించును. స్వకర్మపరిపాకము వలన కలిగిన దశను గుర్తింపక మూర్ఖుని వలే నన్నేల శపింతువు.

(ఇందు మోహము వలన ఎంత జ్ఞాని అయిన తిరిగి సంసార చక్రంలో సాలీడు గూటిలోకి ప్రవేశించిన కీటకము చందమున బయటకు రావటం కష్టమని మరియు విచక్షణ కోల్పోవునని తెలియుచున్నది)

అంత కాలపురుషుడు, భృగు మహర్షికి చిత్త మహిమను ఈ విధంగా తెలియ చేసాడు.

4.1.1 చిత్త మహిమ

కాలపురుషుడు, భృగు మహర్షికి చిత్త మయ సంసారాన్ని గూర్చి ఈ విధంగా వచించెను.

బ్రాహ్మణోత్తమా! చిత్తమే పురుషుడు. ఆ చిత్త కృతమైనది కృతము. మనస్సు ప్రాణము ధరించుట వలన "జీవ" మనియు, నిశ్చయాత్మక మైనది అగుట వలన "బుద్ధి" అనియు అహంకారము వలన అనేక రూపాలుగా కనిపిస్తున్నది. నువ్వు సమాధి లో ఉండగా, నీ పుత్రుని మనోరథాన్ని అనుసరించి అతని మనస్సు శుక్ర శరీర త్యాగం చేసి దేవలోకానికి ఏగినది. అచ్చట "విశ్వాచి" అను అప్పరస తో సుఖించి, కోసల దశార్ణవ దేశాల యందు మహారాజుగా జన్మించి వరుసగా అరణ్యమున కోయవానిగను, గంగా తీరమున హంసగను, పాండ్రక మహారాజుగా, సారమతాచార్యునిగా, విద్యాధరునిగా, ముని పుత్రునిగా, సామంతరాజుగా, శైవాచార్యునిగా, వెదురు పొదగా, వన కుక్కుటముగా, ఈ విధంగా అనేక యోనుల యందు జన్మించెను. ప్రస్తుతము వాసుదేవుడను పేర విప్రకుమారుడై జన్మించి గంగా తీరంలో 800 సంవత్సరాల నుంచి తపస్సు లో ఉన్నది అతని మనోవిలాసమును, నీ జ్ఞాన దృష్టి తో చూడు. భృగు మహర్షి పుత్రుని వృత్తాంతము దర్శించి, కాలునితో: హే భగవాన్! కేవలము నియతిని పాలించేటటువంటి నీ స్వభావాన్ని తెలుసుకోలేక కోపగించాను. అది నా అపరాధము. సమస్త ప్రాణులకు మనస్సే రెండు శరీరాలను (మనస్సు, దేహము) ఉత్పత్తి చేస్తోంది. అందు మనస్సే ముఖ్యమైనది. దాన్నుండే జగత్తు పుట్టుకొస్తున్నది.

కాలుడు: రెండు శరీరాలు స్థూల దృష్టికే. సూక్ష్మ దృష్టి తో చూస్తే మనస్సు మాత్రమే ఉంది. ఇక మనస్సు యొక్క స్ఫురణ రూపం కూడా సత్యమైనది కాదు. "అది నా రూపం కానే కాదు. నేను మనస్సు యొక్క స్ఫురణను కానే కాదు" అనే మనో త్యాగం చేత సనాతనమైన, శాంతమైన బ్రహ్మమే మిగులుతుంది. దేహంతో ఆత్మను కలిపేటటువంటి మనస్సే సుఖ దుఃఖాలను అనుభవిస్తుంది కాని, ఈ మాంసమైన శరీరం కాదు.

ఈ విధంగా పలికి శుక్రుడు తపస్సు చేసుకుంటున్న ప్రదేశంకు వెళతారు

4.1.2 శుక్రుని పూర్వ దేహం

భృగువు కుమారుని దర్శనాభిలాషచే కాలుని ఆనమేర నిశ్చల తపోనిష్ఠ లో ఉన్న కుమారుని గాంచి, అతనిని సమాధి నుండి మేల్కొల్పిరి. సమాధి నుండి మేల్కొన్న ఆ విప్రకుమారుడు-పూర్వమున శుక్రుడు (ఇంకా అతనినే భర్తావుడు కూడా అంటారు) తన సంకల్ప బలము వలన ఎదురుగా ఉన్నవారు కాలుడు మరియు తండ్రి భృగువుగా గుర్తించి ప్రణమిల్లెను. తండ్రి! చిన్మాత్రము కంటేవేరేదియును లేదు. నా పూర్వ శరీరము చూడ మిగులకుతూహలంగా ఉంది అనెను. అప్పుడు ముగ్గురు మంధరపర్వతమున ముని ఆశ్రమంలో ఉన్న తన పార్థివశరీరములో (భృగు మహర్షి

తపోబలము వలన శరీరముశిథిలం కాలేదు), కాలుని ఆజ్ఞ మేర, తన తపోబలమునప్రవేశించి రాక్షస గురువుగా అయ్యాడు. (గురుత్వమసురేంద్రాణాం కర్తవ్యం భవతానఘ). పరమాత్మ యందు "ఇది అభిమతము". "ఇదిఅభిమతము కాదు" అను రూపము గల ఒక వికల్పమువిర్పడుచున్నది. అప్పుడు అభిమతమగుచున్నదానిని గ్రహించటం, అభిమతం కాని దానిని త్యజించటం ఆపరమాత్మయే స్వయముగా నిర్వహిస్తున్నాడు. అట్టినిర్వహణయే చిత్తము యొక్క స్వరూపము. అట్టి ప్రేయము అనబడు చిత్త తత్వమును ఆత్మ యందులయింపచేసి అఖండ భావన యందు నిశ్చలత్వము వహించువారు ధన్యులు. అందుచేత మీరు కూడా లోకశుభం కొరకు గురువులై ప్రకాశించెదరు గాక అని కాలుడు ఆశీర్వాదించి అంతర్ధానము అయ్యాడు. కాలుని అంతర్ధానము తర్వాత, భృగుభార్గవు లిద్దరు మనసంకల్ప విరహితులై ఉండిరి.

శ్రీరాముడు: మహర్షి! శుక్రాచార్యుడు అనేక శరీరములలోవసించినా చివరికి భృగు తనయుడైన శరీరాన్ని ఎందుకు అభిలషిస్తున్నాడు?

వసిష్ఠుడు: రామా! బ్రహ్మ పదం నుండి మనస్సంకల్పం వలన కలిగిన మొట్టమొదటి సృష్టి లోని ఆ శుక్రుని శరీరము భృగు కుమారునిగా కల్గింది కనుక శుక్రునకు దానియందే అధికమైన అభిమానము. అందువలన మనస్సులో వాసనలు స్వల్పంగానూ, మనస్సు శుద్ధంగానూ ఉన్నది.

ఈ భార్గవ వృత్తాంతమున, "సంసారము మనో వికారము" అని వర్ణించటం అయినది.

4.2 చిత్త ప్రసాద సాధనములు

ఈ భార్గవ వృత్తాంతమున, "సంసారము మనో వికారము" అని వర్ణించటం అయినది. మనోవికార స్వరూపమగు ఆసంసారము మనస్సు వివేకముచేత అణగి పోయినంతనే అదియును అణగిపోవును అనియు, వివేకోదయము కాకున్నచో అది వృద్ధి పొందునని వసిష్ఠ మహర్షి చిత్తనైర్మల్య సాధన సంపత్తిని శ్రీరామునికి ఈ విధంగా తెలియచేయు చున్నాడు.

ఆత్మ విచారపరుడైన జీవుడు, అనురాగాది మనోవృత్తులు లేనివాడై, సంకల్పములను పరిత్యజించి, పరిణతాతుడై, హేయమగు దృశ్య పదార్థమును త్యజించి, గ్రాహ్యమగు పరమాత్మను గ్రహించి, ద్రష్టను దర్శించుచు, పరతత్వమగు నాగ్నేయము నందు జాగరూకుడై జీవించి, వైరాగ్య భావంతో హృదయ గ్రంథి నుండి అహంకారమును వీడి విజ్ఞానముచే పరిశుద్ధమగును. విరాగి, నిస్సంగి, నిర్ద్వంది, నిరుపాశ్రయము అగు మనస్సు మోహ పంజరంనుండి ఎగిరి పోవును. పరిపూర్ణ చిత్తము ప్రశాంతముగా ఉండును. నేనెవరను (Of all the thoughts that rise in the mind, the thought "I" is the first thought --భగవాన్ రమణ మహర్షి) ఈ జగత్తు ఏవిధంగా ఆవిర్భవించింది అను ఆలోచన కలుగు నంత వరకు అంధకారమును బ్రోలు సంసారము విడువదు. సద్బుద్ధి కలిగిన

మనస్సుకు భోగలాలసత దినదినం క్షిణిస్తూ ఉంటే అప్పుడు తత్వ విచారం ఫలించింది అని తెలుసుకోవాలి. మొట్టమొదట వివేకం చేత రాగం అంటే కోరికసన్నగిల్లుతుంది. తర్వాత ద్వేషం కూడా నశిస్తుంది. జ్ఞానంకలగటం చేత మంచి చెడుల కోసం ప్రయత్నం నశిస్తుంది.

4.3 ఆత్మజ్ఞాని లక్షణము

తనవాడని, పెరవాడని భేదము లేని దృష్టితో చూచువాడును, సమస్తమును చిన్నాత్మముగా భావించువాడును, పరమాత్మను దర్శించుచున్నాడు. చిద్రూపము, సర్వశక్తిమంతము, అనంతాత్మ, సర్వభావాంతర సంస్థితము, అద్వితీయము అని తనలో భావించువాడు ఆత్మ సందర్శనము చేయుచున్నాడు. తత్వజ్ఞానికి ఈ శరీరం భోగమోక్షాలను, సుఖాన్ని ఇస్తుంది కాని దుఃఖాన్ని కాదు. అజ్ఞానికి ఈ శరీరం అనేక దుఃఖాలకు నిలయం. "అహం" అనునది ఏది లేదని, బ్రహ్మ నిరామయమైనదని భావించుచు, సదసన్మధ్య ద్రుష్టి కలవాడు మాత్రమే పరమాత్మను దర్శించును. తెలిసి అనుభవించిన భోగమువలన తృప్తి కలుగును. జ్ఞాని ద్రుష్టి లో శరీరం తుచ్ఛమైన వస్తువు. "ఇతడు దొంగ" అని ఒకరి గురించి తెలుసుకొంటే, తర్వాత అతని తో కలిసి ఉన్నా హాని ఉండదు. రాని వస్తువులను చింతించడం, వచ్చిన వస్తువులను వద్దనడం అనే సంకల్పాలు జ్ఞానిని కలత పెట్టవు. పిచ్చివాడిని చూచి నవ్వుకొనేటట్లు, జ్ఞాని కూడా దీనంగా ఉండే జనుల్ని చూసి నవ్వుకొంటాడు. బాటసారులు యాత్రా సమయమున తమకు గోచరములగు నగర గ్రామాదులను సందర్శించిన విధముగా ఆత్మ విదులు భోగములను నిరపేక్షముగా అనుభవించును. నిగ్రహీత మనస్కుడు విలాసార్థభోగములు అల్పమైనను, అనల్పముగా భావించి సంతృప్తి చెందును. బంధితుడై ఆకలిగొన్న రాజు గ్రాసమాత్ర భోజనంతో తృప్తి చెందును కాని రాజ్యముతో కాదు. అనాక్రాంతుడైన రాజునకు, బంధం లేనటువంటి రాజునకు సామ్రాజ్యం తో కూడా తృప్తి చెందనట్లు, స్వేచ్ఛగా పోయే అజ్ఞానికి ఎన్ని ఉన్నా ఇంద్రియాలు తృప్తి చెందవు. ప్రత్యాహారాదులచే నిగ్రహింపబడిన మనస్సు స్వల్ప భోగంబున వైన తృప్తి గాంచుచున్నది.

4.4 మనోజయోపాయము

హస్తమును హస్తముతో అదిమిపట్టి, దంతములతో దంతములను నొక్కి యుంచి, అవయవములను అవయవమయములతో ఆక్రమించి ప్రథమమున మనస్సు జయించుటకు సాధనము చేయవలెను. హఠయోగాదులచే వాయువును నిరోధించుట మున్నగు ఉపాయములతో మనస్సును జయింప వలయును. సంసార సాగరమును దాటుటకు మనోజయమున కంటే వేరొక ఉపాయము లేదు. మనోజయము ఒనరించినవారే ఈ భూతలమున భాగ్యవంతులు. దుష్కృతములు మదగజముల వంటివి. అవి మహా నరకసామ్రాజ్యాధిపత్యము కలవి. "ఆశ" ఇంద్రియములను జయింప జాలవు.

మనోదర్శకయము అయినవాడు ఇంద్రియ శత్రు జయ సమర్థుడు అగును. పరమాత్మ స్వరూప సంభందమైన అభ్యాసము వలన మనోజయము ఒనరింప వలయును. ఆవిధంగా చేయనంత వరకు అర్థరాత్రి పిశాచ గానము వలె, వాసనలు హృదయమందీరమున గంతులు వేయుచుండును. అభిమత కార్యాచరణ సమయమున భృత్యునిగా, సత్కార్యాచరణ సమయమున సచివునిగా, ఇంద్రియములను ఆక్రమించుతరి సామంతునిగా, విద్యా ప్రధాన తరుణమున గురునిగా, లాలన సమయమున ప్రియకాంతగా, పాలించు సమయమున పితరునిగా, విశ్వాసమున స్నేహితునిగా, మనస్సు వర్తించుచు పండితులకు ఆహ్లాదజనకమై ఉండును. "మనస్సు" అను జనకుడు శాస్త్ర ద్రుష్టిచేత చూడబడుచు, బుద్ధి చేత అనుభవించబడుచు ఆత్మపరిత్యాగ మొనర్చి పరమగు సిద్ధిని అనగా కైవల్యమును ప్రసాదించుచున్నాడు. రామా! "అహమస్మి" అనునిశ్చయము వ్యర్థము. స్వబుద్ధిచే ఆ భావమును తొలగించి, పరమ పదమును ఆశ్రయించుము. అమనస్కుడవు కమ్ము. శాశ్వత సౌఖ్యములను అనుభవింపుము. అప్పుడు ఏ బంధములు బంధింపవు. ఈ విధముగా వసిష్ఠుడు రామచంద్రునకు ఉపదేశము చేసి దామ, వ్యాళ, కటక న్యాయముగా వ్యవహరింపకమని మరియు అట్టి విషయమును వివరింప దొడగెను.

4.5 కటకన్యాయము

పాతాళమున "శంబరుడు" అను ఒక రాక్షసుడు కలడు. అతని వద్ద సురసైన్య వినాశకరమగు మహాసైన్యం కలదు. శంబరుడు నిద్రావశమై యుండ మరియు దేశాంతరమునకు పోయినప్పుడు దేవతలు మంత్రిసామంత సహితముగా ఆ మహాసేనను హతమార్చిరి. అంత శంబరుడు ఆగ్రహోధరుడై ఆ దిక్పాలక నగరమును భస్మీకరణము చేసెను. ఈ విధముగా ఒకరినొకరు వధించు కొనుచుండిరి. అంత శంబరుడు తన మాయవలన భయంకరాకారులు, మహాబలవంతులు, మహామాయా వికారులు ధామ, వ్యాళ, కటనామములు గల మువ్వురు రాక్షసులను సృష్టించెను. వారు పరమాత్మ నుండి ప్రభవించుటచే వాసనా, ఆత్మాభిమాన శూన్యులు. జయాపజయములు, జీవన్మరణముల గురించి ఆలోచింపక శత్రు సైన్యమును చూచినంతనే వధించుచుండిరి. ఈ విధముగా దేవతలు వారిని జయించజాలక బ్రహ్మతో మొఱి పెట్టుకొనిరి. అంతబ్రహ్మ వారితో వేయి సంవత్సరముల వరకు మీరు శంబరుని జయించలేరు. ఈ లోపున మీరు దామాదులతో యుద్ధము చేయుచు పలాయనం చేయుచు వారిలో అహంకారము పెంపొందింప చేయవలయును. అప్పుడువారు వాసనలకు లోనై మీకు జయింప సాధ్యులగుదురు అని విన్నవించెను. అప్పటి నుంచి దేవతలు కాలక్షేపార్థమై యుద్ధము చేయుచు ఓడుతూ ఉండిరి. క్రమంగా దామాదులలో అహంకారము, దేహవాసనలు స్థిరమై మోహవాసనా విలసతులై జీవితాపేక్ష

కలవారైరి. తత్కారణంగా వారు దేవతలచేత పరాజితులై నశించిరి. కావున రామా! అహంకారము, దేహవాసనలతో నీవు దామాదులవలె వ్యవహరింపక అంతములేని ఈ సంసార దుఃఖమును విలాసముగా అనుభవింపుము.

4.6 అసత్ పదార్థానికిఉనికి

రామా! ఈ విధముగా దామాదులు దేవతలచేత ఓడిపోయి శంబరుని మరియు ప్రాణ భయముచే పాతాళంలో దాక్కినగా, యమ కింకరులు వారికి అభయాన్నిచ్చి తమ కన్యలతో వివాహం జరిపించారు. దామాదులువారితో కలసి దుష్ట వాసనలు పెంచుకొంటూ పదివేల సంవత్సరాలు గడిపి ఆయువు తీరి రౌరవాదినరకాల్లో పడిపోయారు. తర్వాత కిరాత కులంలో రాజసీవకులై, కాకులుగా, గద్దలుగా, చిలకలుగా, పందిగా, మేకపోతులుగా, పురుగులుగా, చేపలుగా ఇంకా అనేకజన్మలలో విచిత్రమైన జన్మలు పొందుచున్నారు. రామా! భవిష్యత్లో యముని వద్ద కింకరులుగా ఉన్న ఆదామాదుల కుటుంబానికి సంబంధించిన కొందరు చేసినప్రార్థన వలన దామాదులు వారి చరిత్ర వినడంజరుగుతుంది. అంత వారి సందేహములు తొలగి ముక్తులుకాగలరని రామునికి సందేహ నివృత్తి చేస్తారు. కావునరామా! వాసనలు ఏ విధముగా అభివృద్ధి చెందుతాయో గ్రహించు. రామా! అసద్వస్తువుకు ఉనికి ఉండదు. దామాదులు అసద్వస్తువులే, అయినా సత్యంగానేభాసించారు. అట్లాగే సురాసురులు, మానవులు చివరకు మనము కూడా మిథ్యా రూపులమే అయినా శరీరభావంవలన వ్యవహారాలు జరుగుతున్నాయి. స్వప్నం లోని స్వంత మరణం లాగా ఆసద్రూపాలే. "సత్యం సంవేదనంశుద్ధం బోధాకాశం నిరంజనమ్" (జ్ఞాన స్వరూపంబును నిర్మలంబునగు చైతన్యమే సత్యమైనది)

4.7 అసత్య బోధ ఏవరికి

రామా! జగత్తంతా పరమ సత్యం అని భావించేమూఢులకు జగత్తు యొక్క సత్య బోధ శోభించదు. శవంలేచి నడవలేనట్లు, ఎంత యత్నంతో బోధించినా. అజ్ఞాని, సత్యమైన సాక్షిస్వరూపంలో నిలకడలేనివాడై, ఈ జగత్తు పరబ్రహ్మం కంటే వేరుకాదు అని గ్రహించలేడు. తపస్సు, విద్య లేని కారణంగా వారికి జగత్తే అనుభవమౌతుంది,కాని బ్రహ్మం కాదు. కావున కొంచమైనా జ్ఞానం కలవానికే'జగత్తు మిథ్య', 'జగత్తు బ్రహ్మం' అనే బోధ శోభిస్తుంది.

4.8 మోక్షం కోసంప్రయత్నం

దామాదుపాఖ్యానమున అవివేక మూలములగు నేనునాది యను అభిమానముచే సంసారము పెరుగుచున్నదని, కావున దేహాదులయందు అహంకారము లేకుండుట పురుషార్థక సాధనము అని చెప్పుచున్నారు. రామా! అహంకారం అనే రజోగుణమాలిన్యాన్ని ఆశ్రయించిన చిదాకాశం, తన

సహజ చైతన్యాన్ని కోల్పోకుండానే, అహంకార, ప్రాణ, ఇంద్రియాలను అనుభవిస్తుంది. భ్రాంతి రూపమైన తన వాసనచేతనే, తానే చిద్రూపం కంటే భేదంగా ఉన్నట్లు అనుభవిస్తుంది. సాక్షి చైతన్యం అయిన ప్రత్యగాత్మ వైపుకుబుద్ధి తిరిగితే, నిర్వాణ స్థితిని పొందుతుంది. రామా! "ఇదినాకు కావాలి" అని దీనత్వంతో ప్రపంచాన్ని చూచే వానికి పురుషార్థం దొరకదు. మూడు లోకాలను గడ్డిపోచలా చూడగలిగిన మహాత్ముడు, సాదు పురుషుల్ని శాస్త్రాలను సేవించే వాడు, మరలా మోహాంధకారంలో పడకుండా ఉంటారు. శమదమాది గుణాల్లోను, ఆధ్యాత్మశ్రవణంలోను, సత్యంలోను, ప్రీతి కలవారే మనుష్యులు అనబడతారు. తక్కిన వాళ్ళందరూ పశుతుల్యులే. రామా! దౌర్భాగ్య జనకమైన ధనాదుల గురించి విచారణచేయకుండా, నాశరహితమైనది, నిత్యమైనది, నిరతిశయానందాన్ని ఇచ్చే శాస్త్రాన్ని అభ్యసిస్తూ, మోక్షమార్గంలో జాగరూకుడవై ఉండు. జరామరణవినాశం కోసం సన్నద్ధుడవుకా. అర్థాలు అనర్థాన్ని, భోగాలురోగాల్ని, సంపదలు ఆపదాల్ని ఇస్తాయి. వీటిని ఆదరించకుండా ఉండటమే జయానికి మూలం. కావునశ్రద్ధతో మోక్షం కోసం శుభ యతనాన్నిచేస్తూ ఉండు. ఉదాహరణగా నందికేశ్వరుడు, బలి, సంవర్తుడు అనేమహర్షి, విశ్వామిత్రుడు, శ్వేతముని, సావిత్రి మొదలుగాగల అనేక మంది శాస్త్రీయమైన శుభ ప్రయత్నంచేత మోక్ష ఫలం అందుకొన్నారు. రామా! ఆత్మ జ్ఞానం, మోక్షం కోసం ప్రయాత్నం చేయి. రామా! అభిమానాన్నిత్యజించి, శమాన్ని ఆశ్రయించి శాశ్వతమైన మోక్షం కోసం సజ్జనులను సేవించాలి. సత్పురుష సేవ లేకపోతే తపస్సు, తీర్థం, శాస్త్రం మొదలైనవేవి సంసార సాగరాన్నిదాటినపలేవు. ఎవనికి లోభ మోహ క్రోధాదులు ప్రతి దినం సన్నగిల్లుతూ ఉంటాయో, ఎవరు తన కార్యాలలో శాస్త్రానుకూలంగా ప్రవర్తిస్తూ ఉంటాడో అతడే సజ్జనుడు అనబడతాడు. అట్టి సజ్జనుల సాంగత్యము చేత ముముక్షువులైన వారికి దృశ్యం యొక్క అత్యంత అభావం అనుభూతమౌతుంది.

4.9 అహం విచారణ

"అహం" అనే దానికి సరిగా అర్థం తెలియకపోతే అది చిదాకాశం లో మలినం లాంటిది. "అహం" అన్నదాన్నిసరిగా అర్థం చేసుకొంటే అది శుద్ధ చిదాకాశం అవుతుంది. నీటిలో నీరు కలసినట్లు, తన్ను తాను తెలుసుకొన్న అహంకారం చిదాకాశంతో ఏకత్వాన్ని పొందుతుంది. "ఈదేహం నేను, ఇంద్రియాలు నావి" అనే మోహం కంటే ప్రపంచంలో అనర్థం ఇంకోటి ఉండదు. ఈ లోకంలో ప్రాప్తించే సుఖః దుఃఖాలన్ని అహంకార చక్రం యొక్క పరిభ్రమణ. జన్మ అనే అరణ్యంలో అహంకారం అనే అంధకారం ఉన్నంత వరకు దుఃఖం అనే మదించిన పిశాచం విజృంభిస్తునే ఉంటుంది. అట్టి అహంకార పిశాచంచేత పట్టుబడ్డ వానికి చికిత్స సామాన్య శాస్త్ర మంత్ర జపాదులచే జరుగదు.

నిర్మలమైన శుద్ధ చైతన్యాన్ని నిరంతరం ధ్యానిస్తూ ఉండడం ద్వారా, దృశ్య రూపమైన జగత్తు మిథ్య గా భావించడం ద్వారా అహంకారం వృద్ధి చెందదు.

4.10 మూడు రకాల అహంకారాలు

రామా! జగత్తులో మూడు రకాల అహంకారాలు ఉన్నాయి. 1. నిరాకార, నిర ఆహంభావి, కార్య కారణరూపు ధైర్య పరమాత్మను నేనే అనే అహంకారం. 2. నేనన్నీటి కంటే భిన్నమైన, సాక్షి స్వరూపమై, సూక్ష్మమై, అవయవాలు లేని వాడినై ఉన్నాను, అనే అహంకారం. 3. హస్త పాదాదులతో కూడిన ఈ దేహమే నేను, అనే లౌకిక అహంకారం.

రామా! మొదటి రెండు శుభ అహంకారాలు. మూడవది తుచ్ఛమైనది. దానిని వదలాలి.

దేహ అహంకారం ఎంత ధృఢంగా ఉందో, అంత ధృఢంగా మొదటి రెండు అహంకారాలు ఉండేటట్లు అభ్యాసం చేయాలి. తర్వాత తగిన సమయంలో వాటిని కూడా వదిలి వేయడం మహాత్ములకు సమ్మతం.

4.11 దామ వ్యాళ కటకోపాఖ్యానము ; విషయ విచారణ(మనస్సు)

రామా! జీవుని యొక్క సమస్త దుఃఖములకు, ఆపదలకు కారణం 'మనస్సే'. ఇందుకు ఉపాయం "మనోనిగ్రహమే". "భోగేచ్ఛ మాత్రకోబంధః తత్కార్యమోక్ష ఉచ్యతే". విషయభోగముల యందు ఇచ్చ ఉండుటయే బంధము. అట్టి ఇచ్చను పరిత్యజించటయే మోక్షము. ఏ వస్తువులు ప్రీతి కరంగా తోస్తాయో, వాటిని త్యజించడం ద్వారా బుద్ధి పరమ శాంతిని పొంది, జ్ఞానము, సమాధి వైపు పయనం అవుతుంది. సర్వము "భావము" నందే ఉదయించడం జరుగుతుంది. ఉత్తమభావాను సంధానము చేత మనస్సు ప్రశాంతత చెంది జీవుడు ఆత్మ వస్తువును పొంది కృతార్థుడు అవుచున్నాడు. ఎప్పుడు మనస్సు పలువిధాలైన మనోరథాలతో నిండి ఉంటుందో అప్పుడు "స్థూలదేహము" అనే భావన పట్టుకొంటుంది. వదిలేస్తే "ఈశ్వర స్వరూపము" అవుతుంది. "మనసోభ్యుదయో నాశోమనోనాశోమహోదయః, జ్ఞ మనోనాశమృత్యుమనోజ్ఞాన్య వివర్ధతి". మనస్సు విషయాదులందు ఉన్నదా, వినాశనమును పొందుతున్నట్లే. మనోనాశనమే ఆత్మ లాభము. మనస్సే జీవుడు. దేహారోగ్యం కంటే మిన్నగా మనస్సు ఆరోగ్యానికి చికిత్స చేసుకోవాలి. పిశాచ స్మరణ వలన స్వప్నంలో పిశాచాలు (పీడ కలలు) కనబడతాయి. రామా! "అసత్య దృష్టిని నేను ప్రయత్న బలంచే జయించగలను" అనే ఆత్మ విశ్వాసం ఉంటే నీ సందేహమైన సాంసారిక దృష్టులను వదిలించు కొనే మార్గము సుగమం అవుతుంది. మనస్సు అసద్రూపం. ఉదాహరణగా నిద్రా సమయంలో జీవుడు మనో రాహిత్యం పొందుతున్నట్లే. అప్పుడే పరిచయమైన వానితో ఏ విధంగా ఉదాసీనంగా,

రాగద్వేషరహితంగా ఉంటావో ఆ విధంగా ఈ దేహం మీద ఉదాసీనంగా ఉండు. "ద్రుష్ట --ద్రుశ్యము" మధ్య గల "ద్రుక్" రూపమే నీ రూపము.

రామా! మలినము, చంచలము అయిన "అహంకారము" ను ప్రొద్దయం నుండి పారద్రోలు. మరుక్షణం అపరిచ్ఛిన్నుడు, సర్వవ్యాపకుడు, సర్వేశుడు, వాసనారహితుడు, శాంత చిత్తుడు అగు ఆ ఆత్మ దేవుడు నీ హృదయమున స్వయముగా ప్రభువై విరాజిల్లుతాడు.

4.12 భీమాద్యుపాఖ్యానము

దామాద్యుపాఖ్యానము నందు అవివేకమునకు కారణభూతమగు. "నేను, నాది" అను అభిమానమువలన ఈ సంసార దుఃఖము వృద్ధియగుచున్నదని వివరింపబడింది. ఇప్పుడు ఈ భీమాద్యుపాఖ్యానమున దేహదులయందు అహంకార భావరాహిత్యమే పురుషార్థ సాధకము అని వశిష్ఠ మహర్షి రాఘవునకు తెలిపెను.

మాయచే సృజించబడిన దామాదులు మోహవశులై మిథ్యా అహంకారులై నశించిరని గ్రహించి, మోహవివశులు కాని దానవులను శంబరుడు మాయ తో సృష్టించదలచెను. ఈ విధముగా ఆలోచించి సర్వమర్మగుర్తులు, వేదవేత్తలు, వీతరాగులు, పాపరహితులు, ప్రాప్తకార్యాచరణ శీలురు, పవిత్రాత్ములు, ఉత్తములు అయిన భీముడు, భాసుడు, ధృఢుడు అను దానవులను మాయచేసృజించెను. వారిలో నేను అను వాసన ఉదయించినంతనే తద్విచారము వలన వాసనా క్షయమగు చున్నది. అందువలన, నిరహంకారులై, జరామరణ నిర్భయులై దేవసైన్యమును పరిమార్చుచుండిరి. అంత దేవతలు విష్ణువును ప్రార్థింపగా, అతను తన చక్రాయుధముచే భీమ, భాస, ద్రుడులను శంబరాసురునితో సహా వారిని సంహరించి విష్ణులోకమునకు చేర్చుకొనెను. భీమ, భాస, ద్రుడులు ముగ్గురు వాసనా రహితులు గావున వారికి "పునర్జన్మలు" అనే గతి లభించలేదు కావున రామా! (తస్మాద్వాసనయా బద్ధం ముక్తం నిర్వాసనం మనః, రామ నిర్వాసనీభావమాహరాశు వివేకతః) వాసనతోకూడిన మనస్సు బంధ హేతువు. వాసనా రహితమైనదిముక్తి హేతువు. నీవు వివేకము వలన వాసనారహితమగు మనస్సును పొందుము. సత్యమగు పరమాత్మ జ్ఞానము వలన వాసన నశించి పోవుచున్నది. వాసన లయింపగా చమురులేని దీపము వలెనే చిత్తము లయమగు చున్నది.

4.13 జగన్మాయాస్వరూపము

రామా! భీమాదుపాఖ్యానమున అహంకార పరిత్యాగమే మోక్షదాయకమని చెప్పబడినది. ప్రస్తుతము అహంకార పరిత్యాగ మొనరించుటకు జగత్ స్థితికి మాయకత్వమును స్పష్టము గావించనెంచి యందు ఉపాయమును చెప్పుచున్నాను వినుము. సర్వోపద్రవకారకమగు ఈ సంసార దుఃఖమును

నివారించుకొనుటకు మనోనిగ్రహము ఒక్కటియే ఉపాయము. అందుకుజ్ఞానము ఉండవలయును. భోగానుభవ వాంఛ బంధహేతువు. ఆ వాంఛను పరిత్యజించుటయే మోక్షము. రామా! ఆకాశము సర్వ వస్తుగతము. అయిననుసూక్ష్మమైన దగుట వలన దృశ్యము గాదు. అట్లే నిరంశమగు చిద్భావమును సర్వ వ్యాపి అయ్యుదృశ్యము కాదు. సర్వ సంకల్ప రహితమై, సర్వ సంజ్ఞావిరహితమై, 'చిదాత్మ, స్వాత్మ' అను నామములు ధరించి, ఆవినాశ స్వరూపమై జ్ఞానుల యందు నిష్కళంకరూపమును, అజ్ఞానుల యందు సంసార రూపమై వెలుగొందుచున్నది. "బ్రహ్మయి వేదం స్థితం నామ్నామలముస్తీహనేతరత్, తరంగోగ్రగణైరంభః సింధోహ స్ఫురతి నోరజః. (సముద్రపు నీరు మాత్రమే తరంగాదిరూపముతో ప్రకాశించుచున్నది కానీ వేరు కాదు. అలాగేబ్రహ్మమే ఆకాశాది రూపములతో ప్రకాశించుచున్నది కాని ఇతర వస్తువు కాదు). ఇట్టి చిత్పదార్థము ఉదయింపక, అస్తమింపక, లేవక, కూర్చుండక, వెడలక, తిరిగిరాక, ఇక్కడగాని అక్కడగాని ఉండక, పరిపూర్ణంబై ఉండును. ఈ చిత్తు నిర్మలాకారమై ఇది 'జగత్తు' అను నామముతోపిలవబడుచున్నది. అవిద్య చేత, అవిద్యయందు ప్రతిబింబించిన తన రూపాన్నే జీవ చైతన్యంగా గ్రహిస్తూ, అనంత రూపాన్ని వదలి క్రమంగా అహంభావాన్నిపొందుతున్నది. జీవత్వం, పదార్థాల అనేకత్వం దృఢపడినప్పుడు 'ఇది ఉంది, ఇది లేదు' అనే భావం చేత ఇష్టానిష్టాలు 'పూనడం, వదలటం' లకి స్థానమైన దేహాత్మభావం పొందుతున్నది. పలు విధాలైన శారీరక క్రియలద్వారా చిదాత్మయే ప్రపంచాన్ని తనకు భోగ్యంగాచేసికొంటుంది. శబ్ద, రస, రూప, గంధములను తెలుసుకొనుటకు కారణమైనది ఆత్మయగు పరబ్రహ్మస్వరూపము. అది సర్వవ్యాపకమైన బ్రహ్మము అనేకనామములతో అగ్ని యందు ఉష్ణము లాగప్రకాశించుచున్నది. శమదాది గుణములతో శిష్యుని శిక్షించి ఇది అంతయు బ్రహ్మ స్వరూపమని అది నీవే అని బోధింపవలయును. నిస్సంకల్పుడు, భోగ వాంఛా రహితుడు, వివేకవంతుడు అగు వానికి 'అవిద్య' (ఈ అవిద్యకే అజ్ఞానం, మిథ్యా జ్ఞానం, మిథ్య, భ్రమ, భ్రాంతి ఇంకాఅధ్యాస అంటారు. పరమాత్మను ప్రపంచంగా, ఆత్మను జీవుడిగా భ్రమ పడటమే అధ్యాస, త్రాడును పాముగా భావించుటయే అధ్యాస) అను కల్మష ముండదు. అట్టి అవిద్యను నాశనము చేయవలయును. సూర్యుని వలన పగలు కలుగునట్లు చిత్తు వలన జగత్తు ప్రకాశించుచున్నది కానీ యధార్థముగా లేదు.

4.14 క్షేత్రజ్ఞాహంకారాది భేదము

"చికల్పకల్పితాకారం దేశకాల క్రియాస్వదం, చిత్తోరూపం మహాబాహో క్షేత్రజ్ఞ ఇతి కథ్యతే". రామా!సంకల్ప వికల్పాదులతో గూడినట్టి దేశకాల వస్తువులచేపరిచ్ఛిన్నమైనట్టి చిత్తు యొక్క రూపమే క్షేత్రజ్ఞుడు(జీవుడు) అని చెప్పారు. ఆ క్షేత్రజ్ఞుడు పూర్వ వాసనలనుభావించుచు

అహంకార రూపమును పొందెను. అహంకారమును వాసనలచే కళంకంబు నొందినిశ్చయాత్మక మైన బుద్ధియాయెను. ఆ బుద్ధియు సంకల్పాదులతో కూడి సంశయాత్మకంబగు మనస్సు అయ్యెను. ఆ మనంబున అధికమైన సంకల్పవికల్పములతో కూడి ఇంద్రియ రూపము నొందెను. ఆ ఇంద్రియములే హస్తపాదాదియుతంబగు దేహంబగుచున్నది.

In the table format

శుద్ధ చైతన్యము ---> తెలుసుకోవాలనే వ్యవహార దృష్టి ----> క్షేత్రజ్ఞుడు/జీవుడు ----> పూర్వ వాసనలను భావించుట ----> అహంకార చైతన్యము/అహంకారము -----> నిశ్చయమునకు సంబంధించిన కల్పన - ---> బుద్ధి ----> ఇంద్రియ విషయములను మననము చేయు స్వభావము(భావనాపరంపర) -----> మనస్సు ---> తీవ్రమైనవికల్పనలు, ఘనీభూతమైన శబ్ద స్పర్శాది భావనలు ----> ఇంద్రియాలు ----> హస్తపాదాదులతో సంబంధము ----> దేహము ----> దృశ్యము తెలియ వచ్చుట ---> దృశ్యజగత్తు

ఇట్లు సంకల్ప వాసనలను త్రాళ్లచే చుట్టబడి జీవుడు దుఃఖజాలము నొంది క్రమముగా నీచత్వంబును పొందుతున్నాడు. ఈ విధంగా సంకల్పశక్తిరూపంబును విచిత్ర శక్తియుతంబు నగు చిత్తం అహంకారం ముతో కూడి పట్టుపురుగు చందంబున స్వేచ్ఛచే బంధమునుపొందుచున్నది. చిత్తమే తనచే సంకల్పింప బడిన భూతగణంబులగు శబ్దస్పర్శాదులను భోగజాలంబునందు దవులుకొని సంకెళ్ళుచే కట్టబడిన సింహంబు చందనమున మిగుల వివశత్వమును చెందుతున్నది. ఇట్లు నానాశక్తియుక్తంబగు చైతన్యంబే ఒక్కచో మనస్సనియు, ఒక్కచో జ్ఞానమనియు, ఒక్కచో క్రియ అనియు, ఒక్కచో అహంకారమనియు, ఒక్కచో పుర్యష్టకమనియు, ఒక్కచో ప్రకృతి అనియు, ఒక్కచో మాయ అనియు, ఒక్కచో మలమనియు, ఒక్కచో కర్మమనియు, ఒక్కచో బంధమనియు, ఒక్కచో చిత్తమనియు, ఒక్కచో అవిద్య అనియు, ఒక్కచో ఇచ్ఛ అనియు చెప్పబడుచున్నది. కావున రామా! ఊబి నుండి ఏనుగును ఉద్ధరించినట్లు బ్రహ్మాత్వమును మరచినట్టి మనంబును సంసారము నుండి ఉద్ధరించుము. మాయాసహితంబగు బ్రహ్మము నుండి సంసార వాసనతోగూడిన జీవరాసులు ఉత్పన్నమయినవి, ఇప్పుడుపుట్టుచున్నవి, ఇటుపై పుట్టగలవు. పుణ్య పాపతారతమ్యము వలన కొందరు ప్రథమ జన్మంబును, కొందరు అనేక జన్మంబులును కొందరు కిన్నెర కింపురుషులగును, సూర్యేంద్ర వరుణ రుద్ర విష్ణు బ్రహ్మలుగా, చాతుర్వర్ణ మానవులుగా, ఓషధీరూపులుగా, వృక్ష రూపులుగా, పర్వత రూపులుగా, నదీరూపులుగా జన్మించుచున్నారు. ఈ జీవులు మృత్యువుచే నెల్లప్పుడును పీడింపబడుచు అనేక జన్మంబులు పొందుచు వివేకా రాహిత్యంబున సంసార సంకటంబు నందు పడుచున్నారు.

4.15 సంసారావతరణము

ఈ దేహమే పుర్యష్టకము (సూక్ష్మ శరీరం) అంటున్నాము. అట్టి దానికి ఎనిమిది తత్వములు చెప్పబడ్డాయి. జ్ఞానేంద్రియ పంచకం (చెవులు, చర్మము, కళ్ళు, నాలుక, ముక్కు వాటి కార్యక్రమములగు శబ్ద, స్పర్శ, రూప రస, గంధములు), కర్మేంద్రియ పంచకం (వాక్కు, కాళ్ళు, చేతులు, పాయువు, ఉపస్థ), వాయు పంచకం (ప్రాణ, అపాన, వ్యాన, ఉదాన, సమాన వాయువులు), భూతపంచకం (భూమి, వాయువు, అగ్ని, జలము, ఆకాశము), అంతఃకరణ చతుష్టయము (మనస్సు, బుద్ధి, చిత్తము, అహంకారము), అవిద్య (ఆత్మ ద్రుష్టి నుండి విక్షేపము, బాహ్య పదార్థ ద్రుష్టి యొక్క ఆశ్రయము), కామము (మరింకేదో కావాలనే ప్రవృత్తి), కర్మము (క్రియావ్యాసంగము). ఈ పుర్యష్టకము సర్వ ప్రాణుల యందు తుమ్మెదను బోలి ఉంటుంది. ఆత్మయందలి మనఃశక్తి యొక్క ప్రారంభ స్థితి "స్వప్త్యాది". దాని యందు ఈ విధమైన భావనా క్రమము జరుగుచున్నది. అవి; శబ్ద తన్మాత్ర, స్పర్శతన్మాత్ర, రూప తన్మాత్ర, రస తన్మాత్ర, గంధ తన్మాత్ర. పుర్యష్టక రూపమైన భావనాత్మమునే "లింగ దేహము" అంటున్నాము. తనయందలి "మనోరథము" అనుదానికి వశమగుటచేతనే మననశీలమగు ఈ మనస్సు స్వవాసనావశం అగుచు కల్పితమగు శరీరము గోచరించి, విస్తారతత్వ ప్రభావముచే "స్వశరీరవృద్ధి" పొంది భావనాధార్మ్యంచే బ్రహ్మ పదమును పొందుచున్నది. ఆసమిష్టి జీవుడు బుద్ధి, సత్త్వము, బలము, విజ్ఞానము, ఐశ్వర్యము ధరించినవాడై బ్రహ్మ దేవునిగాపిలవబడుచున్నాడు. ఇతను "సమిష్టి తత్వహంకారి".

4.16 బ్రహ్మ శరీరముగ్రహించిన విధము

రామ ఉవాచ : "జీవో మనఃపదం ప్రాప్య వైరించంపదమాగతః, యథా బ్రహ్మాంస్తథా సర్వంవిస్తరేణ వదాశుమే." మునీంద్రా జీవుడు మొదలు మనోరూపమును పొందిమరల బ్రహ్మాత్వమును ఎలా పొందెనో సవిస్తరముగా చెప్పుము.

వశిష్టుడు: బ్రహ్మ శరీరమును గ్రహించిన మార్గము చెప్పుచున్నాను వినుము. ఆత్మ తత్వము స్వశక్తితో ఒప్పుచూ ఏ శరీరమును గ్రహించెనో, అది జీవరూపంబయ్యెను. అట్టి జీవరూపము వాసనా వశమున చలించి మనంబు అయ్యెను. ఆ మనశ్శక్తి విచారము కలదియై శబ్దతన్మాత్రమును భావించి అట్టి శబ్దగుణకమగు ఆకాశమును భావించింది ఆయెను. ఆకాశరూపంబును చెంది నట్టి మనంబు తొలుత స్పర్శగుణంబును భావించి యాస్పర్శగుణకమగు వాయురూపమును భావించినది యాయెను. ఆ మనస్సు శబ్దస్పర్శాత్మకంబులగు ఆకాశ వాయువులతో సంఘర్షము వలన రూపగుణంబును భావించి రూపగుణంబగు అగ్నిరూపంబును పొందెను. అట్టి మనంబు రసగుణకంబగు జలసంవేదనమున జల రూపము పొందెను. అట్టి మనస్సు గంధ గుణంబును

భావించి గంధ గణకంబగు భూమి రూపంబును పొందెను. ఇట్లు పంచమహాభూతములను స్రుజించిన పిదప పంచ భూతములు తోడను భూతగణముల తోడను కూడిన మనస్సు అగ్నికణంబుబోలు శరీరంబును ఆకాశంబును చూచినది ఆయెను. అహంకారం యొక్క కలలగు జ్ఞానేంద్రియాలతోడను, కర్మేంద్రియాల తోడను, బుద్ధి తోడను కూడి ఆకాశంబున గోచరించిన ఈ శరీరం ప్రాణికోటికి ప్రాత్యంకజంబున నున్న పుర్యష్టకము (సూక్ష్మ శరీరం) ఆయెను. ఆ పుర్యష్టకమున ఉన్నట్టి మనస్సు తీవ్రమగు వాసనా వేగంబున ప్రకాశమానంబగు శరీరంబు భావించి స్థూలత్వంబును పొందెను. ఆకాశంబున ప్రకాశించు ఆతేజము మీద శిరంబు, క్రింద పాదములు ఇరుపార్శ్వములయందు చేతులు, నడుమ ఉదరంబు కలిగి నట్టిఆకారమును ధరించెను. ఆ ఆకారమే కాలక్రమమున స్పష్టత్వమును పొంది నిర్మల రూపంబై బుద్ధియు సత్త్వంబును బలంబును ఉత్సాహంబును విజ్ఞానంబును ఐశ్వర్యంబు నను గుణంబులతో గూడి సర్వ లోకములకు పితామహుడగు బ్రహ్మ దేవుడు ఆయెను. ఇతనే జీవుని యొక్క సమిష్టి తత్వహంకారి.

4.17 నారాయణుడు

ఇతడు స్వయంభువు. ఇతని జన్మకు మరింకేది కారణంకాదు. ఇతడు జలంలో ప్రథమ తరంగంలాగా ఆవిర్భవిస్తున్నాడు. స్వకీయ మాయచే ఇతడే సర్వతదితర వ్యవహారములకు కారణము (ఆదికారణుడు), ఇతని నుండే నామ, శబ్ద, రూపాదులన్నీ ఉదయిస్తున్నాయి. ఇతని నాభి ప్రదేశం నుండి కమలము, దాని నుండి బ్రహ్మదేవుడు ఉద్భవించి "పద్మజుడు" అనుపేరుతో క్లామించ బడుచున్నాడు. జీవుని యొక్క శుద్ధస్వరూపమే నారాయణుడు.

జీవుని యొక్క ఆత్మ స్వరూపమే శివుడు

4.18 నానావిధ స్రుష్టి నిరూపణ

శ్రీరామ ఉవాచ: "స్రుష్టి రేకవిధా కిం స్యాత్కిం వాబహువిధా వద, తద్విజ్ఞానేన మాయాయా రూపంస్సుటతరం భవేత్".

మహర్షీ, సృష్టిని తెలుసుకొనిన యెడల మాయ యొక్క స్వరూపము స్పష్టమగును. కావున సృష్టిని గురించి తెలుపుము.

వశిష్టుడు: రామా! సృష్టి ఒకప్పుడు బ్రహ్మ చేత, ఒకప్పుడు విష్ణువు చేత, ఒకప్పుడు శివుని చేత ఒకప్పుడు మునులచేత నిర్మింప బడుచుండెను. బ్రహ్మ ఒకప్పుడు కమలంబునను, ఒకప్పుడు జలంబునను, ఒకప్పుడు అండంబునను, ఒకప్పుడు ఆకాశంబునను జన్మించును. ఒక సృష్టి యందు భూమి వృక్షములచే, వేరొకసృష్టి యందు మనుజులచే, మరియొక సృష్టి యందు పర్వతములచే వ్యాప్తమై యుండెను. భూమి ఒకప్పుడు మట్టిరూపంబునను, వేరొకప్పుడు టాతి రూపంబునను,

మరియొకప్పుడు సువర్ణరూపంబునను, యింకొకప్పుడు మాంస రూపంబునను ఉండెను. ఒక సృష్టి యందు మొదలు ఆకాశమును, ఒకసృష్టియందు మొదలుభూమియు, ఒక సృష్టియందు మొదలు జలమును, ఒకసృష్టియందు మొదలు అగ్నియు, ఒకసృష్టియందు మొదలు వాయువును కలుగు చున్నవి. సృష్టి నిరూపణకై నేను ఒక బ్రహ్మ యొక్క ఉత్పత్తిని నీకు చెప్పితిని గాని ఇట్టినియమము లేదు. మరల మరల కృత, త్రేతా, ద్వాపర, కలియుగములు వచ్చుచు పోవుచు ఉండునేగాని వీనిలో నిత్యమగు వస్తువు లేదు. రామా! జగద్రూపమగు మాయాస్వరూపమునువర్చిచుటకై దాశురోపాఖ్యానము చెప్పుచున్నాడవినుము."

4.19 దాశూరుని కథ

మగధ దేశంలోని పర్వతాగ్రము పైన ఉన్న ఒక వనంలో 'శరలోముడు' అనే ఒక ముని ఉండేవాడు. అతని పుత్రుడు 'దాశూరుడు'. ఇద్దరు తాపసులు, తేజోవంతులు. శరలోముడు అనేక వేల యుగముల కాలము జీవించి కాలధర్మం చెందగా దాశూరుడు పితృవియోగమును భరించలేక విలపించుచు కృశించి పోవుచుండెను. అప్పుడు అక్కడి వనదేవతలు అతనిని ఓదార్చ నెంచి అదృశ్య రూపములో ఈ విధముగా పలికిరి. మునిపుత్రా! పుట్టిన ప్రతి ప్రాణి మరణించునని ఇది ఈ సంసార స్వరూపమనే సత్యము తెలిసి కూడా ఏల అజ్ఞాని వలె దుఃఖించు చున్నావు. చివరకు బ్రహ్మాది దేవతలు కూడా వినాశం పొందువారే, కావున నీ తండ్రి కోసం దుఃఖించకు. ఈ విధంగా ఓదార్చబడ్డ దాశూరుడు, తండ్రికి ఉత్తర క్రియలు నిర్వర్తించి తపస్సు చేయ నిశ్చయించాడు. కానీ అతనికి తపస్సు చేయడానికి శుద్ధమైన స్థలము కానరాక, అగ్నిదేవుని వర ప్రభావం చేత అతి ఎత్తైన కడిమి చెట్టు పైభాగంలో పద్మాసనాసీనుడై తపస్సు ప్రారంభించి మానసికంగా అనేక వేదోక్త కర్మలను, కామ్య కర్మలను (అశ్వ మేధయాగం మొదలుగాగల అనేక కర్మలు మానసికంగా) పది సంవత్సరాలు చేయగా అతని కర్మల ప్రభావంచేత చిత్త శుద్ధి, తద్వారా ఆత్మ జ్ఞానం కలిగాయి. ఈ విధంగా బ్రహ్మ జ్ఞానముచేత ప్రకాశిస్తున్న దాశూరుని కడకు ఒక వనదేవత వచ్చి వినయంతో: ఓ మునీ! నాకు పుత్రులు లేనందు వలన నేను నా తోటి వారిలో అనేక అవమానాలు పొందు చున్నాను. కావున నాకు సంతాన యోగ్యత ప్రసాదించ వలసినది లేని యడల ఈ దేహాన్ని అగ్నికి ఆహుతి చేస్తాను. అంత దాశూరుడు ఆమెకు ఒక పుష్పం ఇచ్చి నీకు జగత్పూజ్యుడు, సౌందర్యవంతుడు అయిన పుత్రుడు జన్మిస్తాడు కానీ నీవు మరణావేశంతో యాచించావు కావున అతనికి బ్రహ్మ జ్ఞానం కలగడం కష్టమౌతుంది అని చెప్తాడు. దాశూరుని ఆశీర్వాద బలముచేత ఆ వనదేవతకు ఒక పుత్రుడు కలుగుతాడు. కొంతకాలానికి ౧౨ సంవత్సరముల కుమారుని జ్ఞానోపదేశంకోసం దాశూరుని వద్దకు

తీసికొని వెళ్లి "స్వామీ! ఇతను మన కుమారుడు, ఇతనికి జ్ఞానోపదేశం చేయవలసింది" అని కోరి దాశూరుని ఆజ్ఞ మేర కుమారుని దాశూరుని వద్ద వదలి వెళ్ళింది.

4.19.1 దాశూరుడు కుమారునకు తత్వోపదేశము చేయుట

వసిష్ఠుడు: రామా! నేను ఒకసారి కైలాస పర్వతమందలి మందాకిని నదిలో స్నానార్థినై సప్తర్షి మండలమునుండి ఆకాశ మార్గమున పోవుచు రాత్రి సమయమునకు దాశూరుడు ఉన్న వృక్షమునకు చేరితిని ఆ సమయమున దాశూరుడు తన కుమారునకు చెప్పిన కథను చెప్పు చున్నాను విను.

4.19.2 ఖోత్తుడు - మూడు శరీరాలు

దాశూరుడు: కుమారా! ఆశ్చర్యకరమైన ఒక కథను చెప్పుచున్నాను వినుము. ముల్లోకములలో సుప్రసిద్ధుండును, మహావీర్యము కలవాడును అగు ఖోత్తుడు (అవ్యాకృతాకాశం నుండి జనించినవాడు) అను ఒక రాజు కలదు. ఆ రాజు ఆజ్ఞను సమస్త రాజులు పాలించెదరు. ఆ రాజు సాహసశాలి , నానాశ్చర్య విహారవంతుడు, ముల్లోకములలో ఎవ్వరికి వశుడు కానివాడును, సుఖ దుఃఖ కరములగు అతని కార్యములు ఎవ్వరికి శక్యము కాదు. అతని కార్య సాధనమున ఇంద్ర విష్ణు రుద్రులు కూడా అతనిని అస్త్రముల చేత, అగ్నుల చేత బాధింపఁ జాలరు. అతనితోనే అసంఖ్యాకమైన "ప్రవృత్తులు" ఉన్నాయి. అవి అన్ని సుఖ ప్రదాలే. దివ్యమైన అతని లీలలు మహా గంభీరంగా ఉంటున్నాయి. అతడు తనకు తానే "స్వప్నము-మనోరథము" లకు సంబంధించిన రచనలు చేస్తూ ఉన్నాడు. అతడు సర్వ వేళలా మూడు శరీరాలు కలిగి ఉంటున్నాడు. అవి ఉత్తమము, మధ్యమము, అధమము. విశాలమగు అవ్యాకృతం లోనే అతడు త్రిశరీరదారి. అతడు అవ్యాకృతంలో చంద్ర సూర్యులు, 14 భువనములు, మూడు లోకాలు, మూడు వేదాలతో బ్రహ్మాండ నగరం సృష్టించాడు. ఆ నగరంలో అనేకమైన శాస్త్ర, అశాస్త్ర ప్రవర్తనా మార్గాలు, అనేక మంది దేవతలు, మనుష్యులు, తదితర జీవులను సృజించాడు. అందులో కొందరు, ఊర్ధ్వ భాగమున, మధ్య భాగమున, అదో భాగమున నియమించి బడ్డారు. ఆ జీవులు నల్లటి కేశములతో, నవ ద్వారములతో, ప్రాణ-అపాన-వాయు చలనములతో, పంచ జ్ఞానేంద్రియములతో, రక్త-మాంస-బొమికలతో మొదలగు భౌతిక ఉపాధులతో కనిపిస్తున్నారు. ఆ రాజు తన మాయా శక్తిచే యక్ష సమూహమును రచించాడు. మూడు శరీరములచే అతడు యక్షులతో క్రీడించుచు, ఇంకొక చోటికి పోవును. అతడు ఒకప్పుడు వినాశనమనే సంకల్పముచే వినాశనమును, మరి ఒకప్పుడు దుఃఖమును, ఒకప్పుడు సంతోషమును పొందు చున్నాడు.

4.19.3 సంసార సాగరము-వికల్పము

కుమారుడు: తండ్రీ! ఖోత్తుడు అనగా ఎవ్వడు? అతని వృతాంతము ఎట్టిది? వివరించ వలసినది.

దాశూరుడు: కుమారా! పుట్టుకలేకయే కనబడునట్టి సంసార చక్రము యొక్క స్థితిని వివరించితిని. పరమాకాశము నుండి కలిగిన సంకల్పమే ఖోత్తుడు. ఇతను తానే పుట్టుచు, తానే లయమవుచు ఉన్నాడు. విస్తారమైనటువంటి ఈ జగమే అతని స్వరూపము. అతను పుడితే ఈ జగము ఉద్భవించును, అతను నశించగా ఈ జగము నశించును. బ్రహ్మ-విష్ణు-రుద్రేంద్రులు మనస్సు యొక్క అవయవములు. వాటితో ఆకాశమునందు బ్రహ్మాండ నగరమును నిర్మించెను. సంకల్పాత్మమగు "మనస్సు" అనే రాజు యొక్క కొరకే ఈ జగత్తు సృజించ బడినది. అహంకారము చేత అనేక దేహములు నిర్మింప బడగా కొందరు కొందరు ఊర్ధ్వమున దేవతలుగా, మధ్యన మానవులుగా, పాతాళమున నాగులు మొదలైన వారుగా నవద్వారములతో రక్త-మాంస-అస్తులతో నిర్మింప బడుతున్నారు. ముత్యపు చిప్పలోని ముత్యం లాగ ఈ శరీరంలో అహంకారము ఆయా ఉపాధులతో చేరి క్షణ కాలంలో విజృంభించి, క్షణ కాలంలో త్యజిస్తున్నది. సముద్రంలో తరంగాలులాగా మనస్సులో అనేక సంకల్పాలు ఏర్పడుచున్నాయి. సంకల్పమయాత్మకమగు మనస్సు నిజ సంకల్పిత వస్తువులను గాంచడం, పొందడం జరుగు చున్నది. సంకల్పించనిదేది పొందదు. మనస్సు మొదట మాయా చక్రం లో తగులుకుని జాగ్రత్-స్వప్నములు పొందుచున్నది. ఇవి సుషుప్తి దశలో అప్రకటితంగా, జాగ్రత్ లో వ్యక్తం కావడానికి తహ తహ అంతర్లీనంగా ఉంటుంది. ఒకదాని వెనుక ఒకటిగా అనేక ఉపాధులందు తిరుగాడుచున్న మనస్సు ఒక సమయంలో సుఖ విశ్రాంతి కొరకు సమాధిని అపేక్షిస్తోంది. అట్లు సమాధిని ఆశ్రయిస్తూ ఈ జన్మ పరంపరగా వ్యవహారమును త్యజిస్తుంది. అప్పుడు మనస్సు యొక్క పరిభ్రమణమునకు ఆట విడుపు కలుగు చున్నది.

4.19.4 ఉపదేశోపాఖ్యానము

సంకల్ప రాహిత్యం-ఆత్మాశ్రయము

దాశూరుడు: కుమారా! బాలుడు క్షణంలో పిశాచ భావనా కల్పితంచే ఏడుపు లంఘించినట్లు, మనస్సు స్వకల్పనామాత్రంచేత అనంతమైన దుఃఖాలను పొందుచున్నది. ఎప్పుడైతే మనస్సు "ఖండితమగుసత్త" యొక్క అభావన ఆశ్రయిస్తుందో దుఃఖోపహరణం జరుగుతుంది. ఇందుకు కొన్ని దృష్టాంతములు చెబుతాను.

కోతి చేష్ట: వడ్డంగి దుంగ మధ్యలో వదిలి వెళ్లిన చిన్న కొయ్య పుల్లను కోతి లాగి తన కాలు చిక్కుకొన్న చందమున మనస్సు స్వకల్పములందు చిక్కుకొని మహా పరితాపము పొందుతోంది.

కుక్క-బొమిక: ఆకలితో ఉన్న కుక్క తనకు దొరికిన బొమికను మాంస ఖండముగా భావించి నములు చుండగా పంటి నుండి రక్తము కారసాగింది. మూర్ఛ బుద్ధి చేత బొమిక నందు రక్తము వస్తున్న భావనలాగా, మనస్సు యొక్క సుఖ వేదన కూడా అలాగే ఉంటున్నది.

గాడిద-తేనెతుట్ట: తేనె చుక్క కూడా లేని నిస్సారమైన తేనె తట్టును నములుచున్న గాడిద పరిస్థితి ఏమనగా నమిలితే పంటి బాధ, వదిలితే తేనె లభించ లేదనే దుఃఖము. అలాగే మనస్సు కూడా విషయభోగములలో దగుల్కొనుచున్నది.

కుమారుడు: ఈ మనస్సు నన్ను క్షోభింప చేస్తున్నది. నేనేం చేయాలి?

దాశూరుడు: కుమారా! మనస్సు ఏవి విషయాలలో అత్యంత ప్రీతి పాత్రంగా భావిస్తుందో అట్టి వాటి మీద సంకల్పము సన్నగిల్లాలి. అందుకు సమాధిని, మౌనమును ఆశ్రయించు. అప్పుడు ఆత్మ విశ్రాంతి స్వీకరింపబడునుగాక! సంకల్పము అను రూపముగా గల మనస్సుకు మూడు శరీరములు ఉన్నవి. అవి సత్వ-రజ-తమో గుణములు. ప్రకృతికి సంబంధించిన స్వాభావిక క్రియలచే నిత్యం అజాగ్రత్త, సోమరితనం, నిద్ర, బద్ధకం, ఆలస్యం వంటి సంకల్పాలు ఉదయిస్తాయి. అదే మనస్సు యొక్క తమో రూపము. మానవ ఉపాధిని పొందిన తర్వాత, ఉత్తమమైన కార్యాలతో సమయాన్ని సద్వినియోగ పరచుకోకుండా, "పుత్రులు-కీర్తి-గృహాలు" కోసం సమయాన్ని వెచ్చిస్తున్నారు. అదే మనస్సు యొక్క రజో రూపము. ధర్మ, జ్ఞానములచే ప్రయము పొందునదే మనస్సు యొక్క సత్వ రూపము. సత్వ రూపం లో ఉండుటకు నిశ్చయం అయి ఉండు. కుమారా! బాహ్య దృష్టులన్నీ త్యజించు, మనస్సు చేతనే మనస్సును నిగ్రహించు, సంకల్పరాహిత్యమే బంధ విముక్తి. సర్వము ఆత్మ స్వరూపంగా భావించాలి. . అప్పుడు నీవు బ్రహ్మమే అవుతావు. ఇప్పుడు నీ యందు రెండు మార్గాలు ఉన్నాయి. ఒకటి సంకల్పమును ఆశ్రయించుట రెండవది సంకల్ప రాహిత్యమును అభ్యసించుట. రెంటిని క్షున్నంగా అర్థం చేసుకో, సమన్వయము చేయి. ఆపై నీ ప్రయత్నములను నీ శ్రేయస్సు కోసం తదనుకూలంగా తీర్చిదిద్దుకో.

4.20 సంకల్ప విచికిత్స

దాశూర పుత్రుడు: తండ్రీ, ఈ సంకల్పము ఏ విధంగా ఉంటుంది? ఎలా ఉత్పన్నమౌతుంది? ఎలా వృద్ధి చెందుతుంది? ఎలా నశిస్తుంది? ఎలా, ఎక్కడ నుండి, ఎప్పటి నుండి, ఎవరి ప్రోద్బలంతో ఎవరి కోసం బయిల్పడలుతుంది?

దాశూరుడు: చైతన్యము విషయముల వైపు ఉన్ముఖం ఆగుటయే సంకల్పము యొక్క అంకురము. ఆ సంకల్పాంకురము విషయ రూప జగత్తును భావన చేస్తోంది. సంకల్పము తప్ప వేరుగా ఈ ప్రపంచంలో దుఃఖ సుఖము లంటు ఎవరికీ ఏవి లేవు. మనస్సు మిథ్యా రూపముననే

ఉత్పన్నమవుతుంది. బ్రాంతి వలే ఇది అసత్యమైనది కానీ వ్రుద్ధిని చూస్తున్నాం. మత్తు పదార్థాలు సేవించే వారికి చుట్టూ ఉన్న వస్తువులన్నీ గాలిలో తేలియాడుతున్నట్టి అనుభవం ఎంత వాస్తవమో, అదే విధంగా జీవుని యందు వ్యక్తుల సంబంధాలు వాస్తవమైన అనుభవం గా గోచరిస్తుంది.

పూర్ణాత్మ అనగా "నేనే". మిగిలావన్నీ మిథ్యా రూపమే అనే "ఆత్మవిశ్వాసం" ద్రుఢపడిన తరువాత అజ్ఞానం ఉండదు. వాస్తవానికి నీవు ఒక్కడివే సత్యం. సూక్ష్మ శరీరము కూడా అసత్యమే. జలము లేని తరంగము ఎక్కడైనా ఉందా? కేవలం అఖండము, నిర్మలం, నిత్యము అగు ఆత్మను భావన చేయడం చేతనే "ఆత్మసిద్ధి" అనే ఐశ్వర్యము పొంది జీవుడు భవ్య జీవుడు కాగలడు. స్వస్వరూపము పట్ల విశ్వాసం ఉంచి నేను శాశ్వతమైన అమృత స్వరూపుడను అను భావన చేసి మోక్షస్థితి పొందడంలో కష్టం ఏమున్నది? పువ్వులను మర్దించాలన్నా శ్రమ కావాల్సేమా కానీ, సంకల్పనాశనం (అభావించటం) కోసం శ్రమ ఏమున్నది చెప్పు? మనస్సు తో మనస్సును విచ్ఛిన్నం చేయి. మోక్షం అంత సులభమో అని, అది ఎన్నో జన్మల లో లభించదు అని భావిస్తే (సంకల్పస్తే) తదనంతర ప్రాప్తి కూడా అదే విధంగా ఉంటుంది.

"సంకల్పో హి మనోజీవచ్ఛిత్తం బుద్ధీః నవాసనా|

నామ్నైవాన్యత్వమేతేషాం నార్థేనార్థవిదాంవర||"

సంకల్పమే మనస్సు. అదియే జీవుడు, చిత్తము, వాసనాసహితమగు బుద్ధి కూడాను. వాటియందలి భేదము అంతా నామమాత్రమే కాని వాస్తవం కాదు.

4.21 ఆరోపితం

దాశూరపుత్రుడు: తండ్రీ! మీరు చెప్పినట్లు జగత్తు ఆకాశం వలే శూన్యం అయినప్పుడు ద్రష్ట కూడ శూన్యడేనా? జగత్తు లేదంటే జగద్యవహారం కుదరదు కదా! అప్పుడు ఈ జగత్తు జడమేనా!

దాశూరుడు: ఎడారిలోని మ్రుగత్తుప్లలో జలం లేదని గ్రహించినప్పుడు ఎడారి పొందే నష్టం ఏమిటో చెప్పు. ఈ జగత్తు అనునది ఆరోపిత వ్యవహారమే. అది తొలగిస్తే పోయేదేముంది. సంకల్పనాశయము, భావనాశయమే వాసనాశయము. అదియే మోక్షస్థితి. నీకెప్పుడైనా సుఖదుఃఖాల విభ్రమ కలుగుతే ఇదంతా అసత్తు అనుకో. ఆపై ఎట్లు ఉచితమో అట్లే వ్యవహరించు. జగద్రూపమైన మనస్సు వాస్తవంగా జడమైనది. శుద్ధ చైతన్యమే నీ వాస్తవ రూపం. జాగ్రత్-స్వప్న మనోభావనే బంధం. సంకల్పములు విషయముల పట్ల ఏర్పడు "ద్వాస" చేతనే ఉద్బోధితమై వ్రుద్ధి చెందుతున్నాయి. "విషయస్మరణం" అనే వజ్రాయుధంతో ఈ సంకల్ప వ్యవహారం అంతా నశించి గలదు. కుమారా! జ్ఞాన భూమికల అభ్యాసం ద్వారా నీ పురుష ప్రయత్నం ఫలించి సంసార

మాలిన్యము తొలగిపోయి నీ యొక్క స్వస్వరూపాత్మను గాంచుట చేత సర్వవృద్ధి, వేదనలు, భేదభావనలు తొలగిపోయి సంసారమును జయించగలవు.

వశిష్ఠుడు: ఈ విధంగా తత్వోపదేశం చేత ఆ రాత్రి అనేక చర్చోపచర్చలు తర్వాత నేను ఆకాశంలో నా నిజ స్థానానికి చేరుకున్నాను.

(Note: ఈ దాశూరోపాఖ్యానము ఇంతకు ముందు వశిష్ఠుడు చెప్పిన విషయాలు గమనించితే ఆత్మజ్ఞానం పొందిన సంసారి మరియు సన్యాసి చెప్పిన గురు బోధనలో భేదం కనబడుతుంది. ఉదాహరణగా వశిష్ఠుడు మనస్సు జయించడానికి చాలా సాధన కావాలి అంటారు. కానీ దాశూరుడు దానికి అంత కష్టం ఏమున్నది చెప్పు అంటారు. కావున భగవత్స్వరూపం కన్నా సంసారంలో ఉంటూనే విరాగిలా ఉన్న రాముడే మానవాళికి ఆదర్శం.)

4.22 కచగీత

వశిష్ఠుడు: రామా! ఈ సందర్భంగా బ్రహ్మస్పృతి పుత్రుడైన కచుని గాథను తెలియజేస్తాను విను.

కచుడు: ఆహా! నేనేం చేయాలి? ఎక్కడికి పోవాలి? దేన్ని గ్రహించాలి? ఈ విశ్వం అంతా మహాప్రళయం లోని జలంలాగ ఆత్మ చేతనే పరిపూర్ణమై ఉంది. శరీరం బయట, లోపల, పైన, క్రింద, దిక్కుల్లో అంతటా ఆత్మయే వ్యాపించి ఉంది. ఆత్మమయం కాని పదార్థం ఏదీ లేదు. అన్నింటికీ ఆధారంగా అంతటా ఆత్మయే ఉంది. అంతా దానివలనే తయారు అవుతుంది. కనుక ఇదంతా ఆత్మయే. నేను ఆత్మలోనే నెలకొని ఉన్నాను. చేతనా చేతన రూపాలన్నింటిలోను నేను వ్యాపించేయున్నాను. ఆకాశమండలం అంతా ఆత్మయే. పరిపూర్ణుణ్ణి

వశిష్ఠుడు: రామా! నీవిప్పుడు మహామహిమాన్వితుడవైనావు. శాంతి మొదలైన గుణాలు నీకబ్బినాయి. సాత్విక జన్మను కూడా పొంది ఉన్నావు. కనుక నీవు తదనుగుణంగా వ్యవహరించు. సంసారాసక్తి అనే మోహంలో పడి వ్యవహరించకు.

5. ఉపశమనం ప్రకరణము

పూర్వము జగము యొక్క ఉత్పత్తి స్థితులకు మనస్సే కారణమని చెప్పబడినది. ఇప్పుడు ఆ మనస్సు యొక్క ఉపశమనమును గూర్చి చెప్పబడుతుంది. ఇందు జనకోపాఖ్యానము, పుణ్యపావనోపాఖ్యానము, బల్కుపాఖ్యానము, ప్రహ్లాదోపాఖ్యానము, గాద్యుపాఖ్యానము, ఉద్దాలకోపాఖ్యానము, సురఘూపాఖ్యానము, భాసవిభాసోపాఖ్యానము, వీతహవ్యోపాఖ్యానము, జీవన్ముక్తులకు ఆకాశగమనాదులు లేవను ఉపాఖ్యానము అను పది ఉపాఖ్యానములు గలవు. మొదలు జనక వ్రతాంతము చెప్పుటకై వసిష్ఠముని రామునితో. రామా! నేను వచించిన వాక్యార్థాన్ని నీవు పూర్వాపరణ విచారణ చేశావా? మననం చేసి హృదయంలో స్థిరపరచుకొన్నావా? పలుమార్లు విచారించి, మననం చేసి హృదయంలో గట్టిపరచుకొన్నదే మోక్షఫలాన్ని ఇస్తుంది. ఈ ప్రపంచంలో మనస్సే పుడుతుంది, వృద్ధి పొందుతుంది, ముక్తిని పొందుతుంది. ఓ మానవులారా! ఆత్మను తెలుసుకోలేకపోవడమే దుఃఖహేతువు. అది తెలుసుకొంటే అనంతశాంతి. నశించే ఆత్మతో (అహంకారంతో కలిసిన చైతన్యం) కలిసి ఉన్న ఆత్మని వేరు చేసి మీరు స్వస్థతను పొందండి. సుఖదుఃఖాలు దేహానికి కావు. సర్వాతీతమైన ఆత్మకీ కావు. కేవలం అజ్ఞానికే అవి. ఈ సంసారమునకు రెండు మోక్షమార్గములు సమర్థులు అయినవి. ఒకటి గురువుచే చెప్పబడిన అనుష్ఠానము వలన మెల్లమెల్లగా ఒక జన్మము లో గాని అనేక జన్మము లలో గాని ముక్తిని యిచ్చునది. రెండవది కొంచెము జ్ఞానము కలవానికి ఆకాశము నుండి ఫలము పడినట్లు జ్ఞానం ప్రాప్తి రూపమైనది. రెండవ మార్గవిషయమై పురాతనమైన జనక వ్రతాంతము చెప్పుచున్నాను వినుము.

5.1 జనకోపాఖ్యానము/జనకుని కథ

వసిష్ఠుడు: ఒకానొక రోజు విదేహదేశపు రాజైన జనకమహారాజు తన ఉద్యానవనంలో విహరించుచుండగా అక్కడ ఏకాంతవాసులైన సిద్ధులు అద్రుశ్యాకారంలో ఉండి, తమలో తాము, ఆత్మజ్ఞాన సమర్థకాలైన కొన్ని గీతాలని ఈ విధంగా చెప్పుకొంటున్నారు.

5.1.1. సిద్ధగీత

1వ సిద్ధుడు: ద్రష్టకి, ద్రుశ్యానికి సంయోగము కలిగినప్పుడు ఏ ఆనంద రూపం నిశ్చయింపబడుతుందో అది ఆత్మ తత్త్వం నుండే వచ్చింది. అటువంటి ఆత్మను ఉపాసిద్దాము.

2వ సిద్ధుడు: ద్రష్టకి, దర్శనం, ద్రుశ్యం అనే మూడింటిని, వాసనతో సహా వదిలేసి, దర్శనం లోని మొదటి అభాస (తోచటం) అయిన ఆత్మను ఉపాసిద్దాము.

3వ సిద్ధుడు: ఉన్నదనీ, లేదనీ రెండు పక్షాలకు నడుము ఉండేది, ప్రకాశింప బడే వస్తువులన్నిటికీ ప్రకాశాన్నిచ్చేది అయిన ఆత్మను ఉపాసిద్ధాము.

4వ సిద్ధుడు: ఈ సర్వం దేనిదో, దేనినుండి వస్తున్నదో, ఏది సమస్తానికి కారణభూతమో అట్టి సత్యాన్ని ఉపాసిద్ధాము.

5వ సిద్ధుడు: 'అ' కారం మొదట 'హ' కారం చివరకల పదం {అహం (నేను)} తో ఎల్లప్పుడూ స్ఫురించే అశేషాకారమైన స్వరూపాన్ని ఉపాసిద్ధాము.

6వ సిద్ధుడు: హ్రుదయమనే గుహలో ప్రభువుగా ఉన్న దేవుని వదిలి ఇతర దేవుళ్ళను ఆశ్రయించే వాళ్ళు చేతిలో ఉన్న కౌస్తుభం విడిచి, ఇతర అల్ప రత్నాలను ఆశించేవాళ్ళే.

7వ సిద్ధుడు: హ్రుదయంలోని సమస్త ఆశలనీ వదిలితేనే ఆ ఫలం పొందబడుతుంది. దాని చేతనే ఆశలనే విషలతల మూలం తెంచబడుతుంది.

8వ సిద్ధుడు: వజ్రం చేత ఇంద్రుడు పర్వతాలను ఛేదించినట్లు, ఇంద్రియాలనే సర్పాలు తలయెత్తినప్పుడల్లా వివేకం అనే కర్తతో వాటిని నిర్మూలించాలి.

9వ సిద్ధుడు: బయట, వెలుపలి ఇంద్రియ వ్యాపారాలని ఆపి అందుచే విషయాలు వల్ల కలిగే దుఃఖాన్ని తొలగించి ఆత్మసుఖం సంపాదించాలి. అది శమించినవానికే పరమార్థంలో చిరకాల విశ్రాంతి లభిస్తుంది.

వసిష్ఠుడు: ఈ విధంగా సిద్ధులు పాడిన గీతాలను విన్న జనకమహారాజు మిక్కిలి విషాదాన్ని పొంది తన భవనానికి తిరిగి వచ్చి ఒంటరిగా అతి చంచలమైన, విచిత్రమైన ప్రపంచపు గతిని తలపోస్తూ, వ్యాకులంతో ఈ విధంగా తనలో తాను విచారించారు.

5.1.2 జనక గీత

జనకుడు (తనలో): ఆహా! ఎంత కష్టమైన విషయం! అతి చంచలమైన లోకస్థితులలో ఉన్నాను. ఈ అనంత కాలం లోని అల్ప జీవితంపై ఆశ చేత నన్ను నేను బంధించుకొంటున్నాను. నేనెంత? నా రాజ్యమెంత? అనంతమైన ఆత్మకి మధ్యలో దేహ సంబంధం చేత మోహంలో పడి దుఃఖాన్ని పొందుతున్నాను. జరామరణాలను కలుగజేసే భోగాల్లో, బంధుప్రీతిచే ఇరుక్కొని వ్యాకులుడను అవుతున్నాను. గడచినదంతా జ్ఞాపకాలేగా! కాలమహిమ వలన అనేక బ్రహ్మలు, విష్ణువులు, రుద్రులు గతించారు. ఇక ప్రస్తుత ప్రపంచం మీద నమ్మకం ఏమిటి? దోష రహితమైన సద్వస్తువు ఇంత వరకు కనబడలేదు. అల్ప కష్టం నుండి అధిక కష్టం, అల్ప దుఃఖము నుండి అధిక దుఃఖం పొందుతున్నా ఇంకా విరక్తుడును కాలేదు, ఆత్మ సాక్షాత్కారం కాలేదు. ఈ జీవులు బాల్యంలో అజ్ఞానం తోటి, యవ్వనంలో విషయాలతోటి, వార్ధక్యంలో చింతలతోటి పీడింప బడుతున్నారు. ఇక

తమను తాము ఎప్పుడు ఉద్ధరించుకొంటారు. విచిత్రాలైన సంపదలు అన్ని నశిస్తాయి కావున వాటిని ఆపదలుగా, సాధు సంగమం, తీర్థము తపస్సులు సంపదలుగా భావిస్తాను. జగత్తులో మనస్సు 'పూనడం, వదలడం' అనే భావాలని వ్యర్థంగా కల్పించుకొంటుంది. అధిక దుఃఖం కలవారు కాస్త దుఃఖం తగ్గితే సుఖంగా తలుస్తున్నారు. అజ్ఞానంలో పడి విచారహీనుడనై కాలం గడిపాను. సంకల్పమే మనస్సు కనుక మరల అది అంకురించకుండా సంకల్ప శమనం చేత సంసార వృక్షాన్ని శోషింప చేసి మరల దానిలో రమించను. నేను ఇప్పుడు ఆత్మను అపహరించే దొంగను, శత్రువును కనిపెట్టాను. అతడు ఆ మనస్సే. ఇప్పటి వరకు అతని చేత పీడింప బడ్డాను, ఇక నేనే వాణ్ణి పీడిస్తాను. ఓం వివేకమా నీకు నమస్కారము.

వసిష్ఠుడు: రామా! ఈ విధంగా జనకుడు చింతన చేసి శాస్త్రంలో విధించిన కర్మలను చేసినందువల్ల ఆ మాలిన్యం నాకు అంటదు అని ఆలోచించి తన దైనందిన కర్మల్ని చేయడానికి ఉపక్రమించాడు.

5.1.3 జనకుని జీవన్ముక్తి

వసిష్ఠుడు: రామా! ఈ విధంగా జనకుడు చింతన చేసి శాస్త్రంలో విధించిన కర్మలను చేసినందువల్ల ఆ మాలిన్యం నాకు అంటదు అని ఆలోచించి తన దైనందిన కర్మల్ని చేయడానికి ఉపక్రమించాడు. నియతిని తప్పని సూర్యుని లాగా, విషయ సుఖాల్లో ఆసక్తి లేకుండా, రాజ్యపాలన లోని అనర్థాలకు విషాదం పొందకుండా ఉండేవాడు. కావున రామా! ద్రవ్య సంపాదన కోసం ప్రయత్నం చేసేటట్లు, ప్రజ్ఞ కోసం కూడా చేయాలి. ప్రజ్ఞ చేతనే భయంకరమైన సంసార సాగరం దాటబడుతుంది కానీ దాన తీర్థ తపాదులచే కాదు. సంసార భయభీతుడైన వానికి స్వప్రయత్నమే సహాయం చేస్తుంది కానీ దైవం, కర్మలు, ధనం, బంధువులు రక్షించలేవు. బాగున్న వాటిపై రాగం, బాగాలేని వాటిపై ద్వేషం బంధం అవుతుంది కానీ మరొకటి కాదు. మనస్సు చేతనే మనస్సును భేదించి పావనమైన పరమ పదాన్ని పొందు. అందులోనే సుస్థిరుడవు కా! చూస్తున్నా, కూర్చున్నా, నడుస్తున్నా, నిదురిస్తున్నా, మేల్కొన్నా, నివశిస్తున్నా, లేచినా, పడినా, సర్వకాల సర్వావస్థలయందు "ఈ ప్రపంచం అసత్యం" అని అంతఃకరణంలో నిశ్చయించి దాని యందు ఆపేక్షను విడనాడు.

రామా! ఇప్పుడు నీవు పరమార్థరూపమైన ఆత్మని లెస్సగా తెలుసుకొన్నావు. సంకల్పం చేతనే చిత్తం అభివృద్ధి అవుతుంది కాన నీవు సత్వరం దాన్ని త్యజించు. ద్రుశ్యాన్ని ఆశ్రయిస్తే నీవు బద్ధుడవౌతావు. ద్రుశ్యం అసత్తు అని తెలిసి దాన్ని వదిలితే ముక్తుడవౌతావు.

5.2 నాలుగు నిశ్చయాలు

వసిష్ఠుడు: రామా! మనస్సులో కలిగే నాలుగునిశ్చయాల గురించి చెబుతాను విను. మాతా పితరులవల్లకలిగింది, తల నుండి కాళ్ళ వరకు వ్యాపించిన ఈ దేహమేనేను అనే అజ్ఞాన దృష్టిచే

కలిగిన నిశ్చయం బంధాన్ని కలిగిస్తుంది. ఇది మొదటిది. దేహేంద్రియాలకంటే వేరై వెంట్రుక కొన కంటే అతి సూక్ష్మమైన పదార్థమే నేను అనేది రెండవది. ఇది సత్పురుషులకు మోక్షాన్ని ఇస్తుంది. జగత్తులోని అన్ని పదార్థాల ఆత్మ స్వరూపం నేనే అనే మూడవ నిశ్చయం. ఇది కూడా మోక్షాన్ని ఇస్తుంది. ఆకాశంలాగా అంతటా శూన్యంగా, సమంగా, ఏమి కాని స్వరూపమే నేను అనేది నాలుగవది. ఇది కూడా మోక్షాన్ని ఇస్తుంది. సర్వాధారమైన ఆత్మయే ఆయా వాదులచేత శూన్యమని, మాయ అని, ప్రకృతి అని, బ్రహ్మ అని, విజ్ఞానమని, శివుడని, పురుషుడని, ఈశానుడని, నిత్యుడని, ఆత్మ అని చెప్పబడుతుంది. రామా! భావంలో అద్వైతాన్ని చక్కగా ఆశ్రయించి, వ్యవహార సమయంలో కూడా హృదయంలో అద్వైతాన్ని నిలబెట్టుకొంటూ, కర్మయందు మాత్రం అద్వైతాన్ని చూపించకుండా - ఈ విధంగా ద్వైత అద్వైతాలు రెండు కూడి ఉండు.

జీవన్ముక్తుడవై లోకంలో విహరించు

వసిష్ఠుడు: రామా! ధ్యేయ వాసనా త్యాగంతో కూడిన పూర్ణ దృష్టిని పొంది జీవన్ముక్తిని ఆశ్రయించి ఈ లోకంలో విహరించు. అంతరంగంలో సమస్త ఆశలన్నీ వీడి, బాహ్యంలో అన్ని పనులను చక్కగా చేస్తున్నవాడివై ఈలోకంలో విహరించు. సాంసారిక, పారమార్థిక దశలన్నిటినీ చక్కగా విచారించి నీచం కాని పరమ పదాన్ని భావంలో నిలుపుకొంటూ లోకంలో విహరించు. బాహ్యంలో ఆశలు కలవాని వలె పనులు చేస్తూ, బయట పరితాపం పొందినట్లు కనబడినా, అంతఃకరణంలో చల్లగా ఉంటూ లోకంలో విహరించు. బయట క్రోధం కనబడినా లోనచల్లవై, బయట పనులు చేస్తున్నా లోన అకర్తవై లోకంలో విహరించు. కృత్రిమమైన ఉత్సాహం, హర్షం, ఉద్వేగం, కార్యారంభం, క్రోధం కలిగి లోకంలో విహరించు. అహంకారాన్ని వదిలేసి, స్వస్థ చిత్తుడవై ఆకాశంవలె శోభిస్తూ కళంక రహితుడవై లోకంలో విహరించు. పలువిధాలైన ఆశల నుండి విముక్తుడవై, సర్వ విషయాల్లోనూ సముడవై, బాహ్యంలో ప్రకృతి కార్యాలని చేస్తున్న వాడివై లోకంలో విహరించు. రామా! యదార్థంగా బంధం కాని, మోక్షం కాని లేదు. ఇదంతా మిథ్య అయిన ఇంద్రజాలమే అవుతుంది.

5.3 ఆత్మ ధ్యానం

వసిష్ఠుడు: జగత్తు, ఆత్మలు గురించిన ద్వైత భావాన్ని వదిలి శేషించిన సాక్షి చైతన్యంలో జాగరూకుడవై ఉండు. భావం-అభావం అనే రెండు దశల్ని వదిలింది, ఆత్మను మాత్రమే భావిస్తూ ఉండేది అయిన చిత్తంతో, ఆత్మ యందే నిలకడకలిగి స్వయంగా అదే అయ్యుండు. ఈ జగత్తంతా ఆత్మయే. ఆత్మయే సుఖ స్వరూపం అవడం చేత బాహ్యవిషయాలేమి కోరకుండా ఉంటాను - అనే నిశ్చయం చేతనే చిత్త సత్త నశించిందనే తెలిసికో.

5.4 వాసనా త్యాగం- రెండు రకాలు

శ్రీ రాముడు: ఓ ముననీంద్రా! అహంకారాన్ని త్యజిస్తే దేహస్థితిని కూడా త్యజించాల్సి ఉంటుంది. కావున అహంకారాన్ని వదలడం ఎట్లా? జీవితం గడపడం ఎట్లా?

వసిష్ఠుడు: రామా! వాసనా త్యాగం రెండు రకాలుగా చెప్పవచ్చు. ఒకటి జ్ఞేయ త్యాగం, రెండు ధ్యేయ త్యాగం. మనస్సుతో సహా దేహేంద్రియాది సంఘాతాన్ని ఆత్మనుండి వేరు పరచి, తత్వ విచారం ద్వారా అవి అసత్తులని నిశ్చయించి, ఈ అహం పధార్థంతో చిద్వస్తువైన నాకు సంబంధం లేదు అనే ఆత్మ జ్ఞానం పక్వమై ఉన్నప్పుడు, లీలామాత్రంగా పనులు చేస్తూ, అంతఃకరణంలో ప్రశాంతితో కూడిన నిశ్చయ రూపంతో ఉండడం ధ్యేయ వాసనా త్యాగం అనబడుతుంది. జగత్తునంతా బ్రహ్మరూపంలో సాక్షాత్కరించుకొని భూమికాభ్యాసం ద్వారా నిర్మలుడిని. అహంకారరహితుడిని అయి నిర్వికల్ప సమాధిలోనే స్థితి పొంది ఉంటే, లేదా ప్రారబ్ధం అంతా క్షయం అయిపోయి దేహాన్ని వదిలి వేయడం జరిగితే దాన్ని జ్ఞేయ వాసనా త్యాగం అంటారు. ఈ రెండు త్యాగాలు సమానాలే, ముక్తిదాయకాలే. ఇందులో ఒకడు జీవన్ముక్తుడు ఇంకొకడు విదేహముక్తుడు. రామా! విదేహ ముక్తులు ఈ దృశ్యప్రపంచంలో ఉండరు. కావున మనము జీవన్ముక్తులగురించి తెలుసుకోవడమే ముఖ్యము. జనకుడు జీవన్ముక్తుడు. లోకోచ్ఛిత వ్యవహారాలను లీలా మాత్రంగా చేస్తూ అహంకారమయమైన వాసనలు వదలిన వాడు ధ్యేయ త్యాగి.

5.5 పుణ్యపావనోపాఖ్యానము

వసిష్ఠుడు: అసలు ఎన్నడూ పుట్టనటువంటి మిథ్యారూపుల కోసం, బంధుమిత్రాదుల కోసం ఎందుకు దుఃఖిస్తావు? శత్రుమిత్రుడవాసీనులందరూ కాలక్రమంలో ఈశ్వరేచ్ఛచేతనే వస్తున్నారు. రామా! ఈ ప్రపంచంలో కల జీవజాతులన్నీ నీ బంధువులే. ఎందుకంటే అనేక జన్మలని ఎత్తినందున నీకు సంబంధం లేని జీవజాతి ఉండదు. ఈ సంబంధం గా ఒక పవిత్ర ఇతిహాసాన్ని చెబుతాను విను.

జంబూ ద్వీపం లో దీర్ఘతపుడు అనే ముని తపస్సు చేస్తుండేవాడు. ఆయనకు పుణ్యుడు, పావనుడు అనే ఇద్దరు కుమారులు ఉన్నారు. జేష్ఠుడైన పుణ్యుడు బ్రహ్మజ్ఞాని. పావనుడు అర్థజ్ఞాని. దీర్ఘతపుడు కాలధర్మం చెందగా పావనుడు దుఃఖం పొందగా పుణ్యుడు తండ్రి అంత్యక్రియలు నిర్వహించాడు.

పుణ్యుడు: నోదరా! బ్రహ్మపదాన్ని పొందిన జనకులకై ఎందుకు పరితపిస్తున్నావు. నీకు అసంఖ్యాకమైన జన్మలలో అసంఖ్యాకమైన జనకులు ఉన్నారు. ఏ జనకుల కోసం దుఃఖిస్తావు. ఈ ద్రష్టులు భ్రమ చేతనే నీ ఎదుట విజ్రంభిస్తున్నాయి. యదార్థంగా సత్యాలు కావు. ఆత్మకు ఎవరు బంధువు? ఎవరు శత్రువు? రక్త, మాంస, అస్తి సంఘాతమైన ఈ దేహాన్ని వదిలి "నా యొక్క

యథార్థస్వరూపం ఏమిటి?" అని విచారణ చేయి. నీవు అనేక జన్మలలో అనేక జీవజాతులలో అనేక తల్లిదండ్రులు ఉన్నారు. కావున ఈ సంసార భావం వీడి ఆత్మజ్ఞానం తో ప్రకాశించు.

వసిష్ఠుడు: రామా! ఈ విధంగా పుణ్యుడుతో ప్రభోదింపబడ్డ పావనుడు ప్రకాశాన్ని పొంది ఆపైన జీవన్ముక్తులై నిర్వాణ పదం పొందారు. కనుక రామా! ధ్యేయవాసనాత్మాగ మనే రథాన్ని ఎక్కి కరుణాద్రుష్టి తోటి, ఉదారచిత్తం తోటి జీవుల్ని చూస్తూ, సర్వభూతదయ కలిగి ప్రాప్తించిన వ్యవహారాలను చేస్తూ ఉండు.

5.6 ఆశలేనివాడి స్థితి

వసిష్ఠుడు: రామా! తన ధైర్యమే తప్ప సంపదలు కానీ, బంధువులు కానీ మనుజుల్ని సంకట పరిస్థితి నుండి రక్షించలేవు. విషయ త్యాగం చేత మహత్తర రూపాన్ని పొందిన చిత్తం చేత దొరికే ఫలం ముల్లోకాలలోను ఐశ్వర్యము చేతకాని, రత్నభాండాగారాల చేతకాని దొరకదు. మనస్సు ఆత్మతత్వంచేత పరిపూర్ణమై నప్పుడు జగత్తంతా అమృతమయంగా కనపడుతుంది. ఆశకి వశమైన మనస్సు లోభి, దైన్యాది దోషాలతో కూడినదై శూన్యతత్వాన్ని పొందుతుంది. రామా! ధైర్యం నశించనివాడు అక్షయమైన ఉత్తమ పదాన్ని పొందుతాడు.

5.7 బల్యోపాఖ్యానము

వసిష్ఠుడు: రామా! బలి చక్రవర్తికి వలె ఒక్కొక్కసారి అకస్మాత్తుగా జ్ఞానం ఉదయించవచ్చు. ఆ వుత్తాంతం వింటే శాశ్వతమైన తత్వబోధని పొందగలవు. పాతాళంలో విరోచనుని పుత్రుడైన 'బలి' దానవరాజు గా ఉండేవాడు. అతడు పది కోట్ల సంవత్సరాలు రాజ్యపాలన చేశాడు. అనేక యుగాలు గడిచిన తర్వాత, అనేక భోగాలు అనుభవించిన తరువాత బలిచక్రవర్తికి వైరాగ్యం కలిగింది. అప్పుడు తన మందిరంలో కూర్చుని సంసార స్థితిని కూర్చి ఇలా ఆలోచించాడు.

5.7.1 బలి వైరాగ్య చింతన

బలి (తనలో): మరలా మరలా అవే దివారాత్రాలు, అవే ఆడంబరాలు, అవే రాజభోగాలు, అవే కర్మలు-ఇలా ఎంతకాలం ఈ ప్రపంచంలో విహరించాలి? దీని వలన కలిగే ఫలితమేమిటి? ఎట్టి కర్మని చేస్తే మరో కర్మని చేయవలసిన అవసరం ఉండదో, అట్టి పని చేయకుండా, ఇతర పనులు నిరంతరంగా, సఫలం గానే చేసినప్పటికీ అందువల్ల ప్రయోజనం ఏమిటి? పురుషార్థాలు ఎక్కడా కన్పడటం లేదు. తుచ్ఛమైన ఈ సంసార వ్యవహారం కంటే నిత్య సుఖం ఏదైనా ఉందా? అని విచారించాలి. ఈ విషయమై తత్వవేత్త, మహాత్ముడు అయిన నా తండ్రి విరోచనుణ్ణి అడుగుతాను.

బలి: తండ్రి! సంసార మోహం, కోరికలు ఎలా తీరుతాయి? దుఃఖరహితమైన పూర్ణ విశ్రాంతి ఎక్కడ లభిస్తుంది?

విరోచనుడు: మనస్సు జయింపబడితే నిరతిశయానందమైన ఆత్మ కూడ జయింప బడుతుంది. సర్వం సంప్రాప్తించినదే అవుతుంది. మనస్సు కేవలం యుక్తి చేతనే జయింపబడుతుంది. విషయ భోగాలయందు కోరికను నశింప చేయడమే ఆ యుక్తి. ఆత్మ దర్శనం వలన విషయ విరక్తి కలుగుతుంది. సాధకుడు తన సమయాన్ని మొదట శరీర నిర్వహణ కోసం సగ భాగం, తరువాత నాలుగో వంతు, ఇలా క్రమంగా వైరాగ్య సంపాదన కోసం సమయాన్ని పెంచుతూ ఆత్మదర్శనం, త్రుష్టాత్మాగం అనే రెంటినీ సంపాదించాలి. ఆత్మ దర్శనం వలన కోరికలు నశించడం, కోరికలు నశించడం చేత ఆత్మదర్శనం రెండూ అగ్ని యొక్క వేడి వెలుగులు లాగా ఒకే సమయంలో కలుగుతాయి. భోగాల్లో ప్రీతి లేకపోవడం, సదసద్వివేకం, నిత్యం ఆత్మస్థితి - ఈ మూడు మిత్రుల్లాగా ఒకదాని కొకటి సహాయం చేసుకొంటూ ఉంటాయి.

వసిష్ఠుడు: రామా! ఆ విధంగా బలి ఉపదేశం పొంది కులగురువు అయిన శుక్రాచార్యుని ఆత్మ సాక్షాత్కార ఉపాయం కోసం ప్రార్థిస్తాను అనుకొంటాడు.

5.7.2 బలికి శుక్రాచార్యుని ఉపదేశం

బలి: మహాత్మా! విషయ సుఖాలకు అంతం ఎక్కడ? దాని స్వరూపం ఏమిటి? నేనెవరి? నీవెవరు? ఈ తత్వమంతా తెలియ చేయండి.

శుక్రాచార్యుడు: చిత్తే ఉంది. అంతా చిత్త మాత్రమే. ఇదంతా చిత్త తో తయారైందే. నీవు, నేను చిత్తే. లోకాలన్నీ చైతన్యమే. సంగ్రహంగా ఇదే తత్వం. చిత్త యొక్క విషయాకార కల్పనయే బంధం. అట్టి కల్పన లేకుండా ఉండటమే ముక్తి. ఇది సమస్త సిద్ధాంతాల యొక్క సారాంశం.

దీనితో ప్రభోతిడైన బలి ఓకారం యొక్క మూడు మాత్రలకు ఆవల ఉన్న నిశ్శబ్దాన్ని అంటే తురీయాత్మ స్వరూపమైన బ్రహ్మాన్ని భావిస్తూ మౌనంగా ఉండి పోయాడు. అప్పుడు విషాదంలో ఉన్న దానవులు శుక్రాచార్యుడుని కర్తవ్య ప్రభోధనం కోసం ప్రార్థించగా, శుక్రాచార్యుడు, దానవులారా! స్వయంగా విచారించడం ద్వారానే బలికి సర్వాధిష్టానమైన బ్రహ్మ పదం దొరికింది. ఇతణ్ణి ఈ విధమైన స్థితి లోనే ఉండనీయండి. కాలక్రమంలో, వేయి సంవత్సరాల పిమ్మట, ఇతడు స్వయంగానే సమాధి నుండి మేలు కొంటాడు. సమాధి నుండి మేల్కొన్న బలి విశ్రాంతిని పొందినవాడై సర్వ భావాల్లోను సమచిత్తుడై, సదా సంతుష్టుడై ప్రారబ్ధం చేత వచ్చే పరిస్థితులను అనుభవిస్తూ, స్వస్తుడై, ఆకాశం లాగా నిర్మలుడై విలసిల్లాడు.

వసిష్ఠుడు: కావున రామా! ప్రాపంచిక విషయాలలో మెలిగే నీ మనస్సును మరలించి ఆధారమైన చిన్మాత్ర యందే నిలబెట్టు. నాఉపదేశం చేత ఆత్మ యందు స్థితిని పొంది ఆత్మ బోధను పొందావు.

5.8 ప్రహ్లాదోపాఖ్యానము

ఇదివరకు బల్యోపాఖ్యానమున పుణ్యాతిశయం చేతవిషయ సుఖములు ఒక్కచో చిత్తోపశాంతికి కారణమగుచున్నదని చెప్పబడినది. ఇప్పుడు ఈశ్వరానుగ్రహం వలననే ఒకప్పుడు ఆత్మ జ్ఞానం కలుగునని ప్రహ్లాదోపాఖ్యానమున చెప్పు చున్నాడు.

వసిష్ఠుడు: రామా! జ్ఞానప్రాప్తికై ప్రహ్లాదుడు తనంతనేసిద్ధి పొందిన విధమును చెప్పెదను వినుము. హిరణ్యకశపుని వధ తర్వాత, ప్రహ్లాదుడు తనలో సర్వశక్తిమంతుడైన విష్ణువును జయించడానికి తననే నారాయణ స్వరూపుడునిగా భావించి, అతనినే శరణు జొచ్చిపూజింప నిశ్చయించెను. మొదట అంతరంగంగా తర్వాత బాహ్య పూజ ఈ విధంగా చేసెను.

5.8.1 ప్రహ్లాద విరచిత విష్ణు స్తవనం

“వైనతేయ సమారాధః స్ఫురచ్ఛక్తి చతుష్టయ, శంఖ చక్రగదా పాణిః శ్యామలాంగ చతుర్భుజః, చందార్కనయనఃశ్రీమాన్ కాంతనందకనందనః, పద్మపాణిః విశాలాక్షఃశారఙ్గధన్వా మహాద్యుతిః, తదేనం పూజయామ్యాశుపరివార సమన్వితమ్, సపర్యయా మనోమయ్యాసర్వసంభార రమ్యయా,తతవినం మహాదేవం పూజయిష్యామ్యహమ్ పునః,పూజయా బాహ్యసంభోగమహత్త్యా బహురత్నయా.”

తా|| గరుడుని తన వాహనంగా కలవాడు, "ఇచ్ఛ,జ్ఞానము, క్రియ, అనుగ్రహము" అనే నాలుగు దివ్యమైన శక్తులు కలవాడు, శంఖము, చక్రము, గద చేతులందు ధరించినవాడు, చంద్ర సూర్యులే తన రెండు కళ్లుకలవాడు, అయిన ఆ విష్ణువు సర్వే సర్వత్రా వెలుగొందుచున్నాడు. "నందకము" అను పేరు గల ఖడ్గం చేత ధరించి సుజనులకు సంతోషం కలుగజేస్తూ ఉంటాడు. విశాలమైన నేత్రాలు కలవాడై, చేతిలో కమలము కలిగి ఉంటాడు. "శారఙ్గము" అనుపేరు గల ధనుస్సు ధరించి భక్తులకు ఉత్సాహంకలుగజేస్తూ ఉంటాడు. అట్టి సాంగ-సపరివార-సమేతుడగు విష్ణుదేవుని పూజ మనస్సుతో ప్రారంభిస్తున్నాను. మనస్సుతో పూజ అయిన తరువాత రత్నములు పష్పాదులతో బాహ్యమైన పూజ కూడా చేస్తాను. ఉభయ రీతులలో అర్పించెదను గాక!

యథా రాజా తథా ప్రజా అన్నట్లు ప్రహ్లాదుని విష్ణు భక్తివలన దైత్యులందరు విష్ణు భక్తులైనారు. ప్రహ్లాదుడు విష్ణుప్రభోధం చేత తత్వ విచారణతో ఈ ప్రపంచంలో నేనెవడిని అనే తత్వ విచారంతో మమత్వ రహితమై, మనోవృత్తి రహితమై, శాంతమై, పంచేంద్రియ భ్రమరహితమై, శుద్ధ చైతన్య రూపమై - చిత్త, విషయ, ద్రష్ట, దర్శన, దృశ్య, నామాదులు లేని నిత్య స్వయం ప్రకాశమైనఆత్మ స్వరూపమే నేను గా విచారణ చేసాడు. చాలాకాలం కింద చూచిన బంధువు ఎదుట ఉన్నాగుర్తించలేనట్లు హృదయంలో ఉన్న చేతనారూపమైన ఈ ఆత్మ విచారం లేకపోవడం

చేత తెలియ రావడం లేదు. విష్ణుభగవానుని అనుగ్రహం చేత అజ్ఞానం అనే శత్రువుని కనిపెట్టి తరిమేశాను. ఈ విధంగా అలోచించి నిర్వికల్పసమాధి లోకి వెళ్ళాడు.

5.8.2 ప్రహ్లాదుని జీవన్ముక్తి

దైత్యులందరు ఈ విధంగా విష్ణు భక్తి పరాయణులు గావుటకు ఆందోళన చెందిన దేవతలు విష్ణును ప్రార్థించగా, అందుకు భయపడవలసిన పనిలేదు ప్రహ్లాదునికి ఇదే చివరి జన్మ అని చెప్తాడు. అయితే ప్రహ్లాదుని వేయి సంవత్సరాల నిర్వికల్ప సమాధి వలన దైత్యులతో విరోధం లేకుండా ఉండే పరిస్థితి వచ్చింది. అందువలన భయం లేకుండా దేవత లందరు ఎప్పుడూ స్వర్గ సుఖాలను అనుభవిస్తూ ఉంటే వారికి విసుగు, వైరాగ్యం కలుగుతుంది. అప్పుడు వారు కూడా ఆత్మ విచారం చేత శాంతించి బ్రహ్మ పదాన్ని పొందుతారు. దేవతలు శమిస్తే భూలోకంలో యజ్ఞ యాగాది క్రియలు ఆగిపోతాయి. అప్పుడు క్రమంగా మనుష్యులు కూడా శాంతిస్తారు. దాని వలన కర్మ భూమి అయిన భూలోకము, క్రమంగా సూర్య చంద్రులు నశిస్తారు. దానిచే నేనును చిత్త శాంతిని పొంది బ్రహ్మ పదము నందు విశ్రాంతి పొందుదును. ఈ విధంగా సృష్టి మొత్తం ఆకాలంలో శాంతిస్తుంది. ఇది పరమేశ్వరి నియతికి వ్యతిరేకం. అందువలన దానవులు నశించరాదు. ప్రహ్లాదుడు ఈ దేహం తోనే కల్పాంతం వరకు ఉండును గాక. ఇది పరమేశ్వరి నియతి. అని విష్ణు భగవానుడు నిశ్చయించి తన పాంచజన్యము ను పూరించి, ప్రహ్లాదుని మేల్కొలిపి ప్రహ్లాదా! నీవు జీవించ దగిన వాడవు. ఆత్మను చూస్తున్న బుద్ధితో సగం నిద్రించిన వానివలె జగత్ స్థితిని అవలోకించు అని చెప్తాడు. రామా! జీవన్ముక్తల హృదయంలో దంచబడిన గింజల్లాగ పునర్జన్మని కలిగించే శక్తి లేని శుద్ధ వాసనలు మిగిలి ఉంటాయి. వెయ్యేళ్ల వరకు సమాధిలో ఉన్నా సరే! ఈ సంస్కారము వలన మేల్కొంటారు. సందేహము వలదు. ఇదే విధంగా, నిఖిలాంతరాత్ముడు, నిఖిల కారణుడు, సత్య సంకల్పుడు అయిన శ్రీహరి శంఖ నాదం తో ప్రహ్లాదుడు మేల్కొన్నాడు. అప్పుడు ప్రహ్లాదుడు విష్ణువుని ఈ విధమైన స్తోత్రం చేసి అనేక రకాలైన పూజా సంభారాలతో పూజిస్తాడు.

“త్రిభువన భవనాభి రామకోశం సకలకలంక హారం పరం చకాస్థి, అశరణశరణం శరణ్యమీశం హరిమజమచ్యుత మీశ్వరం ప్రపద్యే. కువలయదళ శైలసన్ని కాశం శరదమలాంబర కోటరోపమానం, భ్రమరతిమిర కజ్జలాంజనాభం సరసిజచక్రగదాధరం ప్రపద్యే. విమలమళి కలాప కోమలాంగం సితదళ పంకజ కుట్మలాభ శంఖం, శ్రుతి రణిత విరించి చంచరీకం స్వహృదయ పద్మ జలాశయం ప్రపద్యే. సితతర నఖతారకా వికిర్ణం స్మితధవళా ననపీవ రేందుబింబం, హృదయమణి మరీచి జాలగంగం హరిశరదంబర మాతరం ప్రపద్యే. త్రిభువన నళినీ సితార విందం తిమిర సమాన విమోహదీప మగ్రయం, స్ఫుటతరమజడం చిదాత్మతత్వం జగదఖిలార్తి హరం హరిం ప్రపద్యే. నవవిక సితపద్మ రేణు

గౌరస్సుట కమలా వపుషోపభూషి తాంగం, దినశ మసమయా రుణాంగ రాగం కనక నిభాంభర
సుందరం ప్రపద్యే. అవిరతక్రుత విశ్వ సర్గలీలం సతత మజాత మవర్ధనం విశాలం, యుగ శతజర తాభి
జాత దేహం తరుదళ శాయిన మర్భకం ప్రపద్యే. దితిసుత నళినీ జలావ పూరం హ్రుది నళినీ నిలయం
విభుం ప్రపద్యే”

అందుకు సంతోషించిన విష్ణు భగవానుడు ప్రహ్లాదుని సింహాసనాన్ని అధిష్టింప జేసి స్వయంగా
అభిషేకం చేస్తాడు.

వసిష్ఠుడు: రామా! ఈ విధంగా సింహాసనా దీప్తుడైన ప్రహ్లాదుడు కల్పాంతం వరకు రాజ్యాన్ని
పాలించుతాడు. కావున రామా! ప్రహ్లాదుడు పొందినదంతా తన పురుష ప్రయత్నం చేతనే గాని మరో
విధంగా కాదు. మాధవుడు ఎంత కాలం పూజించబడ్డా, విచారణ లేని వానికి జ్ఞానాన్ని ఇవ్వలేడు.
నీవు కూడా ముఖ్య ఉపాయమైన పురుష ప్రయత్నాన్నే అవలంబించు. నీవు మొదట బలవంతంగా
అయినా పంచేద్రియాలను వశంచేసికొని మనస్సును విచారం వైపుకు తిప్పు. విష్ణువు సర్వ జనుల
అంతరంగంలో ఉన్నాడు. శంఖ చక్ర గదాధర రూపం మాయాకల్పితము. ముఖ్యమైన దాన్ని విడిచి
అంత ముఖ్యమైన దాన్ని పట్టుకొనేవాడు అమృతాన్ని విడిచి, కష్టపడి సామాన్య ఫలాన్ని పండించే
వాడౌతాడు.

5.9 గాద్యుపాఖ్యానము

ఈశ్వరానుగ్రహముననే ఆత్మ జ్ఞానము ఆవిర్భవించునని ప్రహ్లాదోపాఖ్యానమున చెప్ప బడినది.
మనస్సు (చిత్తము) ను జయింపక జగద్రూపమగు సంసార మాయ తొలగిపోదు అని నిశ్చయించి ఈ
ఉపాఖ్యానమును ఈ విధంగాచెప్ప దొడంగెను.

వసిష్ఠుడు: రామా! పూర్వము కోసల దేశంలో గాధి అనే బ్రాహ్మణుడు ఉండేవాడు. విషయ విరక్తితో
ఎనిమిది నెలలు ఘోర తపస్సు చేయగా విష్ణువు ప్రత్యక్షమై వరంకోరుకోమన్నాడు. అంత గాధి
సంసార రూపమైన విష్ణుమాయను చూడవలెనని కోరుకొన్నాడు. విష్ణువు అట్లేఅగుగాక అని, నా
మాయను చూడగలవు, తరువాతదానిని విడువగలవు అని వరమిచ్చాడు. ఒక రోజు గాధి
సరోవరంలో స్నానము చేస్తూ అఘమర్షణ సూక్తం (పాపాన్ని పోగెట్టే ఋగ్వేద స్తోత్రం) పఠిస్తుండగా
వరం గుర్తుకొచ్చి మంత్రము మరచి ఏదో సంకల్పము వలన ఏదో దృశ్యాన్ని చూడసాగాడు.

5.9.1 గాధి చండాలుడు అవడం

తను తన గృహంలో మరణించగా బంధు మిత్రులంతా తన శవాన్ని దహనం చేసినట్టు నీటిలో ఉండే
తన అంతరంగంలో చూసాడు. అప్పుడతని ఆత్మ చండాలుజన్మ ఎత్తాడు. చండాలు ధర్మాలను

పాటిస్తూ కృరుడై విహరించాడు. కాలక్రమంలో అతని భార్య పిల్లలుమరణించగా ఒంటరివాడై ఆ అడవిని వదలి నానా దేశాల్లోతిరుగుతూ కీర దేశాన్ని చేరుకొన్నాడు.

5.9.2 గాధి రాజవడం

కీర దేశపు రాజు మరణించగా, రాజు మార్గంలో తిరుగుచున్న చండాలుని మెడలో భద్రగజము పూలహారము వేసినది. వారి ఆచారము ప్రకారము ఇతనిని రాజుగా కూర్చుండ బెడతారు. ఈ విధంగా చండాలుడైన గాధి 'గవలుడు' అను పేరుతో తన పూర్వజన్మ విశేషము వలన ధర్మ బుద్ధి, క్షాత్రముతో సమర్థవంతంగా ఎనిమిది సంవత్సరాలు రాజ్యాన్నిపరిపాలిస్తాడు.

5.9.3 రాజు చండాలత్వం బయటపడటం

ఒకరోజు రాజు సామాన్యుని లాగా బయట సంచారము చేస్తుండగా, వృద్ధుడైన చండాల నాయకుడు రాజును పూర్వ పరిచయముతో, అతని పూర్వ చండాల నామమైన 'కతంజ' నామముతో పిలిచి కుశల ప్రశ్నలు వేస్తాడు. ఇదిచూచిన రాజు పరివారము, మంత్రి సామంతులు మొదలుగా గలవారు తమ రాజును చండాలునిగా గ్రహించి తృణీకరిస్తారు. పిదప వారందరు తమలో తాము అలోచించి ఇన్నాళ్లు చండాలునితో ఉన్నాము, తమకుఎలాంటి ప్రాయశ్చిత్తాలు సరిపోవు అని భావించి అందరూ అగ్ని ప్రవేశం చేసి మరణిస్తారు. ఇది రాజు గమనించి, దుఃఖముతో తాను కూడా అగ్ని ప్రవేశం చేసి మరణిస్తాడు.

5.9.4 గాధి చండాల భ్రాంతి వీడడం

ఆ గవలుని శరీరం అగ్నిలో దహింప బడగానే నీటిలో ఉన్న గాధి తెలివి పొందాడు. అప్పుడు గాధి ఇలా ఆలోచించాడు. నేనెవడ్ని, ఈ భ్రాంతి ఏమిటి, అలసిపోయి భ్రమను పొందానా?, ఎం చూసాను?, ఇప్పుడేం చూస్తున్నాను?, నా మాతా పితరులు చిన్నతనంలోనే చనిపోయారు కదా మరి అటువంటప్పుడు తల్లి భార్య ఎలా కనబడ్డారు. ఇది అంతా చిత్త భ్రమగానిద్దారించుకొని తన ఆశ్రమంలో విశ్రాంతి నొందుచుండగా ఒకనాడు బాగా చిక్కి, అలసటతో నీరసించిన ఒక అతిథి వస్తాడు.

5.9.5 గాధి భ్రమ నిజమని తేలడం

గాధి, ఆ అతిథిని ఫల పుష్పాలతో సంతోషపెట్టి అతని అలసటకు కారణం అడిగాడు.

అతిథి : నేను ద్రవ్య లోభముచేత కీర దేశం లో ఒక నెల రోజులు ఉండి ప్రజలతో పూజింప బడ్డాను. అయితే ఆ రాజ్యాన్ని ఒక చండాలుడు పరిపాలించాడు. అది గ్రహించిన నగర ప్రముఖులు చివరకు రాజు కూడా అగ్ని ప్రవేశం చేసి మృత్యులైనారు. నేను అక్కడ ఉండలేక ప్రయాగకు పోయి పాప పరిహారార్థం మూడు చంద్రాయణ వ్రతాలు ఆచరించి, మూడవదాని పారణ కోసం మీ వద్దకు వచ్చాను.

వసిష్ఠుడు: రామా! ఈ పలుకులు విన్న గాధి ఆశ్చర్యానికి లోనై భ్రాంతి సత్యము ఎలా అయింది? ఇది కూడా మాయేనా? లేక భ్రాంతియా? అని అలోచించి మరునాడు నిజ నిర్ధారణ కోసం భూతమండలం అనే చండాల గ్రామానికి తరువాత కీర దేశం నగరానికి పోయి విచారించగ ఇంతకు ముందు జరిగినవి అన్ని యదార్థాలు అని తెలిసికొన్నాడు.

గాధి: ఆహా! నేను భ్రమగా భావించింది అంతా అసత్యమే అయినా సత్యము అయింది. ఇదంతా విష్ణు మాయయే, సందేహం లేదు. ఆ మాయా స్వరూపాన్ని తెలుసుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తాను. ఇలా అలోచించి ఒక కొండా గుహలో కూర్చుని ఒక సంవత్సరము తపస్సు చేయగా పుండరీకాక్షుడు ప్రత్యక్షమై గాధీ! నీవు కోరుకొన్న నా మాయను చూచావు గదా. ఇంకా ఏమి కోరుకొంటున్నావు? అప్పుడు గాధి, ప్రభూ! ఈ చండాల భ్రమ గురించి సవిస్తరంగా వివరించమని కోరతాడు.

విష్ణువు: గాధీ! నీవు చూచినదంతా జగద్రూపమైన భ్రమ. భూమి, దిక్కులు, ఇత్యాదివన్నీ చిత్తనంలోని ఆకులు, కొమ్మలు, పూలు, పండ్లు ఉన్నట్లు మయా రూపమైన జగత్తు అంతా చిత్తం నుంచే ప్రకాశిస్తున్నాయి. స్వప్నం, భ్రాంతి, మత్తు, అనురాగం, రోగం, ఉద్వేగం అందరికీ అనుభవమే. నీ చండాల రూపము, రాజు, అతిథి రావడము తరువాత నీ నగర వీక్షణము, ఏది నిజము, ఏది అబద్ధమో తెలుసుకోలేక పోవడము అంతా మోహము, మిథ్య మరియు నా మాయా స్వరూపమే. వాసనలతో కూడిన చిత్తం దర్శించ లేనిది ఏముంది? శాంతుడవై ప్రకృతి సంబంధమైన కర్మల్ని ఆచరించు. ఇహ లోకంలో కర్మ శూన్యమైన మనుజులు శ్రీయాన్ని పొందలేరు.

వసిష్ఠుడు: ఈ విధంగా ప్రబోధించి విష్ణువు అంతర్ధానము అయ్యాడు. అప్పుడు గాధి తనకు కలిగిన భ్రమ గురించి విచారిస్తూ భూమండలం అంతా తిరిగినా అతనికి చిత్త శాంతి కలగ లేదు. మరల విష్ణువును గురించి ప్రార్థించగా, విష్ణువు ప్రత్యక్షమై మరల తపస్సుకు కారణం అడుగుతాడు. అప్పుడు గాధి, ప్రభూ అంతా మాయే అయితే కొంత కాలానికి లేకుండా పోవాలి గదా. మరి వాస్తవంగా అలా లేదు. అందు వలన నా మోహం అధిక మౌతున్నది.

విష్ణువు: మునీంద్రా! ఇది కాకతాళీయం న్యాయం చేత నీకు భ్రమ కలుగుతున్నది. పెద్ద ఆహారం దొరికినప్పుడు కాకుల గుంపు ఒకేసారి దానిపై వాలేటట్లు ఒకే విధమైన చిత్త భ్రమ అందరికీ ఒకేసారి కలుగవచ్చు. నిద్ర, మధ్యపానం, భ్రమ మొదలైన విషయాలలో చాలామందికి దిక్కులన్నీ తిరుగుతున్నట్లు కనబడవచ్చు. అనేక మందికి ఒకే విధమైన స్వప్నం రావచ్చు. నీవు ఇంకా అజ్ఞానం లోనే ఉన్నావు. పది సంవత్సరాలు తపస్సు చేయి. ఆత్మ జ్ఞానం పొందుతావు.

వసిష్ఠుడు: రామా! ఈ మాయ మహా భయంకరమైనది. సావధాన చిత్తం లేనివాణ్ణి ఒక్క క్షణంలో సంకటంలో పడవేస్తుందని నేను రోజు చెబుతూ ఉన్నాను.

5.10 మాయా చక్రాన్ని ఆపడం

శ్రీ రాముడు: మునింద్రా! వేగంగా పరిగెత్తే ఈ మాయాచక్రాన్ని సాధకులు ఏ విధంగా నిరోధించాలి?

వసిష్ఠుడు: రామా! సంసార రూపమైన మాయా చక్రం యొక్క నాభి చిత్తమే అని తెలుసుకో. పురుష ప్రయత్నం చేత, దీర బుద్ధి చేత ఈ చిత్తం అనే మధ్య భాగాన్ని నిరోధిస్తే, ఈ చక్ర భ్రమణం నిలిచి పోతుంది. కావున రామా! తపస్సు, దానం, తీర్థం మొదలైన క్రియలని వదిలేసి ముక్తి కోసం మాత్రమే నీవు చిత్తాన్ని వశం చేసుకోనే అభ్యాసం చేయి. బాహ్య బుద్ధి చేత సేవిస్తూ, భూత భవిష్యత్తులను చింతించకుండా ఉంటే చిత్తం అచిత్తం అవుతుంది. అందుచేత సంసారానికి మూలభూతమైన కామ కర్మ వాసనాదులు సమూలంగా భస్మమై పోతాయి. దీన్ని నీవు మహాసిద్ధి మంత్రంగా భావించు. శాస్త్ర, సజ్జన, సాంగత్యాల చేత, మనోరథం నిరంతరం అభ్యసించడం చేత, జగత్తు లోని పదార్థాల్లో వస్తుత్వం లేదు అనే నిశ్చయం కలుగుతుంది. దృఢప్రయత్నం చేత, శాస్త్ర, సత్సాంగత్యాల ద్వారా క్రమంగా చిత్తాన్ని అవివేకం నుండి తొలగించి, బలవంతంగా ఆత్మలో ప్రవేశ పెట్టాలి. మాట్లాడుతున్నా, ఇస్తున్నా, గ్రహిస్తున్నా, కనుమూస్తున్నా, తెరుస్తున్నా, మనోమననం లేకుండా కేవలం చైతన్యంగా ఉండు. అతిస్థిరం, నిర్వికల్పం, అయిన సుషుప్తి లోని స్థితిని జాగ్రదావస్థలోనే భావిస్తూ కేవలం చిత్ స్వరూపుడివికా! విషయ భోగాలని సేవింపకుండా ఉండడం చేత, ప్రాప్తించని విషయాలకై ప్రయత్నించకుండా ఉండడం చేత జ్ఞాని తన మనస్సుని కృశింప చేయాలి. అనాత్మలో ఆత్మ భావం చేత, దేహంలో ఆశ చేత, పుత్ర ధారా కుటుంబ చింత చేత చిత్తం బలాన్ని పొందుతుంది. అహంకార వికారం చేత, మమత్వం అనే ఆసక్తి చేత, శరీరమే ఆత్మ అనే భావం చేత చిత్తం బలాన్ని పొందుతుంది. జరా మరణ దుఃఖాల చేత, వ్యర్థంగా ఉన్నతిని కోరడం చేత, దోషాలనే పాములకు నిలయంగా ఉండడం చేత చిత్తం బలాన్ని పొందుతుంది. శారీరక, మానసిక, వ్యాదుల చేత, సంసారం రమణీయమని, చిరస్థాయి అని నమ్మడం వలన, విడవడం, పూనడం కోసం ప్రయత్నాల వలన చిత్తం బలాన్ని పొందుతుంది. స్నేహం చేత, ధన లోభం చేత, మణి, స్త్రీ లాభం చేత, ఆవిచారం చేత, మొదట్లో రమణీయంగా కనబడేవిషయాల చేత చిత్తం బలాన్ని పొందుతుంది. దురాశలనే పాలు తాగడం వలన, భోగం అనే వాయు బలం చేత, పలు విధాలైన విషయాల్లో చలించడం చేత చిత్తం అనే పాము బలాన్ని పొందుతుంది.

5.11 ఉద్ధాలకోపాఖ్యానము

పూర్వము చిత్తోప శాంతి కలుగుటకు మాయా వైచిత్ర్యమును చెప్పబడినది. ఇప్పుడు చిత్తము చంచలమైనను దృఢమగు యోగాభ్యాసముచే ఉపశాంతి నొందునని ఈ ఉపాఖ్యానమున చెప్పదలచి వసిష్ఠ మహాముని రామచంద్రునితో యిట్లనియె.

5.11.1 ప్రత్యగాత్మ స్వరూపము

వికల్ప రహితమగు చైతన్యమే ప్రత్యగాత్మ. ఏ దశ యందు మనస్సు నశించునో ఆ దశయే జీవన్ముక్తమని, విదేహ కైవల్యమని, పరమాత్మ స్వరూపమని, సర్వజ్ఞత్వమని, ఆనంద స్వరూపమని అంటారు. ఆత్మానాత్మ వివేకము చేత, తర్కము చేత దేహమే నేను అను అవివేకమును పురుష ప్రయత్నము చేత రూపుమాప వలయును.

5.11.2 ఆత్మాను సంధాన క్రమము

వసిష్ఠుడు: రామా! ఏ చిదాత్ముని సాన్నిధ్యమున ఉన్నావో అట్టి చిదాత్ముడును, నిర్వికల్పుడును, అనంతుడును అగు ఆత్మ యందు నిష్ఠ కలవాడి వగుము. నాది, వీడు, వాడు, నేను అను వాసనలను వీడి సర్వము బ్రహ్మమే అని భావించుము. ఆశలు, ద్వేషము వీడి మనస్సు నిర్మలంగా చేసి నీ చిద్రూపమును భావింపుము. శుభాశుభ సంకల్పములు లేక, ఆశ లేనివాడివై, ఇష్టానిష్టములు లేక జ్ఞాన సారమును భావించుము. జగత్ సంబంధమైన నీవు, నేను, పరుడు అను భావన లేక ఆత్మనే అనుసంధించుతూ యజ్ఞ స్తంభము వలె స్థిరముగా ఉండుము. ఆత్మేతర వస్తువునందు ఆత్మ భావన వలన, దేహము నందు ఆదరణ గల బుద్ధి చేతను, దేహసంబంధులగు పుత్ర ధారాదుల చేతను, అహంకారమగు వికారము చేతను, మమతారూప విలాసము చేతను సంసారము నందు మేలు కలుగును అను నమ్మకము చేతను, పుత్ర దారాది స్నేహము చేతను, చేతను, ధన లోభము చేతను, ఆవిచారము రమణీయముగా తోచుట చేతను, దురాశ, భోగము చేతను ఈ చిత్తము స్థూలత్వమొందుచున్నది.

5.11.3 ఉద్ధాలకుని వృతాంతము

వసిష్ఠుడు: రామా! ఉద్ధాలకుడనే మహాత్ముడు పదార్థశోధన చేసి, ఆధార స్వరూపమైన సన్మాత్రాన్ని అన్వేషించిన విధంగానే, నీవు ధీర బుద్ధి చేత విచారణచేసి ఆత్మని అన్వేషించు. నీకు ఆ కథ చెప్పుతాను విను.

పూర్వము యవ్వన దశలో ఉన్న ఉద్ధాలకుడు గంధమాదన పర్వతంపై ఉండేవాడు. అతనికి జ్ఞాన ప్రాప్తికి యోగ్యమైన అంతఃకరణతో ఈ విధంగా ఆలోచించాడు. మనుజుడు ఎక్కడ విశ్రాంతి పొందితే మరల జన్మించడో, దేన్ని పొందితే మరలా జన్మ ఉండదో అట్టి వస్తువేదీ? ఎప్పుడు ఆ పవిత్ర పదంలో విశ్రమించ గలుగుతాను? భోగతృప్తి ఎప్పుడు శమిస్తుంది? దురాశలనే గుడ్ల గూబల తోటి, జడత్వమనే మంచు తోటి, అవిద్య అనే అంధకారం తోటి నిండిన ఈ కృష్ణ పక్షపు రాత్రి ఎప్పుడు శమిస్తుందో అని ఆలోచించ సాగాడు. ఇలా చింతా పరవశుడై మరలామరలా ధ్యానాన్ని అభ్యసించ సాగాడు. అయినా మర్కటం వలె చపలమైన అతని చిత్తం ధ్యానాన్ని భంగంచేసేది. మేరు పర్వతంపై

ఉన్న ఒక చోర రాని గుహలో శుద్ధ అంతఃకరణముతో నిర్వి కల్ప సమాధిలో ప్రవేశింప చేసే నిమిత్తం అతడి విధంగా చింతించాడు.

5.11.4 ఉద్ధాలకుని విచారణ

ఓ మూర్ఖ చిత్తమా! ఈ సంసార కృత్యములతో నీకేమిలాభము? బుద్ధి శాలురు దుఃఖ ప్రధములగు కృత్యములు ఆచరింపరుగదా! ఎవడు శాంతిని విడిచి భోగములను కాంక్షింతురో వారు పారిజాత వనమును విడిచి విష వృక్షసహితమ్మగు అరణ్యమునకు పోవుచున్నారు. ఓమనస్సా! నీవు పాతాళమునకు గాని బ్రహ్మలోకమునకుపోయినను శాంతిని పొందకున్నావు. కావున భోగాల్లో ఆశను వదలి అత్యంత సుందరము, నిరతిశయానంద రూపము అయిన మోక్షాన్నే పొందు. ఇష్టాలని పొందటం, అయిష్టాలని వదలడం - ఈ ప్రయత్నం చేత దుఃఖమే కానీ సుఖము కాదు. ఈ శబ్దాది విషయాల్లో ఎందుకునిరంతరంగా సంచరిస్తున్నావు. ఇంతకాలం ఈ జగత్తులో వ్యర్థంగా తిరుగుతూ నీవు ఏమి పొందావు? ఓ అజ్ఞానంతో కూడిన మనస్సా! లేడి, తుమ్మెద, మిడత, ఏనుగు, చేప అనేవి ఒక్కొక్క ఇంద్రియం వలననే బంధాన్ని పొందాయి. ఇక పంచేంద్రియాలతో కూడిన నీకు సుఖము ఎక్కడ? ఈవాసనాజాలాన్ని నీ బంధం కోసమే కల్పించుకొంటున్నావు. ఓ చిత్తమా! నిర్వికల్పబుద్ధి, చిద్రూపుణ్ణి, అహంకార వాసనారహితుణ్ణి అయిన నేను నాశశీలం, అసత్యం అయిననిన్ను వదులుతాను. జ్ఞానం చేత నిన్ను వదిలేస్తున్నాను. ఆహా! ఎంత కష్టం? ఈ నేను అనేది ఎవరు? రక్తమాంస భరితమైన ఈ స్థూల దేహం ఈ సంసార స్థితిని గ్రహించుగాక! నేను మాత్రం నిర్లిప్తుడనై ఉన్నాను. ఈ దేహంలో ఉన్నది పరమాత్మయే గనుక 'నేను' అనే భావం అతనికి కలగదు. ఇక అహంభావం కలవాడెవ్వడు? వాని ఆకారమేది? అతణ్ణేట్లా నిరూపించాలి? అతని వర్ణమేది? అతడు దేంతో చేయబడి ఉంటాడు? అట్టి అహంభావం కల నేనెవడిని? దేన్ని గ్రహిస్తున్నాను? దేన్నిత్యజిస్తున్నాను? ఈ విధముగా విచారణ చేస్తే 'నేను' అన్న మాటకు అభిమానుడు ఎవడు లేదనిపిస్తోంది. మనస్సు నశిస్తే దేహం వాసనా రహితమై క్షిణిస్తుంది. కానీ, దేహం నశిస్తే మనస్సు నశించదు. కావున, మనస్సునే నాశనం చేయాలి. ఈ శరీరం ఉండుగాక! పోవుగాక! నేను మాత్రం సంతాప రహితుడిని అయ్యే ఉన్నాను.

5.11.5 ఉద్ధాలకుని సమాధినిష్ఠ

ఉద్ధాలకుడు పై విధంగా అలోచించి పద్మాసనంలో, సగంమూసిన కన్నులతో కూర్చుని, దీర్ఘంగా పెద్ద గొంతుకతో ఓంకారాన్ని ఉచ్చరించాడు. పంచేంద్రియాలను బంధించాడు. మరలమరల పురుష ప్రయత్నంచేత బలాత్కారంగా ఇంద్రియాలను నిగ్రహించి నిర్వికల్పసమాధిలో అంకురించే వికల్పాలను విచ్ఛిన్నం చేశాడు. వికల్పాలన్నీ ఆగిన పిమ్మట, హృదయాకాశంలో కాటుకవలె నల్లనైన

అంధకారాన్ని చూచాడు. దాన్ని తొలగించిన తరువాత రమణీయమైన తేజస్సుని దర్శించాడు. అది కూడా శమించిన తరువాత అతడు నిద్రను పొందాడు. వివేకం చేత ఆ నిద్రను కూడా జయించి సమాధి కోసం తిరిగి ప్రయత్నించాడు. అప్పుడు శూన్యరూపమైన, ఆకాశం భాసించింది. దాని కూడా తొలగించినాక అతని మనస్సు ఏమి తెలియని జడత్వంలో మునిగింది. పిమ్మట అతి ప్రయత్నంతో దాన్ని కూడా తొలగించి తమస్సు, నిద్ర, మోహం, మొదలైన భ్రమల నుండి తప్పించుకొన్నవాడై క్షణ కాలం వాగగోచరమైన నిర్వికల్ప సమాధిని అనుభవించాడు. అయితే, వాని మనస్సు క్షణకాలంలోనే బాహ్య ప్రపంచవృత్తుల్లోకి మరలింది. ఈ విధముగా చిరకాలం అభ్యాసము చేస్తూ సమాధిలో ఆత్మానందాన్ని, చిద్రూపాన్ని క్రమంగా పొందాడు. పరమాత్మ యొక్క సత్తాసామాన్య రూపాన్ని పొంది నిశ్చలంగా ఉండి పోయాడు. అట్లా మహాసిద్ధిని పొందిన ఉద్ధాలకుని వద్దకు అనేకసిద్ధులు వచ్చాయి. స్వర్గ సుఖాలు ఆహ్వానించాయి. అయినా వాటిమీద మోహం లేకుండా, విషయ భోగాల్లో ప్రీతిని పొందకుండా ఇచ్ఛాపూర్వకంగా వనాల్లోనూ, మునిఆశ్రమాల్లోనూ సంచరిస్తూ అతిథి సత్కారాలతో కాలక్షేపంచేస్తూ ఒక్కొక్కప్పుడు అనేక సంవత్సరాలు నిర్వికల్ప సమాధిలో ఉంటూ ఉండేవాడు. చాలా కాలం తరువాత ఉద్ధాలకునికి దేహాన్ని విదేహ ముక్తి పొందాలనే సంకల్పంతో నవనాడులని బంధించి చిన్నాత్రంలో స్థితుడై శరీరాన్ని వదలి తిరిగి రానట్టి పదాన్ని పొందాడు.

వసిష్ఠుడు : రామా! శాస్త్ర విచారణ చేత, గురువాక్యంలో విశ్వాసం చేత దృశ్యము అంతా నశించి, పరమపదం దొరికే వరకు అభ్యాసం చేయాలి. వైరాగ్య, అభ్యాస, శాస్త్ర, ప్రజ్ఞ (స్వంత ధీశక్తి), గురు - అనే సాధనాలతో పుణ్య పదం లభిస్తుంది. లేదా ప్రజ్ఞ చేతనైనా కలుగుతుంది. ఉద్ధాలకుడు ఆత్మను అనుసంధానము చేయుటచేత పరిపూర్ణ చిద్రూపమును పొంది సత్తాసామాన్యమును పొందెను.

శ్రీరాముడు : మునీంద్రా! సత్తాసామాన్య లక్షణము వివరించవలసినది.

వసిష్ఠుడు: రామా! దృశ్యము కాలత్రయమందు వాస్తవముచేత లేదనే భావము చేత ఎప్పుడూ అనుసంధానము చేయుట చేత చిత్తము క్షయమొందగా చిత్తా సామాన్యస్వరూపుడగు ఆత్మకు సత్తాసామాన్య రూపము కలుగుచున్నది. మనస్సు లయమొందగా చిత్త వృత్తియందు ప్రతిఫలించిన చైతన్యము దృశ్య సంబంధములేనిదియు, అతి నిర్మలంబునై తాను లేనిదివలె ఆత్మయందు లయింపగా ఘనీభూతమగు చిద్రూపముగల ఆత్మకు సత్తాసామాన్య రూపము కలుగు చున్నది. బాహ్యము నాభ్యాంతరంబునగు సమస్తమును లేదని నిశ్చయించి చిత్తము ఆత్మ యందు వసించగా సత్తాసామాన్య రూపము కలుగు చున్నది. కూర్మము వలె దృశ్యములు భావింపబడనివై తన యందు లయమైన అప్పుడు సత్తాసామాన్య రూపము కలుగు చున్నది.

5.12 సురఘుపాఖ్యానము

పూర్వము యోగాభ్యాసము దృఢమగుటచే చిత్త విశ్రాంతికలుగునని, అదియే సమాధికన్న ఉత్తమావస్థ అనిచెప్పబడినది. ఇప్పుడు ఆ చిత్త విశ్రాంతియే జీవన్ముక్తికిహద్దని ఈ సురఘుపాఖ్యానమున చెప్పబడినది.

వశిష్ఠుడు: రామా! ఈ ఉద్ధాలక ఉపాఖ్యానము నీమనస్సు నందు నిలుపుకొని, సమస్తమగు ఈ ద్రుశ్యము లేవనే అభ్యాసము చేత, శాస్త్రార్థము చేత, గురుపదేశంచేత, వస్తుత్వ పరీక్ష చేత, యమనియమాదుల చేత బ్రహ్మపదము పొంద బడుచున్నది.

శ్రీరాముడు: మునీంద్రా! ఏకాంత స్థలాన్ని ఆశ్రయించి సమాధిని అభ్యసించే వాడు, వ్యవహార పరుడై ఉండికూడా సమాధిలో ఉండేవాడు. ఇద్దరిలో ఎవరు శ్రేష్ఠుడు?

వశిష్ఠుడు: సత్వాది గుణ సముదాయ రూపమగు ఈ ప్రపంచమును ఆత్మ కాదని చూచుచున్న పురుషునకు అంతఃకరణము నందు ఉదయించిన చల్లదనము 'సమాధి' అని చెప్పబడును. అంతఃకరణము నందు చల్లదనము కలిగి ఉండుటయే అపరిమితమగు తపమునకు ఫలము కావున అది కలిగి ఉండవలెను. రాగ ద్వేషాది రహితముగా ఉండుట వలననే అంతఃకరణము నందు చల్లదనము కలిగి ఉండును. ఒకడు దృశ్య వస్తువుతో నాకెట్టి సంబంధము లేదు అని నిశ్చయించుకొని వ్యవహారపరుడై ఉండును. ఇంకొకడు ధ్యాన నిష్ఠుడై ఉండును. ఇరువురు సమముగా సుఖము బడయ గలరు. సమాధి నందు ఉన్న వాని చిత్తము హర్ష విషాదములచే చలనము నొందిన వాని సమాధి వెర్రి వాని నృత్యముతో సమానము. అదే వెర్రి వాని వలె నృత్యము చేయుచున్న వాని చిత్తము వాసనా క్షయము అయిన అప్పుడు వాడు ప్రాజ్ఞునితో సమానము. జ్ఞానియై వ్యవహారము నందు ఉన్నను, అడవి నందు ఉన్నను ఇరువురు ఆత్మ తత్వమును ఎరిగిన వారు కనుక ఇద్దరు సములే. చిత్తము కర్త కాకుండుట ఏది కలదో అదియే ఉత్తమ సమాధి అని, కైవల్యము అని, పరమ పదము అని ఎరుంగుము. చిత్తము నిశ్చలమగుటచే ధ్యాన దృష్టికిని, చంచలమగుటచే ధ్యానాభావ దృష్టికిని కారణమగుచున్నది. కావున రామా! ఆ మనస్సునే వాసనా రహితముగా చేయుము. వాసన రహితమై స్థిరమగు మనస్సే ధ్యానమనియు, కైవల్యమనియు, శాంతతత్వ మనియు చెప్ప బడుచున్నది. విస్తారమగు వాసనలు గల చిత్తము కర్తృత్వ భావము గలదియై సమస్త దుఃఖములను కలిగించు చున్నది. కావున రామా! నీవు వాసనను క్షయమొందించ వలెను. అహంకార దోష రహితులగు గృహస్థులకు గృహమే నిర్దనమగు వన భూమి. అంతర్ముఖునికి సర్వము ఆకాశము వలె, పట్టణము, పల్లె, అడవి వలె చూచుచుండును. వారికి ఆశ లేదు కావున లోన చల్లగా ఉండును. ఎవడు భయము వలన గాక

స్వభావము వలన సమస్త ప్రాణులను తన వలె, పర ధనమును మట్టి పెళ్ల వలె చూచునో వాడు బ్రహ్మమును కాంచుచున్నాడు. మరణము ఇప్పుడే రానిమ్ము. లేక కల్పాంతమున రానిమ్ము. బురద యందు పడిన సువర్ణము దోషమును నొందనటుల ఈ జ్ఞాని కళంకమును నొందరు. సర్వ ప్రపంచము శాంతంబును, జనన మరణ వర్జితంబును, నేకంబును, ఆది మధ్యాంత రహితమును, సర్వ రసా స్వాదన హేతుభూతంబును, అచింత్యంబును అగు బ్రహ్మమే కానీ ఇతరము కాదు. ఇందు ప్రశాంతము అను ఈ విశేషములు బోధ కొరకు కల్పింప బడినవే కానీ నిజముగా ప్రణవమే సర్వము అగు చున్నది.

5.12.1 సురఘ్న వృత్తాంతము

వసిష్ఠుడు : రామా! ఈ అర్థము నందు ఆశ్చర్యకరమైన కిరాతుడగు సురఘ్నుని వృత్తాంతము చెప్పెదను వినుము. హిమాలయముల దిగువన 'హిమజట' అను కిరాతదేశము కలదు. ఆ దేశమునకు 'సురఘ్నుడు' అను రాజుకలడు. అతడు దుష్ట నిగ్రహ శిష్ట జనాను గ్రహాది క్రమమున రాజ కార్యములు నిర్వర్తించు చుండెను. చాలాకాలం రాజ్యపాలన తర్వాత అతను ఇట్లా విచారణ చేసాడు. రాజ్యపాలనా ధర్మంలో ఎందర్నో హింసిస్తున్నాను. అది దోషం కదా!. అట్లా చేయకపోయినా దోషమే అవుతుంది. మరి నేనేం చేయాలి? ఈ విధంగా ధర్మభీతితో ఉన్న సురఘ్నుని వద్దకు మాండవ్య ఋషి రాగా అతనికి తన సంశయం విన్నవించాడు. అప్పుడు మాండవ్య ఋషి, రాజా! స్వవిచారం చేత నేనెవరు? ఈ ప్రపంచం ఏమిటి? అనే విచారణ చేత నీ స్వభావము తెలుసుకొంటే నీ చిత్తం వ్యాకులము కాదు. ఆత్మ జ్ఞానం చేత సంసార బాధల నుండి విముక్తి లభిస్తుంది. సర్వ పరిత్యాగం తర్వాత శేషించిన ఆత్మ లభిస్తుంది. ఈ విధంగా పలికి మాండవ్యఋషి తన ఆశ్రమానికి వెళ్ళాడు. అప్పుడు సురఘ్నుడు ఏకాంత స్థలానికి వెళ్లి ఈ విధంగా ఆలోచించాడు.

సురఘ్నుడు (తనలో): నేనెవర్ని? రాజ్యం వదిలితే రాజుని కాకుండా పోతాను. కుటుంబాన్ని వదిలితే కుటుంబికుడిని కాకుండా పోతాను. నాకున్న బాహ్యవస్తువులన్ని వదిలితే శరీరం ఒక్కటే ఉన్న వాడిని బెతాను. ఇక రక్త మాంస సహిత ఈ దేహంతో సంబంధం వదిలితే మనస్సుతోనే ఉంటాను. మనస్సు కూడా జడపదార్థమే. దాన్ని కూడా వదిలితే ఇక మిగిలేది ఏది? త్రిపుటితో కూడి 'నేను తెలిసికొంటున్నాను' అనే తెలిసికొనేది (ప్రమాత) అయిన జీవుడు ఉన్నాడు. దాన్నికూడా వదిల్తే ఆ త్రిపుటిని కూడా ఎరిగే సాక్షి చైతన్యము మిగిలి ఉంటుంది. అది వికల్ప రహితము వదలడానికి వీలు లేనిది. కనుక అదే నేను. ఆహా! ఇంతకాలం ఆత్మని పొంది ఉన్నా ఇప్పుడే తెలుసుకున్నాను. బ్రహ్మ, ఇంద్ర, యమ, వాయువుల్లోనూ, సర్వ భూతాల్లోనూ ముత్యాలమాలలో దారంలాగా ఉన్నది ఆ ఆత్మ దేవుడే. అదే సత్యం. తక్కినవన్నీ మిథ్యా రూపాలే. దేహాదులు, ప్రపంచం నశించిన ఆత్మ నశించదు.

రాజ్య వ్యవహారాల్లో నాకు కలగిన దోష బుద్ధి, పాప భీతి, వ్యాకులత అంతా దేహం నేననుకోవడం వల్లనే. అవి ఇప్పుడు ఎక్కడ ఉన్నాయి. అన్ని మాయచేత తోచినవే. నేనింతకాలం వృద్ధంగా మూడత్యాన్ని పొందాను.

వసిష్ఠుడు: రామా! ఈ విధంగా విచారణచేసి ధర్మార్థకార్యాలలో ఖేదం లేకుండా, నిర్దయుడు కానీ, దయావంతుడు కానీ, బుద్ధిమంతుడు కానీ, బుద్ధిహీనుడు కానీ కాక, యథా ప్రాప్తాలైన కర్మల్ని ఆచరిస్తూ సమదర్శిగా ఉంటూ కొన్ని వందల ఏళ్ళు రాజ్యపాలన చేసి తుదకు పరబ్రహ్మంలో లీనమయినాడు.

5.12.2 సురఘు - పర్ణాదుల కథ

వసిష్ఠుడు: రామా! ఈ సందర్భంగా సురఘునికి పర్ణాదుడు అనే రాజర్షికి మధ్య జరిగిన ఆసక్తికరమైన సంవాదము చెబుతాను విను.

పారశీక దేశంలో ధర్మాత్ముడైన 'పరిఘుడు' అనే రాజు ఉండేవాడు. అతడు సురఘుడికి మంచి మిత్రుడు. ఒకానొక సమయంలో దేశంలో తీవ్రమైన కరవు రాగా, ప్రజల ఆకలి బాధలు చూడలేక పరిఘుడు రాజ్యం వదలి అడవికి పోయి తపస్సు మొదలు పెట్టాడు. అప్పుడు తమంతట రాలిన ఎండుటాకులు తినడం వలన 'పర్ణాదుడు' అనే పేరుతో వేయి సంవత్సరాల తీవ్ర తపస్సు, విచారణ ద్వారా ఆత్మ జ్ఞానం పొందాడు. తర్వాత జీవన్ముక్తుడై లోకమంతా విహరిస్తూ బాల్య మిత్రుడైన సురఘుని వద్దకు వచ్చి సంభాషించుకొంటారు.

పర్ణాదుడు: మిత్రమా! మాండవ్య మహర్షి అనుగ్రహం చేత నీ మనస్సు వైరాగ్యంతో ఉంటున్నదా? సంకల్పవర్జితము, ఉత్తమ విశ్రాంతి స్థానము, సర్వ సాంసారిక సుఖాల కంటే ఎక్కువ సుఖాన్ని ఇచ్చేది అయిన సమాధిని అనుష్ఠిస్తున్నావా?

సురఘుడు : మహాత్మా! పరమానందాన్ని అనుభవిస్తున్నావా? అని అడగక సమాధిని అనుభవిస్తున్నావా? అని అడిగారు కారణం? మహాత్మా! జ్ఞాని వ్యవహారం చేస్తున్నా, చేయకపోయినా సమాధి స్థితి లేకుండా ఉంటాడా? సమస్త ఆశలనే గడ్డిపోచలకి అగ్నిహోత్రం వంటి దైన తత్వ జ్ఞానమే సమాధి అవాలి కానీ, ఊరక కూర్చుని ఉండడం కాదు. ఏకాగ్రంగా, నిత్య తృప్తితో, సత్య వస్తువుని అవలోకించే పరా ప్రజ్ఞయే సమాధి. క్షోభ లేనిదీ, అహంకారాన్ని విడిచింది, ద్వంద్వాలలో తగులు కొననిది, నిశ్చింతతో కూడింది, హేయోపాదేయాలు లేనిది, పరిపూర్ణం అయిన మనోస్థితియే సమాధి అవుతుంది. మార్గంలో పోయేవాడు నిరంతరంగా తన గమ్యాన్ని మరువకుండా నడిచేటట్లు తత్వ జ్ఞాని యొక్క బుద్ధి ఆత్మని విస్మరించదు. ఈ కారణం చేత నా మనస్సు ఎన్నడూ సమాధిని వదలి ఉండదు. ఇంకా, అసలు ఉన్నదంతా ఆత్మే గనుక సమాధి, అసమాధి అనేదే లేదు.

పర్ణాదుడు :ఓ రాజా! నువ్వు నిజంగా జ్ఞాన వంతుడవే. పరబ్రహ్మ పదాన్ని పొందావు. అన్ని విషయాలలోనూ స్వస్థతతోటి, తృప్తి తోటి ఉంటున్నావు.

వసిష్ఠుడు: రామా! ఈ విధంగా సురఘు పర్ణాదు లిరువురూ ఆత్మ విచారణ కావించిన తర్వాత పర్ణాదుడు యథేచ్ఛగా వెడలినాడు.

పూర్వము చిత్త విశ్రాంతియే జీవన్ముక్తికి హద్దని నిరూపింపబడినది. ఇప్పుడు చిత్త విశ్రాంతి లేకున్న బహువిధమగు ప్రయాసము కలుగునని భాసవిలాసోపాఖ్యానమును చెప్పదలచి వసిష్ఠుడు రామచంద్రునితోయిట్లనియె.

వసిష్ఠుడు: రామా! ఎప్పుడును ఆధ్యాత్మ శాస్త్రవిచారపరుడను, ఎప్పుడు అంతర్ముఖుడను, ఎప్పుడును చిత్ స్వరూపమును అనుసంధానము చేయువాడును అగు పురుషుడు శోకముచే బాధ నొందడు. ఆశలు, భోగములు, దుఃఖములు, మోహము, రోగము, తృష్ణలచేత సంసారమున తిరుగుచు విశ్రాంతి పొందకుండా ఉన్న జీవుని అధిక ప్రయత్నము చేత సరి అయిన దిశలోనడిపించ వలయును. ఇందుకు మహాత్ముల సాంగత్యము వలన యోగము పొందబడు చున్నది. సంసారమున మునిగి ఉన్న ఆత్మను ఉద్ధరించుటకు ధనము, మిత్రులు, శాస్త్రములు, బాంధవులు ఉపయోగ పడవు. నేనెవ్వడును అనే విచారమే ఉపయోగ పడును. దేహము, కాష్ఠము, లోష్ఠము (మృత్పిండము) మొదలగువానితో సమానముగా చూడబడినంత మాత్రముననే పరమాత్మ తెలుసుకొన బడుతున్నాడు. ఈ పరమాత్మ వాక్కునకు గోచరము కానేరడు. ఉపమానమును గ్రహింపడు. ప్రకాశింప చేయు ఇంకొక వస్తువును అపేక్షించడు. మనస్సున అహంకారము లయింపగా, సర్వపదార్థములలోన ఉన్నదియు, పరమానందరూపమైనదియు, పరమేశ్వర సంబంధమైనదియు అగు ఏస్వరూపము ఉండుచున్నదో ఆ స్వరూపమే చైతన్యప్రకాశము, సుషుప్తావస్థ. రామా! యోగముచే సిద్ధించునట్టి ఈ సుషుప్తావస్థ దశ అగు ఆ పరమాత్మ భావదశ హృదయము నందే అనుభవించబడుచున్నది. అదివాక్కుకి అందదు. ఈ జగము అనంతమగు ఆత్మ తత్వస్వరూపమే అగును. చిత్తము బాహ్య విషయములందు ఉపశమించినదియై ప్రత్యగాత్మ యందు క్షిరోధకన్యాయముచే (పాలయందు నీరు కలసినట్లు) నిశ్చలముకాగా ప్రత్యగాత్మ సాక్షాత్తుగా అనుభవించ బడుతూనే ఉండును. ఇట్లు పరమాత్మ భావ దశ కలిగిన వెంటనే విషయ వాసనలు నశించు చున్నవి. దాని వెంటనే ఆత్మస్ఫుటంగా ప్రకాశించు చున్నది. దాని వెంటనే సమత్వము వలన స్వరూపమునందు బ్రహ్మ భావము కలుగుచున్నది. మనస్సును ఛేదించి ఆత్మను చూచునెడ ఆనందస్వరూపము సిద్ధించును. రామా! ఆధ్యాత్మిక యానం సుమార్గం కావాలంటే ఈ ధనము, గృహము, బంధుజనము మొదలైనవి నావి, ఈ శరీరమే నేను అనే అభిమాన త్యాజము ఎంతో

ముఖ్యము. రామా! పూర్వము సహ్య పర్వత సానువునందు మిత్రులగు భాసవిలాసులకు జరిగిన సంవాదము ఈ సందర్భంగా చెప్పుచున్నాను.

5.13 భాసవిలాసోపాఖ్యానము

వసిష్ఠుడు: రామా! పూర్వము సహ్య పర్వత ప్రాంతంలో అత్రి మహర్షి ఆశ్రమం ఉండేది. అక్కడికి దగ్గర్లో శుక్రుడు, బృహస్పతి అనే ఇద్దరు తాపసులు ఉండేవారు. వారు దేవదానవ గురువులు కారు. వారికి భాసుడు, విలాసుడు అనే కుమారులు గలరు. ఇద్దరు ఏక మనస్కులు. అన్యోన్యులు. కాలగతిన వారి తండ్రులు కాలధర్మం చెందగా, భాసుడు, విలాసుడు తండ్రులకు ఉత్తర క్రియలు నిర్వర్తించి దుఃఖితులై మృత్యువు అనివార్యమని తండ్రులు చెప్పిన మాటలు గుర్తుకు తెచ్చుకొన్నారు. అయితే అనుభవము లేనందున పదేళ్ల పాటు దేశాటన చేయాలి అనుకొన్నారు. ఆ విధంగా దేశాటన చేసి పదేళ్ల తర్వాత ఆశ్రమ ప్రాంతంలో కలుసుకొని ఈ విధంగా సంభాషించు కొంటున్నారు. బాల్యయవ్వన వార్ధక్య మరణాలు చర్చితచరణంగా జరుగుతూనే ఉంటాయి. జీవించి ఉన్నంత కాలం మనోవ్యాకులతతో కాలం గడచి పోతుంది. జ్ఞేయమగు బ్రహ్మమును ఎరుగనంత వరకు, కామ సంకల్పములు నశించ నంత వరకు, సంసార సముద్రం దాటనంత వరకు జీవునకు క్షేమము ఎక్కడిది? ఈ మనస్సు పరమాత్మను త్యజించి, వివేకం పోగొట్టుకొని ఆసక్తి, తృప్తి అనే మత్తు పదార్థములను సేవించి, తూలుతూ ఏటో పరుగులు తీస్తూ 'అభిలాష' అనే వ్యాధిని పొందుతున్నాడు. అయితే ఈ బంధములకు హేతువేమిటి? ఇప్పుడేమి చేయాలి? గరుడుడు సప్త సముద్రాలను అవలీలగా దాటగలిగినట్లు వివేకం అనే బలం చేత ఈ సంసార సాగరం దాటేద్దాము. నా స్వరూపము దేహమే అను దేహాత్మ బుద్ధియే అన్ని అనర్థాలకు కారణం. గొడ్డలితో ఏవిధముగా అయితే లోహము, కర్ర కలసి ఉన్నావాటికి సంయోగము కలుగనట్లే ఆత్మ మరియు దేహమునకు సంయోగము జరుగదు. ఇది మనోవృత్తి దోషమే. కనుక చిత్తమును ఆకర్షుత్వమునకు అలవాటుచేసి జడ పదార్థమైన ఈ దేహం మననేం చేయలేదు. సర్వపదార్థముల అంతమున ఆత్మ ఉన్నది. బాహ్యంగా పంచకోశములు, ఇంద్రియార్థాలు, భోగ్య పదార్థాలు గోచరిస్తున్నాయి. వీటి సమ్మేళనమే సంసారము. అట్టి సర్వ దుఃఖ ప్రదమైన అంతరంగ విభాగమును జయించడమే ఉపాయము. జీవుడు ఇది దేహము - ఇది దేహి అనే విచారణ చేయకుండా ఈ దేహము నేను- ఆ దేహము అతడు అను ద్రుష్టి వలన సంసక్తత (attachment), అసంసక్తత (non-attachement) లోనై అనర్థములు కలుగుచున్నాయి.

5.13.1 ఆత్మ ద్రుష్టి - ఆసక్తి రాహిత్యము

ఇంకా భాస విలాసులిద్దరు ఈ విధంగాచర్చించుకొంటున్నారు. మనస్సును అసంసక్తముగా చేసిభౌతిక క్రియలు, వస్తువులు, పుత్రాదులు, ఇంద్రియవిషయాల యందు నియమించ వద్దు. మనస్సును అంధకారము నందు గాని, ప్రకాశము నందు గాని, హృదయాకాశమున గాని, జాగ్రత్-స్వప్న-సుషుప్తులయందు గాని, సత్వ-రజః-తపో గుణములందు గాని గుణసమ్మేళనము నందు గాని కార్య వర్గము నందు గాని, కారణమగు అవ్యక్తము నందు గాని, సృష్టి యొక్క ఆదిమధ్యాంతరము లందు గాని, దగ్గరలో గాని, దూరంగాగాని, నామరూపాత్మకమగు పదార్థ సమూహములందుగాని, శబ్ద-స్పర్శ-రూప-రస-గంధముల యందు గాని, భూత భవిష్యత్ జ్ఞానము నందు గాని చిరంజీవాధి సిద్ధులయందు గాని మనస్సు ఆసక్తము చేయరాదు. ఫలితముఏదైనా మనము బ్రహ్మము నందు మాత్రమే స్థితి అయి ఉండాము. దేహ భావన లేకుండా అన్నింటిని ఆత్మదృష్టితోనే చూద్దాము.

5.13.2 ఆత్మారామం

ఆకాశంలో వెలుగుచున్న సూర్యునకు జలంలో ప్రతిబింబించే ప్రతిబింబమునకు స్పర్శ సంబంధము లేనట్లుగా జ్ఞాని ఈ ప్రపంచములో జరుగుచున్న వ్యవహారాలపై అసంసక్తతతో (detachment) ఉంటాడు. అయితే మనము ఆత్మారాములము అయితేనే అసంగత్వము పొందుతాము. ఇష్ట-అనిష్ట, లాభ-అలాభములు, ఆశ-నిరాశ అను జీవాహంకారమే చిత్తమును సంతాపము కలుగ చేస్తుంది. అట్టి జీవాహంకారము తొలగాలంటే నేను బ్రహ్మమును, సర్వమును, పూర్ణుడను అనే ఆత్మ దశను పొందాలి. భయ-శోక-ఆయాసములు లేనివారమై తురీయావస్థలోసంస్థితులమై పవిత్రమైన స్వాత్మ పదవి పొందిన వారమౌదాము.

వసిష్ఠుడు: ఈ విధంగా వారిద్దరూ మొదట కుశలప్రశ్నలతో ప్రారంభించి పరమోత్తమగు సన్మార్గమును విచారణ చేశారు. సోఽహం-తత్వమ్-అహమ్ బ్రహ్మస్మి-జీవో బ్రహ్మేతి నాపరః - సర్వమ్ ఖల్వీదం బ్రహ్మ - ఆత్మసత్యం జగత్ మిథ్య-ఏకమేవా ద్వితీయమ్ బ్రహ్మ మొదలగు అఖండ వాక్యార్థముల స్వరూపమగు ఆత్మనుపొంది ఉన్నారు. చిత్స్వరూపమగు ఆత్మ నిర్మలమై, నిత్యమై, స్వయంప్రకాశమై, వికార రహితమై, అఖండమై, అప్రమేయమై సర్వదా వెలుగొందుచున్నది. అదియే నీ యొక్క, నా యొక్క, అందరి యొక్క వాస్తవ స్వరూపము. పంజరంలోని సింహం లాగ అజ్ఞానము, మూఢత్వము, అవిచారణయే సర్వ అనర్థములు.

5.13.3 వివేక ద్రుష్టి-రామ వసిష్ఠుల సంభాషణ

శ్రీరాముడు: మహర్షి! దేహము యొక్క విషయము వివరించండి.

వసిష్ఠుడు: రామా! దేహము జనించుటచే నీవు జన్మించడం లేదు. దేహము కంటే ముందుగానే నీవు ఉన్నావు, దేహము ఉన్నంత కాలము దేహశ్రయుడుగా ఉన్నావు. దేహము నశించిన నీవు నశించవు, దేహ త్యాగిగా ఉన్నావు. మహా వృక్షము యొక్క కొయ్య నుండి అనేకమైన బొమ్మలు తయారు చేయబడినట్లు పంచ భూతముల నుండి వేర్వేరు జన సమూహము నిర్మించ బడుతున్నారు. కావున ఈ దేహము పంచ భూత మయమే. కానీ ఎక్కడైనా ఈ బొమ్మల మధ్య పరస్పర అనురాగము ఏర్పడుతుందా? అలాగే చిత్తము, దేహము మధ్య పరస్పర అనురాగము ఏర్పడవలసిన పనేముంది.

శ్రీరాముడు: మహర్షి! ఈ ప్రపంచములో ఆత్మ జ్ఞానము పొందిన వారు రాగ ద్వేషాల మధ్య మనగులుగుతారా?

వసిష్ఠుడు: రామా! స్వచ్ఛమైనట్టి, మాలినమైనట్టి చందల జల తరంగములచే సముద్రము రాగము గాని, ద్వేషము గాని పొందుతుందా? అలాగే ఆత్మ జ్ఞాని భోగము, రాగము, ద్వేషము జనాదులచే రాగ ద్వేషాలు పొందడం లేదు. ఈ జగత్తులో ఉన్నది, ఉండబోయేది మనస్సు యొక్క సంకల్ప-వికల్పములు మాత్రమే.

శ్రీరాముడు: మహర్షి! అయితే జీవులకు హర్ష శోకములు ఎందుకు కలుగుతున్నాయి?

వసిష్ఠుడు: రామా! అసత్యమైనది మిథ్యయే కదా! అట్టి అసత్యమైన దాన్ని గురుంచి శోకమెందుకు? ఎల్లప్పుడూ సత్యమైనదయిన, నిత్యమైన దాన్ని గురుంచి హర్ష మెందుకు?

శ్రీరాముడు: మహర్షి! సంసారము అనగా ఏమిటి? ముక్త స్థితిలో అనుభవము అనేది ఉంటుందా? ఉండదా?

వసిష్ఠుడు: రామా! దృశ్య-దర్శనములు మధ్య సంబంధమే అజ్ఞాన పూరితమైన దృష్టికి సంసారము అని, ఆత్మ జ్ఞానికి మోక్షము అన బడుతున్నది. అనుభవమే ఆత్మ యొక్క ముఖ్య దేహము. అయితే దేహి దేహము కంటే అత్యంత సూక్ష్ముడు, అనుభవము యొక్క ఉనికి-లేములు ఆత్మను స్పర్శించవు.

శ్రీరాముడు: మహర్షి! నామ-రూపాలు లేనట్టిది ఉన్నట్లా? లేనట్లా?

వసిష్ఠుడు: రామా! జీవుని ఆరవ ఇంద్రియము మనస్సు. అట్టి మనస్సుకు రూపమేమున్నది? మనస్సుకు కారణము, స్థానము, ఆధారము ఆత్మయే

శ్రీరాముడు: మహర్షి! వస్తు ద్రుష్టి నుంచి వైదొలిగి ఆత్మ దృష్టికి చేరినప్పుడు కదా ముక్తి. మరి అది సుసాధ్యమేనా?

వసిష్ఠుడు: రామా! ఆత్మ అయినట్టి నేను మాత్రమే ఉన్నాను అనే విచారణ, దృఢ నిశ్చయం చేత హర్ష శోకాలు లేకుండా వస్తు ద్రుష్టి నుంచి వైదొలిగి ఆత్మ దృష్టికి చేరి ముక్తి పొందుతావు.

శ్రీరాముడు: మహర్షి! అనాత్మ రచయిత ఎవరు?

వసిష్ఠుడు: రామా! ఇది ఆత్మ-ఇది అనాత్మ అనునట్టి నామరూప విభాగమంతా తన అజ్ఞాన శక్తిచే ఆత్మ తన యందు కల్పించు కొంటున్నది.

శ్రీరాముడు: మహర్షి! ఈ స్థూల-సూక్ష్మ శరీరములన్ని ఎందుకు? ఎప్పటి నుంచి, ఎట్లా ఉత్పన్నమవుతున్నాయి?

వసిష్ఠుడు: రామా! ఇవన్నీ కామ్య కర్మ వాసనలే?

శ్రీరాముడు: మహర్షి! ఆత్మ జ్ఞాని గురించి కొన్ని సోదాహరణములు చెప్పండి.

వసిష్ఠుడు: రామా! ఉత్తమ ఉదాహరణలు కొన్నియే కావచ్చు. కానీ మనము అట్టి ఆత్మ జ్ఞానుల ప్రేరణ తీసుకోవాలి. ఆత్మ జ్ఞానం సంపాదించి కూడా యథాతథంగా ప్రాపంచిక కార్యక్రమాలు నిర్వహిస్తున్న మహనీయులు ఎందరో ఉన్నారు. నీకు కొన్ని దృష్టాంతాలు చెబుతాను విను. జనక మహారాజు, దిలీపుడు, దానవ ప్రభువులైన బలి చక్రవర్తి, సముచి, ప్రహ్లాదుడు, వృతాసురుడు, శంబరాసురుడు, దేవతలైన అగ్నిదేవుడు, చంద్రుడు, వాయుదేవుడు, గురువులైన బృహస్పతి, శుక్రాచార్యులు, ఇంకా ఈ సభలో ఉన్న నారద మహర్షి, విశ్వామిత్రుడు, ఇంకా భృగు, భరద్వాజాది ఋషులు మొదలైన వారు ప్రాపంచిక కార్యక్రమాలతో వ్యవహరిస్తూ అనాసక్తులై ఉత్తమ జ్ఞానాన్ని పొంది జీవన్ముక్తులైనారు. పరమేశ్వరి నియతిని నిర్వర్తించే బ్రహ్మదేవుడు, విష్ణుభగవానుడు, మహేశ్వరుడు ఇంకా అతని ప్రమథ గణాలైన గణపతి, కుమారస్వామి, నంది, భృంగి మొదలైన వారు ఆత్మ స్వరూపము కలిగి ఉన్నారు. ఒక్క విషయము - మనందరి ఆత్మ అయినట్టి ప్రత్యేక చైతన్యమే బ్రహ్మ-దైవము-విష్ణువు-దాత-ఈశ్వరుడు-శివుడు మొదలైన పేర్లతో పిలవబడుతుంది. కావున రామా! నీవు కూడా పురుష ప్రయత్నముచేత వివేక వైరాగ్యములను ఆశ్రయించు.

5.14 యోగ మార్గాలు

శ్రీరాముడు: మహర్షి! యోగము గురించి వివరించ వలసినది.

వసిష్ఠుడు: రామా! ఈ దేహములో అనేక నాడీ సమూహాలు ఉన్నాయి. అట్టి 72000 దాకా ఉండే నాడీ సమూహాలలో నిరంతరము వాయువు ప్రవహిస్తూ ఉంటుంది. అట్టి వాయువునే ప్రాణము అంటాము. అది శరీరంలో ఊర్ధ్వ-అధో గమనాలు చేస్తూ ఉంటుంది. ప్రాణ చలనముచే జనించునట్టి జ్ఞానవృత్తే చిత్తము, దానినే సంవిత్తు అంటారు. ప్రాణములు స్పృంధించుట చేతనే జ్ఞాన వృత్తుల స్పృందనము కలుగుచున్నది. జ్ఞాన వృత్తులు చిదాభాసుని (reflection of absolute self) ఉనికితో

ఉంటున్నాయి. జ్ఞాన వృత్తుల స్పందము చేత విషయానుభవము, దృశ్య జగత్తు యొక్క వాస్తవ రూపము కనబడుతున్నది. ప్రాణవాయువు మొదట నాసికా ద్వారా ప్రవేశిస్తుంది. అట్టి ప్రాణవాయువును నిరోధించుటయే ప్రాణాయామము అని అంటారు. అట్టి నిరోధము అనే యోగములోని వివిధ మార్గములను ఏమనగా - అనేకాగ్రత నుండి ఏకాగ్రత, ప్రాణాయామం, ప్రణవోచ్ఛారణ. ఇప్పుడు వివిధ యోగాభ్యాసములు వివరిస్తాను. పూరకము, కుంభము, రేచకము, తాలుపు-ఘంటికల యోగ ముద్ర, పరధ్యానం, ఖేచరీ ముద్ర, బ్రహ్మరంద్ర లయ ముద్ర, భ్రూ ముద్ర, గురు అనుగ్రహం-ఈశ్వరానుగ్రహం, ధ్యానము. ఇట్టి ఆయా ఉపాయములచే, అభ్యాసములచే ప్రాణము నియమించబడగా చిన్నాత్ర స్వభావుడగు ఆ పరమాత్మ నా యొక్క స్వాత్మ స్వరూపమే అని తెలిసికో. సమస్త ప్రాణులలో హృదయము రెండు విభాగములు కలిగియున్నది. అవి-ఈ జడ శరీరము యొక్క ఒక అవయవమైన త్యాజ్య (భౌతిక) హృదయము ఇంకొకటి ఎరుక, జ్ఞానము కలిగిన గ్రాహ్య (అభౌతిక) హృదయము భ్రూమధ్యము నుండి, నాసికా ప్రదేశము నుండి, కంఠ ప్రదేశము నుండి 12 అంగుళముల వరకు గల ప్రదేశములో చిత్తమును స్థిరము చేయడం (ఖేచరీ ముద్ర) అనే అభ్యాసము చేత మనస్సు యొక్క పరిపరివిధత్వం ఉపశమిస్తుంది. ప్రాణముల నిరంతర సంచలనం శమిస్తుంది. అట్లాగే నాలుక యొక్క చివరి భాగంతో దవడ నందు వ్రేలాడే కొండనాలుకను పలుమార్లు స్పృశించడం అభ్యసించడం చేత కూడా ప్రాణ సంచలనంపై సాధకునికి ఆదీనత్వము లభిస్తుంది. అయితే ఆయా యోగాభ్యాసాలన్నీ అఖండ-అప్రమేయానుభూతి అను రూపం గల మోక్ష స్థితిని కలుగజేస్తున్నాయి. అయితే వీటిని గురుముఖతః ఎరిగి అభ్యసించవలసినది. ఏ మహామతి అయితే ఈ సర్వ సీమములకు ఆవల ఉన్నట్టి ఆ బ్రహ్మ పదమును అవలంబించి ఉంటాడో ... దీరుడు, బ్రహ్మజ్ఞుడు అగు అతనిని జీవన్ముక్తుడు అని పిలుస్తున్నాము.

5.15 జ్ఞాన మార్గము

శ్రీరాముడు: మహర్షీ! యోగయుక్తస్థితి పొందడానికి చిత్త నాశనమగు ప్రాణనిరోధము గురించి చెప్పారు. మరియొక ఉపాయమైనట్టి సమ్యజ్ఞాన సముపార్జనం గురించి చెప్పండి.

వసిష్ఠుడు: రామా! ఆద్యంత రహితుడు అగు పరమాత్మ ఒక్కడే అనే నిశ్చయమే సమ్యజ్ఞానము అని పిలుస్తున్నారు. అతను జీవులన్నీ ఆత్మయే అనే భావన కలిగి ఉంటాడు. ఇట్టి తత్వమునకు సంవిత్తు (absolute existence & knowledge) అంటారు. అది తన స్వయంప్రకాశము చేత దానిని పరమాత్మ అని మోక్షము అని అంటాము. అశుద్ధ రూపకల్పనచే అవిద్య అని, దీనిని తెలిసికోవడమనే వేదాంత పరిభాషలో జ్ఞానమే జ్ఞేయమై ఉన్నది ....సంవిత్తే సంవేద్యము అని చెప్ప బడుతుంది. పరమాత్మను ఆరాధించు లక్ష్యమైన శుద్ధరూపము నీవే అయి ఉన్నావు. నేను

దేహమును అను భావన కలిగి ఉన్న సంవిత్తును జీవుడు అంటారు. అట్టి సంవిత్తు యొక్క స్థితిని శివము, మోక్షము అంటాము. వ్యక్తిగతమైన విషేషముల దృష్ట్యా ఇది అంతా భ్రమయే కానీ ఈ జీవుని యొక్క శివస్వరూపము సర్వదా వాస్తవమై ఉన్నది. ఈ బ్రహ్మానందం అంతా సత్యమగు ఆత్మయే ఉన్నది. ముముక్షు విజ్ఞానము విస్తరింపజేయడానికి శాస్త్రములు బంధమోక్షాలు అనే కథనం ప్రతిపాదిస్తున్నాయి. రామా! బాహ్య పదార్థాలన్నీ వాస్తవానికి శక్తి తత్వములే. వస్తువు యొక్క వాస్తవ తత్వమునకు ఉత్పత్తి వినాశనములు లేవు. వాటి ఆద్యంతముల స్వరూపము ఆత్మయే కనుక నీవు ఆత్మ యందే స్థిరమై ఉండు. అవిద్య అనబడే దానికి స్వయం ప్రభావము లేదు. భగవంతునికి వేరుగా నేను ఉన్నాను అనే భావన చేతనే సర్వ అనర్థములు వస్తున్నాయి. అందుచేత సమ్యక్ ఆత్మ దర్శివి అయి విముక్తుడవై ఏది ఎట్లు ఉచితమో, విధి విధానమో అట్లే వ్యవహరిస్తూ ఉండు. అట్టి నిత్య-సత్య-అఖండ-అప్రమేయ-సర్వగత ఆత్మ స్వరూపుడవై ఉన్నప్పుడు నీవు సర్వులకు నమస్కార యోగ్యుడవౌతావు. ఇట్టి అవగాహనా పూర్వకమైన అనుభవ స్థితిని పెంపొందించు కొనుటయే జ్ఞాన మార్గము అను పేరుతో ప్రతిపాదిస్తున్నారు.

5.16 వీతహవ్యోపాఖ్యానము

5.16.1 చిత్తము-ఆత్మ

భాసవిలాసోపాఖ్యానమున చిత్త విశ్రాంతి లేకున్న బహువిధములైన కష్టనష్టములు సంభవించునని చెప్పబడినది. ఇప్పుడు సంగ త్యాగము, ప్రాణ నిరోధము, సమాధి అనునవి చిత్త విశ్రాంతికి ఆవశ్యకము అని వివరింపదలచి వసిష్ఠ మహర్షి వీతహవ్యోపాఖ్యానమును చెప్ప దొడగెను.

వసిష్ఠుడు: రామా! సంసారమును యుక్తియుక్తంగా అధిగమించి అత్యుత్తమ స్థితిని పొందిన వీతహవ్యుడు గురించి తెలియ చేస్తాను సావధానంగా విను. పూర్వము వీతహవ్యుడు అనే ముని ఒక ప్రదేశములో ఏకాంతముగా జడము, అసద్రూపము, చంచలం, మాయా మోహితము అయిన చిత్తము (మనస్సు), ఇంద్రియాలు, సంసారము గురించి ఈ విధముగా అంతరంగంలో విచారణ చేస్తాడు. చిత్తము చేతనే ఆత్మ దర్శనము గొప్పది అంటారు కానీ దర్పణము లోని ప్రతిబింబము లాగా, చిత్తమునకు ప్రత్యేకమైన ఉనికి లేదు. కార్య-కారణ సంఘాతము నందు ఏర్పడే అభిమానము, భ్రాంతి వలన ఇంద్రియాలచే ఏర్పడే భోగ, యోగముల వలన చిత్తము ఆత్మకు ఉపకారి అనేది మిథ్యా వాదము. ఫలము ప్రాప్తించినప్పుడు పుష్పము ఉండనట్లు చిత్తమునకు ఆత్మతో సంబంధము లేదు. ఆత్మ సర్వదా స్వయం ప్రతిపత్తి కలిగినట్టి నిష్క్రియ చైతన్యము. మరి చిత్తము మరియుక దానిచే నియమింపబడితే గాని ఏమి చేయలేని జడము. చిత్తము, ఆత్మ - పాలు, నీరు వలె కలవవు, అగ్ని, జలముల వలె విరుద్ధ సంబంధములు గావు. చిత్తము ఆత్మ (సంవిత్తు) యొక్క ఛాయయే.

ఆకాశమునకు కాళ్ళు-చేతులు లేనట్లే, ఆత్మకు కర్తృత్వము లేదు. ఆత్మదేవుడు కల్పనారహితుడు. ఆత్మ నిత్యమూ, సర్వ వస్తు సారభూతమైనది. కావున అట్టి ఆత్మను గ్రహించామా, దుఃఖములన్ని ఉపశమిస్తాయి.

5.16.2 ఇంద్రియములు

జ్ఞానవశము చేతనే ఆత్మోపదేశము లభిస్తుంది. ఇంద్రియాలు అజ్ఞానవశము చేతనే ఏర్పడుచున్నాయి. అజ్ఞానము నశించినప్పుడు ఇంద్రియాలు నశించుచున్నాయి. వీటి వలన జీవునికి వాస్తవమైన సుఖము లేదు. ఇంద్రియాల వలనే జీవునికి అనేక అనర్థాలు వస్తున్నాయి. అయితే ఇంద్రియ నిగ్రహము చేత లేక వాటి సరియైన మార్గము చేత జ్ఞానాగ్ని చేత జీవితము శుభప్రదము కాగలదు. కావున ఓ ఇంద్రియములారా! మీకంటూ స్వరూపము, భావన, కార్యక్రమము లేదు. నా వలననే మీకు ఉనికి. మీకంటూ ఏదైనా స్వరూపము అనుభవము అవుతుంది అంటే అదంతా ఆత్మ యొక్క అవిచారణ ఫలితమే. విచారణచే మీ స్వరూపము కూడా వైషమ్య రహితమగు సన్మాత్రముగానే తెలిసి పోతుంది. కావున ఓ ఇంద్రియములారా! ఇప్పుడు మీ స్వరూపము తెలిసినది కాన నేను దుఃఖ రహితుడనై, తృప్తుడనై, శాంతుడనై, సర్వ దోష వినిర్ముక్తుడనై, మౌనమును, విశ్రాంతిని పొందు చున్నాను.

5.16.3 మనోజగత్

వసిష్ఠుడు: రామా! ఈ విధంగా వీతహవ్యుడు అలోచించి వింధ్య పర్వత ప్రాంతంలోని తన పర్ణశాలలో సుఖాశీనుడై సర్వ ప్రాపంచిక చేష్టలు త్యజించి సమాధి యందు నిశ్చలుడయ్యాడు. అట్టి మౌన-ప్రశాంత-క్షోభరహిత-ద్యుతిరహిత- ఆనంద స్థితిలో 300 సంవత్సరాలు ఒక అర్థ ముహూర్తంలాగా గడచిపోయాయి. అతని భౌతిక శరీరము బురదలో కూరుకు పోయింది. రామా! అతని దేహము బురదలో కూరుకు పోయినప్పుడు దేహమును రక్షించింది చైతన్యము కానీ ప్రాణములు కాదు సందేహము వలదు. ఎందుకంటే సమాధిని స్వీకరించిన మరుక్షణం అతని దేహములోని ప్రాణములు తమ సంచలనం నుండి ఉపశమించి సూక్ష్మత్వము పొందాయి. అతను సమాధిలో ఉండగానే చైతన్యము, స్వమనోరూపము ధరించి కైలాస పర్వతములో విద్యాధరత్వము స్వీకరించి ఇంద్రత్వం పొంది ఐదు యుగములు గడిపాడు. తరువాత త్రికాలజ్ఞుడు అయ్యాడు. ఒక కల్పము కాలము మహేశ్వర గణమునకు నాయకత్వము వహించాడు. ఒక బ్రహ్మాండములో గణపతి అయ్యి కైలాసమున విహరించాడు. రామా! చైతన్యము స్వస్వరూప సహితముగా ఎరుగబడునప్పుడు దేశకాల అనుభూతులు సంభవిస్తాయి. చైతన్యము యొక్క బుద్ధిపూర్వకమైన అనుభవమును అనుసరించి అల్పదేశకాల పరిధిలో విశాల దేశకాలముల అనుభవము సంభవించవచ్చు. లేదా

విశాల దేశకాలాల పరిధిలో అల్ప దేశకాలాల అనుభవ ప్రాప్తించవచ్చు. రామా! ఇక్కడ నీకు తారసపడే తండ్రి, గురువులు, సభికులు, నోదరులు, అయోధ్యా ప్రజలు-అంతా ఆత్మానుభవము దృష్ట్యా-భ్రాంతి మాత్రమే. అనగా అదంతా మనస్సు యొక్క కల్పిత భ్రమ మాత్రమే. రామా! నీకు ఏది జగత్తై కనిపిస్తుందో అదంతా నీ స్వకీయ మాయచే అట్లు నిర్మించుకొని అనుభవిస్తున్నావు. ఆత్మ దృష్టిని గ్రహించినప్పుడు నీవు నా వాక్యాలు సారం గ్రహిస్తావు.

5.16.4 భౌతిక దేహ పునరాశ్రయము

తన అపంచీకృత సూక్ష్మ శరీరంతో ఇదంతా గ్రహించిన వీతహవ్యుడు తిరిగి తన భౌతిక శరీరంలో ప్రవేశించాలని అభిలాష ఏర్పడింది. అయితే ఈ దేహంలో ప్రాణ సంచలనం కలిగించుట ఎట్లా? ఈ దేహముతో ప్రారంభమైన ప్రారబ్ధ నియమాలు ఇంకా మిగిలి ఉన్నాయి. దేహము యొక్క వినాశముతో పాటే నేను విదేహముక్తుడను అవుతాను. శాంతిని పొందుతాను. అందుకు రుద్ర గణములోని ఒక మిత్రుని సలహా కోరగా దేహముల ప్రాణ శక్తికి అధిపతి అయిన సూర్య మండలములోని సూర్య గణనాయకుడగు పింగళుడిని ఆశ్రయించమంటాడు. వీతహవ్యుని కోరిక తెలుసుకొన్న సూర్య భగవానుడు మట్టిలో కూరుకు పోయిన వీతహవ్యుడు తన దేహంలో ప్రవేశించి, దానిని చేష్టాసహితం చేసి, దేహ పతనానంతరము విదేహముక్తిని ఆశ్రయించాలని ఉద్దేశిస్తున్నాడని గమనించి ఆకాశంలో ఉన్న పింగళుడు అనే తన గణ నాయకుడిని పిలిచి అర్హమైన రీతిలో ఆజ్ఞాపించారు. అప్పుడు వాయురూపమగు వీతహవ్యుని సూక్ష్మ శరీర సంవిత్తు సూర్య భగవానుడికి సాష్టాంగ దండ ప్రణామము ఆచరించింది. పింగళుడు ఆకాశము వీడి బురదలో కూరుకు పోయిన ఆ వీతహవ్యుని భౌతిక దేహము బయటకు తీశాడు. పింగళుడు తన సంకల్ప శక్తిచే తిరిగి ప్రాణములను యథాతథముగా ప్రకోపింప చేసి స్వస్థానానికి వెళ్ళాడు. వీతహవ్యుడు ఆ శరీరంతో లేచి సమీపములోని సరోవరంలో స్నానకృత్యాలు చేసి సూర్యస్తవం చేసి మునపటి శరీరంతో ప్రకాశించాడు.

ఇంద్రియవర్గ నిరాకరణ

వీతహవ్యుడు అక్కడి నుంచి ఆరు రోజులు ధ్యానతత్పరుడై తన అంతర్మథనములో ఈ విధముగా ఆలోచించాడు.

5.16.5 వీతహవ్యుని అంతర్మథనం

ఓ చపల మనస్సా! నీ చపలత్వము వదలితే నా వెంట ఉండవచ్చు. ఓ ఇంద్రియములారా! ఈ ఆత్మ మీది కాదు. విఫల స్వరూపులైన మీరు నాపై దండయాత్ర చేస్తారా? కార్యకారణ సంఘాతము చేత ఆయా పంచేంద్రియాలు తమతమ జ్ఞానేంద్రియములచే నియమింపబడ్డాయి. కాకతాళీయంగా కార్య వ్యవహారము నడుస్తున్నది. ఇప్పుడు పూర్తిగా అవిద్య తొలగి ఆత్మ విద్య సుస్పష్టము అయ్యింది. ఇక

మౌనమే నా అనుభవము, స్వరూపము కూడా. ఇంకా తనలో తాను ఈ విధంగా ప్రసంగించుకోసాగారు.

ఓ ఇంద్రియములారా! మీరు నిర్వాణ గతిని మురిపించడానికి ప్రయత్నించకండి. మీకో నమస్కారము. ఓ దుఃఖమా! ఆత్మ మార్గములోకి నన్ను ప్రేరేపించినందుకు నీకు జోహార్లు. ఓ తృప్తి! నీ వలన ఎవరికీ శాంతి లేదు కనుక నీకు సెలవు. ఓ కామమా! నీవు ప్రకోపించుటచే నేను అనేక ఉపాధులను నష్టపరచుకొన్నాను. ఇక శాంతించు. ఓ నా సుకృత దేవతలారా! మీ వలన నేను తపస్సు-ధ్యానము అలవరచుకొని యోగ మార్గములో ఆత్మావలోకమును సమీపిస్తున్నాను. మీకు నా కృతజ్ఞతలు. ఓ పాప వృక్షమా! నీవు దుష్క్రియలు అనే క్షేత్రములో పుట్టావు. ఇక కూకటి వ్రేళ్ళతో నీవు కూలినట్లే. ఓ మొహమా! ఆత్మను దర్శించుకున్న శుభ తరుణంలో నీ నీడ కూడా కనిపించడం లేదు. మంచిది. ఓ పర్వత గుహా! నిన్ను ఆశ్రయించి సమాధి చేత ఆత్మావలోకనం పొందాను. నీకు శుభమగుగాక. ఓ దండమా! (చేతి కర్ర) జీవిత సంచారములో మిత్రుని వలె నాకు ఆలంబనమయ్యావు. నీకు కృతజ్ఞతలు. ఓ దేహమా! నా జీవిత ప్రయాణానికి సహకరించిన నీకు కృతజ్ఞతలు. ఇప్పుడు నీతో నాకు పని లేదు. ఓ ప్రాణములారా! మీతో కూడి నేను అనేక పవిత్ర యోనులందు విశ్రమించాను. మీతో నాకు అనేక అనుభవాలు ఉన్నాయి. నేను బ్రహ్మముతో ఐక్యం చెందుతున్నాను కావున మీకు స్వాతంత్ర్యము ఇస్తున్నాను.

వసిష్ఠుడు: రామా! ఈ విధంగా వీతహవ్యుడు మననవర్జితుడై, సర్వ ఇచ్ఛలు త్యజించిన వాడై పెద్ద స్వరముతో ఓంకారము సుదీర్ఘంగా ఉచ్చరించ సాగారు. క్రమంగా ఆరవ, ఏడవ భూమికలు ధాటి అ కార ఉ కార మ కార అర్ధ మాత్రల సంజ్ఞలైనట్టి స్థూల-సూక్ష్మ-అవ్యాకృతా-తురీయ పాద భేదములచే ప్రణవమును స్మరిస్తూ తురీయ భావన చేయ సాగాడు. వాయువు గంధమును త్యజించినట్లు తన యందలి తమోగుణములు అన్ని త్యజించగా ఒక ప్రకాశము ఉద్భవించింది. ఒక్క అర క్షణములో ఆ ప్రకాశమును కూడా త్యజించి తమఃప్రకాశ రహితమైనట్టి సాక్షిమాత్రంగా శేషించు స్థితిని పొందాడు. దీనినే 'పశ్యంతి' అనే ఏకీస్థితిగా విశ్లేషించారు. ఈ విధముగా సుషుప్తి పూర్వక జాగ్రత్తు పొందుచు అచ్చటనే స్థిరంగా ఉండిపోయారు. రామా! ఈ విధముగా వీతహవ్యుడు ఆత్మ సంస్థితుడై అయ్యాడు.

రామా! ఇప్పటి వరకు ఈ వీతహవ్యుని గాథ, ఈ 14 రోజులుగా చెప్పినది, చెప్పుచున్నది, చెప్పబోయేది - అంతా నేను స్వయంముగా విచారణ చేసి చూసినదే సుమా! త్రికాలదర్శిని, చిరంజీవిని, అవడం చేత ఇవన్నీ స్వయంముగా సందర్శించి నీకు చెప్పుచున్నాను. నాకు అనుభవము అయినదే చెప్పుచున్నాను కానీ, ఊహ, అపోహలపై ఆధారపడి కాదు. నీవు కూడా ఆయా మహనీయుల వలె నిర్మల దృష్టిని అవలంభించు. ఇప్పుడు వీతహవ్యుడు కల్పనా రాహిత్యముతో పరమార్థమును పొంది

శోక రహితుడు, వివేకి, స్వస్వరూపభూతమగు నిర్మలాత్మతత్వమును సాక్షాత్కరించుకొని మౌనము వహించి ఉన్నాడు. అంతే. ఇక అంతకు మించి చెప్పాలంటే అతడు వాక్ అతీతుడని గ్రహించు.

పూర్వము చిత్త విశ్రాంతి సిద్ధికై సంగత్యాగము, ప్రాణనిరోధము, సమాధి అభ్యాసమును చెప్పబడినది. ఇప్పుడు వసిష్ఠుడు జీవన్ముక్తునకు ఆకాశగత్య భావాదులను నిరూపించుట ద్వారా చిత్తమునకు ఉపశాంతి ప్రాప్తిని నిరూపింప దలచెను.

5.17 జీవన్ముక్తునకు ఆకాశ గమనా భావ నిరూపణము

శ్రీరాముడు: మహర్షీ! జీవన్ముక్తులకు ఆకాశ గమనాది శక్తులు ఎందుచేత కనబడవో చెప్పుము.

వసిష్ఠుడు: రామా! ఆత్మజ్ఞానికి ఎప్పుడు ఆత్మ జ్ఞానము పొందవలననే అభిలాష చేత ఆత్మజ్ఞాన విహీనుడిలాగా ఆకాశ గమనము నందు ఉత్సుకత చూపడు. ఆత్మ జ్ఞాని అవిద్యా రూపములైన జగత్ సంబంధములను తృణీకరణ భావముచే, ఆత్మ యందే తృప్తి నొందును. అసంపూర్ణమగు ఆత్మ జ్ఞానము గలవానికి ఈ సిద్ధుల యందు వాంఛ ఉండునే గాని, సంపూర్ణమైన ఆత్మ జ్ఞానికి ఇటువంటి ఇచ్చ ఉండదు.

5.17.1 చిరంజీవిత్వ కారణము.

శ్రీరాముడు: మహర్షీ! యోగనిష్ఠులు బహుకాలము ఎందుకు జీవించుతారో, దానికి కారణము చెప్పవలసినది.

వసిష్ఠుడు: రామా! ప్రాణాధి వాయువుల యొక్క చలనము వలన దేహములు చలించుచున్నవి. యోగనిష్ఠులు ప్రాణనిరోధ అభ్యాసమున ఉండురుగాన నాశ మొందరు. మనస్సు, ప్రాణవాయువుల చలనము ఏ యోగికి ఉండదో ఆ యోగికి జరామరణములు దూరము. అందువలన వీరు శరీరమును ధరించుటకు, విడుచుటకు స్వతంత్రులు.

5.17.2 ద్వివిధ చిత్త నాశ లక్షణము

శ్రీరాముడు: మహర్షీ! యోగులకు వివోకోదయము వలన చిత్త స్వరూపము లయింపగా మైత్రి మొదలగు గుణములు ఎచట కలుగునో చెప్పుము.

వసిష్ఠుడు: రామా! ఆరూపమనియు, సరూపమనియు చిత్త నాశము రెండు విధములు. ఇందు విదేహముక్తునకు ఆరూపమును, జీవన్ముక్తులకు సరూపమున ఉండును.

చిత్తము యొక్క ఉనికి దుఃఖము కొరకు, చిత్తనాశము సుఖము కొరకు ప్రవర్తించు చున్నది. కావున చిత్తము యొక్క ఉనికిని క్షయమొందించ వలయును. ఏ చిత్తము తత్వమును తెలుసుకొనక ప్రకృతి సంబంధమగు సత్వాది గుణనములను తలచు చున్నదో, ఆ చిత్తము సంసార దుఃఖ భాజనంబై, జీవుడు అని చెప్ప బడుతున్నది. రామా! నీకు సంసార మూలమైన చిత్తము యొక్క ఉనికిని

చెప్పితిని. ఇప్పుడు దాని నాశనమును చెప్పు చున్నాను వినుము. సుఖ దుఃఖములు ఎవరిని చలింప చేయలేవో, అతని చిత్తము నశించినదని ఎఱుగుము. పుత్రాది విపత్తి, దారిద్ర్యము, హర్షము, మదము, మాంద్యము, మూఢత్వము ఇవ్వని వికారము నొందింపవో అతని చిత్తము నశించినదని ఎఱుగుము.

5.18 సంసార బీజపరంపర

శ్రీరాముడు: మహర్షీ! అపరిమితమగు సంసారమనే తీగకు బీజము, దానికి బీజము, దాని దాని బీజము ఏది?

వసిష్ఠుడు: రామా! పుణ్య పాపములను అంకురం గల శరీరమే ఈ సంసారమునకు బీజము. ఆశకు వశమగు ఈ చిత్తమే శరీరమునకు బీజము. ఈ శరీరము చిత్తము వలననే కలుగుతున్నది. చిత్తమును వృక్షమునకు ప్రాణాధి వాయు చలనములు, వాసనలు అను రెండు బీజములు కలవు. ప్రాణవాయువు మనస్సును వహించుట వలన వృత్తి జ్ఞాన రూపమగు చిత్తము కలుగుచున్నది. ప్రాణ నిరోధముచే మోక్షము సంభవించు చున్నది. చిత్తము విక్షోభము చెంది, ఎప్పుడు బాహ్య విషయములందు సుషుప్తి నొంది ఆత్మ జ్ఞానము కొరకు ఉద్యమించు చున్నదో అప్పుడు బ్రహ్మ పదము పొందును. కావున రామా! ప్రాణవాయువు చలనము చేత, వాసనల చేత చిత్తమును బహిర్ముఖంగా చేసిన ముక్తుడవె అగుచున్నావు. ఇక రెండో విధమగు చిత్తోత్పత్తిని చెప్పు చున్నాను వినుము. వాసన చేత వివశుడైన పురుషుడు ఏ వస్తువును సద్వస్తువుగా భావించునో అదియే మోహము. దుష్ట వాసనలచే ఈ మోహము కలుగు చున్నది.

5.19 చిత్త స్వరూప నిరూపణము

వసిష్ఠుడు: రామా! ఆత్మ కానిది ఆత్మ అని భావించుట, అసత్యము సత్యమని ఎంచుటకు కారణమైనది చిత్తము. హేయము, ఉపాధేయము అగు వస్తువును భావింపక సర్వము విడిచిన చిత్తము కలుగదు. అంతఃకరణమందు పదార్థమును వాస్తవమైన దానిగా ఆదరణతో భావించుట ఏది కలదో అదియే చిత్త స్వరూపము. జగద్భావనను విడిచి బ్రహ్మమే సర్వమని ఎరుగుట చిత్త రాహిత్యము. దృఢమగు వాసనలేని జీవన్ముక్తుడు దేహేంద్రియాలు కలవాడైనను తత్వనిష్ఠుడు అవుతున్నాడు. అట్టివారు దేహంతము నందు చిదాకాశ రూపులు అవుతున్నారు. వాసన, ప్రాణాచలనం ఈ రెంటికి దృశ్యమే బీజము. ఈ రెండు దృశ్యమును విడువగా సమూలంగా నశించు చున్నవి. స్వప్నావేశమున దృశ్యము గోచరించినట్లు జాగ్రత్త యందు దృశ్యము గోచరిస్తున్నది. ఆ దృశ్యమును మరవకుండుట సంసారము, మరచుట మోక్షము. ఎవరు దృశ్యము నందు ఆదరణ లేనివాడు, విశ్రమించని వాడు జడము కాడు. ఎవ్వని చిత్తము దృశ్యముతో సంసర్గము కాదో వాడు

యోగ వాసిష్ఠ సంగ్రహము

చిద్రూపుడు, చిత్త రహితుడు, జీవన్ముక్తుడు అగును. కావున రామా! వాసనాక్షయము, తత్వ జ్ఞానము, మనోనాశనము అన్నిటిని ఒకేసారి అభ్యసించాలి. ఈ సంసార స్థితి అనేక జన్మలలో అభ్యసించబడినది కావున బహుకాలము అభ్యాసము చేయకపోతే అది క్షయించదు.

5.20 సంగ స్వరూపము

వాసిష్ఠుడు: రామా! పదార్థాల సంయోగం, వియోగంలో హర్ష శోకాలు మొదలైన వికారాలు కలుగ చేసే మాలిన వాసనలు సంగం అనబడుతుంది. జీవన్ముక్తుల శరీరాల్లో ఉండేది, పునర్జన్మని కలిగించనిది, హర్ష శోకాలు లేంది అయిన వాసనే శుద్ధవాసన. ప్రారబ్ధ క్షయం అయ్యేవరకు ఉండే ఆ శుభవాసనే అసంగం. అది కర్మ బంధాన్ని కలుగ చేయదు. పునర్జన్మని కలుగ చేసేదే సంగం. దాని చేత చేయబడే కర్మ అంతా బంధం. కావున రామా! నీవు అసంగుడవు కా.

ఉపశమన ప్రకరణము సమాప్తము

6. నిర్వాణ ప్రకారణము

యోగా వాసిష్ఠములో ఇప్పటివరకు వైరాగ్య ప్రకరణము, ముముక్షు వ్యవహార ప్రకరణము, ఉత్పత్తి ప్రకరణము, స్థితి ప్రకరణము, ఉపశమన ప్రకరణము సంగ్రహంగా తెలుసుకున్నాము. ఇప్పుడు చివరిదైన నిర్వాణ ప్రకరణము గురించి రామానుగ్రహంతో సంగ్రహంగా తెలుసుకొనడానికి ప్రయత్నము చేద్దాము. ఇది 14500 శ్లోకాలతో అన్నిటికన్న పెద్దది. ఇందు భుశుండోపాఖ్యానము, దేవపూజాపాఖ్యానము, బిల్వఫలోపాఖ్యానము, మహాశిలోపాఖ్యానము, అర్జునోపాఖ్యానము, శతరుద్రోపాఖ్యానము, భేతాళోపాఖ్యానము, భగిరథోపాఖ్యానము, శిఖిధ్వజోపాఖ్యానము, కచోపాఖ్యానము, మిథ్యాపురుషోపాఖ్యానము, భృంగీశోపాఖ్యానము, ఇక్షాకోపాఖ్యానము, మునివ్యాధోపాఖ్యానము, సప్తభూమికోపాఖ్యానము అను 15 ఉపాఖ్యానములు కలవు. ఇందు ప్రాణవృత్తిని అనుసంధించి నందు వలన చిత్త విశ్రాంతి కలిగి దానిచే నిర్వాణము (మోక్షము) కలుగునని భుశుండోపాఖ్యానముచే నిరూపింప బడుచున్నది. దీనికే భుశుండు రామాయణము గా కూడా ప్రసిద్ధి. అలానే రాబోవు ద్వాపరయుగంలో శ్రీకృష్ణుడు ఉపదేశించబోవు భగవద్గీతను సంగ్రహంగా అర్జునోపాఖ్యానము నందు వివరించారు. ఇంకా ఇక్షాకోపాఖ్యానము, భగిరథోపాఖ్యానము, అనేక కథలతో కూడిన శిఖిధ్వజోపాఖ్యానము కూడా ప్రాముఖ్యమైనవే. నిర్వాణ ప్రకారణమును బోధింప నెంచి మొదలు హితము ఉపదేశించువాడై వసిష్ఠ మహాముని శ్రీ రామచంద్రునితో యిట్లనియె.

వసిష్ఠుడు: రామా! అభ్యాస వైరాగ్యము వలన, తత్వ చింతన వలన సంసారాన్ని దాటవచ్చు. అందువలన వాటిని అభివృద్ధి చేయి. వాస్తవానికి చిత్తం కానీ, మనస్సు కానీ, జీవుడు కానీ లేవు. ఇవన్నీ బ్రహ్మంలో కల్పనలు. నీవు చిదాత్ముడవు, ఆధ్యంత రహితుడవు, నీ స్వరూపాన్ని స్మరించుకో. మరచిపోయి అల్పత్వాన్ని పొందకు. జగము నందు ఎంత వరకు ఆసక్తి ఉండునో అంతవరకు చిత్తము, జీవుడు, అవిద్య ఈ మొదలగు భేదకల్పన ప్రవర్తించు చున్నది. ఆధ్యంత రహితము అగు బ్రహ్మమే సముద్రము వలన ప్రకాశించు చున్నది. ఎంతవరకు దేహము నందు నేను అను భావము ఉండునో అంతవరకు చిత్తము విభ్రాంతి అయి ఉండును. నేను సర్వాత్మకుడననే భావనచేత చిత్త విభ్రమ తొలగును. ఎవరు తన శత్రువును సహజ మిత్రునిగా చూచునో వాడు ఆత్మను గాంచుచున్నాడు. రాగద్వేష రహితుడవు కమ్ము. సమస్త ప్రాణములు చిత్ స్వరూపమే. విషయస్పర్శము లేనిదియు, శాంతమును, సర్వాత్మకమును, సచ్చిదానంద రూపమును, నిష్కళంబునగు ఏ తత్వము కలదో అదియే అయి ఉన్నది.

6.1 ప్రకృతి స్వరూపము

వసిష్ఠుడు: రామా! అపర బ్రహ్మము నుండి బంధించు స్వభావము గల అవిద్య దాని అంతట గలుగుచున్నది. అది స్థూలము, మద్యము, సూక్ష్మము అని మూడు విధములు. ఈ సూక్ష్మాతి భేదములు గల అవిద్యయే సత్త్వము, రజస్సు, తమము అను గుణములు గలదియై ప్రకృతి అని చెప్పబడుచున్నది. ఇదియే జీవునకు బంధము కలుగుతున్నది. దీనిని తొలగించుటయే కైవల్యమగును. ప్రకృతి యందు సత్త్వము మొదలుగా గల మూడగు ఏ గుణములు చెప్పబడినవో, వానిలో ఒకటోకటి మూడేసి భేదములు గలవు. అందు చేత ఈ అవిద్య తొమ్మిది భేదములు గలదు. రామా! ఋషులు, సిద్ధులు, విద్యాధరులు, దేవతలు అవిద్య యొక్క సాత్వికాంశ మని ఎఱుగుము. ఈ సాత్వికాంశములోన నాగులు, విద్యాధరులు తమంబును, మునులు, సిద్ధులు రజస్సును, రుద్రాది దేవతలు సత్త్వంబును అని తెలియుము. అవిద్యా ప్రభేదములగు ఈ తొమ్మిదిటి లోపల ఈ సాత్విక భాగము యొక్క సాత్వికాంశము విద్య అగు చున్నది. ఈ విధముననే రాజస సృష్టియు, తామస సృష్టియు మూడేసి విధముల ప్రవర్తించు చున్నది.

6.2 మోక్ష స్వరూపము

వసిష్ఠుడు: రామా! ఈ జగమును అనుభవము చేత అలోచించి పరమార్థమును నిశ్చయించుట వలన పునరావృత్తి రహితమగు మోక్షమగు చున్నది. ఆత్మ తత్త్వమును విచారించి సంసార వాసనలను విడిచిన కైవల్య రూపముగా ఎఱుగుము. ఆధ్యాత్మ శాస్త్రములను గురుముఖతః గ్రహించి ఆత్మ తత్త్వమును చిత్తము నందు అనుసంధానము చేయుట వలన సత్తా మాత్ర రూపమున ఉనికి ఏది కలదో అదియే పరబ్రహ్మముగా ఎఱుగుము. స్థావర జన్మము నందు వాసన లీనమై ఉండును గావున అది మరల జన్మమును కలిగించు చున్నది. ఈ వాసనలు జన్మ దుఃఖములు కలుగు చున్నది. రామా! వాసన, వహ్ని, ఋణము, వ్యాధి, శత్రువులు, స్నేహము, వైరము, విషము వీని యొక్క శేషము స్వల్పమైనను బాధించు చున్నది.

6.3 విద్యావిద్య స్వరూపము

వసిష్ఠుడు: రామా! ఈ జగము బ్రహ్మము కాదు అను నిశ్చయము అవిద్య. బ్రహ్మమే అను నిశ్చయము అవిద్య యొక్క నాశము. సర్వము బ్రహ్మముగా భావింపుము. ఈ సంసారాన్ని జయించడానికి యోగము, జ్ఞానము రెండు విధానాలని ఇతః పూర్వము చెప్పి ఉండిని. కొందరికి యోగము అసాధ్యముగా అనిపిస్తుంది. కొందరికి జ్ఞాన విచారణ అసాధ్యముగా అనిపిస్తుంది. కానీ, నా అభిప్రాయం ప్రకారం జ్ఞాన విచారణ తేలికే. వివేకము, విచారణ వలన అజ్ఞానాన్ని దూరం చేస్తే మరల పుట్టదు. సర్వావస్థల్లోనూ, నిత్యముగా జ్ఞానము మనల్ని అంటి పెట్టుకొనే ఉంటుంది. ఇక యోగమైతే

దేశం, ఆసన, ధారణ మొదలైన అంగాలవల్ల అది అంత తేలిక కాదు. జ్ఞానవిచారం, యోగం అనే రెండు కూడా శాస్త్రంలో చెప్పబడినవి.

6.4 భుశుండుపాఖ్యానము

వసిష్ఠుడు: రామా! ఒకనాడు నేను స్వర్గ లోకానికి పోగా అక్కడ 'శతతావుడు' అనే ముని చిరజీవనము (ఎక్కువ కాలము బ్రతకడము) గురించి చెబుతున్నారు. మేరువు మీద ఒక కల్పతరువులో ఉన్న తొర్రలో 'భుశుండుడు' అనే ఒక వాయుసము (కాకి) ఉన్నది. ఆ వాయుసాన్ని పోలిన చిరజీవులు ఈ లోకంలో లేరు. అతడు మహాబుద్ధిమంతుడు, శాంతుడు, త్రికాలవేత్త. ఈ విధంగా శతతావుడు చెప్పిన తర్వాత నేను కుతూహలంతో ఆ భుశుండుని చూడడానికి వెళ్లాను. అతడు నివశించే మేరుశిఖరము పద్మరాగ మయము. అక్కడ అనేక శాఖలతో ఉన్న కల్ప వృక్షాన్ని చూచాను. అక్కడ అనేక పక్షి సమూహాలు వేద మంత్రాలను, యజ్ఞ మంత్రాలను ఉచ్చరిస్తూ ఉన్నాయి. అక్కడే గూళ్ళు కట్టుకొని ఉన్న కాకుల గుంపులను చూచాను. అప్పుడు వాటి మధ్య సమదర్శి, అంతర్ముఖ ద్రుష్టి కలవాడు, చిరంజీవి అయిన భుశుండుని చూచాను. అతను యుగయుగాల ఉత్పత్తిప్రళయాలను చూచి స్థిర బుద్ధి కలవాడయ్యాడు. ప్రతి కల్పంలో ఉన్న లోకపాలకులు, వారి ఆయువులు, కర్మలు అతని స్మృతిపథంలో ఉన్నాయి. అతను సర్వానికి ఆధారమైన పరమాత్మ సత్య వస్తువును గ్రహించి శాంతుడై ఉన్నాడు. అతను నా రాకను గమనించి అర్హ్యపాదాదులతో పూజించి నా ఆగమనానికి కారణమడిగాడు. అప్పుడు నేను ఓ భగవంతుడా! నీ ఆత్మ జ్ఞానానికి సంబంధించిన విషయాలను వివరంగా చెప్పమని కోరాను.

6.4.1 భుశుండుని జననము, నివాసము

భుశుండుడు: మహర్షీ! పార్వతీపరమేశ్వరుల పరివారమైన జయ, విజయ, జయంతి, అపరాజిత, సిద్ధ, రక్త, ఆలంబస,, ఉత్పల అనేవారు అష్ట మాతృకలు. వారిలో ఆలంబసాదేవికి చుండుడు అనే కాకి వాహనముగా ఉన్నది. ఒకప్పుడు మాతృకలందరు ఆకాశంలో కలిసి ఒక ఉత్సవాన్ని నిర్వహించారు. వారితో పాటు వారి వారి వాహనాలు కూడా రక్తపానము, సురాపానం చేసుకొంటూ నృత్యాలు చేశాయి. వాటితో పాటు బ్రహ్మణి (సరస్వతి) వాహనాలైన ఏడు హంసలు కూడా మధ్యపానంతో మత్తెక్కి కామోద్రేకాన్ని పొందాయి. అప్పుడవి అన్యజాతి అయిన చుండునితో సంగమించి గర్భాన్ని దాల్చాయి. అప్పుడు సరస్వతి వారితో, మీరు గర్భవతులు మీరు నా భారాన్ని మోయలేరు కావున మీరు యథేచ్ఛగా విహరించండి అని చెప్పి నిర్వికల్ప సమాధిలో ప్రవేశించింది. కాలక్రమంలో వారి గర్భాలు ఫలించి, బ్రహ్మ స్థానమైన కమలంలో గుడ్లు పెట్టాయి. తగిన సమయంలో అవి చిట్టి 21 కాకులుగా బయటకు వచ్చాయి. మహర్షీ! చుండుని సంతానమైన ఆ కాకులము

మేమే. సరస్వతి దేవి కృప వలన మాకు అన్ని బ్రహ్మ విద్యలు అభిన్నాయి. మా తండ్రి ఆజ్ఞ మేరకు మేము ఇక్కడ మేరు పర్వత కల్పతరువుని చేరి మౌనాన్ని పూని ఉన్నాము. కాలక్రమంలో నా సోదరులు అందరూ శరీరాలను వదలి శివసాయిద్యాన్ని పొందారు. మహర్షీ! ఘోరాలైన కల్పాంత క్షోభలు వచ్చినా, విషమాలైన గాలులు వీచినా ఈ కల్పవృక్షము చలించదు. అటువంటి ఈ వృక్షము మీద వసించే మాకు ఆపదలేముంటాయి? కల్పాంతములో వ్యవహార జగత్తు మాటుమణిగి పోయేటప్పుడు నేను ఈ వృక్షాన్ని వదలి ఆకాశములో క్రియారహితుడనై ఉంటాను. ద్వాదశాదిత్యులు ఉదయించి జగత్తుని మండింపజేసేటప్పుడు నేను వారుణీధారణం (నీటిరూపంగా భావించుట) చేత చల్లగా ధీరుడినై ఉంటాను. ప్రళయవాయువులు వీచేటప్పుడు నేను పర్వత భావం వహించి అచంచలంగా ఉంటాను. మేరువులాంటి పర్వతాలు కూడా ప్రళయజలాల్లో మునిగిపోయే సమయంలో నేను వాయుభావన చేస్తూ నీటిమీద తేలుతాను. స్థూలసూక్ష్మసహితమైన సమస్త సృష్టి లయమై పోయినప్పుడు నేను పరమ పదంలో అచంచలంగా, సుషుప్తిలోవలె ఉంటాను. మరలా బ్రహ్మదేవుడు సృష్టిని తలపెట్టే వరకు అట్లాగే ఉండి మరలా ఈ కల్పవృక్షపు గూటిలో చేరతాను. మహర్షీ! నేను ఈ విధంగా, ఇతరులు మరోవిధంగా ఉండాలనేది పరమేశ్వరుని నియతి. ఏది ఎట్లా జరుగుతుందో నిర్ణయించటం మనకు శక్యం కాదు.

6.4.2 యుగయుగాల విషయాలు

వసిష్ఠుడు: మహాత్మా! అనేక ప్రళయాలని, మహాప్రళయాలను, అవాంతర ప్రళయాలను చూచి ఉన్నావు. ఈ స్రుష్టి లో ఏవి విచిత్రాలు గుర్తులో ఉన్నాయో చెప్పు.

భుశుండుడు: మహర్షీ! ఈ భూమి 11000 సంవత్సరాలు భస్మరాశితో నిండి ఉండడం నాకు గుర్తుంది. ఒకప్పుడు ఈ భూమి మీద సూర్యచంద్రులు, రాత్రి పగలు లేకపోవడం గమనించాను. జనశూన్యమైన ప్రపంచాన్ని చూచాను. త్రిమూర్తులు, మేరు పర్వతం మాత్రమే మిగిలి ఉండటం గుర్తుంది. ఈ ధరా మండలం రెండు యుగాలు కేవలం వృక్షాలతో, నాలుగు యుగాలు పర్వతాలతో, వింధ్య పర్వతం బల గర్వంతో ఆకాశాన్ని భేదిస్తూ ఉండడం తెలుసు. సంక్షేపంగా, వంద చతుర్యుగాలని, అంతకంటే ఎక్కువ మనువుల్ని చూచాను. స్రుష్టి ప్రయత్నం, కులపర్వతాల స్థితి, జంబూ ద్వీప నిర్మాణం, వర్ణాశ్రమ ధర్మాలు, భూమండల నిర్మాణం, నక్షత్రాల చక్రం, ద్రువుడు పుట్టడం, చంద్రసూర్యుల జన్మ, ఇంద్ర ఉపేంద్రుల వృత్తాంతము, హిరణ్యాక్షుడు భూమిని దొంగిలించగా వరాహమూర్తి చేత ఉద్ధరింపబడటం, మత్స్యవతారంలో వేదాల ఉద్ధరణ, క్షీరసాగర మధనం - ఇవన్నీ నిన్నమొన్నటి సంగతులు. మహర్షీ! నీవు, భరద్వాజుడు, అత్రి, పులస్త్యుడు, నారదుడు, ఇంద్రుడు, మరీచి, పులహుడు, ఉద్ధాలకుడు, క్రతువు, భ్రుగువు, అంగీరసుడు, సనత్కుమారుడు, మొదలైన

మహర్షులు, శంకరుడు, భృంగి, కార్తికేయుడు, గణేశుడు మున్నగు దేవతలు, గౌరి, గాయత్రీ, సరస్వతి మొదలైన దేవీమూర్తులు, మేరు, మందర, కైలాసాది పర్వతాలు, హయగ్రీవ, హిరణ్యాక్ష, కాలనేమి, బలి మొదలైన దైత్యులు, శిబి, పురుష, వేణు, నల, మాంధాత, సగర, దిలీప, నహుష, నాభాది చక్రవర్తులు, ఆత్రేయ, వాల్మీకి, వ్యాస, శుక, వాత్సాయనాది ఋషులు ఇంకా అనేక జీవులు జన్మించడం స్మరిస్తున్నాను. మహర్షీ! నీకు ఇట్టివే అయిన ఎనిమిది జన్మలు గతించినాయి. ఇప్పటి స్రుష్టి లోని పాలసముద్రాన్ని మధించడం, విష్ణువు అవతారాలు, దక్షయజ్ఞ ధ్వంసాలు, త్రిపురాసురుల సంహారాలు, బాణాసుర రక్షణ కోసం మహేశ్వరుని యుద్ధం మొదలుగా గల విషయాలు అనేకానేక సార్లు జరగడం చూచాను. ఓ మునీంద్రా! ప్రతి యుగం లోను వేదం ఒకే విధంగా ఉండదు. రామాయణ, భారతాలు అనేక సార్లు రచించ బడ్డాయి. ఒకప్పుడు బ్రహ్మ, ధ్యానమగుచు నాలుగు వేల యుగాలు గడిపాడు. అప్పుడు బ్రహ్మాండంలో ఏమీ లేకుండా ఉండేది.

6.4.3 భుశుండుని చిరజీవన కారణం

వసిష్ఠుడు: ఖగరాజా! బ్రహ్మాండంలో వసించిన నిన్ను మ్రుత్యువు ఎందుకు బాధింపకుండా ఉంది?

భుశుండుడు: మహర్షీ! ఎవరి హృదయంలో వాసనా దోషాలు లేకుండా ఉంటాయో, ఎవరిని మనోవ్యాధులు బాధింపవో, ఆశ అనే విషం ఎవరిని దహింపదో, ఎవరు లోభ, క్రోధం, కామం వలన వశుడు కాడో, ఎవరి చిత్తం పరమ పదములో విశ్రాంతి పొందనో, ఎవరి మనస్సు చంచలత్వాన్ని వీడునో వానిని మ్రుత్యువు బాధించదు. వ్యాధులతో కూడిన చిరంజీవిని మంచిది కాదు. అట్లాగని మరణం మేలు కాదు. స్వర్గనరకాలు కూడా మంచిది కాదు. భ్రమరహితము, నిరపాయము, సర్వశేష్ఠము, మహోన్నతము అయిన అద్వైత ద్రుష్టి ఒక్కటే జ్ఞానాలన్నిటిలో శ్రేష్ఠమై విరాజిల్లుతోంది. ఆత్మ చింత ఒక్కటే దుఃఖాలను, సంసారాన్ని హరిస్తుంది.

6.4.4 ప్రాణచింతన అనే యోగం

భుశుండుడు: మహర్షీ! ప్రాణచింతన సర్వదుఃఖాలను హరించి, సౌభాగ్యాన్ని కలుగజేస్తుంది. ఆ ప్రాణచింతన తోటే నేను చిరంజీవిని అయ్యాను. మహర్షీ! ప్రాణశక్తి హృదయం నుండి వెలువడి దేహంలోని క్రింది, పైభాగాలకు వ్యాపిస్తుంది. ఈ ప్రాణశక్తి నాడీసమూహాల్లో ప్రవేశించి రకరకాల పనులు చేస్తుంది. ఈ శక్తి వలననే పంచ ప్రాణాలు, పంచ ఉప ప్రాణాలు ద్వారా శరీరం అనే యంత్రం పనిచేస్తుంది. వీటిలో పైకి లేచేదానిని ప్రాణమనీ, క్రిందకు చలించే దానిని అపానమనీ చెప్పుతారు. వీటి గతి సూక్ష్మాతి సూక్ష్మంగా ఉంటుంది. హృదయ స్థానం నుంచి లోపలి అవయవాలను తాకుతూ నాసిక ద్వారా బయటకు వచ్చే గాలిని ప్రాణవాయువు అని, తిరిగి లోపలికి పోయే గాలిని అపానవాయువు గా చెప్పుతారు. గాలి బయటకు రావడం, లోపలకు తీసుకోవడం, ఆగిపోయిన స్థితిని

వరుసగా రేచకము, పూరకము, కుంభకం అంటారు. దేహం బయట 12 అంగుళాల దూరం వరకు పోయి తిరిగి లోపలికి పీల్చుకొనే లోపు ఉండే స్థితిని బహిఃకుంభకం అని తిరిగి వదిలే ఉండే స్థితిని అంతఃకుంభకం అంటారు. అభ్యాసము చేత మనుష్యులు తమ దైనందిన కార్యక్రమాలు చేస్తూ కూడా ప్రాణ చింతనతో దేహవాయువులను నియంత్రించవచ్చు. దీని వలన బాహ్య వస్తువులను పరిత్యజించి కైవల్యాన్ని పొందుతారు. ప్రాణవాయువు బయటకు వెళ్ళేటప్పుడు అగ్ని శిఖ లాగ ప్రవహిస్తుంది. దీన్ని సూర్యుడు అంటాం. అపానవాయువు హృదయం వైపుకు ప్రవహిస్తూ నీటివలె కిందకు చల్లగా వస్తుంది. దీన్ని చంద్రుడు అంటారు. అగ్నిగా మారిన ప్రాణవాయువు హృదయాన్ని తల పైభాగం నుంచి తాకుతూ తపింప చేస్తుంది. అపానవాయువు పంచ ప్రాణులను చల్లపరుస్తుంది. ఈ విధంగా పరమ పదాన్ని ఈ విధంగా ప్రాణచింతన అభ్యాసం పొందిన వారు మరల జన్మించే అవసరం ఉండదు. ఈ యోగ రహస్యాన్ని గ్రహించాలి. ప్రాణ అపానాలు రెండు విలీనమైన శాంతమైన ఆత్మ పదాన్ని పొందితే మరలా శోకింప వలసిన అవసరం ఉండదు.

(వ్యాఖ్యానం : ఇక్కడ భుశుండుడు దాదాపు వంద శ్లోకాలలో ఈ యోగాన్ని వివరించారు. ప్రాణాయామం పట్టుదలతో చేసే సాధన కాదు. ఇది కూడా ఒక రకమైన జ్ఞానాభ్యాసమే. అంటే వాయుగతిని పరిశీలించడం అనే అర్థాన్ని తీసుకోవచ్చు. ప్రాణ అపాన వాయువుల చలనాన్ని ఊహించుకుంటూ, మనస్సును నిలపడం కూడా అవుతుంది. బహిఃకుంభకం, అంతఃకుంభకం లపై దృష్టి నిలుపుటే ప్రాణచింత. దీని అభ్యాసం వలన వాయు సంచారం సూక్ష్మము అవుతూ అప్రయత్నంగా వాయువు ఆగుతుంది. అట్టి స్థితిలో ప్రాణంతో పాటు, ప్రాణాన్ని పరిశీలించే మనస్సు కూడా ఆగి కేవలం ఆత్మ స్వరూపానుభవమే కలుగుతుంది. దీన్నే సంధి స్థితి అన్నారు. అన్నారు.)

మహర్షీ! ఈ చిత్తవిశ్రాంతిని ప్రాణ చింతనతో పొందాను. ప్రాణ అపాన సంధి సమయంలో గోచరించే పరబ్రహ్మని అనుసరించి కేవలం ఆత్మ లోనే సంతుష్టుడైనందు వలన చిరజీవత్వాన్ని పొందాను.

వసిష్ఠుడు: రామా! నీకు పరమ పవిత్రమైన భుశుండుని వ్రుత్తాంతాన్ని చెప్పాను. జ్ఞాన విచారణ, ప్రాణ నిరోధం అనే రెండు పద్ధతుల్లో నీకు ఏది నచ్చితే దాన్ని అవలంబించు.

6.5 దేవపూజాపాఖ్యానము

పూర్వము ప్రాణచింతను అభ్యాసం వలన ఆత్మ స్వరూపానుభవము కలుగుతుంది అని చెప్పడము జరిగింది. ఇప్పుడు అటులనే దేవపూజచేతనే చిత్త విశ్రాంతి లక్షణమగు సుఖము కలుగునని చెప్పుతూ వసిష్ఠ మహర్షి తనకు పూర్వము పరమేశ్వరుడు చెప్పిన దేవపూజావిధానమును చెప్పుతున్నారు.

వసిష్ఠుడు: రామా! విశేషమైన పురుష ప్రయత్నాన్ని పూని, బలాన్ని సేకరించుకుని శాస్త్రయుక్తులను ఉపయోగించుకొని, సంసారపు చక్రపు నాభి అయిన సంకల్పాన్ని నిరోధించాలి. రామా! ఒకానొక సమయంలో నేను కైలాస పర్వత ప్రాంతములో ఆశ్రమవాసినై ఉన్నప్పుడు, శ్రావణ మాస కృష్ణ పక్ష అష్టమి నాటి రాత్రి తేజోమయమైన పార్వతీపరమేశ్వరులు కనిపించారు. అప్పుడు నేను ఎదురేగి అనేక విధాలుగా పూజించగా ఆ పరమేశ్వరుడు ప్రసన్నుడై నా తపస్సు గురించి విచారించారు. అప్పుడు నేను ఆ పశుపతిని దేవపూజార్చన విధానము తెలియ జేయమని విన్నవించాను.

ఈశ్వరుడు: బ్రహ్మజ్ఞా! దేహము, చిత్తము రూపంతో ఉండేవారెవరూ దేవతలు కారు. చైతన్యమే దేవత. ఆ చైతన్యమే దేవ శబ్దంతో లోకపూజకు అర్హమౌతుంది. ఇక తదితరులందరు కేవలము ఆత్మస్వరూపులే! బాలుర వంటి వారి కొరకై కల్పిత దేవత యొక్క అర్చన విధించబడింది. యోజనము దూరమనిన భయపడు వానికి క్రోశము దూరమని చెప్పబడునట్లు నిరాకారమైన శివతత్వమును ఎరుగని వారకు సాకారమునందు అర్చన విధించ బడెను. బోధ-శాంతి-సమత్వముయే ఆత్మ దేవుని నిజమైన అర్చన. అట్టి ఆత్మ దేవతను జ్ఞానార్చనతో పూజించాలి. బ్రహ్మజ్ఞా! భావాభావాల మధ్య వెలసే బ్రహ్మమే దేవుడని చెప్పబడుతున్నాడు. త్రిభువనాలకు ఆధారమైన పరమాత్మయే మాకు కూడా మూలం. దేవపూజ రెండు రకాలు. ఒకటి బాహ్య పూజ రెండవది అంతర పూజ.

బాహ్యపూజ: ఈ దేవుని చిద్రూపము లక్ష సూర్య కాంతులతో దేదీప్యమానంగా ఉంటుంది. పరమాకాశం యొక్క పై భాగమే ఆ దేవుని కంఠభాగము. క్రింది భాగము పాదాలు, భుజాలు దిక్కులు. లోకాలు అతని చేతిలోని అస్త్రాలు. బ్రహ్మాండాలు అతని హృదయము. సమస్త జీవ రాసులు అతని రోమాలు. ఈ దేవుడే ఘట, పట, వట, శకట కుడ్యాదుల్లోనూ, మనుష్య దేవాదుల్లోనూ, ఉంటున్నాడు. శివ, హరి, ఇంద్ర ఇత్యాది అన్ని దేవతలలోను ఉన్నాడు. ఈ దేవుడు పరమ మంగళ మయుడు. ఈ విధంగా చింతించడం ఆ దేవుని బాహ్య పూజ. కేవలము ధ్యానము చేతనే అతన్ని సమస్త ఉపచారాలతో పూజించగలము. బ్రహ్మర్షీ! ఎంత మూడుడైన వ్యక్తి అయిన 13 రెప్పపాట్ల కాలం ఈ దేవుణ్ణి అర్చిస్తే గోదానా ఫలము పొందుతాడు. నూరు రెప్పపాట్ల కాలం అర్చిస్తే అశ్వమేధయాగ ఫలాన్ని పొందుతాడు. కొన్ని ఘడియలు అర్చిస్తే రాజసూయయాగం ఫలాన్ని పొందుతాడు. అరరోజైతే లక్ష రాజసూయయాగాలు ఫలము, రోజంతా అయితే కైవల్యమే కైవల్యము. ఈ విధమైన ధ్యానమే పరమ యోగము, ఇదియే బాహ్య పూజ.

అంతర పూజా విధానము

సర్వావస్థలలోను శరీరంలో ఉన్న శివుణ్ణి ధ్యానించడమే అంతర పూజ. ప్రాణ స్వరూపంగా ఈ శరీరంలో ఉన్న ఆయనను శరీరూపధారుడిగా భావించాలి. ఈ విధంగా సర్వము ఆత్మమయముగా భావించాలి.

ఈ విధంగా నిర్వికారతత్వములో మనస్సు లీనమవడమే అనాయాసకరమైన దేవార్చన అని చెప్పబడుతుంది. సాత్వికం, బ్రహ్మకారం అయిన బుద్ధివృత్తి కేవలం అవిద్య యొక్క పొరని తొలగించడానికే ఉపయోగిస్తుంది. అది తొలగిపోతే బ్రహ్మం తనంతట తానే ప్రకాశిస్తుంది. దాన్నే ఆత్మసాక్షాత్కారము అంటారు.

వసిష్ఠుడు: రామా! నీలకంఠుడు ఈ విధంగా చెప్పి అదృశ్యమైనాడు. తరువాత ఆయన ఉపదేశాన్ని మననం చేసి, ఆత్మదేవుణ్ణి పూజించి శాంతిని పొందాను. కావున రామా! ఆత్మజ్ఞానం చేత వాసనలు క్షయిస్తే మూడులోకాల్లోనూ దుఃఖము ఉండదు. ఇది నేను చెప్పే పరమ పురుషార్థము. కావున ఆత్మజ్ఞానంతో పరిపూర్ణుడవై ఉండు.

6.6 బిల్వఫలోపాఖ్యానము/బిల్వ ఫల ఉపమానము

పూర్వము దేవపూజాపాఖ్యానమున చిత్తమునకు అంతర్ముఖత్వమును దానివలన నిర్వాణము అభివర్ణించబడినది. ఇప్పుడు ఈ బిల్వఫలోపాఖ్యానమున బ్రహ్మము సర్వ పదార్థములలో అంతర్భూతమై ఉండును అని నిరూపించ బడుచున్నది.

శ్రీరాముడు: మహర్షీ! మీ వాక్యమృతముచే నాకు ఇంకను తృప్తి కలుగదాయె. తత్వబోధకమగు ఇంకొక కథను చెప్పుము.

వసిష్ఠుడు: రామా! ఒక వస్తువు సంప్రాప్తించిన క్షణము నందున్న సంతృప్తి, ఆ తరువాత ఉండదు. ఆ వస్తువును వాంఛించు నపుడు ఉండే సంతృప్తి, వాంఛలేని సమయమునందు ఉండదు. ఈ క్షణిక సుఖమునకు మనుజుడు ఆసక్తి చెందుచున్నాడు కానీ, ధీమంతుడు చెందుట లేదు. కావున క్షణిక సుఖహేతువగు వాంఛను విడువుము. ఆశలు, విషయవాసనలు వీడి మనస్సు నిర్వికల్పత్వము చేయుము. అంతఃకరణము నందు వికారము లేకుండా వాసనా నిరోధముల వలన గాని, ప్రాణ నిరోధముల వలన గాని మనస్సును జయింపుము. బ్రహ్మ పదార్థము ఒక్కటే అనేక రూపములతో భాసించుచున్నది కానీ వేరుకాదు. ఈ అంతరార్థము అవగతమగుటకు నీకు ఒక కథను సంక్షేపముగా చెప్పుచున్నాను. ఆత్మతత్వబోధకులు కొందరు బిల్వఫలమును ఉపమానంగా చేసుకొని ఆత్మతత్వము బోధిస్తూ ఉంటారు. రమణీయము, విస్మయోల్లాసము, సంక్షిప్తము అయిన బిల్వోపమానము అనే చమత్కారము చెపుతాను. ఇది జ్ఞానప్రదమని లోకప్రతీతి. అనేక సహస్ర యోజనముల వైశాల్యము, నిర్మలమై, స్ఫుటమై, యుగాంతములందు కూడా జీర్ణము, శీర్ణము కానీ

రూపము గల బిల్వఫలము ఒకటి కలదు. ఆ బిల్వ ఫలము యొక్క సమీపమున గొప్పవియగు బ్రహ్మాండములు పర్వతము క్రింద ఆవగింజ లాగ ఉన్నవి. ఆ బిల్వ ఫలము ఎప్పుడును పక్వమై ఉన్నందున శైథిల్యముచే బాధింపబడదు. (పరమ పురుషార్థ రూపము గావున) ఈ ఫలము చిత్తక్తి స్ఫూర్తియే అంతర్గతమగు సారరూపత్వము నొందుచున్నది. ఆ చిత్తక్తిచే నిజరూపమున సృష్టి సంకల్పము ప్రవర్తించు చున్నది. ఈ అనంతాకాశము కాలరూపమగు అంశము, స్పంద రూపమగు క్రియ, జగత్తు నడుచుటకు నియమించిన నియమము. ఇది బ్రహ్మాండ మండపము, కర్మములగు దిక్కులు ఈ ఫలము యొక్క చమత్కార కృత్యము అని భావింపుము.

శ్రీరాముడు: మహాత్మా! మీరు ఇప్పుడు బ్రహ్మస్వరూపమునే బిల్వఫలముగా అభివర్ణించితిరి అని భావిస్తున్నాను. మీరు పర్వతాదులుగా ఈ జగత్తు చిద్రూపమగు బిల్వఫలము.

వసిష్ఠుడు: రామా! ఏ ఉపమానము అయినా బ్రహ్మతత్వాన్ని సంపూర్ణంగా విశదీకరించలేదు. ఒక్కొక్క ఉపమానము ఒక్కొక్క విషయ పరిజ్ఞానము కొరకై వాడతాము.

6.7 మహాశిలోపాఖ్యానము

వసిష్ఠుడు: రామా! ఆధ్యాత్మ వాఙ్మయములో ఆత్మతత్వమును ప్రవచించే బహు ప్రచారమై ఉన్న మరొక ఉపమానం కూడా చెప్పుతాను వినుము. ఒకచోట ఒక గొప్ప శిల ఉన్నది. అది అతి నునుపుగాను, స్పష్టంగానూ, ప్రకాశవంతముగాను మహావిస్తారమై ఉన్నది. ఆ శిలపై అనేక పద్మాలు, పద్మదళాలు అనేక భంగిమలలో బహు సుందరంగా ఉన్నాయి.

శ్రీరాముడు: మహర్షీ! నేను తీర్థయాత్రలకు వెళ్ళినప్పుడు అలాంటి శిలనే ఒక సాలగ్రామ క్షేత్రములో చూడాను.

వసిష్ఠుడు: రామా! నేను ఉదహరిస్తున్న శిల బ్రహ్మమే అయి ఉన్నది. శిలలో కన్పించేటటువంటి శిల్పాలన్నీ శిలలే అయినట్లు పరిపరి విశేషములతో కనిపించే జగత్తు అంతా బ్రహ్మమే అయి బ్రహ్మము మాత్రమే ఉండి బ్రహ్మము కన్న వేరైనది లేదు. శిలలోని ప్రతి అణువు శిలాతత్వమే కదా!

శ్రీరాముడు: మహర్షీ! అయితే ఈ శిల్పానికి శిల్పి ఎవరు?

వసిష్ఠుడు: రామా! ఇంకెవరు? ద్రష్టయే (చూచువాడే). శిలలోని చిత్రించబడిన పద్మమునకు ఉత్పత్తి, వినాశనం లేనట్లే చిత్ నందు ఉద్భవించే జగత్తుకు కూడా ఉత్పత్తి, వినాశనం లేక ద్రష్టదృశ్య రూపమౌతున్నది. కవులచే వర్ణించబడే గందర్వ నగరాలులాగా జగత్ సృష్టి నామ మాత్రమే.

శ్రీరాముడు: మహర్షీ! ఈ వస్తు వికారాలు జీవుని ఆశ్రయించడానికి ప్రత్యేకమైన కారణం ఉందా?

వసిష్ఠుడు: రామా! ఈ వస్తు వికారాలకు స్వతంత్ర ఉనికి లేదు. ఇదంతా చైతన్యము యొక్క సంకల్పమే. ఆత్మ విచారణచేత సంకల్పములు తమ రూపము కోల్పోతాయి. శిల యందు శిల్పం

తన కల్పనాచాతుర్యముచే శిల్పాచార్యుడు చెక్కినట్లు, ఈ దృశ్య జగత్తు జనుల సంస్కారాల అభిరుచులవలన కల్పించబడుతుంది. క్రిమి కీటకాలు, పశు పక్ష్యాదులు, మనుజులు, రాక్షసాధి ఇతర దేవగణములకు ఈ దృశ్య ప్రపంచము ఒకే విధముగా గోచరించుట లేదు కదా! ఒకరికి మేరు పర్వతములాగా, ఒకరికి సూక్ష్మముగా, ఒకరికి బహు చిత్రాతి చిత్రముగా ఒకే దృశ్యము గోచరించినట్లే తమ తమ వాసనలచే ఆయా జీవరాశులకు దృశ్యము గోచరిస్తున్నది. చిత్రము ఏమంటే -- ఈ జగత్తు గాని బ్రహ్మము గాని ఎవరిచేత సృష్టించ బడలేదు, నాశనము చేయ బడలేదు.

6.8 అర్జునోపాఖ్యానము

(యోగ వాసిష్ఠము నందు అర్జునోపాఖ్యానము నిర్వాణ ప్రకరణము లోని సర్గ 52 నుంచి 60 (326 శ్లోకాలు) చెప్పడం జరిగింది. అందు శ్రీ కృష్ణ భగవానుడు చెప్పబోయే భగద్గీత చాలా సంగ్రహంగా సర్గ 52 నుంచి 58 (254 శ్లోకాలు) చెప్పడం జరిగింది. ఈ యోగా వాసిష్ఠములోని అర్జునోపాఖ్యానము లో నరనారాయణ అవతార కథనం, అర్జునోపదేశము, ఆత్మజ్ఞానోపదేశము, జీవతత్వ నిర్ణయము, చిత్త వర్ణనము, అర్జున విశ్రాంతి వర్ణనము, అర్జున కృతార్థతా వర్ణనము, ప్రత్యగాత్మవబాధనము, విభూతి యోగోపదేశము మొదలగు విషయాలు చెప్పబడ్డాయి. శ్రీ కృష్ణ భగవానుడు చెప్పిన భగద్గీత 700 శ్లోకాల నిడివి గలది. యోగా వాసిష్ఠములోని అర్జునోపాఖ్యానము నకు భగద్గీత కు చాలా సారూప్యము కనబడుతుంది. అవగాహన కోసము ఇందు సంగ్రహంగా భగవద్గీత లోని విషయాలు ఆ తర్వాత అర్జునోపాఖ్యానము చర్చించుకొందాము).

6.8.1 భగవద్గీత

మహాభారతములోని భీష్మ పర్వము 25వ అధ్యాయము మొదలు 42వ అధ్యాయము వరకు 18 అధ్యాయములు భగవద్గీతగా ప్రసిద్ధము. ఒక్కొక్క అధ్యాయాన్ని ఒక్కొక్క యోగము అని చెబుతారు. వీటిలో 1 నుండి 6 వరకు అధ్యాయాలను కలిపి కర్మషట్కము అని అంటారు. 7 నుండి 12 వరకు అధ్యాయాలను భక్తి షట్కము అని అంటారు. 13 నుండి జ్ఞాన షట్కము. ఒక్కొక్క యోగంలోని ప్రధాన విషయాలు ఇక్కడ ఇవ్వబడ్డాయి.

1. అర్జునవిషాద యోగము: ధర్మ క్షేత్రమైన కురుక్షేత్రంలో నావారు, పాండుపుత్రులు ఏమి చేశారు సంజయా?" అనే ధృతరాష్ట్రుని ప్రశ్నతో ఈ యోగం మొదలవుతుంది. తరువాత సంజయుడు అక్కడ జరిగినదంతా చెబుతాడు. మొదట ఇరు పక్షాల సేనలను సంజయుడు వర్ణిస్తాడు. అర్జునుని కోరికపై పార్థసారథియైన కృష్ణుడు ఉభయసేనల మధ్య రథాన్ని నిలిపాడు. అర్జునుడు కురుక్షేత్రంలో మొహరించి యున్నసేనలను చూశాడు. ప్రాణాలకు తెగించి యుద్ధానికి వచ్చిన బంధు, గురు, మిత్రులను చూశాడు. - వీరందరినీ చంపుకొని రాజ్యం పొందడమా? అని మనసు వికలం అయ్యింది.

కృష్ణా! నాకు రాజ్యం వద్దు, సుఖం వద్దు. నేను యుద్ధం చేయను. నాకు ఏమీ తోచడం లేదు. కర్తవ్యాన్ని బోధించు - అని ప్రార్థించాడు.

2. సాంఖ్య యోగము: సాంఖ్యము అనగా ఆత్మానాత్మ వివేచన. కర్తవ్య విమూఢుడైన అర్జునుని కృష్ణుడు మందలించాడు. తరువాత అర్జునునికి ఆత్మ తత్వాన్ని బోధించాడు. తానే చంపేవాడినన్న భ్రమ వద్దని తెలిపాడు. ఇది గీతలోని తత్వం విశదపరచిన ప్రధానాధ్యాయం. దీనిని సంక్షిప్త గీత అని కూడా అంటారు. శరీరానికి, ఆత్మకు ఉన్న భేదాన్ని భగవంతుడు వివరించాడు. ఆత్మ శాశ్వతమని, దానికి మరణం లేదని, ఒక శరీరం నుండి మరొక శరీరానికి మారుతుందని వివరించాడు. దానికి శీతోష్ణ సుఖదుఃఖాలవంటి ద్వంద్వాలు లేవు. ఇంద్రియాలకు విషయ సంపర్కం వలన ద్వంద్వానుభవాలు కలుగుతుంటాయి. సుఖ దుఃఖాలు, లాభనష్టాలు, జయాపజయాలు వంటి ద్వంద్వ విషయాలపట్ల సమబుద్ధిని కలిగి ఫలాపేక్ష రహితంగా కర్మలు చేయాలి. సుఖము పట్ల అనురాగము, దుఃఖము పట్ల ఉద్వేగము లేకుండా కర్మలు చేసేవాడు, ఇంద్రియాలను వశంలో ఉంచుకునేవాడు, అహంకార మమకారములు వీడినవాడు, బుద్ధిని ఆత్మయందే లగ్నము చేసినవాడు స్థితప్రజ్ఞుడు. శరీరము అశాశ్వతము. దానిని తెలుసుకున్న శరీరి (ఆత్మ) శాశ్వతము. ఈ విషయానికి ధాన్యమిచ్చి కర్తవ్యపాలన చేయాలి. ఈ రెండిటిలో ఏ ఉపాయాన్ని గురించి క్షుణ్ణంగా తెలుసుకున్నా చింతలు, శోకాలు తొలగిపోవును.

3. కర్మ యోగము: కర్మలన్నింటినీ ఆవరిచుకొని కొంత దోషం ఉంటుంది. అలాగని కర్మలు చేయకుండా జీవనం సాధ్యం కాదు. కర్మలవలన సంభవించిన బంధమే జీవుడిని జనన మరణ చక్రబంధంలో కట్టిపెట్టుంది. అయితే అహంభావాన్ని, ఫలవాంఛను వీడి కర్మలను ఆచరిస్తే కర్మ బంధాలనుండి విముక్తులు కావచ్చును. అందువలన యుక్తమైన కర్మలు చేస్తూనే ఉండాలి. వాటి ఫలితాన్ని గురించి ఆశించరాదు. అలాగని కర్మలు చేయడం మానరాదు. ఫలితం ప్రియమైనా, అప్రియమైనా గాని దానిని సమబుద్ధితో స్వీకరించాలి. కర్మల పట్ల సంగము (ఆసక్తి, వ్యామోహం) పెంచుకోకూడదు. కార్యం సిద్ధించినా సిద్ధింపకున్నా గాని సమభావం కలిగి ఉండాలి. ఫలాపేక్ష లేకుండా చేసేదే నిష్కామ కర్మ. ఫలాపేక్షతో చేసే కామ్యకర్మలు నీచమైనవి. లోక కళ్యాణం కోసం చేసే కర్మలు భగవంతునికి ప్రీతికరమైనవి. ఇవి బంధం కలిగించవు. మోక్షప్రదాలు. ఈశ్వరార్పణ బుద్ధితో చేసే కర్మ పవిత్రమైన యజ్ఞం వంటిది. ఇదే కర్మ యోగము.

4. జ్ఞాన యోగము: ఆత్మను, పరమాత్ముని గురించిన జ్ఞానమే మోక్షప్రథము. అది నిష్కామ కర్మ వలన లభిస్తుంది. నిష్కామ కర్మ వలన శుద్ధమైన చిత్తం జ్ఞానోదయానికి సరైన క్షేత్రం. ఈ పరమ జ్ఞానాన్ని పురాతనకాలంలో సూర్యునకు భగవంతుడు ఉపదేశించాడు. లోకంలో ధర్మాన్ని

రక్షించడానికి, దుర్మార్గులను శిక్షించడానికి యుగయుగమున భగవంతుడు అవతరిస్తాడు. ఈ అధ్యాయంలో కృష్ణుడు తన పరమాత్మ తత్వాన్ని ఇలా బోధించాడు -

"ధర్మానికి హాని కలిగి ఆదర్శం పెచ్చుమీరినపుడు నేను సాదుసంరక్షణ కోసం, దుష్ట శిక్షణ కోసం, ధర్మ పునస్థాపన కోసం ప్రతియుగంలోనూ అవతరిస్తుంటాను. నేను సమస్త ప్రాణులకు ఈశ్వరుడను, జనన మరణ రహితుడను అయినా గాని నా మాయాశక్తిచే నన్ను నేను సృజించుకొంటుంటాను. మానవులు నన్ను ఏవిధంగా ఆరాధిస్తారో ఆ రూపంలోనే వారిని అనుగ్రహిస్తుంటాను. రాగ భయ క్రోధాదులను త్యజించి నన్నే ధ్యానించేవారు నన్ను పొందుతారు. కర్మ ఫలాసక్తిని విడచి, నిత్య తృప్తుడై, అహంకార మమకారాలను పరిత్యజించి, సుఖదుఃఖాలకు అతీతుడైన, సమదృష్టి కలిగిన, త్యాగబుద్ధి కలిగిన సాధకునికి జ్ఞానం సులభంగా లభిస్తుంది. జ్ఞానంతో సమానమైన పావనకరమింకొకటి లేదు. ఇంద్రి నిగ్రహము, శ్రద్ధ కలిగి, ఆత్మ ధ్యానం చేసే సాధకునికి పరమశాంతిని ప్రసాదించే జ్ఞానం కలుగుతుంది. జ్ఞానం లేనివాడు, శ్రద్ధ లేనివాడు, సంశయాత్ముడు ఇహపరలోకాలలోనూ శాంతిని పొందలేడు."

5. కర్మసన్యాస యోగము: ఇంతకూ కర్మను చేయాలా? త్యజించాలా? అని అర్జునుడి సందేహం. అందుకు కృష్ణుడు చెప్పిన సమాధానం - "కర్మ చేయకుండా ఉండడం కర్మ సన్యాసం కాదు. నిష్కామ కర్మ ఆచరిస్తూ, కర్మ ఫలాలను త్యజించడం వలన జ్ఞానియైనవాడు మోక్షాన్ని పొందుతాడు. ఈ సాధన ధ్యానయోగానికి దారి తీస్తుంది. ఫలాసక్తిని విడచి, బ్రహ్మార్పణ బుద్ధితో కర్మ చేసే సన్యాసికి సర్వమూ బ్రహ్మమయంగా కనిపిస్తుంది. ఈ సమత్వమే బ్రహ్మజ్ఞానానికి అత్యవసరం. ఎల్లప్పుడూ చేయదగిన కర్మను సంగరహితంగా చేసిన మానవుడు పరమపదాన్ని పొందుతాడు"

6. ఆత్మసంయమ యోగము : ఈ అధ్యాయంలో వివిధ యోగసాధనా విధానాలు చెప్పబడ్డాయి. ఇంద్రియ మనో బుద్ధులను అదుపులో ఉంచుకొని ధ్యానంలో మనసు నిలుపుకోవాలి. ఇది సులభం కాదు. ఈ ప్రయత్నంలో ఎవరిని వారే నిగ్రహించుకొని ఉద్ధరించుకోవాలి. ధ్యానం సరిగా సాగాలంటే ఆహారం, నిద్ర, వినోదం, సౌఖ్యం వంటి విషయాలలో సంయమనం పాటించాలి. అభ్యాసం, వైరాగ్యం అనే బలమైన సాధనల ద్వారా మనసును నిగ్రహించుకొనవచ్చును. ధ్యానానికి అంతరాయం కలిగే సంకల్పాలను దూరంగా ఉంచాలి. సమస్త ప్రాణుల సుఖదుఃఖాలనూ తనవిగా తలచి వాటిపట్ల దయ, కరుణ, ఆర్ద్రత, సహాయత చూపాలి.

7. జ్ఞానవిజ్ఞాన యోగము: విజ్ఞానము అనగా అనుభవ జ్ఞానం. ఈ అధ్యాయంలో భగవంతుని తత్వం గూర్చిన జ్ఞానం, ఆయన స్వరూపము, మాయ, సర్వాంతర్యామిత్యం పరిచయం చేయబడినాయి. ఆయనకు శరణుజొచ్చుట మాత్రమే సరయిన భక్తిమార్గం. వారికే ఆయన కరుణ లభిస్తుంది.

వేలాదిలో ఏ ఒక్కడో మోక్షసిద్ధికై ప్రయత్నిస్తాడు. వారిలో ఏఒక్కడో భగవంతుని తెలుసుకోగలుగుతాడు. భగవంతుని ప్రకృతి (మాయ) మనస్సు, బుద్ధి, అహంకారము, పంచభూతములు అనే ఎనిమిది తత్వాలుగా విభజింపబడింది. ఇది అపరా ప్రకృతి. ఇంతకంటే ఉత్తమమైనది పరాప్రకృతి భగవంతుని చైతన్యము. ఈ రెండింటి సంయోగం వలన సృష్టి జరుగుతుంది. మణిహారంలో సూత్రంలాగా భగవంతుడు విశ్వమంతటా వ్యాపించియున్నాడు. భగవంతుకంటే వేరుగా ఏదీ లేదు. ఆర్తులు, అర్థార్థులు, జిజ్ఞాసువులు, జ్ఞానులు అనే నాలుగు విధాలైన భక్తులు భగవంతుని ఆరాధిస్తారు. వారిలో జ్ఞాని సర్వమూ వాసుదేవమయమని తెలుసుకొని కొలుస్తూ ఆడు గనుక అతడు భగవంతునికి ప్రీయతముడు. అనేక దేవతల రూపాలలో భగవంతుని ఆరాధించే భక్తులను ఆయా దేవతలస్వరూపంలో వాసుదేవుడు అనుగ్రహిస్తాడు. దేవతలనారాధించేవారు దేవతలను, సర్వేశ్వరుని ఆరాధించేవారు సర్వేశ్వరుని పొందుతారు. జన్న జరా మరణాలనుండి మోక్షాన్ని పొందగోరినవారు దేవదేవుని (వాసుదేవుని) ఆశ్రయించి, సమస్తమూ ఆ బ్రహ్మమే అని తెలుసుకొని బ్రహ్మమును పొందుతారు.

8. అక్షరపరబ్రహ్మ యోగము: బ్రహ్మము, ఆధ్యాత్మము, కర్మ, అధిభూతము, అధిదైవము అనే విషయాల వివరణ ఈ అధ్యాయంలో చెప్పబడింది. నిత్యమైన, సత్యమైన పరమ పదము, పరబ్రహ్మము గూర్చి చెప్పబడింది. క్షరము అనగా నశించునది. నాశరహితమైన పరబ్రహ్మమే అక్షరము. జన్మరాహిత్యం గురించి బోధించేది ఆత్మమ విద్య. అంత్యకాలంలో భగవంతుని ధ్యానిస్తూ దేహాన్ని త్యజించేవాడు నిస్సందేహంగా పరబ్రహ్మమును చేరుకొంటాడు. ఓంకారాన్ని ఉచ్చరిస్తూ దేహాన్ని విడచేవాడు పరమపదాన్ని పొందుతాడు. అన్య చింతన లేకుండా నిశ్చల మనస్సుతో సదా స్మరణ చేసేవానికి ఇది సాధ్యమౌతుంది. అలా భగవంతుని పొందినవానికి పునర్జన్మలేదు. బ్రహ్మ చేసిన సృష్టి మరల బ్రహ్మకు రాత్రి కాగానే లయిస్తుంది. సమస్తమూ నశించినా నిశ్చలంగా ఉండే పరబ్రహ్మ స్థానం శ్రీకృష్ణుని ఆవాసం. అక్కడికి చేరినవారికి తిరిగి వెళ్ళడం ఉండదు. అనన్య భక్తి చేతనే ఆ దివ్యపదాన్ని చేరుకోగలరు.

9. రాజవిద్యారాజగుహ్య యోగము: కర్మ యోగము, జ్ఞాన యోగము, కర్మ సన్యాస యోగము, ఆత్మ సంయమ యోగము, జ్ఞాన విజ్ఞాన యోగములలో జీవన విధానానికి మార్గం, భగవత్ప్రాప్తికి సాధనం నిర్దేశించబడినాయి. అక్షర పరబ్రహ్మ యోగంలో పరబ్రహ్మాన్ని గురించిన పరిచయం జరిగింది. "రాజవిద్యా రాజగుహ్య యోగము" కృష్ణుడు తానే భగవంతుడనని, సృష్టి స్థితి లయ కారకుడనని తెలిపాడు. ఇది పవిత్రమైన జ్ఞానము. అన్నింటా విస్తరించిన పరమాత్ముని గురించి, ఆయనను పొందు విధము గురించి చెప్పబడింది. కృష్ణుడు ఈ యోగంలో చెప్పిన విషయ సారాంశం - " విద్యలలో

ఉత్తమమైనది, అతి నిగూఢమయినది ఈ బ్రహ్మ విద్య. జీవుని మోక్ష రహస్యాన్ని తెలియజేస్తుంది. అర్జునా! నా అధ్వర్యంలోనే సమస్త చరాచర సృష్టి జనిస్తుంది, కల్పాంతంలో నాలోనే విలీనమై మళ్ళీ కల్పాదిలో సృష్టింపబడుతుంది. ఈ జగత్తుకు నేనే తల్లిని, తండ్రిని, పూర్వుడను, కర్మ ఫల ప్రదాతను. ప్రణవ నాదాన్ని. వేదాలు, వేద విద్య, వేదాల ద్వారా తెలియదగినవాడను నేనే. సర్వాన్నీ భరించేవాడిని, ఆశ్రయాన్ని, బీజాన్ని, శరణునొసగేవాడిని, సాక్షిని, సృష్టి స్థితి లయ కారకుడను, సత్స్వరూపుడను, అమృతుడను. మూడులు నా తత్వాన్ని తెలియజాలక వ్యర్థమైన ఆశలతోను, నిష్ప్రయోజనమైన కర్మలతోను నశిస్తున్నారు. సజ్జనులు నన్ను సదా కీర్తిస్తూ జహజ్ఞానయోగం ద్వారా ఆరాధిస్తారు. అనన్య చింతనతో నన్ను ఉపాసించేవారి యోగ క్షేమాలు నేనే వహిస్తాను." "అన్య దేవతలను ఆరాధించేవారు కూడా నన్నే ఆరాధిస్తున్నారు. నేనొసగే కామ్యార్థాలను ఆయా దేవతల ద్వారా పొందుతున్నారు. నన్ను కొలిచేవారు నన్నే పొందుతారు. పవిత్రమైన హృదయంతో నాకు పత్రము, పుష్పము, ఫలము, జలము ఏది తర్పించినా దానిని స్వీకరించి నేను తృప్తుడనౌతాను. ఏ పని చేసినా ఆ కర్మ ఫలం నాకు సమర్పిస్తే నీవు కర్మ బంధంనుండి విముక్తుడవౌతావు. నన్ను ఆరాధించే ఎటువంటి భక్తుడైనా అతడెన్నటికీ నశింపడు. ఎవరైనా నన్ను ఆశ్రయిస్తే పరమగతిని పొందుతారు. కనుక నాయందే మనసు లగ్నం చేసి, నా భక్తుడవై, నన్నారాధించుము. నన్నే శరణు జొచ్చుము. నన్నే నీవు పొందెదదవు"

10. విభూతి యోగము: ఇంతకు ముందు యోగాలలో ముందుగా భగవంతుని పొందడానికి అవుసరమైన సాధన చెప్పబడింది. తరువాత అక్షరమైన పరబ్రహ్మమంటే ఏమిటో, ఎవరో, ఆ పరబ్రహ్మను పొందడానికి ఏమి చేయాలో కృష్ణుడు చెప్పాడు. ఇక ఈ అధ్యాయంలో ఆ పరబ్రహ్మము ఏయే రూపములలో గోచరిస్తుందో తెలిపాడు. సకల చరాచరమలలో, లోకములలో, యుగములలో వ్యాపించియున్న తన అనంతమైన విభూతులలో కొద్ది విభూతులను భగవానుడు అర్జునునకు తెలియజేప్పెను. " నేను సమస్త మానవుల హృదయాలలో ఆసీనుడనై యున్నాను. సమస్తమునకు ఆది, మధ్య, అంతము నేనే అనగా దైవమునకు ఆది అంతము నామము రూపము లేవు.. ఆదిత్యులలో విష్ణువును. తేజోమయమైనవానిలో సూర్యుడను. గోవులలో కామధేనువును. దైత్యులలో ప్రహ్లాదుడను. ఆయుధ ధారులలో రాముడను. నదులలో గంగ. స్త్రీలలో కీర్తి, మేధ, క్షమ. పాండవులలో అర్జునుడను. మునులలో వ్యాసుడను. వృష్ణులలో వాసుదేవుడను. విజయులలో జిగీషును. మోసగాళ్ళలో ద్యూతాన్ని. జలచరాలలో మొసలిని. జలరాశులలో సముద్రాన్ని. వేయేల? ఐశ్వర్యమయము, కాంతిమయము, శక్తి మయము ఐనవన్నియు నా తేజస్సులో ఒక అంశనుండి కలిగినవి. సప్తర్షులు, సనకసనందనాదులు, మనువులు నా మానసమునుండి ఉద్భవించారు.

జ్ఞానులు నా దివ్య విభూతులను తెలిసికొన్నవారై, నాయందే మగ్నులై, పరస్పరం నాగురించి ఒకరికొకరు బోధించుకొంటూ ఆనందిస్తుంటారు." - అని తన విభూతుల గురించి తానే ఇలా చెప్పాడు భగవంతుడైన వాసుదేవుడు.,

11. విశ్వరూపసందర్శన యోగము: భగవానుని దివ్యగుణ వైభవాల గురించి విన్న అర్జునుడు భగవానుని షడ్గుణైశ్వర్య సంపన్నమైన తేజోరూపమును చూపమని ప్రార్థించెను. సామాన్య చక్షువులతో ఆ రూపం చూడడం దుర్లభం గనుక కృష్ణుడు అర్జుననకు దివ్యదృష్టిని ప్రసాదించెను. అప్పుడు అర్జునుడు అసంఖ్యాక ముఖములు, నేత్రములు, అద్భుతాయుధములు ధరించి అనంతముగా విస్తరించిన దేవదేవుని విశ్వరూపమును దర్శించెను. అది దివ్యమాల్యాంబర ధరము, దివ్య గంధానులేపనము. ఆ మహాకాల స్వరూపమును అంతకు ముందెవ్వరును చూడలేదు. అర్జునుడు పులకించి ఆ అనంతరూపుని ఇలా ప్రస్తుతించాడు. "దేవదేవా! జగత్పతే! అనంతరూపా! సూర్యునివలె ప్రజ్వలించుచున్న నీ అనంత రూపము చూడ నాకు శక్యము గాకున్నది. నీవు దేవదేవుడవు, సనాతనుడవు. అనంత శక్తి సంపన్నుడవు. నీయందు బ్రహ్మాది సమస్త దేవతలు కనిపించుచున్నారు. దేవతలు, మహర్షులు, పితరులు నిన్ను స్తుతిస్తున్నారు. ప్రభో! నీకు అనేక నమస్కారములు. మరల మరల నమస్కారములు. ప్రసన్నుడవు కమ్ము" అని ప్రార్థించాడు. అర్జునుని కరుణించి భగవానుడు తన రూపాన్ని ఉపసంహరించి ఆ అద్భుత రూపాన్ని దర్శించడం తపస్సు వలన కాని, వేదాధ్యయనం వలన గాని అలవి కాదని చెప్పాడు. అనన్యమైన భక్తి వలన మాత్రమే ఆ దివ్యరూపాన్ని తెలుసుకోవడం సాధ్యమని తెలిపాడు.

12. భక్తి యోగము: పరమాత్ముని సగుణ, నిర్గుణ రూపములలో దేనిని ఆరాధింపవలెనని అర్జునుడు ప్రశ్నించెను. రెండును భగవానుని చేరు మార్గములే అయినను సగుణ సాకార ఉపాసనయే భక్తులకు అనువైన మార్గమని సెలవిచ్చెను. ఆపై భగవంతుడు జ్ఞానియైన తన భక్తుల లక్షణములను వివరించెను. భగవంతుని యెడల అత్యంత ప్రేమ కలిగి ఉండడం భక్తి అనబడుతుంది. ఉత్తమ భక్తుడు ఇంద్రియ నిగ్రహము, సమ భావము, సర్వ భూత హితాభిలాష కలిగి ఉండాలి. ఏ ప్రాణినీ ద్వేషింపక అన్ని జీవులపట్ల మైత్రి, కరుణ కలిగి ఉండాలి. అహంకార మమకారాలను విడచిపెట్టాలి. ఓర్పు, సంతృప్తి, నిశ్చల చిత్తము కలిగి ఉండాలి. శుచి, శ్రద్ధ, కార్య దక్షత కలిగి ఉండాలి. మనోబుద్ధులను భగవంతునికి అర్పించాలి.

13. క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞవిభాగ యోగము: మానవుల శరీరము క్షేత్రము. ఆ క్షేత్రమును గూర్చి తెలిసినవాడు క్షేత్రజ్ఞుడు. అన్ని క్షేత్రములలోను అంతర్యామిగానున్న క్షేత్రజ్ఞుడు పరమాత్ముడే. అని, అట్టి పరమాత్ముని స్వరూపమును కృష్ణపరమాత్ముడు తెలియజెప్పెను. క్షేత్రమంటే ఐదు కర్మేంద్రియాలు,

ఐదు జ్ఞానేంద్రియాలు, మనస్సు, బుద్ధి, అహంకారములతో కూడుకొని యున్న శరీరము. క్షేత్రజ్ఞుడంటే క్షేత్రంలో ఉండే జీవుడు. అన్ని క్షేత్రాలలో ఉండే క్షేత్రజ్ఞుడను నేనే అని, ఈ క్షేత్ర క్షేత్రజ్ఞుల మధ్యనున్న యదార్థ సంబంధం తెలిసికోవడం జ్ఞానమని కృష్ణుడు ఉపదేశించాడు. అలాంటి జ్ఞానం కలిగిన జ్ఞాని లక్షణాలు - తనను తాను పొగడుకొనకపోవడం, గర్వం లేకపోవడం, అహింసాచరణ, ఋజుత్వము, గురు సేవా తత్పరత, శుచిత్వము, స్థిర బుద్ధి, ఆత్మ నిగ్రహం, ఇంద్రియ విషయాలపై వైరాగ్యం కలిగి ఉండటం, ఇష్టానిష్టాల పట్ల సమభావం కలిగి ఉండడం, ఏకాంత ప్రయత్నం, తత్వ జ్ఞానం యొక్క ద్వేయాన్ని గ్రహించడం, భగవంతునియందు అనన్యమైన భక్తి కలిగి ఉండడం వంటివి. ఇలాంటి జ్ఞానం లేని అజ్ఞాని తన ఆత్మ తత్వాన్ని తెలిసికొనలేక, క్షేత్రమే తాను అని భ్రమించిసంసార బంధాలకు లోనౌతాడు. అనేక జన్మలనెత్తుతాడు. యదార్థంగా శరీరానికి భిన్నంగా, సాక్షీభూతంగా, ప్రభువుగా, భరించువానిగా భగవానుడున్నాడు.

14. గుణత్రయవిభాగ యోగము: ఆత్మ నాశన రహితమైనది. కాని ప్రకృతివల్ల ఉద్భవించిన సత్త్వ రజస్ తమో గుణములు జీవాత్మను శరీరమున బంధించును. అనుచు శ్రీకృష్ణుడు ఈ మూడు గుణముల స్వభావమును, ప్రభావమును వివరించెను. అందరిలోను ఉన్న సత్త్వరజస్తమో గుణాల ప్రభావం వలన జీవులు భిన్నంగా ప్రవర్తిస్తున్నాయి. ఈ త్రిగుణాలు ప్రకృతితోపాటు ఉద్భవించి క్షేత్రజ్ఞుడిని క్షేత్రంలో బంధించి ఉంచుతాయి. బ్రహ్మాండమంతా భగవంతుని కారణంగానే సృజింపబడుతుంది. సత్త్వగుణం నిర్మలమైనది, ప్రకాశింపజేయునది, జీవునికి సుఖంపట్ల జ్ఞానం పట్ల ఆసక్తిని పెంచి జీవుని బంధిస్తుంది. రజోగుణం ఇంద్రియ విషయాలపై అనురక్తిని, తృప్తిని కలుగజేసి జీవుని నిరంతర కార్య కలాపాలలో బంధించి ఉంచుతుంది. తమోగుణం అజ్ఞానం వలన కలుగుతుంది. భ్రమ, అజాగ్రత్త, నిద్ర, నోమరితనం వంటి వాటిలో జీవుని బంధిస్తుంది. సత్త్వ గుణం వలన జ్ఞానము, రజోగుణం వలన లోభము, తమోగుణం వలన మూఢత్వము కలుగుతాయి. దేనినీ ద్వేషింపకుండా, కాంక్షించకుండా, సమత్వంతో నిర్మ మనస్కుడైనవాడు అమృతత్వాన్ని పొందుతాడు. భగవంతుని అచంచల భక్తి విశ్వాసాలతో ఆరాధించేవాడు గుణాతీతుడై బ్రహ్మ పదాన్ని పొందడానికి అర్హుడౌతాడు.

15. పురుషోత్తమప్రాప్తి యోగము: త్రిగుణాత్మకమైన సంసార వృక్షమును శ్రీకృష్ణుడు వర్ణించెను. జగత్తులో నాశననామొందువాడు క్షరుడు. విశరహితుడు అక్షరుడు. వీరిద్దరికంటే ఉత్తమమైనవాడు, అతీతుడు గనుక భగవంతుడు పురుషోత్తముడు.

పురుషోత్తమ ప్రాప్తి యోగమును ఆధ్యాయముయందలి 16వ శ్లోకము

శ్లో! ద్వావిమా పురుషౌ లోకే క్షరశ్చాక్షర ఏవచ| క్షరస్సర్వాణి భూతాని కూటస్థోక్షర ఉచ్యతే||

ఇక్కడ క్షరుడు అనగా నాశనమొందు జీవాత్మ అని అర్థము, ఆక్షరుడు అనగా ఆత్మ, పురుషోత్తముడు అనగా పరమాత్మ. ఇదే తైత్ర సిద్ధాంతము. జీవాత్మ, అత్మ, పరమాత్మ ల వివరముతో కూడుకొన్న తైత్ర సిద్ధాంతమే, సృష్టిఆది యందు దేవునిచే సూర్యునికి చెప్పబడింది. తిరిగి మరల ఆ జ్ఞానమే దేవుని యొక్క మానవరూపము అయిన భగవంతుడు శ్రీకృష్ణపరమాత్మ చే ద్వాపరయుగములో పరమ పవిత్ర పరిశుద్ధ భగవద్గీత రూపములో మరల ఈ లోకానికి చెప్పబడింది.

16. దైవాసురసంపద్విభాగ యోగము: అసుర లక్షణములు, దైవ లక్షణములకు మధ్య అంతరమును భగవంతుడు వివరించెను. మానవులు మనుష్యులుగా, మానవత్వముతో జీవనం సాగించుటకు ఏ లక్షణములను అలవరచుకోవాలి మరియు ఏ లక్షణములకు దూరముగా వుండాలి అనే విషయములను తెలుసుకొనుటకు ఈ అధ్యాయము ఎంతగానో ఉపయోగపడుతుంది. దైవీ భావములు గల వారిలో ఏ గుణములు ప్రస్ఫుటిస్తాయి అలాగే అసురీ భావములు గలవారిలో ఏ లక్షణములు ప్రస్ఫుటిస్తాయి అనే విషయములో ఆ భగవానుడు ఎంతో విపులముగా తెలియ చేసారు. కనుక ఈ అధ్యాయము ప్రతి ఒక్కరికి ఆచరణాత్మకమైన జ్ఞానమును ప్రసాదిస్తుంది. దైవీ సంపద కలిగిన వారి లక్షణములు ఈ విధముగా వుంటాయి. భయము లేకుండుట అంతః కరణమందు నిర్మలత్వము, తత్వ జ్ఞానార్థమై ధ్యానమందు నిరంతర దృఢ స్థితి, సాత్వికమైన దానము, ఇంద్రియ నిగ్రహము, దైవ, గురుపూజనము, అగ్ని హోత్రాది ఉత్తమ కర్మాచరణము, వేద శాస్త్రములు చదువుట మరియు చదివించుట, భగవంతుని గుణ నామ కీర్తనము, స్వధర్మ పాలనయందు కష్టముల యందు ఓర్పు, సరిరమున, అంతః కరణమున, ఇంద్రియములయందు సరళత్వము, మనోవాక్కాయముల నెవ్వరిని బాధింపకుండుట, సరళ సత్య భాషణము, అపకారి పట్ల కూడా ఎట్టి క్రోధము కలగకుండుట కర్మల యందు కర్తృత్వ అభిమానము లేకుండుట, ఎవరినీ నిందింపకుండుట, సకల ప్రాణుల యందు నిర్దేతుకమైన దయ కలిగి యుండుట, ఇంద్రియ విషయ సంయోగము కలిగినను దానియందు ఆసక్తి లేకయుండుట, కోమలత్వము, లోకవిరుద్ధమైన, శాస్త్ర విరుద్ధమైన కర్మాచరణ యందు లజ్జ కలిగి యుండుట వ్యర్థమైన కర్మలు చేయకుండుట. తేజము, క్షమా, ధైర్యము, బాహ్య శుద్ధి, ఎవరి యందును శత్రు భావము లేకుండుట తన యందు పూజ్యత అభిమానము లేకుండుట అనునవన్నియు ఓ అర్జునా! దైవీ సంపద కలిగిన వారి లక్షణములు. ఓ అర్జునా! దంభము, దర్పము, దురభిమానము, క్రోధము, పౌరుషము మరియు అజ్ఞానము మోసలగునవి అసురీ సంపదతో పుట్టిన వారి లక్షణములు.

17. శ్రద్ధాత్రయవిభాగ యోగము: వివిధమార్గాలలో పూజలు చేసేవారి శ్రద్ధ ఏ విధమైనది? ఎవరు ఏవిధంగా యజ్ఞానుల, దానాలు చేస్తారు?

18. మోక్షసన్యాస యోగము: కనుక అన్ని సంశయములను పరిత్యజించి, తనయందే మనసు నిలిపి యుద్ధము (కర్మ) చేయమని భగవంతుడు ఉపదేశించెను. అర్జునుడు మోహవిరహితుడయ్యెను. యోగేశ్వరుడగు కృష్ణుడు, ధనుర్ధరుడైన పార్థుడు ఉన్న చోట సంపద, విజయము తప్పక ఉంటాయని సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునికి చెప్పాడు.

(ప్ర విషయాలన్నీ ఇంతకు ముందు వసిష్ఠ మహర్షి అనేక కథల రూపంలో చాలా వివరంగా అనేక సందర్భాలలో చెప్పి ఉన్నారు. ఆ విషయాలన్నిటితో దాదాపుగా భగవద్గీత సారాప్యము కలిగి ఉన్నది.)

6.8.2 నరనారాయణ అవతార కథనం

లోకపాలకులలో ఒకరైన యముడు స్థిరచిత్తుడై ఆత్మానుభవి అయి, నిశ్చలుడై తనకు నియమించిన కార్యక్రమాలు నిర్వర్తిస్తుంటాడు. ఆ యముడు ప్రాణులను హింసించుట వలన కలిగే వికారములను తొలగించుకొనుటకు ప్రతి ద్వాపర యుగంలోనూ కొన్ని సంవత్సరాలు తపోనిష్ఠుడై ఔదార్యము వహించి ఉంటాడు. ఆ సమయములో మృత్యువు ఏ ప్రాణిని హింసించకుండా ఉండుటచే భూమండలము అనేక ప్రాణులతో భారాన్ని నిండి ఉంటుంది. అట్టి భూభారాన్ని తగ్గించడానికి దేవతలు అనేక ఉపాయాలతో సంహార కార్యక్రమాన్ని చేస్తారు. రాబోయే ద్వాపర యుగంలో కూడా యముడు ప్రాణిహింస వలన కలిగిన సంతాపము పోగొట్టుకోవడానికి 12 సంవత్సరాలు తపస్సు చేస్తాడు. అప్పుడు శ్రీహరి, నర-నారాయణులు అనే రెండు రూపాలతో అవతరిస్తాడు. నరుడు అర్జునుడు గాను, నారాయణుడు శ్రీకృష్ణుడు గాను ఈ భూమిపై అవతరిస్తాడు. కాలక్రమంలో పాండవులు, కౌరవులు ఈ భూమండలం కొరకై 18 అక్షౌహిణీల సైన్యం సమకూర్చుకొని యుద్ధానికి సమాయత్తమౌతారు. యుద్ధం ప్రారంభించే సమయంలో విష్ణు భగవానుని అర్జున శరీరము యుద్ధము, జన నాశనము విషయంలో తర్జన భర్జన పడి అత్యంత విషాదము పొందుతుంది. దాని మనోదోర్బల్యమును గ్రహించిన శ్రీకృష్ణ నామధేయ శరీరము ఉభయ సేనల మధ్య రథంలో ఈ విధంగా బోధిస్తుంది.

శ్రీకృష్ణ భగవానుడు: అర్జునా! ఏమిటి నీ మీమాంస? బంధు బంధుత్వాలను బట్టి కర్తవ్య-అకర్తవ్యాలను నిర్ణయించుకోవడం ఉచితము అనిపించుకోదు సుమా! ఇక్కడ చంపే వారెవరు? చంపబడే వారెవరు? అందరూ ఆత్మ స్వరూపులు కానీ ఈ పాంచభౌతిక దేహాలు కాదు. ఆత్మకు జనన మరణాలు ఉండవు. ఈ దృశ్య-దేహ-మనో-బుద్ధి-చిత్త-అహంకారాలనే ఆరు రకాల భావాలు ఆత్మ యందు లేవు. ఆత్మ అనునది ఇప్పుడు గాని, ఇతఃపూర్వం గాని, ఇక ముందుగాని జన్మించుట లేదు. అది నిత్యమై, వాస్తవమై, పురాతనమై - సదా వెలుగొందుచున్నది. శరీరాలు

రావచ్చు, పోవచ్చు. ఆత్మకు ఏమీ అవదు. ఆత్మను చంపుతున్నామని గాని, తామే చచ్చుచున్నామని గాని తలచే వారు నిర్వికారమగు ఆత్మ తత్వమును ఎరుగని వారే. ఆత్మ ఎవరిని చంపదు, తాను చావదు. అనంతము, ఏకరూపము, సత్స్వరూపము, ఆకాశము కంటే సూక్ష్మము సర్వదా అప్రమేయము అగు ఆత్మను ఎవరేం చేయగలరు?

6.8.3 అర్జునోపదేశము

శ్రీకృష్ణ భగవానుడు:

“అర్జున! త్వం నహాన్తా! త్వం అభిమానమలం త్యజ| జరామరణనిర్ముక్తహః స్వయమాత్మాసి శాశ్వతః||
యస్య నాహంకృతో భావో, బుద్ధిర్యస్య న లిప్యతే| హత్వాపి స ఇమాంలోకాన్ నహన్తి న నిబధ్యతే||”
అర్జునా! శాశ్వతము, జరా-మరణములు ఉండనిది అగు ఆత్మవే నీవు. కనుక నేను చంపబోవువాడను కదా! మొదలైన అభిమానమును త్యజించుము. ఎవనికి, నేను దీనికి కర్తను అను అహంకారము ఉండదో, ఎవరి బుద్ధి అయితే దోషరహితమై ఉంటుందో ... అట్టివారు ఆయా క్రియలచే బంధింపబడుట లేదు. మహాత్ముల ద్రుష్టి ఇంకోరకంగా ఉన్నది. కన్నులు చూస్తున్నాయి, చెవులు వింటున్నాయి, చర్మం స్పర్శించు చున్నది. నాలుక రుచి చూస్తుంది. వీటితో నాకేమి సంబంధం? అని వారు భావన చేస్తున్నారు. యుక్తా యుక్త వివేకులగు యోగులు కూడా కర్మలు నిర్వర్తిస్తున్నారు. అయితే ఈ మనో-బుద్ధి-ఇంద్రియ-శరీరములను ఆయా కార్యములందు నియమించి సంగము అనేది లేకుండా, కేవలము ఆత్మ శుద్ధి కొరకే ఆయా నియమిత శాస్త్ర ప్రవచిత కర్మలు లోక కళ్యాణమును, లోకానుకూలతను దృష్టిలో పెట్టుకొని సేవాభావంగా స్వధర్మాన్ని నిర్వర్తిస్తున్నారు. అహంకార, మమకారాలు లేనివాడు, సుఖ దుఃఖాలను సమంగా గాంచువాడు, క్షమాశీలుడైన వాడు, ఆయా కార్యాలను నెరవేరుస్తున్నప్పటికీ లిప్తుడు కాడు. ఓ పాండుసుతా! ఈ క్షాత్రవ కర్మయే ఇప్పటి నీ స్వధర్మమై ఉన్నది. స్వకర్మ అనునది ఎటువంటిది అయినా సరే .. అది తప్పక శుభం చేకూరుస్తుంది. ఓ ధనంజయా! నీవు బ్రహ్మ పరిపూర్ణమగు బుద్ధితో ఆసక్తిని పరిత్యజించి కర్మలను నిర్వర్తించు. నిస్సంగివై యదాప్రాప్తములైన కర్మలను నిర్వర్తించు. ఓ అర్జునా! మొహం తొలగాలంటే సత్సంగత్యము, ఈశ్వరార్పణము, జ్ఞాన యోగము, బ్రహ్మార్పణము అనునవి మార్గములు. బ్రహ్మము నందు జగత్తులు ఆరోపించబడుతున్నాయి అనగా బ్రహ్మము యొక్క స్వల్పఅంశములోని అత్యంత స్వల్ప విభాగము నందు జీవుడు అనునది భ్రమచే ఆరోపించ బడుచున్నది. అట్టి భ్రమ యందు (బ్రహ్మము వేరు. ఈ జీవుడు వేరు-అను అల్ప దృష్టులందు) నీవు మాత్రము చిక్కుకోవద్దు. ఓ విజయా! ఈ దిక్కులు, ఈ జగత్తు, ఈ ద్వైతాద్వైతములు, ఇక్కడి కర్మలు, అట్టి కర్మలను ఆశ్రయించి ఉన్న యోచనలు, కాలం, వస్తు సంబంధమైన భ్రాంతులు -

ఇవన్నీ నేనే. అందుచేత నాయందు మనస్సు ఉంచుము. నా భక్తుడివి కమ్ము. అప్పుడు నన్నే పొందుతావు.

అర్జునుడు

“ద్వే రూపే తవ, దేవేశ! పరంచ, అపరమేవచ| కీద్యశం తత్కథారూపం తిస్థామి ఆశ్రిత్య సిద్ధయే”.

హే దేవేశా! మీకు పరము, అపరము అను రెండు రూపాలు ఉన్నాయని చెప్పగా విన్నాను. ఆ రెంటిలో దేనిని ఆశ్రయిస్తే త్వరగా సిద్ధిని పొందవచ్చు.

శ్రీకృష్ణభగవానుడు : అవును. నాకు సామాన్య రూపమని, పర రూపమని రెండు రూపాలు ఉన్నాయి. ఈ కాళ్ళు చేతులతో, శంఖచక్రాది ఆయుధాలతో కనిపించే ఈ సామాన్య రూపమును నీవు ప్రభోధితుడవు కానంత వరకు వేదవిధిన పూజించు. ఇక రెండవ రూపమైన పర రూపము ఆద్యంత రహితమైనది. దీనినే బ్రహ్మం, ఆత్మ, పరమాత్మ మొదలైన శబ్దాలతో వేదోపనిషత్తులు హెచ్చిస్తున్నాయి. నీవు ప్రభోధితుడవైన మరుక్షణం నా పరరూపాన్ని గ్రహిస్తావు. నా పర రూపాన్ని గ్రహించావా... ఇక నీవు మరల జన్మించవు. అయితే ఇందు నేను అని ప్రవచించబడే దాని యొక్క ముఖ్య ఉద్దేశ్యము ప్రతి ఒక్క జీవుని స్వస్వరూపము ఆత్మ తత్వమే. నీవు యోగ యుక్తాత్ముడవు అగుము. సర్వ భూతాలలో గల ఆత్మనే దర్శించు. సర్వ భూతములను ఆత్మయందే దర్శించు. సర్వత్రా సమ దర్శివై ప్రకాశించు. ఏది ఎట్లు నిర్వర్తిస్తున్నప్పటికీ నీవు ఆత్మైకత్వ దృష్టిని ఆశ్రయించే ఉండు. సర్వ భూతములందు ఏకరీతిగా వెలయుచున్న ఆత్మనే గాంచుచున్నచో ఇక నీవు సర్వ విధ కార్యములు నిర్వర్తిస్తున్నప్పటికీ నిన్నవి అంటవు. నీవు మరల అందులో తగుల్కొనవు. పాలలో అంతటా నెయ్యి ఉన్నది. అయితే పాలు తోడేసి చిలికితేనే లభిస్తుంది. అట్లాగే సర్వ పదార్థాలలో, శరీరాలతో పరమాత్మ సర్వదా వేచేసి ఉన్నారు. నిర్మల బుద్ధి సంపాదించుకొన్న వారికి అది అత్యంత స్వభావ సిద్ధంగా ఇక్కడే, ఇప్పుడే అనుక్షణికమై సర్వే సర్వత్రా అనుభవమవుతుంది. ఓ అర్జునా! ఈ జగత్తు యొక్క వికారములన్ని ఆత్మయే. వంకరటింకర తరంగాలన్నీ జలమే కదా! అట్టి ఏకము, సర్వము అగు ఆత్మ ఎవరిని చంపుతుంది? ఎవరి చేత చస్తుంది చెప్పు? ఇక శుభాశుభములగు ఈ జాగృతిక దుఃఖములచే నీవు దుఃఖితుడవు కావలసిన పనేమున్నది?

6.8.4 ఆత్మజ్ఞానోపదేశము

శ్రీకృష్ణభగవానుడు:

సర్వభూతస్థమాత్మానం సర్వభూతానిచాత్మని| యఃపశ్యతి తథాత్మానం, అకర్తారం సపశ్యతి||

అర్జునా! సర్వ జీవుల యందు ఆత్మను, సర్వ జీవులను ఆత్మ యందు గాంచుట అభ్యసిస్తున్నవాడు ఆత్మను దర్పణము వలె అకర్త అని గ్రహించ గలుగుతాడు. నేను సర్వ జీవుల యందు వెలుగొందు

చున్నాను, ప్రత్యక్షమై ఉన్నాను. ఈ సర్వ జీవులు నా యందే వెలుగొందుచున్నారు. అట్టి నేను నిర్విషయుడను, అకర్తను, అభోక్తను-అని ఎవ్వరు స్వస్వరూపము విషయమై ఎరుగుచున్నారో .. వీరే సత్యమును దర్శించుచున్నారు. నానావిధ ఆకృతులలో కనిపించే తరంగములన్నీ జలములు కదా! నిర్వికారమగు బ్రహ్మమొక్కటే వెలయుచుండగా ఇక జగత్తు- అందులోని భావవికారములకు చోటు ఎక్కడిది? జగత్తు అనేదే బ్రహ్మమునకు వేరుగా లేనప్పుడు అట్టి జగత్తు లోని బంధువధ అనేది ఎక్కడ? హృదాగా మోహం చెందవద్దు. ఓ అర్జునా! ఈ భౌతిక శరీరాంతర్భాగమై ఉంటున్న పంచతన్మాత్రలు బాహ్య విషయాలను స్పృశించినప్పుడు ఇది సుఖము కనుక కావాలి, ఇది అసుఖము కనుక వద్దు - అనే భావాలు కలుగుతున్నాయి. కానీ ఇవి ఏవి స్థిరంగా ఉండవు. ధీరుడవై సుఖదుఃఖములందు సమ భావము కలిగి ఉండుము. అప్పుడే నీవు అమృత తత్వానికి అర్హుడవౌతావు. అట్టి అమృత తత్వమే నీ సత్య రూపము.

అర్జునుడు: భగవాన్! నిజమే. అయినా ఈ సుఖ దుఃఖములను సహించుట సులభమా? ఎట్లా?

శ్రీకృష్ణభగవానుడు: అర్జునా! అసద్వస్తువులగు ఈ సుఖ దుఃఖాలన్నీ ఆత్మ యందే పరికల్పితాలై వెలయు చున్నాయి. నీవు సర్వదా ఆత్మ స్వరూపుడవే! ఈ బంధు మిత్రాదులు అనే అసత్తుకు అసలు స్వకీయమైన ఉనికియే లేదు. కల్పనచే ఏర్పడి, కల్పనచే అనుభవమౌతున్నాయి. అంతటా సర్వ వ్యాపి అగు పరమాత్మ ఒక్కటే వెలయు చున్నది. ఓ విజయా! ఆత్మ చేతనమైనది. ద్రష్టత్వము అను క్రియా విశేషమును ఆశ్రయించి .... ఈ దేహము నందు వెలయుచున్నా కూడా సుఖమును హర్షించదు. దుఃఖమునకు క్రుంగదు. ఆత్మ సర్వదా సర్వత్రా యథాతథం. జడ రూపమగు చిత్తమే వాస్తవానికి దేహ రూపము పొందు తున్నది. అదియే తనకు తాను సుఖ దుఃఖములను కల్పించుకొని అనుభవిస్తున్నది. అందుచేత అభ్యాస పూర్వకంగా సమ్యక్ బోధను సంపాదించుకో

అర్జునుడు: కృష్ణా! జ్ఞానం, అజ్ఞానం, సమ్యక్ బోధ - అను వాటి గురించి చెప్పు.

శ్రీకృష్ణుడు: అర్జునా! చీకటిలో అజ్ఞానముచే త్రాడును చూసి పాముగా భ్రమ పడినట్లుగా, అజ్ఞానముచే ఆత్మజ్ఞానము మరువకుము. శాస్త్రములు, జ్ఞానులు అందించే ఆత్మ ప్రబోధము వలన ఈ దుఃఖ భ్రాంతులు, శరీర తదాప్య భ్రమలు ... అన్ని నశించగలవు. ఈ విశ్వమంతయు పూర్ణబ్రహ్మమే. బ్రహ్మము జనించుట లేదు. నశించుట లేదు. ఇదియే పరమ సత్యము. ఇదియే జ్ఞానము. ఎవరు సర్వ కర్మలయందు నిష్క్రియమగు బ్రహ్మమును, బ్రహ్మము నందే సర్వ కర్మలను గాంచు చున్నాడో .... అతడే అందరిలోకి బుద్ధిమంతుడు. అతడే పరిపూర్ణకర్మి అని కూడా చెప్పబడు చున్నాడు. కర్మఫలాసక్తిని విడిచి, నిత్య తృప్తుడవై యథా ప్రాప్తములైన కర్మలను ఆచరిస్తూ ఉంటే అప్పుడు ఆ కర్మలు నీ పట్ల లేనివే అవుతాయి. మనస్సు అజ్ఞానవృత్తమైతే ఆసక్తి ప్రబలుతోంది. అట్టి కర్తృత్వ బుద్ధి

విభాగమునకు సంబంధించిన మనస్సును వెంటనే త్యజించుము. అనాసక్త బుద్ధిచే స్వధర్మములైన కర్మలను ఒనర్చుము. నేను దేనికి కర్తను కాను అను అభ్యాస యోగముచే నేను దేనికి భోక్తను కూడా కాను అను అవగాహన బలం పుంజుకొంటుంది. అందుచేత కిరిటీ! నీవు ద్వంద్వ రహితుడవై, ఆత్మవంతుడవై యదాప్రాప్తములైన స్వధర్మానుకూలమగు కర్మలు ఆచరించుతూ ఈ భూమండలమును అలంకరింపుము.

6.8.5 జీవతత్వ నిర్ణయము

శ్రీకృష్ణభగవానుడు:

ఓ పార్థా! ఇక్కడ ఇంద్రియములకు తారసబడే ఆయా భోగములపై నమ్మిక కలిగి ఉండవద్దు. అయితే యదాప్రాప్తములైన కర్మలను మాత్రము సమత్వ నిర్వికార బుద్ధితో నిర్వర్తిస్తూ ఉండు. ఇక దేహములంటావా! ఇవి జన్మ, జరా, మరణాది స్వభావమై అనాత్మ అయి ఉంటున్నాయి.

అనాత్మన్ ఆత్మతాం దేహీ మా భావయః భవాత్మానిః| ఆత్మన్యేవాత్మాతం సత్యే భావయా అభవరూపిణిః||
దేహనాశే మహాబాహో! న కించిదపి నశ్యతిః! ఆత్మానాశోహి నాశష్యాత్! నచాత్మానశ్యతి ద్రువః!!

అనాత్మ భూతములగు ఈ శరీరాదులందు ఆత్మ భావం కలిగి ఉండకుము. వికార రహితమగు సత్య వస్తువునందే ఆత్మ భావము కలిగి ఉండుము. ఈ శరీరము నశించినంత మాత్రాన ఇక్కడేమీ నశించడంలేదు. ఆత్మ నశించినప్పుడే అది నాశం అనిపించుకొంటుంది. అయితే ఆత్మకు నాశనము అనునదే లేదు.

అర్జునుడు: ఓ జగన్నాథా! అట్లా అయితే అజ్ఞానుల శరీరము నశించినప్పటికీ కూడా దానివలన వారికి కలిగే నష్టమేమి లేదు కదా!

శ్రీకృష్ణ: అవును. అజ్ఞానుల విషయమైనా సరే, ఈ దేహం నశించినంత మాత్రంచేత ఎక్కడా నశిస్తున్నది ఏది లేదు. అవినాశియగు ఆత్మ ఒక్కటే సర్వత్రా వెలయుచుండగా ఇక ఈ దేహములు నశించినంత ఎవరికీ మాత్రము ఏమి నష్టము? ఆత్మ (దేహి) యొక్క ఉనికి దేహాదులచే వచ్చేది కాదు. దేహాదులచే పోయేది కాదు. అవినాశి, అనంతము, సత్స్వరూపము అగు ఆత్మను గురించి దుఃఖించవలసిన పనేమున్నది? సస్వరూపమొక్కటే వాస్తవమైన ఉనికి , తక్కినదంతా భ్రమయే! బ్రహ్మమే తన యొక్క అధ్యాస అను చమత్కారమును ప్రకటించుచు శరీరము నందు వెలయు చున్నది. ఆకాశము, వాయువు, జలము, అగ్ని, భూమి, మనస్సు, బుద్ధి అను తన్మాత్రలతో గూడి జీవుడు గా అగుచున్నది. జీవుడు తనకుతానుగా శరీర బద్ధుడగు చున్నాడు. వాసనాసారంగా దేహమును ధరిస్తున్నాడు. ప్రస్తుత దేహము శిథిలమైనప్పుడు వాసనలను కొనసాగించిన కారణంగా మరొక దేహము పొంది వేరైన దేశకాలములను గాంచు చున్నాడు. ఈ జీవుడు ఒక దేహము నుండి

వాసనలను గొనిపోయి మరొక దేహముతో కొనసాగిస్తున్నాడు. ఈ విధంగా సుదీర్ఘ ప్రయాణం చేస్తున్నాడు. వాసనాయుక్తుడగు జీవుడు అన్న, పాన మైదునములచే ధ్యాసయుక్తుడగుచు నానావిధ యోనులందు తిరుగు చున్నాడు. భ్రమ అను భారమును మోయుచు ఇంద్రియ ధర్మములందు ఆసక్తి కలవాడై తన స్వరూపము ఎట్టిదో పూర్తిగా ఏమరచు చున్నాడు. ఎప్పుడైతే జీవుడు అను చైతన్య సత్త స్వరూపుడు ప్రాణసంచలనములతో సహా దేహము నుండి బయల్పడలుతాడో అప్పుడు ఈ దేహము చలన రహితము అవుతుంది. అట్లా దేహి, దేహము నుండి బయలు వెడలినప్పుడు ఈ దేహం నిస్సందం (స్పందరహితము) అవుతుంది. అప్పుడు ఇతడు మరణించాడు అని చెప్ప బడుతుంది. అయితే ఇక్కడ దేహి దేహమును త్యజించాడు. అంతమాత్రమే ఇక్కడ విశేషము. కమ్మరివానికి కుండలు చేయడానికి వివిధ ఉపకరణాలు అవసరమయినట్లుగా, సమిష్టి సృష్టికర్తకు ఎట్టి ఉపకరణాలు అవసరం లేదు. ఎందుకంటే ఇదంతా మనోకల్పితమే కదా! ఈ జగత్తు మొదలు చివర కూడా కల్పనయే కాబట్టి వర్తమానంలో కూడా ఇది మిథ్యయే! భ్రమతో కూడిన ద్రుష్టి కారణంగా ఘనీభూతమైన సంసార సాగరంగా గోచరిస్తున్నది.

అర్జునుడు: కృష్ణా! ఈ జగత్ స్థితికి, స్వర్గ నరకములు, సృష్టి మొదలైన కల్పనలకు కారణమేమి?

శ్రీకృష్ణుడు: అర్జునా! ఇది జీవుని యొక్క అజ్ఞాన అభ్యాసమే! మరియు వాసనలే! కావున వాసనాక్షయమే నిత్య శ్రేయస్సు. అప్పుడు జీవుడు స్వయముగా శివస్వరూపమై ప్రకాశిస్తాడు. అజ్ఞాన భ్రమ వలన వాసనలు లేచి అనాత్మ యందు ఆత్మ భావాన్ని కలిగిస్తున్నాయి. కావున ఇక ఇది, నేను, నాది, నావారు అను వాసనలను త్యజించు.

అర్జునుడు: కృష్ణా! జీవుడే లేనప్పుడు ఇక ఇటు అనర్థదాయకమగు సంసారాదులు, అటు పరమానంద దాయకమగు ఆత్మ సాక్షాత్కారము అనుభవించే వాడెవ్వడు?

శ్రీకృష్ణుడు: అర్జునా! ఆత్మ సర్వదా అఖండమే గాని అది ఎన్నడూ ఈ ఈ జీవులుగా ఖండితమగుట లేదు. వాసనల నుండి విడివడినప్పుడు ఈ జీవుని యొక్క ఏ స్థితి శేషించి ఉంటుందో దానినే ఆత్మస్థితి అని మోక్షము అని పిలుస్తారు. వాసనా క్షయము కానంత వరకు ఎంతటి శాస్త్రకోవిదుడు అయినప్పటికీ పంజరమున చిక్కిన చిలకలాగా బద్ధుడే సుమా! ఎంతగా బోధించిన మాయ యందు కాపురముండి వానికి ఆత్మ దర్శనము కాదు. ఇంద్రజాలంలో కనిపించే భ్రమ విశేషాల వంటి ఈ జగత్ సంబంధాలను నమ్ముకొని కూర్చున్నవానికి ఆత్మ యొక్క దేహతీర్థం, అఖండత్వాల గురించి ఎంత చెపితే ఏముంది? మరొక్కసారి ప్రకటిస్తున్నాను- వాసనా క్షయమే మోక్షము, వాసనలు కలిగి ఉండుట బంధము.

6.8.6 చిత్త వర్ణనము

శ్రీకృష్ణభగవానుడు:

అర్జునా! వాసనల ప్రభావము చేతనే నేను నా బంధువులను చంపుతున్నాను అను దుఃఖము కలిగి నీ స్వధర్మ నిరతిని, ధర్మాధర్మ విచక్షణను కోల్పోయావు. కావున నీవు ఈ దుఃఖ మాలిన్యాన్ని త్యజించు. నీకు విధింపబడిన యుద్ధము చేయుట అను ధర్మమును శుభాశుభ ఫలత్యాగ బుద్ధితో నిర్వర్తించుటే ఉచితము. స్వధర్మ నిరతి నిష్కామ బుద్ధితో నిర్వర్తిస్తున్నప్పుడు అది ఈ తత్వ బోధకు దోహదమే అవుతుంది కానీ అంతరాయం కాజాలదని గ్రహించు. విధి విహితములైన స్వకర్మములను యోగ బుద్ధితో ఆచరించి ఆ సర్వాత్మకునకు సమర్పణ చేయుట చేతనే జీవన్ముక్తి పొందగలవు. అంతేకాని కేవలము కర్మలు త్యజించి ఉరుకున్నంత మాత్రాన ఎవరికీ ముక్తి లభించదు. అయ్యో! ఈ కర్మ చేయవలసి వస్తుందే? ఆ కర్మ చేస్తే బాగుండునే? అనేవి అజ్ఞానుల మానసిక వికారాలు మాత్రమే. జ్ఞానులు సర్వ సమయములందు సమస్థితి యందే ఉన్నారు. వారు యదాప్రాప్తములై నిర్జీవమై యున్న కర్మలను శాంత చిత్తులై, సంకల్ప రహితులై, నిద్రించుచున్న వారి యందుండు ప్రజ్ఞ వలె మౌనం వహించి స్వయంజ్యోతి స్వభావులై నిర్వర్తిస్తున్నారు. ఈ జగత్తు-దానిని దర్శించే మనస్సు-ఈ జగత్తును దర్శించే కర్త, ఈ మూడింటికి కనిపించే భేదము వాస్తవమైనది కాదు. ఆ మూడింటి ఏకత్వమే జగదనుభవానికి అసలు కారణం. ఈ జగత్తు నీ యందు లేదు. నీవు ఈ జగత్తు నందు లేవు. నీకు వేరుగా జగత్తు లేదు. ఇప్పుడు చెప్పు. ఎవరి వలన ఎవరు చంప బడుతున్నారు? ఈ చచ్చువాడు, చంపువాడు అను వ్యర్థమైన ప్రేలాపములు అన్ని త్యజించు. పవిత్ర భావ సమన్వితుడవై బ్రహ్మకాశమున వెలయుము. నానావిధ విలాపములతో గూడిన ఈ త్రిలోకములను మనస్సు అనే కల్పనా చాతుర్యము గల చిత్రకారుడే రచిస్తున్నారు. మనస్సు యొక్క మూలము కల్పనయే. ఇక మనస్సుతో మనస్సులో పొందబడే ఈ దృశ్యము కూడా కల్పనయే. ఇది చూచి నీవు మోహము పడవలసిన పని లేదు. ఇదంతా శూన్య మాత్రము. స్వయం కల్పితమైన భ్రమ మాత్రమే.

6.8.7 అర్జున విశ్రాంతి వర్ణనము

శ్రీకృష్ణభగవానుడు: ఈ దృశ్య కళాఖండానికి, రంగులతో గోడ పైన నిర్మించిన కళాఖండానికి ఒక ముఖ్యమైన తేడా ఉన్నది గమనించావా అర్జునా! గోడ పైన నిర్మించిన కళాఖండానికి మొదట గోడ (ఆధారము) ఆ తరువాత కళాఖండము కాగా, ఈ దృశ్య కళాఖండానికి మొదట చిత్తము ఆ తరువాత ఆధారము నిర్మించబడుతున్నాయి. ఈ జగత్తంతా అనంతము, విస్తృతము అయిన వాసన ఒక చాంతాడులా చుట్టుకొని ఉన్నది. నా ఉపదేశము యొక్క ముఖ్యోద్దేశ్యము నీవు వాసనా

రహితుడవుటకు యత్నించాలనేదే సుమా! అందు చేత నీవు శాంతాత్ముడవై, మోహశూన్యుడవై, ప్రశాంత మనస్కుడవై నీకు విధించబడిన ధర్మమును నిశ్చింతగా నిర్వర్తించు. కర్మలు నిర్వర్తిస్తున్నప్పుడు, లేనప్పుడు కూడా సర్వదా ఆత్మ యందే నిర్వికల్ప స్వభావమును అవధరించి ఉండు.

6.8.8 అర్జున కృతార్థతా వర్ణననము

అర్జునుడు:

నష్టో మోహః స్మృతి లబ్ధా తృప్తసాదాత్ మయా, అచ్యుతా! స్థితోస్మి గతసందేహ కరిష్యే వచనం తవ||

ఓ అచ్యుతా! నీ అనుగ్రహం వలన నా మోహం నశించినది. ఆత్మ తత్వము యొక్క బ్రహ్మ సాక్షాత్కారము లభించినది. నా సందేహాలన్నీ తొలగినాయి. నీ ఉపదేశాలను అనుసరించి ఇప్పుడు నేను యుద్ధము చేయడానికి సిద్ధముగా ఉన్నాను.

వసిష్ఠుడు: రామచంద్రా! ఈ విధంగా శ్రీకృష్ణ భగవానుడు, అర్జునునికి బోధించి మౌనము వహిస్తాడు. సూర్యభగవానుని స్పర్శచే కమలములు వికసించినట్లు అర్జునుని హృదయపద్మం జ్ఞాన స్పర్శచే వికసించి శోక రహితుడు అవుతాడు. గాండీవదారి అయి తన విద్యుక్త ధర్మమైన యుద్ధమును నిర్వర్తిస్తాడు.

6.9 శతరుద్రోపాఖ్యానము

ఇంతకుముందు స్వధర్మాచరణ (యుద్ధము), చిత్త విశ్రాంతికి బాధకము కాదని చెప్పినవాడై, ఇప్పుడు ఈ జన్మ పరంపర స్వసంకల్ప రూప బ్రాంతి పరంపరచే సిద్ధించునని తెలుపుటకై, వసిష్ఠ మహర్షి దృష్టాంతముగా శతరుద్రోపాఖ్యానమును చెప్పుచున్నాడు.

వసిష్ఠుడు: రామా! మననము చేయుచున్న ఒకానొక బిక్షుని యొక్క వృత్తాంత ఇతిహాసమును చెప్పుచున్నాడ వినుము. శాంతి, వైరాగ్యము మొదలైన గుణాలతో ఒప్పే మహాత్ముడైన ఒక సన్యాసి ఉండేవాడు. అతడెప్పుడు సమాధిని అభ్యసిస్తూ ఉండేవాడు. అతని సమాధి, అభ్యాస ఫలితంగా పూర్వ వాసనలన్నీ తొలగి చిత్తం శుద్ధంగా ఉన్నది. దాని ఫలితంగా అతడు ఏది చింతిస్తే ఆ భావము నిజమౌతుంది (సత్యసంకల్పము). ఒకనాడు సమాధిని చాలించి వినోదం కోసం సామాన్య జనుల వ్యవహారాన్ని ఉహించుకొంటాడు. అతని ఊహకు తగ్గట్టుగా అతని చిత్తము 'జీవటుడు' అను నామధేయంతో ఒక సామాన్య జనుడి రూపం ధరించింది. ఆ జీవటుడు, నగర వీధుల్లో తిరుగుతూ మద్యపానం సేవించి గాడ నిద్రలో ఒక సత్కర్ముడైన బ్రాహ్మణుడిగా ఉహించుకొన్నాడు. మరల మరల అనేక నిద్రలలో వరుసగా ఒక సామంత రాజుగా, రాజుగా, సార్వభౌముడిగా, హరిణంగా, అడవిలో ఒక తీగగా, ఒక తుమ్మెదగా ఉహించుకొన్నది. అతని సంకల్ప భావన వలన అతని చిత్తం ఆయా భౌతిక

రూపాలతో జన్మించినది. తుమ్మెద ఒక తామరతూడులో చిక్కుకొనగా, ఒక మదపుటీనుగు, తన దంతాలతో నలిపివేయగా, ప్రాణం విడిచింది. ఏనుగును చూస్తూ ప్రాణం విడిచి నందువలన మరు జన్మలో ఒక రాజుకు పట్టపుటీనుగు అయ్యింది. ఆ తరువాత ఒక హంసగా జన్మించి, అనేక యోనుల్లో తిరుగుతూ, 85 జన్మల తర్వాత మళ్ళీ హంసగా పుట్టి, బ్రహ్మ వాహనమైన హంసగా చింతిస్తూ, బ్రహ్మ వాహనమైన హంస పరివారము లలో ఒక హంసగా జన్మించింది. ఆ లోకంలో చర్చించే జ్ఞానవైరాగ్య విషయాలను విని విని క్రమంగా జీవన్ముక్తిని పొందింది. ఒకనాడు ఆ హంస బ్రహ్మదేవునితో కలసి రుద్రలోకానికి పోయి రుద్రుణ్ణి దర్శించి రుద్ర భావనతో రుద్ర శరీరాన్ని పొందింది (రుద్రగణాలలోని వారిని కూడా రుద్రులనే పిలుస్తారు అని గ్రహించాలి). జ్ఞానవైరాగ్యాల్లో రుద్రునితో సమానత్వము పొందిన ఆ (హంస) రుద్రుడు, ఏకాంతములో తన పూర్వ దేహాలను స్మరించి ఇలా అనుకొన్నది.

ఆహా! ఈ మాయ ఎంత విచిత్రమైనది. లేనిది ఉన్నట్లు మోహింప చేస్తున్నది. చిత్తం ఏ దృశ్యాన్ని సంకల్పిస్తుందో అది ఆ విధంగానే పరిణమిస్తుంది. ప్రమాదం వలన జన్మ పరంపరలు పొందాను. అయితే, శాస్త్రీయమైన సాధన చేస్తే ఒకప్పుడు కొంత పడిపోవడం జరిగినా చివరకు శాస్త్ర వాసనే జయిస్తుంది కదా! అనుకోకుండా జీవునికి సాధుసంగమం లభిస్తే (హంసకు బ్రహ్మ సంగమం లభించినట్లు) అశుభ వాసనలు తొలగి పోతాయి. వాస్తవమైన తత్వ చింతన వలన ఎప్పుడైనా ప్రయోజనం కలుగకుండా ఎట్లా ఉంటుంది? కావున చక్కని జ్ఞాన ప్రకాశం చేత ఈ ఉపాధులన్నిటినీ ఆత్మతో ఏకం చేస్తాను.

వసిష్ఠుడు: రామా! ఈ విధంగా చింతించి ఆ రుద్రుడు కల్పనారాజ్యంలో విహరిస్తూ ఆ బిక్షకుని శరీరంలో ప్రవేశించి చైతన్యాన్ని పొందాడు. అయితే స్వప్నం చెదిరి పోయినప్పటికీ అతనిలోని రుద్రాంశము వలన స్వప్నంలో కల్పనలన్నీ చెదరకుండా ఉన్నాయి. పరమేశ్వరుని ఐశ్వర్యము అటువంటిది.

శ్రీరాముడు: మునీంద్రా! బిక్షకుని స్వప్న శరీరాలైన జీవట, హంసాది శరీరాలు ఏమయినాయి?

వసిష్ఠుడు: రామా! చివరి జన్మలో రుద్రత్వాన్ని పొందిన హంసరుద్రుడు తన అంశ వలన జన్మించిన ఆ నూర్గురిని సంసారంలో ప్రవేశించి వారి వారి కార్యాలను యథాపూర్వకంగా చేయమని ఆజ్ఞాపించాడు. ఈ విధంగా వారు సంసారాన్ని జీవన్ముక్తులై అనుభవించి, మాహాప్రళయ సమయంలో ముక్తిని పొందబోతున్నారు. ఓ రామచంద్రా! ఆత్మ నుండి స్థితిని పొందిన వారు కల్పన చేతనే ఒక మోహం నుండి మరొక మోహాన్ని అంటే ఒక జన్మ నుండి మరొక జన్మ పొందుతున్నారు. యోగిని యోగజనులు తమ గృహాల్లో ఉంటూనే అనేక చోట్ల దేహాలను ధరించి ఉండడం లేదా? విష్ణువు క్షీర

సముద్రం నుండి కదలకుండానే భూమి మీద అనేక అవతారాలు అవతరించడం లేదా? కావున చిత్తశుద్ధిని పొందినవారికి ఇవన్నీ స్వప్నవిలాసాలే! అయితే రామా! చిత్తం యొక్క స్వాభావిక కల్పనలను చేయడం మాని సుషుప్తు మౌనాన్ని ఆశ్రయించి పరమ పదం నుండి తొలగకుండా ఉండు.

6.10 భేతాళోపాఖ్యానము, సుషుప్తమౌనం

ఇతః పూర్వము జన్మపరంపర స్వసంకల్ప రూపమగు భ్రాంతిచేత ఏర్పడినదని, చెప్పబడినది. ఇప్పుడు సుషుప్తమౌన సంపత్తికై కర్కటి ప్రశ్నల వలె భేతాళోపాఖ్యానము మహర్షి చెప్పుచున్నారు. వసిష్ఠుడు: రామా! చిత్తం యొక్క స్వాభావిక కల్పనలను చేయడం మాని సుషుప్తు మౌనాన్ని ఆశ్రయించి పరమ పదం నుండి తొలగకుండా ఉండు.

శ్రీరాముడు: మునివర్యా! సుషుప్త మౌనం అంటే తెలియజేయ గలరు.

వసిష్ఠుడు: రామా! మునిశ్రేష్ఠులు, మునులను కాష్ఠతపస్వి అని జీవనముక్తుడు అని రెండు విధాలుగా చెబుతున్నారు. బ్రహ్మాన్ని భావించ కుండా శుష్క క్రియలైన క్రుచ్ఛాచాంద్రాయణాదుల్ని ఆచరిస్తూ, పట్టుదలతో ప్రాణాయామాది క్రియల యందు ఆసక్తుడై హఠయోగము చేత ఇంద్రియములను నిరోధించు వాడు కాష్ఠమౌని అంటారు. ఎవరు ఈ సర్వము బ్రహ్మమే అని తెలిసికొని, బ్రహ్మము నేనే అనే నిశ్చయముతో ఆత్మ స్వరూపముగా ఉంటూ ప్రాపంచిక కార్యాలు వ్యవహార మాత్రంగా చేస్తాడో అతను జీవన్ముక్తుడు. కాష్ఠమౌనాన్ని మరల నాలుగు రకాలుగా చెప్తారు. అవి వాజ్మీనము (వాక్కు నియమం, మాట్లాడకుండా ఉండడం), అక్షమౌనం (ఇంద్రియాలని బంధించి ఉంచడం), కాష్ఠమౌనం (పనులను విడవడం, అంటే కర్మేంద్రియాలను నిగ్రహించడం) సుషుప్తమౌనం ఇంకా దీనినే మనోమౌనం అంటారు. అంతర్ముఖుడైనను, బహిర్ముఖుడైనను జాగ్రదాది విభాగము లేనిదియు కర్మేంద్రియ నిరోధ కాలేశము లేనిదియు ఉపక్రమ ఉపసంహరములు లేనిదియు అగు ఏ బ్రహ్మనిష్ఠ కలదో అదియే సుషుప్తమౌనం నానావిధముగా పరిభ్రమిస్తున్న ఈ జగము బ్రహ్మ రూపముగా నిశ్చయించి నిర్వికల్పముగా బ్రహ్మభావమున ఉండుటయే సుషుప్తమౌనం. ఈ జగము అనేక రూపములగు ఆత్మ స్వభావము గలదియు, బ్రహ్మమే యని బ్రహ్మనిష్ఠత ఏది కలదో అదియే సుషుప్తమౌనం. ఈ జగము ఆకాశముగా ఉన్నది, కానీ ఆకాశము కాదు. సద్రూపముగా కలదు. కానీ కల్పితము కావున కాదు. ఇట్లు నిర్వికారమునగు ఏ బ్రహ్మనిష్ఠ కలదో అదియే సుషుప్తమౌనం. పరతత్వాన్ని గ్రహించి చిత్తం సమత్వాన్ని, శాంత భావాన్ని పొందటమే సుషుప్తమౌనం. సాంఖ్యులు, యోగులు ఈ ఇరువురుచే ఈ సుషుప్తమౌనం పొందబడుచున్నది. జీవన్ముక్తులు ఆత్మతత్వాన్ని అనుభవించేటప్పుడు

అవలంబించి ఉంటారు. వాక్, అక్ష, కాష్ఠ మౌనాలు, మౌనాల్ అయినా, అవి అశుద్ధ చిత్తం యొక్క ద్రుఢ నిశ్చయాలాతూ, జీవునికి బంధాన్నే కలిగిస్తున్నాయి. సుషుప్త మౌనాన్ని ఆశ్రయించిన వాని చిత్తం, నశించినందువలన, చంచలత్వాన్ని పొందదు.

6.10.1 మోక్ష సాధన సంగ్రహము

నిరంతర అనుసంధానము, ప్రాణాదివాయువుల లయము, మనోనిగ్రహము అను ఈ మూడే ఆత్మతత్వము యొక్క మోక్ష సాధనము అవుతున్నది. ఈ మూడింటిలో ఒక్కటి సిద్ధించినను, తక్కిన రెండు సిద్ధించుచున్నవి. చిరకాల అనుసంధానమున చిత్తము ఏ వస్తువునందు ఏకాగ్రత నిలుపునో, ఆ వస్తువే అగుచున్నది. రామా! సంసారము స్వప్న భ్రాంతి తుల్యమను అర్థమున భేతాళ ప్రశ్నలు చెప్పు చున్నాను వినుము.

6.10.2 భేతాళోపాఖ్యానము, భేతాళ ప్రశ్నలు

వింధ్యారణ్యమున మహాకాయుడగు ఒక భేతాళుడు కలదు. అతడు ఆకలిగొన్నను నిరపరాధులను వధింపడు. ఆకలిచే ఒకనాటి రాత్రి నరుని భుజించుటకై గ్రామాంతరమునకేగగా, మారువేషములో రాత్రిపూట ఒంటరిగా తిరుగుచున్న ఆ దేశపు రాజు కనిపించెను. అంత భేతాళుడు రాజుతో, ఓ రాజా! నీవు సకల కోర్కెలు తీర్చేడివాడవు కావున నేనడుగు ప్రశ్నలకు ఉత్తరమీయవలెను. లేనిచో నిన్ను భక్షించెదను అని ఈ విధముగా ప్రశ్నలు అడిగెను. ౧. బ్రహ్మాండములు ఏ సూర్యుని కిరణముల పరమాణువులు అగుచున్నవి?. ౨. మహాకాశముల రేణువులు ఏ వాయువు నందు ప్రకాశించుచున్నవి? ౩. ఎవరు అనేక స్వప్నములు పొందినను తన రూపమును విడువడు? ౪. అరటి చెట్టు మాదిరి, లోన లోన విమర్శింపగా ఏది తానే అయి ఉన్నది? ౫. బ్రహ్మాండములు, ఆకాశము, భూత జాలము, సూర్య మండలము, మేరువు. ఇవియన్నియు ఏ రేణువు యొక్క పరమాణువులు? ౬. జగత్త్రయము అవయవ రహితము ఏ పరమాణువను మహాగిరి సారభూతమైనది?

అంత రాజు భేతాళుని ప్రశ్నలకు ఈ విధంగా సమాధానము చెప్పెను.

౧. బ్రహ్మాండములు, చిత్ సూర్యుని యొక్క పరమాణువులు. ౨. కాలశక్తి, గగన శక్తి, వాయుశక్తి, చిత్ శక్తి స్ఫురణములు అన్ని పరమాత్మ అను మహావాయువు నందు ప్రకాశించు చున్నవి. ౩. మాయ అయిన ఈ జగమే మహాస్వప్నము. అందు ఆత్మ బ్రహ్మ భావమును విడువదు. ౪. ఈ జగము నానావిధములైనను లోన విచారింపగా బ్రహ్మమే అగుచున్నది. ౫. పరమాత్మయే అంతా పరమాణువుగా ప్రకాశమౌతున్నది. ౬, ఈ ఆత్మ అగ్రాహ్యుడగుటచే పరమాణువైనను

మహాపర్వతము అగుచున్నాడు. స్థూల ప్రపంచాకారుడిగా కనబడుచున్నను వాస్తవముగా అవయవ రహితుడు అవుచున్నాడు. అట్టి ఈ ఆత్మయే సారభూతమైనది.

వసిష్ఠుడు: రామా! రాజు సమాధానములు సంతృప్తి చెందిన భేతాళుడు ఆకలిని మరచి ఆత్మ విచారముచే శాంతి నొంది ఏకాంతమున ఆత్మ ధ్యాన పరుడై ఉండెను.

6.11 భగీరథోపాఖ్యానము

భేతాళోపాఖ్యానమున సుషుప్తమౌనమునకు ఉదాహరణగా భేతాళప్రశ్నలకు సమాధానములు చెప్పబడినది. ఇప్పుడు చిత్తవిశ్రాంతి దుర్లభమైనను స్వప్రయత్నమున అది లభించునని తెలుపుటకు భగీరథోపాఖ్యానమును వసిష్ఠుడు ఉపదేశించారు.

వసిష్ఠుడు: రామా! చిత్తమును సర్వవిషయముల నుండి మరలించి స్థిమితమైన అంతరాత్మతో ప్రాప్త కర్మలను ఆచరించచూ, వాంఛా రహితుడవై, శాంత చిత్తము తో ఉండుము. మనస్సు తో మనస్సును, ఆకాశము వలె నిర్మలమైన దానిగా చేసి, సర్వత్ర సమదర్శనుడవై, శాంతి యుక్తుడవై, యథాప్రాప్తాను వర్తనుడవై ఉండుము. స్థిరబుద్ధియు, విజ్ఞానవంతుడు, మహారాజు నగు భగీరథుడు వలె అసాధ్యమైన కార్యము అయినను సుసాధ్యముగా చేసికొనగలవు.

శ్రీరాముడు: మహర్షీ! భగీరథుడు గంగను గొని వచ్చుట ఎట్లు సుసంపన్నం అయినదో వివరింపుము.

వసిష్ఠుడు: రామా! మీ ఇక్షాకు వంశజుడైన భగీరథుడు పరమ ధార్మికుడు. పాతాళమున ఉన్న తన పూర్వుల దుర్గతిని పోగొట్టటానికై వేయేండ్లు బ్రహ్మని, శంకరుణ్ణి, జహ్నుమునిని ఆరాధించి గంగను భువికి తీసుకుని వచ్చాడు. చాలాకాలం రాజ్యపాలన తర్వాత సంసారం మీద విరక్తి చెంది తన గురువు అయిన త్రితలుడు వద్దకు వెళ్ళి, మహాత్మా! సంసారానికి, జరామరణాలకు హేతువైన జన్మలు దుఃఖాలు ఎట్లా ఉపశమిస్తాయో చెప్పమని అడుగుతాడు.

త్రితలుడు: రాజా! సమాధి అభ్యాసం చేత, బ్రహ్మరూపంగా ఆవిర్భవించిన చైతన్య తత్వాన్ని గ్రహిస్తే, ఆ తత్వజ్ఞానం చేతనే పరిపూర్ణతను పొందగలవు. రాజ్యం పైన, విషయాలపైన అభిమానం చేత, నీకు ఆత్మవిషయం స్పష్టం కావడంలేదు. హృదయాకాశంలో అభిమానం నశించి, చిత్తం బ్రహ్మపదార్థాన్ని గ్రహించినప్పుడు నీవు పూర్ణస్వభావాన్ని పొందుతావు. రాజా! అహంభావం నశిస్తే, రాగద్వేషాలు పోగొట్టుకొంటే సంసార వ్యాధికి జ్ఞానమైన ఔషధం లభించగలదు. సర్వసాధనల ఫలం అనహంకారము. రాజా! ఈ అహంభావంను తొలగించే మార్గం చెబుతాను విను. పురుష ప్రయత్నం తో ఈ భోగవాసనలను చింతించడం మాను. నీవు ఈ రాజోపచారాలైన ఛత్రదామరాది చిహ్నాలను వదులు. దీనాతిదీనుడవై, రాజ్యలక్ష్మిని శత్రువుకు అర్పించి, శరీరాభిమానాన్ని పారద్రోలి, వారి వద్దనే

బిక్ష మెత్తగలిగితే, నీ అభిమానం నశించి పోతుంది. గురువు అయిన నన్ను కూడా త్యజించు. నీకేక సంసార భ్రాంతి కలగటానికి ఇసుమంత అయిన అవకాశం ఉండదు.

వసిష్ఠుడు: రామా! భగీరథుడు గురువు చెప్పినదంతా బోధ పరుచుకొని సర్వత్యాగం సిద్ధించడం కోసము అగ్నిష్టోమం నుండి విశ్వజిద్యాగం వరకు గల అన్ని యాగాలు చేశాడు. యజ్ఞం ముగియగానే అతను పాత్ర, అపాత్ర అని విచారణ చేయకుండా బ్రాహ్మణులకు, ప్రజలకు గోవులు, గుర్రాలు, ఏనుగులు, బంగారం మొదలగు సమస్తమూ మూడు రోజుల్లో దానంచేసి కేవలం కట్టుబట్టలతో మిగిలాడు. అంతటితో ఆగక తన రాజ్యాన్ని శత్రు రాజుకి తుణులూ ఇచ్చేశాడు. శత్రువు ఆ రాజ్యాన్ని ఆక్రమించుకోగానే కొపీనాన్ని మాత్రమే వెంటతీసుకొని రాజ్యం వదలి, తనను ఎవరూ గుర్తించని దూరదేశాలకు వెళ్ళాడు. ఈ విధంగా కొంతకాలానికి వాసనలన్నీ తొలగి, శాంతిని, ఆత్మవిశ్రాంతిని పొందాడు. పిదప అతను భూమండలం అంతా నిరభిమానంగా తిరుగుతూ, ఒక మారు పూర్వ రాజ్యానికి వచ్చి జనావాసాల వద్ద బిక్ష యాచించాడు. అతణ్ణి గుర్తించిన ప్రజలు ఖేద చిత్తులైనా, శత్రురాజు తిరిగి రాజ్యాన్ని తీసుకోమని కోరినా భోజనాన్ని తప్ప మిగితావేవి స్వీకరించకుండా కొన్ని దినాలు ఉండి మరో తావుకు పోయాడు. భగీరథుడు ఈ విధంగా శాంత మనస్కుడై, కొంతకాలానికి గురువు తో కలిసి ప్రారబ్ధకర్మవలన ఈ శరీరం లభించింది. అది క్షీణించే వరకు ఇది ఉండుగాక! అనే మనోనిశ్చయంతో అనాసక్తి తో జీవించేవారు. కొంతకాలానికి భగీరథుడు గురువు వద్ద సెలవు తీసుకుని తిరిగి దేశ సంచారము చేయసాగాడు. అప్పుడు ఒకానొక రాజ్యం చేరగా, ఆ దేశపు రాజు మరణించాడు. అంత ఆ దేశపు ప్రజలు భగీరథుడుని ప్రార్థించి తమ రాజుగా చేసి కొన్నారు. కొంతకాలానికి తాను త్యజించిన దేశపు రాజు కూడా మరణించగా ప్రజల కోరికపై ఆరాజ్యానికి కూడ రాజై సప్తసాగరవలయితమైన భూమండలానికి చక్రవర్తి అయ్యాడు.

6.11.1 గంగావతరణము

వసిష్ఠుడు: రామా! భగీరథుని ప్రపితామహులు (ముత్తాతలు) యజ్ఞాశ్వమును వెదుకుతూ భూమిని తవ్వి సాగరమును చేసిరి. అక్కడి నుండి పాతాళమునకు ఏగి కపిలముని శాపమునకు భస్మీభూతులైరి. గంగాజలమే వారికి సద్గతి ఈయగలదని గరుడుడు ద్వారా విన్న భగీరథుడు స్వర్గ నది అయిన గంగ ను భువిపైకి తద్వారా పాతాళములో తన ప్రపితామహుల భస్మరాశిపై ప్రవహింప జేయదలచి మంత్రులకు రాజ్యభారమును అప్పగించి, జన శూన్యమగు అడవికి పోయి వేయేండ్లు బ్రహ్మని, శంకరుణ్ణి, జహ్నుమునిని ఆరాధించి గంగను భువికి తీసుకుని వచ్చి, అక్కడనుండి ఆ గంగను పాతాళమునకు గొనిపోయి తన ప్రపితామహుల భస్మరాసులపై ప్రవహింప జేసి వారికి సద్గతి పొందేలా చేసాడు. కావున రామా! భగీరథుని పురుష ప్రయత్నం చేత, అప్పటి నుంచి పుణ్యపావని

అయిన స్వర్గలోక గంగ (విష్ణు పాదోదకం) భూలోక మరియు పాతాళ లోకవాసులను తన పవిత్రమైన స్పర్శచే పవిత్రులను చేస్తున్నది.

రామా! బ్రహ్మజ్ఞానాన్ని పొందడం వలన భగీరథుడు సామాన్య రాజులు వలె కాక సమదర్శి, శాంత మనస్కుడు, వీతరాగుడు, మౌని, మాత్సర్యహీనుడు, విస్మయరహితుడు, యథాప్రాప్తకార్య నిరతుడు అయి ఉండేవాడు. ఓ రామా! భగీరథుడు ఏ జ్ఞానాన్ని ఆశ్రయించుకొని స్వస్థుడై యథాప్రాప్త కార్యాలను చేశాడో, అట్టి బుద్ధినే నీవు ఆశ్రయించు.

6.12 శిఖిధ్వజోపాఖ్యానము

చిత్త విశ్రాంతి దుర్లభమైనదైనను స్వప్రయత్నముచే అది లభించగలదు అని భగీరథోపాఖ్యానమున విశదమయ్యెను. పాపసంచయము క్షయించక పోయినచో ఆత్మజ్ఞానము దుర్లభము అయినను ఆచార్యుని ప్రయత్నాశ్రయమున అది లభ్యమగును అని తెలియజేయుటకు అనేక ఉపాఖ్యానములతో గూడిన ఈ శిఖిధ్వజోపాఖ్యానమును వసిష్ఠముని వచింప ఆరంభించెను.

శ్రీరాముడు: మహర్షీ! ఆ శిఖిధ్వజుడు ఎవ్వడు? ఏ విధంగా మోక్షాన్ని పొందాడు? ఆ విషయాన్ని వివరించండి.

వసిష్ఠుడు: రామా! పూర్వము (సప్తమ మన్వంతరము ద్వాపరయుగమున) మాళవ దేశమునందు శిఖిధ్వజుడు అను గొప్ప రాజు గలడు. అతడు సౌరాష్ట్ర రాజు కుమార్తె యగు చూడాల ను వివాహమాడెను. వారిరువురు అన్యోన్యమై, ప్రగాఢ ప్రేమికులై అనేక సంవత్సరాలు యవ్వనభోఘాలను అనుభవించారు.

6.12.1 శిఖిధ్వజ దంపతుల వివేకము-విచారణ

చాలాకాలం తర్వాత ఆత్మజ్ఞాన వివేచనా పరులై ఈ విధంగా ఆలోచించిరి. ఈ జీవులు క్షణభంగురమైన శరీరాలను ఆధారం చేసుకొని వ్యవహారాల్లో పరిభ్రమిస్తున్నాయి. అయితే దేహానికి వినాశం తప్పదు కదా! ఆయువు కూడా క్షయమవుతుంది. ఈ ప్రపంచములో స్థిరమైనది, సుందరమైనది ఎక్కడా లేదు. ఈ విధంగా ఆలోచించుకొనిన వారు ఆత్మజ్ఞాన మంత్రముచే సంసారమను విషూచికా వ్యాధిని నివారించుకొనుటకు నిశ్చయించుకొన్నారు. ఈ విధంగా వారు బ్రహ్మమే లక్ష్యంగా, బ్రహ్మమే ప్రాణంగా, బ్రహ్మమే చిత్తంతో నిండిన వారు అయినారు.

6.12.2 చూడాల విచారణ-ఆత్మ విశ్రాంతి

అయితే వారిలో చూడాలిక మిగుల జ్ఞాన సంపన్నురాలు. చూడాల తన అంతరంగంలో ఈ విధమైన విచారణ చేసింది. నేను అను వస్తువేది? ఈ మోహము ఎట్లు జనించింది? ఎప్పుడు కలిగినిది? ఎవనికి కలిగినది? ఈ దేహము జడ స్వరూపము కావున నేను అనునది కాదు. కర్మేంద్రియములు, బుద్ధి

జడమే కావున అవియు నేను కాదు. అవి మనస్సు చే ప్రేరేపింప బడుతున్నవి, కాన జడము. అందువలన నేను కాదు. బుద్ధి అనగా నిశ్చయ రూపము, అది జడ స్వరూపమే కదా! ఇది అహంకారము చే నడపబడుతున్నది. కావున అదియు నేను కాదు. జీవుడు చేతనాకాశుడై, సుకుమారమగు అంతర్యామియై బింబ చైతన్యము వలన జీవించుచున్నాడు. సాక్షి చైతన్యమే ఇతడిని తెలుసుకొంటున్నది. నిత్యమైన చిత్స్వరూపము చేతనే ఈ జీవుడు జీవిస్తున్నాడు. చైతన్యమే విషయాలవైపుకి మారాలి అవిద్యా ఆవరణం వలన స్వయంగా అసద్రూపము అవుతున్నది. మరల అదే జ్ఞానం చేత అవిద్యని నాశనం చేసి స్వచ్ఛత్వాన్ని పొందుతుంది. ఇంక ఏ ఉపాయాన్ని అవలంబిస్తే చైతన్యమనే మెలుకువ కలుగుతుంది?

చూడాల (తనలో)

ఎంత అదృష్టం? నిర్మలమైన జ్ఞానాన్ని చాలాకాలం తర్వాత గ్రహించ గలిగాను. వాస్తవంగా మహాసత్త అనబడే మహాచైతన్యం ఒక్కటే ఉన్నది. అది స్వస్వరూపమైన, మంగళ స్వభావం నుండి జార నందువలన అచ్యుతం అని చెప్ప బడుతుంది. దృశ్యం-ద్రష్ట-దర్శనం అనే త్రిపుటి మహాచైతన్యము లేకపోతే ఏమి అనుభవించలేదు. ఈ సాక్షి చైతన్యము, త్రిపుటి పుట్టడానికి ముందే ఉండడం వలన అది అద్యచిత్ (మొదటి చిత్) అనబడుతుంది. దీని ఉనికి త్రిపుటిలో కలిగిన ప్రమాణాలపైన ఆధారపడదు. జగత్సత్తగా ప్రసిద్ధి పొందిన పదార్థం మహాచైతన్యం యొక్క రూపాంతరము అయి ఉంటుంది. ఈ చిత్ సూర్యుడు అత్యంత నిర్మలుడు. అతనికి దహనం, ఛేదనము ఏమి లేవు.

వశిష్ఠుడు: రామా! చూడాల ఈ విధమైన ఆత్మవిచారణ ద్వారా మోహ నివృత్తి పొంది యదార్థ తత్వాన్ని గ్రహించగలిగింది. ఆత్మానందాన్ని పొంది, ఆత్మస్థితి కలిగి సంగం లేకుండా, ఇచ్చలు లేకుండా, యదాప్రాప్తాలైన కర్మల్ని చేస్తూ ఒకదాన్ని త్యజింపక, ఒకదాన్ని గ్రహించక ఉన్నది.

6.12.3 చూడాల శోభ-శిఖిధ్వజుని పరిహాసం

శిఖిధ్వజుడు: ఓ ప్రియ సఖీ! నీవు అమృతం తాగిన దానివలె శోభాయుక్తంగా ఉన్నావు. నీ చిత్తం భోగాశలు లేనిదై, శాంతమై, వివేకంతో బలయుతమై, సమత్వాన్ని పొందినదై, గంభీరమై ఉన్నట్టు గమనిస్తున్నాను. ఏమైనా అమృతం తాగావా? సామ్రాజ్యాన్ని పొందావా? రసాయన మంత్రాదుల వల్ల, హఠయోగాదులవల్ల మృత రహితమైన పదవిని పొందావా?

చూడాల: రాజా! మూఢులకు ఉండే దేహాత్మ భావాన్ని త్యజించి, సంపూర్ణము, నిరాకారము అయిన బ్రహ్మాత్వ భావాన్ని పొందాను కనుక శోభావతి నై ఉన్నాను. నా ఆత్మని నిరాకార, కూటస్థ, స్వరూపంగా కాంచుతూ శోభావతి నై ఉన్నాను. విషయాల ప్రాప్తి చేత, ఆప్రాప్తి చేత సుఖం గాని, దుఃఖం గాని పొందకుండా ఉన్నాను. అందువల్ల శోభావతి నై ఉన్నాను. బ్రహ్మంలో ఏకాకినై

క్రీడిస్తున్నాను. అందువల్ల శోభావతి నై ఉన్నాను. యథాప్రాప్తమైన వస్తువులతో, కర్మలతో సంతృప్తి నై ఉన్నాను. అందువల్ల శోభావతి నై ఉన్నాను.

వశిష్ఠుడు: రామా! శిఖిధ్వజుడు, చూడాలతో కలసి ఆత్మజ్ఞానాన్ని శ్రవణం చేసినవాడే అయినా చూడాల మాటల్ని సరిగా గ్రహించలేక పరిహాసమాడతాడు.

శిఖిధ్వజుడు: భామా! బాలికవలె అసంబద్ధమైన ప్రేలాపనలు చేయకుండా, నాతో క్రీడించు. ప్రత్యక్షమై, సద్రూపమైన ఆకారాన్ని త్యజించి నిరాకార స్థితిని పొందితే ఎట్లా శోభిస్తావు? అన్నిటిని వదలి ఏకాకి అయినవారు ఎలా శోభిస్తారు? నేను దేహాన్ని కాను, ఏమి కాను, అంతా నేనే. అని చెప్పేవారు ఎలా శోభిస్తారు?

వశిష్ఠుడు: రామా! ఈ విధముగా శిఖిధ్వజుడు పరిహాసాలాడి, తన మాధ్యాహ్నా కార్యాలకు వెళ్ళాడు. అటు తర్వాత భిన్నాభిప్రాయములతో సంసారంలో ఉంటూ ఆ దంపతులు చాలాకాలం గడుపుతారు. అంత రాజు కొన్ని సంవత్సరములు శత్రువులను జయించుటకై బాహ్య దేశమునకు వెడలినాడు. అప్పుడు చూడాలకు ఆకాశగమనము చేయవలెనని సంకల్పించెను. అందుకుగాను ఏకాంతమున ఒకచోట కూర్చుండి ప్రాణవాయువును నిరోధించి చాల కాలము అభ్యసించెను.

శ్రీరాముడు: మహర్షీ! ఏ విధముగా ఆకాశగమనాదులు సిద్ధిన్పుటకు యోగము అభ్యసించ వలెనో వివరించ గలరు.

వశిష్ఠుడు: రామా! ఆత్మకు అనుకూలమైన ఏ వస్తువు ప్రయత్నం చేత సాధింపబడునో దానిని ఉపాధేయము అని త్యజించబడునది హేయము అని, ఈ రెండింటి మధ్య ఉన్నది ఉపేక్ష్య అని అంటారు. ఆత్మజ్ఞానికి ఈ మూడు సంభవము కాదు, ఎందుకనగా, జ్ఞానికి ఈ మూడు హేయములే. రామా! ఆకాశగమనాది సిద్ధులు యొక్క సిద్ధగుటిక, సిద్ధాంజనము, సిద్ధఖడ్గము, సిద్ధపాదుక మొదలుగునవి యోగినీకల్పాది గ్రంథముల యందు ప్రసిద్ధములు. ఆ క్రియల యొక్క నిరూపణము గావించుట నీ ప్రశ్న యొక్క ఆశయమైనచో, అజ్ఞానులకు వాని యందు ప్రవృత్తి కలిగినచో మహాదోషము సంభవించును. కావున ప్రస్తుత మొనర్చుచున్న జ్ఞాననిరూపణకు హానికరము. కావున ఇచట అనుచితము.

6.12.4 సుఖమ్నానాడి

వశిష్ఠుడు: రామా! ఇకపోతే, శిఖిధ్వజుని కథాసందర్భంలో వచ్చిన ప్రాణవాయు నిరోధాన్ని గురించిన క్రియా సిద్ధిని గురించి కాస్త చెబుతాను విను. వాసనలన్ని విడిచి, స్థానాది క్రియాక్రమములతో గుణాది స్థాన సంకోచము చేతను; యోగ శాస్త్రార్థ క్రియలైన - నవద్వారాలని బంధించడం, మొండెము, శిరస్సు, కంఠాలను సమంగా ఉంచడం, నాశికాగ్రాలను అవలోకించడం మొదలైన వాటి చేత; భోజన

ఆసనాదుల శుద్ధత్వం చేత; తమ ఆచారములను సక్రమంగా అనుష్ఠించుట వలన; సజ్జన సాంగత్యం ద్రుఢమగు ప్రాణాయామాభ్యాసము వలన; కోపము, లోభము, భోగములను పరిత్యజించుట వలన; త్యాగ, దాన నిగ్రహము వలన; ఇట్లు ప్రాణాదివాయువులు స్వాధీనమైనంతనే పిపీలకాది బ్రహ్మ పర్యంతం గల సమస్తమూ స్వాధీనం అగును.

శరీరమున 72000 నాడులు కలవు. ఇందులో 100 నాడులు ప్రధాన మైనవి. బ్రహ్మ రంధ్రం వరకు 7 చక్రములు కలవు. మూలాధారమున కుండలినీ శక్తి గలదు. దాని మీద నూరు ప్రధాన నాడులను ఆశ్రయించి, 7 చక్రములలో కూడ ప్రవేశించి సుషుమ్నానాడి ఉండును. అది మండలాకారముగా నాభి స్థానమున, బ్రహ్మాది పిపీలకాంతము వరకు గల సమస్త ప్రాణులయందు ఇది ఉండి, నిరంతరము వాయుహతమగు చుండును. నూరు నాడీసమూహములతో ఆంత్రవేష్టనికము అను ఒక నాడి వాయుచలితమై ఉండును. వాటి మధ్య సర్వ శక్తులను జవమును ప్రసాదించు శక్తి కలిగి ఉండును. కోపము గల సర్పము వలె బుసలు కొడుతున్న ఈ ప్రాణశక్తి ని అంతఃకుండలిని అని, బంధనముచే అది కల అని, చేతన మగుట వలన చిత్త అని, ఉద్వాస నిశ్వాసల వలన జీవ మని, మననశీల మగుట వలన మనస్సు అని సంకల్పం కలది అగుట వలన సంకల్ప అని, నిశ్చయాత్మకమగుట వలన బుద్ధి అని, నేను అను అభిమానం వలన అహంకారం అని చెప్పబడును. కుండలిని మొదలు అహంకారం వరకు గల ఎనిమిదిని పుర్యష్టకము అంటారు. ప్రాణశక్తి అద్భుత మగుట వలన జీవుడు మరణము పొందుతున్నాడు. ఆ ప్రాణశక్తి వాయునిరోధాభ్యాసములచే, దాని వలన చలనము వీడి శరీరము నందే ఉన్నచో ఆధి, వ్యాదులు, జరామరణములు నశించును.

6.12.5 ఆధి, వ్యాదులు - నివారణ

శ్రీరాముడు: మహర్షి! ఈ శరీరమున ఆధి వ్యాదులు దేని విలన పుట్టును? ఎలా నశించును?

వసిష్ఠుడు: రామా! శరీరమునకు సంబంధించిన దుఃఖమును వ్యాధి అని, అది వాసనామయమని చెప్పుదురు. మానసిక మగు దుఃఖమును ఆధి అందురు. ఈ రెండు అజ్ఞానము, తత్వజ్ఞానం లేకుండుట, మూర్ఖత్వం నకు మూలములు. తత్వజ్ఞానం లేకుండుట వలన రాగద్వేషాలు ప్రబలి మోహము వలన ఆదులు కలుగు తాయి. మూర్ఖత్వం ప్రబలుట వలన దుష్టాన్నము భుజించుట, దుష్ట దేశాచరము, దుష్కార్యము, దుస్సాంగత్యము, దుర్భావములు, నాడీ రంధ్రములు క్షీణించుట, నాడీవ్యపద్ధి యందు ప్రాణవాయువు సరిగా సంచరించకుండుట వలన అనేక వ్యాదులు కలుగుతాయి. రామా! ఆధి అనగా మానసిక దుఃఖము. ఇవి ఒకటి ఆకలి దప్పిక లకు మూలమైన సామాన్యము , రెండవది పునర్జన్మాది మూలకమైన సారభూతము ఇది ఆత్మజ్ఞానము కలుగనంత వరకు నశింపదు.

ఇతర కారణాల వలన కలగిన వ్యాధులు చికిత్స, శాస్త్రము వలన నశించును. ప్రాణ వాయు సంచారము సక్రమంగా ఉండనిచో ఆహారము అతి/అజీర్ణము కలుగును. అది అంతః శరీరమున నిలచి వ్యాధి కారణ మగుచున్నది. భగవదర్చనాది క్రుత్యములచే, సజ్జన సేవచే స్వభావము నిర్మలమగుటచే, మానసికానందము వృద్ధి అగును. దానిచే దేహము పరిశుద్ధమై, ప్రాణవాయువు ప్రసరణము సక్రమంగా ఉండుట వలన భుక్త పదార్థములు జీర్ణము అగును. అందుమూలమున వ్యాధులు నశించును.

6.12.6 యోగ సిద్ధులు

వసిష్ఠుడు: రామా! పుర్యష్టకము, జీవునికి, ప్రాణం అనే పేరు గల కుండలిని ఆధారంగా ఉంది. పూరకం అనే అభ్యాసం చేత, శరీరం యొక్క స్థిరత్వం, గురుత్వం లభిస్తుంది. శరీరాన్ని మూలాధారం నుండి బ్రహ్మ రంద్రం వరకు తిన్నగా నిలిపి ప్రాణవాయువుని పైకి ఆకర్షించి, కుండలినీసంవిత్తుని పైకి పంపితే, దీర్ఘత్వాన్ని పొందిన కుండలిని, నాడులన్నిటిని తనతో తీసుకొని పైకి పోతుంది. ఇదే యోగి యొక్క ఆకాశగమనం. ఇక, రేచక ప్రాణాయామ ప్రయోగం చేత కుండలినీశక్తి సుషుమ్నా నాడిలో ప్రాణవాయు ప్రవాహం చేత శిరస్సు యొక్క ఇరుకవాటాల సంధిరూపమైన కవాటానికి 12 అంగుళాల దూరంలో ఉన్న పోడశాంతం అనే స్థానంలో ముహూర్తకాలం ఉంటే అప్పుడు ఆకాశంలో సంచరించే సిద్ధుల దర్శనము అవుతుంది.

6.12.7 పరకాయ ప్రవేశం

వసిష్ఠుడు: రామా! రేచకాభ్యాసం చేత ముఖానికి 12 అంగుళాల వెలుపల స్థానంలో ప్రాణవాయువుని చిరకాలం ఉంచడం చేత, యోగి మరొక శరీరంలో ప్రవేశించ గలుగు తాడు. దీనినే పరకాయప్రవేశం అంటారు. నక్షత్రం వంటి ఆకారం కలది, హృదయ కమలంలో బంగారు తుమ్మెద లాగ ఉండేది, యోగుల చేత ఉపాసింపబడేది అయిన ఆ తేజం దేహం అంతటా సంచరిస్తూ ఉంటుంది. ఆ ప్రకాశాన్ని చిద్రూపంగా ధ్యానిస్తే సర్వ పదార్థ దర్శనం అనే సిద్ధి కలుగుతుంది. అప్పుడు యోగి లక్ష యోజనాల దూరంలో ఉన్న వస్తువును కూడా చూడగలుగుతారు. హృదయ కమలం మీద ఉండే అగ్నికణం శరీర ధాతువులను ద్రవింప జేసి, దేహం నుండి వేరై సూక్ష్మ రూపంలో ఉంటుంది. అప్పుడు కుండలిని శక్తి ఈ సూక్ష్మ దేహాన్ని ఎక్కడికైనా తీసుకెళ్ల గలుగుతుంది. అందువలనే అది ఏ రూప భావన చేస్తే అదే రూపాన్ని పొందుతుంది (కామరూపధారణ).

రామా! ఈ విధంగా యోగం చేత అణిమా సిద్ధుల్ని పొందే విధానం చెప్పాను. ఇక జ్ఞానం చేత వాటిని సాధించే విధం విను.

రామా! ఏకం, శుద్ధం, సూక్ష్మం కంటే సూక్ష్మం, శాంతం అయిన చిన్మాత్ర వస్తువే ఉంది. చైతన్యము అధ్యాస చేత సంకల్పము వైపుకి తిరిగినప్పుడు, అది కలుషితమై జీవుడు అనే పేరుతో చెప్పబడును. జ్ఞానం వలన ఈ మొహం సన్నగిల్లును. ఆత్మజ్ఞానులు, సత్య సంకల్పాలు అయిన మహాత్ములు తమను ఏ విధంగా భావించుకొంటే ఆ విధంగా తమను తాము కాంచుకోగలరు. అయితే రామా! తత్వజ్ఞాని ఈ అల్ప సిద్ధుల్ని అధికంగా తలచక నిరతిశయానంద రూపమైన తన ఆత్మనే అధికంగా తలుస్తాడు.

(వ్యాఖ్యానం: మహర్షి ఇక్కడ రాముని కుతూహలం కోసమే అణిమా సిద్ధుల్ని గురించి చెప్పారు కానీ సాధన కోసం గురు సన్నిధిలో మాత్రమే అభ్యాసం చేయాలి. మహర్షి చివరగా చెప్పిన మాటనే గ్రహించాలి)

వసిష్ఠుడు: రామా! పైన తెలిపిన యోగాభ్యాసం పట్టుదలతో చేసి చూడాలి అణిమాసిద్ధుల్ని పొందింది. అయితే ఈ విషయాలనేమీ భర్తకు తెలియనీయకుండా అనేకమార్లు ప్రయత్నంతో జ్ఞానాన్ని ఉపదేశించింది. కానీ అత్మజ్ఞానములో నిలకడ లేని కారణంగా శిఖిధ్వజుడు చూడాలి ఉపదేశాన్ని గ్రహించలేకపోయాడు. రామా! ఉపదేశం కేవలం శాస్త్ర మర్యాద కోసమే కానీ ముక్తికి అసలైన కారణం శిష్య ప్రజ్ఞయే.

6.12.8 శిఖిధ్వజుని తపన

వసిష్ఠుడు: రామా! తత్వజ్ఞానం లేకపోవడం చేత శిఖిధ్వజుడు మహా మోహాన్ని పొంది దుఃఖం చేత రాజ్య సుఖాలను అనుభవించలేక పోయాడు. అనేక చాంద్రయాగాలు చేసి గో, భూ, సువర్ణ దానాలు చేసాడు. అనేక తీర్థాలు సేవించాడు అయినా శోకరాహిత్యాన్ని పొందలేకపోయాడు. ఒకనాడు చూడాలితో ఈ రాజ్య భారము కడు దుఃఖము గా ఉన్నదీ గావున వనములకు పోయి తపస్సు చేసుకొంటాను కాన నాకు ఆటంకము కలుగ చేయవద్దు అని చెప్పి ఒక అర్ధరాత్రి సమయములో తన ప్రియురాలిని, రాజ్యాన్ని త్యజించి వేగంగా పయనిస్తూ జనావాసాలకు దూరంగా పండ్రెడు రోజులు పయనం చేసి ఒక అరణ్యాన్ని చేరతాడు. రాజు అక్కడ ఒక పర్ణశాలను నిర్మించుకొని కందమూలాలు తింటూ ధ్యాన నిమగ్నుడౌతాడు. చూడాలి తన భర్త గమ్యాన్ని ఆకాశమార్గంలో పయనించి పరికించినది అయి విషణ్ణ హృదయరాలైనను, భర్త మార్గాన్ని ఆటంక పరచుటకు ఇష్టంలేక తిరిగి అంతఃపురానికి వచ్చి రాజ్య సంరక్షణ భారాన్ని వహించింది.

6.12.9 చూడాలి భర్త వద్దకు పోవుట

ఈ విధంగా 18 సంవత్సరాలు గడచిన తర్వాత, చూడాలి తన భర్తకు ఆత్మజ్ఞానాన్ని బోధించే సమయము ఆసన్నమైనదని తలచి, ఆకాశమార్గములో తన భర్త ఉన్న ప్రదేశానికి చేరింది.

రాగద్వేషాలు క్షీణించడం చేత ఇప్పుడు అయన చిత్తశుద్ధితో ఉన్నారు. నిర్మల చిత్తంతో ఆత్మతత్వము బాగా ప్రతిఫలించింది. అయితే తన రూపములో బోధిస్తే తన భర్తకు గురి కలగదని అనుకొని మరొక రూపంలో అతని దగ్గరకు వెళ్లాలని నిర్ణయించుకొన్నది.

6.12.10 కుంభుడిగా చూడాల

ఈ విధంగా చింతించిన చూడాల ఒక బ్రాహ్మణ కుమారునిగా కుంభుడు నామధేయంతో శిఖిధ్వజుని వద్దకు వెళ్ళింది. అప్పుడు శిఖిధ్వజుడు ఆ కుంభుని చూసి అనేక అర్హ్యపాద్యాలతో పూజించి కుశల ప్రశ్నలు వేసి కుంభుని వృత్తాంతము అడుగుతాడు.

6.12.11 కుంభుని చరిత్ర వివరణము

కుంభుడు: ఓ రాజా! నారదుడు అనే ఒక మునీశ్వరుడు ఉన్నాడు. జలక్రీడలు ఆడుతున్న అప్పరసాసమూహాన్ని చూసి అతని మనస్సు వివేకరహితమైన తోట్టుపాటు పడి, చిత్తము అల్లకల్లోలమై ప్రాణవాయువు క్షోభించగా అతనికి వీర్య స్కలనమైనది. ఈ దేహం సమస్త ప్రాణులకు సుఖదుఃఖ మయమై ఉంటుంది. తన నిర్మల స్వరూపాన్ని ఒక్క క్షణం మరచినా దృశ్యం విజృంభించబడుతుంది. ఓ తపస్వీ! విషయభావాలు పలచగా ఉండడమే మోక్షము. విషయాల ధృడ భావనే బంధము. ఓ మహాత్మా! దగ్గరగా ఉన్న వస్తువుల విషయంలో ప్రత్యక్ష ప్రమాణం వలన దూరంగా ఉన్న వస్తువుల విషయంలో అనుమానం, శబ్దం మొదలైన ప్రమాణాల వలన జీవుడికి భోగానుభవం కలుగుతుంది. అతి చంచలమైన నాడిమార్గంలో ప్రవేశించకుండా శాంతుడై ఉన్నంత వరకు అతణ్ణి ముక్తుడు అనుకోవచ్చు. చంచలమైన నాడిమార్గంలో ప్రవేశించి ప్రాణవాయువుతో సహా క్షోభను పొందుతున్నప్పుడు అతడిని బద్ధుడు అని తెలిసికో. ఆత్మజ్ఞానం చేత సుఖదుఃఖాలు లేవు అనే భావన కలిగితే జీవుడు విశ్రాంతిని పొందుతాడు. రాజర్షీ! నారద ముని తన వీర్యాన్ని ఒక కుండలో ఉంచాడు. ఒక మాసంలో అది వృద్ధి చెంది ఒక బాలుడు ఉద్భవించాడు. యుక్త వయస్సు వచ్చిన తర్వాత నారదుడు ఆ బాలునికి సమస్త విద్యలు బోధించాడు. కుంభం నుంచి జనించాడు గావున అతనికి కుంభుడు అని నామకరణం చేశాడు. ఆ కుంభుడిని నేనే.

6.12.12 కుంభుడు శిఖిధ్వజుని తపస్సును తప్పు పట్టడం

కుంభుడు: ఓ రాజా! నీవు ఏ కార్యము సాధించ దలచి ఎంత కాలం నుండి తపస్సు చేస్తున్నావు?

శిఖిధ్వజుడు: ఓ ఆత్మజ్ఞా! నేను శిఖిధ్వజుడనే రాజును. సంసార భీతి చేత ఈ తపస్సు చేస్తున్నాను. ఎంత ఉగ్రంగా తపస్సు చేస్తున్నప్పటికీ దుఃఖము నుండి విశ్రాంతి లేక మరొక దుఃఖము లోకి పోతున్నాను. వేదోక్త కర్మలు, ఉపాసనలు ఏవీ నాకు విశ్రాంతిని ఈయడంలేదు.

కుంభుడు: ఓ రాజా! పూర్వం జ్ఞాన, క్రియాది విషయములలో బ్రహ్మ చెప్పిన విషయము చెపుతున్నాను వినుము. జ్ఞానమే పరమ శ్రయస్సు. దాని చేతనే జీవుడు మోక్షాన్ని పొందుతున్నాడు. క్రియ అనేది కేవలం స్వర్గాది భోగాల వినోదం కోసం, కాలక్షేపం కోసం మాత్రమే చెప్పబడింది. జ్ఞానం దొరకని వానికి కర్మ ఆశ్రయించి తగినది. అంతా బ్రహ్మమే అని తెలిసిన వానికి ఏ వాసనా ఉదయించదు. రాజర్షి! ఈ విధంగా బ్రహ్మాది మహాత్ములందరు జ్ఞానమే పరమ శ్రేయస్కరంగా కొనియాడుతుండగా, అజ్ఞాని లాగా ఈ తపో రూపాలైన దండ కమండలాలలో ఎందుకు తగుల్కొన్నావు? బంధం ఎందుకు వస్తుంది? మోక్షప్రాప్తి సాధనాలేమిటి? మొదలైన ప్రశ్నలు వేస్తూ సాధుపురుషులను సేవించకుండా, ఒంటరిగా, ఈ పర్వత గుహల్లో జీవితాన్ని వ్యర్థం చేసుకొని, ఆయుఃక్షీణం వలన ఎప్పటికీ ఈ జీవుడు ముక్తుడు అవుతాడు?

వసిష్ఠుడు: రామా! ఈ విధంగా జ్ఞాన ప్రభోధితుడైన శిఖిధ్వజుడు కుంభునికి నమస్కరించి, గురువుగా స్వీకరించి, దెన్నెరిగితే జీవుడు మరల సంసార దుఃఖంలో పడకుండా ఉంటాడో అట్టి బ్రహ్మం యొక్క ఉపదేశాన్ని ఇవ్వ వలసినదిగా కోరతాడు. అప్పుడు కుంభుడు, తన వాక్యాల్లో శ్రద్ధ ఉంటేనే బోధిస్తానని ఎందుకనగా వినోదం కోసం ప్రశ్నించే వానికి, శ్రద్ధ లేని వానికి చెప్పిన వాకు, చీకట్లో కంటి శక్తిలాగా నిష్ఫలమౌతుంది. ఇందుకు ఉదాహరణగా బుద్ధిమంతుల్ని శీఘ్రముగా సంసార సాగరం దాటించేది అయిన ఒక కథ కుంభుడు, శిఖిధ్వజునికి తెలియ చేస్తాడు.

6.12.13 చింతామణి ఉపాఖ్యానము

కుంభుడు: రాజర్షి! పూర్వము సర్వశాస్త్రజ్ఞుడైన ఒక శ్రీమంతుడు ఉండేవాడు. అతను కష్ట సాధ్యమైన చింతామణి ని సాధించడం కోసం మేరు పర్వత శిఖరం పైన తపస్సు మొదలెట్టాడు. అతని అదృష్టం వలన అతి కొద్ది కాలంలోనే అట్టి చింతామణి అందుకోనేంత దూరంలో కనబడింది. అయితే ఆ శ్రీమంతుడు అనుమానంతో చింతామణి ఇంత తొందరగా లభించుట దుర్లభం అని భావించి దానిని గ్రహించక పోవడంతో అది అదృశ్యమవగా తిరిగి మళ్ళీ తపస్సు మొదలెట్టాడు. ఇది గమనించిన కొందరు దొంగ సాధువులు అతని ఎదురుగా ఒక పెద్ద గాజురాయిని ఉంచారు. ఆ చింతామణిని (గాజురాయిని) గ్రహించి, ఆ చింతామణి ఇచ్చే సంపదలు ఉపాించుకొని తనకున్న సంపదలన్ని వదులుకొని చాలా దూరదేశానికి పోయి సంపద కోసం ఆ శ్రీమంతుడు ప్రయత్నించగా నిష్ఫలమయి తాను మోసపోయినట్లు గ్రహిస్తాడు.

రాజా! ఇట్టి నీ వృత్తాంతమును పోలిన మరొక కథ చెబుతాను విను.

6.12.14 గజోపాఖ్యానము

కుంభుడు: రాజద్రి! వింధ్య పర్వత ప్రాంతంలో ఒక మద గజము ఉండేది. ఒక మావటి వాడు అతి కష్టంతో దానిని ఇనుప గొలుసులతో బంధించాడు. అయితే ఆ గజము తన దంతాల రాపిడితో ఆ ఇనుప గొలుసును త్రెంచుకొని స్వేచ్ఛగా వెళ్ళింది. దీనిని గమనించిన మావటి అతి ప్రయత్నంతో దానిని లొంగదీసుకొనే క్రమంలో ఆ గజము త్రోవలో ఉన్న ఒక పెద్ద తాటి చెట్టు ఎక్కి గజము పైకి దుముకగా గురి తప్పి ఆ గజము కాళ్ళ వద్ద పడతాడు. అయితే ఆ గజము కరుణా దృష్టితో ఆ మావటిని చంపకుండా వదిలేసింది. పట్టువదలకుండా ఆ మావటి తిరిగి ఆ గజమును సమయము చూసి అనువు చేసుకొని చాలా గట్టిగా బంధిస్తాడు.

రాజా! ఆ చింతామణి సాధకుడవు నీవే అని తెలుసుకో. సర్వ దుఃఖ వినాశకరం అయిన ఆ సర్వత్యాగమే ఆ చింతామణి. అయితే సర్వత్యాగం చేత అన్ని వదిలినా అహం ఇంకా నీలో ఉన్నది. అందువలన దుఃఖ పూరితమైన రాజ్యాన్ని వదిలి వనవాసం అనే బంధం లో చిక్కుకొన్నావు. సర్వత్యాగం అయిన చింతామణి నీ నుంచి వెడలిపోగా పరిమిత ఫలాన్నిచ్చే తపస్సులో ప్రవృత్తుడవై గాజురాయిని పట్టుకొన్నావు. ఇక వింధ్య పర్వతములోని మదగజానివి నీవే. మావటివాడు నీకు శత్రువైన అజ్ఞానము అందువలన చంపదగిన శత్రువును వదిలేసావు.

ఓ రాజా! ఈ రెండు కథల ద్వారా నీ వృత్తాంతమును తెలియ జేసాను. ఆత్మజ్ఞానం లో ఉన్న నీ భార్య చూడాల మాటలు ఎందుకు వినవు? ఆమె స్త్రీ అని భార్య అని చులకనయా? ఆ చూడాల చెప్పిన విధముగా ఆచరించకున్నను, సర్వత్యాగము ఎందుకు చేయలేదు? నీ రాజ్యము, దారపుత్రులు, ఈ కుటీరము, నీ వనవాసమునకు ఉపయోగించు ఉపకరణములు చివరకు జడ రూపమైన ఈ దేహము త్యజించి నంత మాత్రాన సర్వము త్యాగము చేసాను అనుకొనుట వట్టి భ్రమ. రాజా! శరీరాన్ని వదిలినా సర్వత్యాగం కాదు. ఎందుకంటే త్యాగం చేయడానికి అధికారం కల ఈ దేహం (వివేకవంతమైన మానవ దేహం) లభించడం దుర్లభం. కావున మరు జన్మలో కూడా త్యాగం కుదరకపోవచ్చు.

వసిష్ఠుడు : రామా! శిఖిధ్వజ మహారాజు, కుంభునిచే ప్రభోదింపబడి జ్ఞానవంతుడయ్యెను. ఈ విధంగా ప్రభోదింప బడిన రాజు, ఆత్మ పరిణితి చెంది, మనోవుత్తిని నిరోధించి, మౌనముగా సమాధి నిష్ఠుడై ఉండెను. సమాధి నుండి బహిర్గతుడైన రాజుతో కుంభుడు ఇంకా ఈ విధంగా ప్రభోధము చేయుచున్నాడు. చిత్తము పునర్జన్మ హేతువైన వాసన. ఆత్మజ్ఞులకు ఈ వాసన సత్వము అని అజ్ఞానులకు చిత్తము అనబడును. కావున ఎల్లప్పుడూ స్వరూపాను సంధానంచే చిత్త సంభందమగు బహిష్కారము, సమాధి అను రెండింటినీ ఏకోన్ముఖము గావించి శాశ్వత మగు బ్రహ్మ పదవిని

పొందుము. జరాజన్మ రహితమై, అనాదియై, పుద్ధి, పరిణామాది వికారములు లేనిదై, సదా నిర్మలమై, ప్రకాశరూపమై, సద్రూపమై, ఏకమై, కల్పనా రహితమై, స్వస్వరూప పరిచయమును లీలగలదై, సన్మాత్రము తోడ నుదితమై, సర్వ వ్యవహారములందు పూర్వ సిద్ధమైనట్టి వస్తువేది గలదో అదియే ఆత్మ. సమస్తానికి మూలమైన మనస్సును త్యజించటమే సర్వత్యాగం. వాసనలే చిత్తానికి అజ్ఞాన రూపమైన బీజం. కావున అట్టి అజ్ఞానము లేకుండా ఉండుటే శ్రేయస్కరము. అందుకు నేనెవరు అనే విచారణయే ముందు. భ్రమ రూపమైన ఈ జగత్తులో సత్య సంకల్పమైన ఈశ్వరుని భావనే కర్మ అనుభవ రూపంలోకి వస్తుంది.

ఈవిధంగా ప్రభోదించి కుంభుని రూపంలో ఉన్న చూడాల అద్రుశ్యమయ్యెను. మూడు సంవత్సరాల తరువాత చూడాల తన భర్తను దర్శించగా అతను నిర్వికల్ప సమాధి నిష్ఠుడై ఉండెను. అతనిని మేల్కొల్ప దలచి, సింహ రూపం లో భీషణమైన సింహనాదము మొదలుగాగల ఎన్ని ప్రయత్నాలు చేసినా లాభం లేకపోయింది. అయితే అతనిలో ఇంకా ఏమైనా సత్వశేషము ఏమైనా ఉందా అని పరీక్షింపదలచి, చూడాల సూక్ష్మరూపమున అతని హృదయమున ప్రవేశించి, ఇంకనూ అతనికి సత్వశేషము మిగిలి ఉన్నట్లుగా గ్రహించి అతనిని మేల్కొల్పిపెను.

ఈ విధంగా శిఖిర్ధ్వజుడు ఆత్మజ్ఞాన సంపన్నుడై, కుంభుని నిజరూపమైన చూడాలను గాంచి, నిర్వికారుడై, శాంతుడై, యథాప్రాప్త కర్మలను ఆచరించచూ, తన ప్రారబ్ధ కర్మ ముగియునంత వరకు చూడాలతో కలిసి పది వేల సంవత్సరాలు రాజ్యపాలన చేసి పునర్జన్మ రాహిత్యమైన కైవల్యము ను పొందిరి.

కావున రామా! నీవు కూడా ప్రకృత కార్యక్రమాలను ఆచరించతూ, భోగములను అనుభవించుతూ దుఃఖరహితుడవై సుఖముగా ఉండుము.

(శిఖిర్ధ్వజ ఉపాఖ్యానములో చూడాల తన భర్తకు అనేక ధర్మ సూక్ష్మాలు బోధిస్తుంది. ఇంకా చూడాల తన భర్తను పరీక్షింప దలచి పగలు కుంభునిగా రాత్రుళ్ళు స్త్రీగా కొంతకాలం అతనితో గడుపుతుంది. ఇంకా అతనికి మదనిక అను పేరుతో భార్యగా తరువాత ఆమె వ్యభిచారి గా, దేవతా అప్పరస స్త్రీల ఆకర్షణతో అనేక రకాలుగా పరీక్షిస్తుంది. ఈ విషయాలన్నీ వివరించలేదు. కథా సందర్భములో వచ్చిన సత్య శేషము అంటే ప్రారబ్ధ కర్మ లో ఇంకా శేషించిన భాగం. అప్పుడు జీవుడు ఆ కర్మ నివృత్తి చేసుకోవడానికి మరొక జన్మ ఎత్తాలి. అందువల్ల ఇక్కడ చూడాల, తన భర్తకు సత్య శేషము ఉండి అలానే సమాధిలో మరణిస్తే మరల జన్మ ఎత్తాలి అని ఆలోచించి అతనిని మేల్కొల్పి (సమాధి లో ఉన్న వారిని ఎలా మేల్కొల్పాలి అని శ్రీరాముని ప్రశ్నకు మహర్షి వివరణ ఇస్తారు) శేషించిన కర్మ పూర్తి అయ్యే వరకు జీవిస్తారు.)

6.13 కచోపాఖ్యానము

వసిష్ఠుడు: రామా! శిఖిధ్వజుని లాగే బ్రుహస్పతి పుత్రుడైన కచుడు కూడా జ్ఞానాన్ని పొందాడు. ఆ పుత్రాంతము చెపుతాను విను. కచుడు తన తండ్రి బ్రుహస్పతి తో జీవుడు ఈ సంసారం నుండి బయట పడే మార్గం చెప్పవలసింది అని కోరగా, సర్వత్యాగం చేత దాటవచ్చని చెప్పాడు. అంత కచుడు తనకున్న అన్నింటినీ వదిలి వనానికి పోయి ఏకాంతంలో 8 సంవత్సరాలు తపస్సు చేస్తుండగా, ఒకసారి తన తండ్రి బ్రుహస్పతి కలుస్తాడు. అప్పుడు కచుడు తన తండ్రి బ్రుహస్పతి తో నేను సర్వత్యాగం చేసి 8 సంవత్సరాలు అయింది అయినా విశ్రాంతి దొరకలేదు అని చెప్పగా, బ్రుహస్పతి పుత్రుడైన కచునితో సమస్తాన్ని త్యజించు అని చెప్పి వెళతాడు. అంత కచుడు తన నారబట్టలను కూడా త్యజించి ఏకాంతంలో 3 సంవత్సరాలు తపస్సు చేశాడు. అయినా విశ్రాంతి దొరకలేదు. అప్పుడు ఉపాయము చెప్పవలసింది గా తండ్రి ని ప్రాధేయపడగా బ్రుహస్పతి, కుమారా! చిత్తమే సర్వస్వం కావున దానిని త్యజించి శోధించు. ఎందుకంటే చిత్తత్యాగమే సర్వత్యాగం అంటారు. పిదప కచుడు అనేక రకాలుగా చిత్తం త్యాగం గురించి ప్రయత్నించినా ఉపాయము కానరాలేదు. అప్పుడు మరల కచుడు స్వర్గానికి పోయి తన తండ్రి బ్రుహస్పతి ని విచారించగా, ఈ విధంగా ప్రభోధము చేయుచున్నాడు.

బ్రుహస్పతి : కుమారా! అహంకారమే చిత్తం. అంతరంగం లోని అహం భావమే చిత్తం. పూవును నలపడం కంటే, కన్నులు మూయడం కంటే అహంకారాన్ని త్యజించడం సులభమే. ఎలాగంటే, సాక్షిని గురించిన అజ్ఞానము వలన సిద్ధించే వస్తువులు, సాక్షి జ్ఞానం కలగగానే నశిస్తున్నాయి. భ్రమలోని వస్తువులాగ అహంకారం యదార్థం గా లేదు. బాలుని బుద్ధిలో భేతాళం లాగే ఇది అసత్యయినా సత్తు లాగే గోచరిస్తుంది. ఏకం, ఆద్యంతరహితము, ఆకాశం కన్న అతి సూక్ష్మము, సర్వులకు అనుభవ రూపము అయిన ఆత్మ ఒక్కటే సత్యం. కుమారా! దేశకాల వస్తువుల చేత పరిచ్ఛిన్నమై, తుచ్ఛమై, పరిమితమైన ఆకారం కల వీడు-వాడు-నేను అనే వ్యర్థమైన నమ్మకాన్ని పారద్రోలు. సర్వ బ్రహ్మాండాలకు ఆధారం నీవే. నీకు వేరుగా అహం లేదు.

వసిష్ఠుడు: రామా! ఈ విధంగా ప్రభోధము పొందబడిన కచుడు జీవన్ముక్తుడు అయినాడు. కావున రామా! ద్వైతం, ఏకత్వం అనే బుద్ధుల్ని త్యజించి మిగిలిన దానిలో సుఖముగా ఉండుము. మిథ్యాపురుషుని వలె వ్యర్థం గా దుఃఖించకు.

6.14 మిథ్యాపురుషోపాఖ్యానము

శ్రీరాముడు: మహర్షీ! మిథ్యాపురుషుడు ఎవ్వడు? అతని కథ చెప్పవలసింది.

వసిష్ఠుడు: రామా! అల్ప బుద్ధి కలవాడు, మూర్ఖత్వం నిండిన వాడు, అయిన ఒకానొక పురుషుడు ఏకాంత ప్రదేశంలో పుట్టి, ఏకాంతంగా ఉన్న అతను ఎవరు లేని కారణంగా ఆకాశం పైన అభిమానం పెంచుకున్నాడు. ఆకాశం నాది అనే భావన తో ఆకాశాన్ని రక్షించేందుకు ఒక పెద్ద ఇంటిని నిర్మించి ఆ ఇంటి మధ్య భాగంలో ఆకాశాన్ని చూస్తూ నేను ఆకాశాన్ని రక్షించాను అనే భావం తో ఉన్నాడు. కొంతకాలానికి ఆ ఇల్లు శిథిలమవ్వగా, ఒక బావిని నిర్మించి అందులో ఆకాశాన్ని చూస్తూ ఉన్నాడు. కొంతకాలానికి ఆ బావి కూడా నశించగా, ఒక కుండను తయారు చేసి అందులో ఆకాశాన్ని చూస్తూ ఆకాశాన్ని రక్షిస్తున్నాను అని మురిసిపోయాడు. కొంతకాలానికి కుండ పగిలి పోగా మహా దుఃఖం చెందాడు. ఈవిధంగా ఆకాశాన్ని రక్షించేందుకు వరుసగా పెద్ద గొయ్యి, గొప్ప హాలు, పెద్ద గాదె మొదలగునవి ఆకాశ రక్షణ కోసం నిర్మించినా, అన్ని కాలప్రవాహంలో నశించగా, ఆ మిథ్యా పురుషునికి దుఃఖంతో అనంత కాలం గడిచింది.

రామా! నేను చెప్పిన ఆ మిథ్యా పురుషుడు శూన్యాకాశం నుంచి జనించిన అహంకారమే. అనాత్మ అయిన దేహాన్ని ఆత్మ అని నమ్మి దాన్ని రక్షించేందుకు అది వ్యాకులత చెందు తుంది. దేహం నశిస్తే మరొక దేహాన్ని స్రష్టి చేసుకొంటూ ఈ అహంకారం సుఖదుఃఖాలు పొందుతుంది.

రామా! మిథ్యా పురుషుడు లాగ నీవు ఈ ఆత్మను రక్షించాలని దుఃఖం పొందకు. ఆకాశం కంటే విశాలమై, సూక్ష్మమై, శుద్ధమై, సుఖమైన ఆత్మను పట్టడం కాని రక్షణ కానీ ఎవడు చేయగలగుతాడు? ఘటం మొదలైనవి నశించినా ఏ విధంగా ఆకాశం అఖండంగా ఉన్నదో, దేహం నశించినా దేహి (ఆత్మ) నిత్యంగా ఉంటుంది. కనుక రామా! మిథ్యాభూతమైన అహంకారాన్ని త్యజించి శేషించిన ఆత్మ పదంలో ద్రుఢంగా నిలిచి ఉండు.

6.15 భ్రుంగీశోపాఖ్యానము

మిథ్యాపురుషోపాఖ్యానమున మిథ్యా శోకమునకు అహంకారమే కారణము అని చెప్పబడినది. ఇప్పుడు సమాధి నిష్ఠ లేకున్నను మహాకర్తృత్వాదులచే చిత్త విశ్రాంతి లభించును అని తెలుపుటకై ఈ ఉపాఖ్యానము చెప్పారు.

వసిష్ఠుడు: రామా! జగమునకు అధిష్ఠానమగు ఆత్మతత్వము ఎరుగక పోవుట వలన జగము అను భ్రాంతి కలుగుతుంది. సంకల్ప కల్పనా రూపము, సర్వ ప్రపంచ కారణము అగు స్వాకారమును భావించుతూ మనస్సు అగు చున్నది. కావున ఈ జగత్తు సంకల్ప మని, అనిర్వచనీయమైనది అని, సత్యము అని భావించుతూ, తాను చేయుచున్నది చిన్మాత్రము, నిర్మలమగు బ్రహ్మపదార్థమని తెలియుము. సంవిత్తు ఒక్కటే వస్తు రూపము కావున ద్రశ్యమే లేదు. అప్పుడు బంధమోక్షముల ప్రసక్తే ఉండదు. కావున రామా! సంశయాలు అన్నింటినీ పారద్రోలి శాశ్వతమైనట్టి ఆత్మభావాన్ని

అవలంబించి నీవు మహాకర్తవి, మహాభోక్తవి, మహాత్మాగివి కా. పూర్వము శివుడు భ్రుంగీశునకు ఉపదేశించిన ఈ మూడు వ్రతాలు చెప్పుచున్నాను శ్రద్ధగా విను.

భ్రుంగీశుడు: పరమేశ్వరా! చంచలమైన ఈ సంసారంలో ఆత్మతత్వము తెలియక, విశ్రాంతి నొందక విమోహితుడనై ఉన్నాను. ఏ నిశ్చయం వలన దుఃఖం లేకుండా ఉంటానో చెప్పవలసింది.

ఈశ్వరుడు : భ్రుంగీశా! నీవు మహాకర్త, మహాభోక్త, మహాత్మాగి అనే మూడు నిశ్చయాలు కలిగి ఉండు.

మహాకర్త : ఆత్మలో కర్మత్వాది ధర్మాలు లేవు అనే నిశ్చయంతో యథాప్రాప్తాలైన ధర్మాధర్మాలను ఆచరించేవాడు మహాకర్త. రాగద్వేష, సుఖదుఃఖ, ధర్మాధర్మ, ఇష్టానిష్ట కర్మల్ని నిష్కామంగా, కేవలము లోకోపకారానికే చేసేవాడు మహాకర్త. సర్వత్ర రాగరహితుడు, సాక్షి వలె ఉండేవాడు, ఇచ్ఛారహితుడు అయి కార్యాలందు ప్రవర్తించే వాడు మహాకర్త.

మహాభోక్త: ఎవరిని ద్వేషించని వాడు, దేన్నీ కోరని వాడు, యథాప్రాప్తమైన సమస్తాన్ని అనుభవించే వాడు మహాభోక్త. సమస్తాన్ని అనుభవిస్తున్నా, నిత్య తృప్తమైన ఆత్మను గురించిన బుద్ధి ఉండడం చేత ఏమీ అనుభవించని వాడు మహాభోక్త. సుఖదుఃఖాలను కలిగించే జయాపజయాల చేత, భ్రమ కొలిపే లాభ నష్ట వ్యయాదుల చేత బుద్ధి విక్షేపం చెందకుండా ఉన్నవాడే మహాభోక్త. ముసలితనం, మరణం, ఆపద, దారిద్ర్యం - వీటన్నిటినీ బ్రహ్మ దృష్టి తో తెలుసుకొనే వాడే మహాభోక్త. మహాసుఖాన్ని, మహాదుఃఖాన్ని సమ బుద్ధితో గ్రహించేవాడే మహాభోక్త.

మహాత్మాగి: నిరతిశయ, పరిపూర్ణ, అద్వయ ఆత్మ బుద్ధి చేత ధర్మాధర్మాలు, సుఖదుఃఖాలు, జననమరణాలని మిథ్య - అనే బుద్ధి తో చూసే వాడే మహాత్మాగి. సమస్త సంశయాలను, కోరికలను, సమస్త శారీరక, వాచిక, మానసిక చేష్టలను పూర్ణంగా త్యజించిన వాడే మహాత్మాగి. ఈ కనిపించే దృశ్య కల్పనలు అన్నింటినీ సమ్యక్ దర్శనం చేత వదిలిన వాడే మహాత్మాగి.

వసిష్ఠుడు: రామా! నీవు కూడా అట్టి దృష్టిని పూని సంతాప రహితుడవై ఉండు.

6.16 ఇక్షాకోపాఖ్యానము

భ్రుంగీశోపాఖ్యానమూన సమాధి నిష్ఠ లేకున్నను, మహాకర్తత్వాదులచే చిత్త విశ్రాంతి సిద్ధించునని చెప్పి బడినది. ప్రస్తుతము ఆత్మ విచారణ చే తత్వమును తెలుసుకొన శక్యము కాకపోయినా, గురూపదేశమున తెలుసుకొన శక్యము అగునని ఇక్షాకోపాఖ్యానమున నిరూపింప బడినది.

వసిష్ఠుడు: రామా! మీ వంశానికి ఆది పురుషుడు అయిన ఇక్షాకుడు ముక్తిని పొందిన వ్రతాంతము విను. ఇక్షాకుడు చాలా కాలం రాజ్యపాలన చేసి ఏకాంతంలో ఈ విధంగా చింతించాడు. వార్ధక్యము,

మరణం, సంక్షోభం, సుఖం, దుఃఖము మొదలైన భ్రమలకు స్థానమైన ఈ ప్రపంచానికి కారణం ఏమిటి? అయితే ఈ సంశయానికి కారణం తెలుసుకోలేక, తన తండ్రి మనువు ను అడుగుతాడు.

మనువు: కుమారా! ఈ కనిపించే ప్రపంచం వాస్తవంగా గంధర్వనగరం (ఊహజనిత నగరము) లాగ భ్రమ మాత్రమే. ఉన్నది ఒక్కటే అది ఆత్మ. సృష్టి అంతా ఆ చిదాత్మ అనే అద్దం యొక్క ప్రతిబింబమే. ఇక్కడ బంధం కాని, మోక్షం కాని లేదు. నిరామయమైన బ్రహ్మమే ఉన్నది. ఐక్యం కాని, ద్వైతం కాని లేదు. సారభూతమైన చిదాత్మయే విజ్రుంభిస్తుంది. ఒకే జలం అనేక భేదాలతో వేరుగా కనిపించినట్లు, ఒకే బ్రహ్మం అనేక జగద్రూపాలతో స్ఫురిస్తుంది. మాయామాత్రము అయినందు వలన ఈ భేదాలు లేనివే. అందువలన బంధ మోక్షాలని గురించిన భ్రమని వదిలి సంసార భయం వీడిన వాడవై సారభూతమైన బ్రహ్మంలో ఉండు. వాస్తవంగా జీవుల సుఖదుఃఖాల గురించిన మొహం మనస్సులోనే కానీ, ఆత్మలో లేదు. ఈ పరమేశ్వరుడు శాస్త్రాలచేత కానీ, గురువుల చేత కానీ కనిపించడు. అహంకార, మమకార రహితమైన బుద్ధిలో తనకు తానే కనిపిస్తున్నాడు. అహంకార రహితమైన బుద్ధితో ఇంద్రియాలను చూస్తూ, వాటిని ఆదరించకుండా, అనాదరించకుండా చల్లగా ఆత్మీయుడవై ఉండు. కుమారా! పరమాత్మ తన అవిద్యా శక్తిచేత సృష్టి రూపమైన క్రియల్ని చేస్తూ, అజ్ఞాన దృష్టిని కల్పించుకొని బాలుని లాగ తనతో తాను ఆడుకొంటున్నాడు. అతణ్ణి బంధించే శక్తి అతనిలోనే ఉద్భవిస్తున్నది. ముక్తుణ్ణి చేసే శక్తి కూడా అతనితోనే స్వయంగా ఉద్భవిస్తుంది. ఇది రమ్య మైనది, ఇది కాదు అనే భేద కల్పనే ఈ దుఃఖానికి కారణం. ఈ బీజం దహింపబడితే ఇక దుఃఖానికి చోటిక్కడ? వాసనా రహితంగా సేవింపబడే వస్తువు సుఖాన్ని ఇస్తుంది. జీవన్ముక్తుడు వర్తమానంలో రాగద్వేషాలతో కానీ, నిశ్చలంగా గాని, అంత్య కాలంలో తీర్థంలో కానీ, చండాలుని గృహంలో కానీ ప్రవర్తించవచ్చు, వదల వచ్చు. కానీ ఎల్లప్పుడూ జ్ఞాన ప్రాప్తి సమయంలో అతను ముక్తిని పొందే ఉన్నాడు. ఐశ్వర్యాన్ని (ఆనందం) కోరే పురుషుడు అట్టి జీవన్ముక్తుడి ప్రయత్నంతో పూజించాలి, స్తుతించాలి, దర్శించాలి, వందనం చేయాలి. సంసార రోగం శమించిన ఆత్మవేత్తలైన మహాత్ముల యెడ భక్తి కలిగి ఉండడం చేత లభించే పవిత్రఫలం యజ్ఞ తపో ధన తీర్థయాదుల వలన కూడా లభించదు.

6.17 మునివ్యాధోపాఖ్యానము

ఇక్ష్వాకోపాఖ్యానము న తత్వజ్ఞానము తనంతన తాను తెలుసుకొనదగినదైనను గురూపదేశము ఆవశ్యకము అని తెలియ జేయబడినది. ఇప్పుడు తత్వమూ ఎరిగిన వానికి లౌకిక వ్యవహారములతో పనిలేదని నిరూపించుటకై ఈ మునివ్యాధోపాఖ్యానము మహర్షి చెప్పుచున్నారు.

శ్రీరాముడు : మహర్షీ! జీవన్ముక్తునకు ఆకాశగమనాది ఆశలు లేవని చెప్పితిరి. ఇక అతనికి గల అతిశయమేమో వివరింపుడు.

వసిష్ఠుడు : రామా! జ్ఞానినికి ఏ విషయంలోనూ ఒకేంత గొప్పతనం, విచిత్రం ఏమీ ఉండవు. అతడు నిత్య తృప్తుడై, ప్రశాంతాత్ముడై ఆత్మ యందే నిలిచి యుండును. అణిమా సిద్ధులను, మంత్రాది సిద్ధులను ఆకాశ గమనాదులను ఆత్మ జ్ఞాని వాటిని అంగీకరింపడు. సంసార భ్రాంతి నశించుటచే కామ క్రోధములను అధికమించు చున్నాడు. విప్రుడు సూత్ర స్త్రీ సాంగత్యముచే, ఆమె వలన సంతాన వంతుడైనచో బ్రాహ్మణత్వము నుండి భ్రష్టుడు అగు చున్నాడు. అట్లే ఈశ్వరుడు స్వసంకల్పము వలన జీవత్వము నొందు చున్నాడు. ప్రతి సృష్టి నందు జంగములు, స్త్రావరములు అని రెండు విధములు. మొదటిది సంకల్ప వశమున సృజింపబడి జన్మాంతరముల అనుభవించ బడుతున్నది. సుకృత దుష్కృత రూపమగు కర్మమునకు జన్మము మూలము. ఆత్మ స్వరూపము ఎరుగక పోవుటచే కలుగు సంకల్పము కర్మకు కారణము. సంకల్పము కలిగి యుండుట బంధమునకు కారణము. కావున ముందుగా సంకల్పము త్యజించ వలెను సంకల్ప నారాహిత్యమే మోక్షమునకు కారణము. కావున రామా దానిని అభ్యసించుము. కావున సర్వ వ్యవహారములందు సర్వ అవస్థల యందు అనాసక్తుడవై ఉన్నచో శాంతి నొంద గలవు. లోహమును లోహముచేతనే చేధించు విధముగా మనస్సును మనస్సుతో చేధించ వలెను. జీవునికి స్థూల, సూక్ష్మ, పర అనే మూడు రూపాలు గలవు. అందులో స్థూల సూక్ష్మ రూపాలను త్యజించి పర రూపములోనే స్థితుడవై ఉండు. హస్త పాదాదులతో కూడి భోగాలకై పరిగెత్తే రూపమే స్థూలము. సంకల్పాన్ని కలిగించే చిత్తమే సూక్ష్మ రూపము. ఇక ఆద్యంత రహితమై, సత్యమై, చిన్మాత్ర రూపమై, నిర్వి కల్పమై, ప్రపంచానికి సత్తని కలిగించేదే మూడవదైన జీవుని పర రూపము.

శ్రీరాముడు: మహర్షీ! జాగ్రత, స్వప్న, సుషుప్తలకు వేరైన తురీయ రూపాన్ని మరొక్కమారు వివరించ గలరు.

వసిష్ఠుడు: రామా! అహంభావం, అనహంభావము, సత్, అసత్, లని వీడి అనాసక్తమై, స్వచ్ఛమై, సమభావం కలిగి ఉండునది తురీయ రూపము. స్వచ్ఛము, శాంతము, సమము అయి జీవన్ముక్తుల వ్యవహారంలో ఉండే సాక్షి అవస్థయే తురీయము. సంకల్పాలు పుట్టకపోవడం చేత అది జాగ్రతా కాదు, స్వప్నము కాదు. జడత్వము లేనందు వలన సుషుప్తి కాదు. ఉదాహరణగా చిన్న కథను చెబుతాను. ఒకానొక అడవిలో మహామౌనాన్ని ధరించి ఉన్న ఒక మునిని ఒక బోయవాడు, ఓ మునీ! నా బాణంతో కొట్టబడిన మృగం ఇటు పరిగెడుతూ వచ్చినది. అది ఎటు వేపు వెళ్ళినదో చెప్పుమని అడుగగా, ఆ ముని ఓ సజ్జనుడా! మేము మునులము, వనవాసులము, సౌమ్య

నిష్ఠులము, జాగ్రత్, సుషుప్తి అనబడే దశలు మాకు తెలియవు దృశ్యము ఏమి లేనట్లే మేము తురీయావస్థలో ఉంటాము అని పలికాడు. ఆ కిరాతకునకు ఆ వాక్యములలోని అంతరార్థము తెలియక తన దారిన తాను పోయాడు. కావున రామా! తురీయ దశలో మరొకటి ఏమి లేదు అని ప్రకటిస్తున్నాను. కావున తురీయావస్థ యందు బేధ వాసనలు లేక మహామునుల మాదిరి ముక్తుడవై ఉండుము.

6.18 సప్తభూమికోపాఖ్యానము

మునివ్యాధోపాఖ్యానము న ప్రశాంత మనస్కుడైన వానికి బాహ్య వ్యవహారములతో ప్రయోజనము లేదని చెప్పబడినది. ప్రస్తుతము జ్ఞాన శాస్త్ర మంతయు జ్ఞాన భూమి సార మని నిరూపించుటకు సప్త జ్ఞాన భూమికల స్వరూపమును శ్రీరాముని విజ్ఞాపన మేరకు మరొకమారు విస్తార రూపమున వివరించుచు వసిష్ఠ మునీంద్రుడు ఈ విధముగా చెప్ప నారంభించెను.

వసిష్ఠుడు: రామచంద్రా! ఈ జగత్తు ఉన్నది, లేనిది అనే శాస్త్ర తర్కాలకు పోకుండా సర్వమును అంతర్ముఖమున పరిత్యజించి, బాహ్యమున కర్మఫల అనాసక్తుడవై ప్రాప్త కర్మలను ఆచరించుచు, చిత్తము (మనస్సు) ఉండుటయే దుఃఖ హేతువు, లేకుండుటయే పరమ సుఖము గా భావించి ఆత్మ యందు ఆనందముతో శుభేచ్ఛ కలిగి ఉండుము. మహాత్ముల సాంగత్యము చేత, అనేక జన్మ పుణ్యాల చేత కాకతాళీయంగా ఈ శుభేచ్ఛ పుడుతుంది. ఇది మొదటి భూమిక. ఏ కారణం చేత ఈ శుభేచ్ఛ పుడుతుందో ఆ అంశంపైనే, రైతు రోజు ధాన్యం యొక్క మొలకలను రక్షించుకొనేట్లు ప్రతి క్షణం విచారణ ద్వారా ఈ శుభేచ్ఛను రక్షించుకోవాలి. ఎందుకనగా ఇతర భూమికలకు ఇది మొదటి మెట్టు.

శ్రీరాముడు: మహర్షీ! మూడుడు, రాగ భోగాల్లో తగిలి యోగుల సాంగత్యము లభించని వానికి యదార్థ జ్ఞానం ఎట్లా అనుభవమౌతుంది?

వసిష్ఠుడు: రామచంద్రా! మూడుడు, దోషాలతో కూడిన వానికి ఎప్పుడో ఒక్కసారి సాధుసాంగత్యము చేత కాకతాళీయ న్యాయం చేత వైరాగ్యం ఉదయించాలి. అప్పటివరకు ఈ సంసారం ఉండే తీరుతుంది. రామా! విచారణ అనునది రెండవ భూమిక. జ్ఞాన సాధనలగు శాస్త్రాలను అభ్యసించి, శ్రేత స్మార్త కర్మలను అనుష్ఠిస్తూ, ధారణా, ధ్యానాదులను అభ్యసించి, వేదాంత శ్రవణం చేస్తూ, మదం, దంభం, మొహం, మాత్సర్యం లాంటి దుర్గుణాలను వదులుట విచారణ. వేదాంత వాక్యార్థముల యందు నిశ్చల బుద్ధి కలిగి, ఆత్మ నిష్ఠలతో తత్వాన్ని మననం చేసుకొంటూ, పదార్థముల యందు సంసర్గము లేకుండా పరబ్రహ్మమందు మౌనంగా శాంతంగా ఉండుట తనుమానసి లేక అసంసర్గము అనే మూడవ భూమిక. కర్తవ్యమును ఆచరించుచు, అకర్తవ్యమును పరిహరించుచు ఆచారమును,

చిత్తమును, శాస్త్రమును, స్థితిని అనుసరించి లోక వ్యవహారమును ఆచరించుట ఆర్య లక్షణము. ఇది ప్రథమ భూమికలో అంకురించి, రెండవ భూమికలో పుష్పించి, మూడవ భూమికలో ఫలించును. ఈ మూడు భూమికలను జాగ్రదావస్థ అందురు. నాలుగవది సత్వాపత్తి, దీనినే స్వప్నావస్థ అందురు. ఇందులో ద్వైత భావం నశించి, అద్వైత భావం స్థిరపడి ఉంటుంది. లోకమంతా అతనికి స్వప్నం లా కనబడుతుంది. పై నాలుగు భూమికలు అభ్యసించుట వలన విషయవాసనలు పోయి సమాధి పరిపాకం వలన బ్రహ్మ సాక్షాత్కారం లభించే ఈ స్థితిని అసంసక్తి అని సుషుప్తి అని అంటారు. ఇందు చిత్తము విలయమగుట వలన జగద్రూపమగు వికల్పము ఉదయించదు. దీనిని పొందిన వాడు అద్వైత మాత్రమున నిలిచి, ద్వైత స్థితిని పరిత్యజించును. అప్పుడు అంతరంగమున జ్ఞానానందము కలవాడై, అంతర్ముఖుడు గా ఉండి, బాహ్య వృత్తి పరుడై, పరిశాంతుడగుటచే నిద్రాణువు వలె ఉండును. క్రమంగా అహంకారము లేకుండా సందేహం లేక వాసనారహితుడై చిత్తం లోని దీపంలా సముద్రంలో మునిగిన పూర్ణ కుంభంలా ఉంటాడు. ఇది పదార్థ భావాన్ని అనే ఆరవ భూమిక. దీనిని గడించిన వానిని బ్రహ్మవిద్వరీయుడు అని అంటారు. విదేహ కైవల్యమే తుర్యగ అనబడే ఏడవ చివరి భూమిక. ఇది ఇట్టిదని చెప్పనలవి గాని స్థితి. బ్రహ్మ వస్తువు నిత్య సిద్ధమైనది కావున కొత్తగా పొందేది ఏమియు లేదు. దీనిని కొందరు బ్రహ్మమని, కాలమని, శివుడని, విష్ణువని, ప్రకృతి పురుష విభాగమని ఇంకా ఆయా మతస్తులచే ఆయా విధములుగా నిర్దేశించ బడుచున్నది. రామా! నీకు ఈ సప్త భూమికలు వివరించితిని. వీటిని అభ్యసించిన వాడు దుఃఖము నొందడు.

శ్రీరాముడు: మహాత్మా! మొదటి భూమికను గాని, ఇతర భూమికలు గాని పొంది మృతి పొందిన వానికి ఏ గతి లభిస్తుంది?

వసిష్ఠుడు: రామా! ఏ భూమికలోనైనా నారూఢుడైన వాని దేహం పతనమైతే, ఆయా భూమికలు తగ్గట్టు పూర్వ పాపాలు నశిస్తాయి. అప్పుడు అతడు దేవతల విమానాల్లో, లోకపాలకుల నగరాల్లో, మేరు పర్వత కుంజరాల్లో క్రీడిస్తాడు. ఆ పుణ్యం క్షయించిన తర్వాత భూలోకంలో తిరిగి యోగిగా జన్మిస్తాడు. శుద్ధులు, శ్రీమంతులు, గుణవంతులైన వారి ఇంట్లో పుట్టి, పూర్వ యోగం వాసనల వల్ల తిరిగి యోగాన్నే సేవిస్తాడు. పై పై భూమికల్ని ఎక్కుతూ అభివృద్ధిని సాధిస్తాడు.

6.19 ఉపదేశం ముగింపు

వసిష్ఠుడు: రామా! సభా సదులారా! ఆత్మ బంధువులారా! స్మరణము సంకల్పము అనబడును. స్మరింపకుండుట బ్రహ్మము. ఈ స్మరణము నందు పూర్వము అనుభవించినదియు, అనుభవింపనిదియు కూడా భాసించును. ఈ రెండు విధముల వస్తు సంబంధముల స్మరణములను విడిచి, కాష్ఠము (కొయ్య) వలె దేనిని స్మరింపక ఉండుము. నేను చేతులెత్తి చాటుచున్నాను.

సంకల్ప రాహిత్యమే పరమ శ్రేయము. దేన్ని పొందితే బ్రహ్మదేవుని సామ్రాజ్య సుఖం కూడా గడ్డిపరక లాగ అనిపిస్తుందో అట్టి భూమానంద స్థితి సమస్త ఇంద్రియాలని, మనస్సుని వ్యాపార రహితం చేసి "ఊరక" ఉంచడం మాత్రం ప్రాప్తిస్తుంది. ఈ సమస్త ప్రపంచాన్ని అజం, శాంతం, అనంతం, ధృవం, అవ్యయం, నిత్య సిద్ధం అయిన చిద్రూపంగా అవలోకిస్తూ యథాసుఖంగా ఉండు. సమస్త దృశ్యాన్ని మరచి అక్షయమైన శాంత రూపంలో ఉండటమే యోగం. యోగంలో స్థితి కలిగి ఉండి యదాప్రాప్తాలైన కర్మల్ని చేయి, లేదా ఏమీ చేయకుండా ఉండు.

ఈ విధముగా వసిష్ఠ మహర్షి రామచంద్రునికి బోధించి మౌనముగా ఉండెను. (ఈ యోగ వాసిష్ఠము లో వసిష్ఠ మహర్షి ఈ జగత్తు అంతా గంధర్వనగరం లాగ స్వప్న భ్రాంతి అని వాసనా మయమని మొదలిడి పూర్వ కర్మలు లేని వానిని మ్రత్యవు కూడా ఏమీ చేయలేదని, సాక్షి చైతన్యమే చిదాకాశమని, జీవుడే పరబ్రహ్మమని, మనస్సు నందు ఏర్పడిన సంకల్పమే ద్రుశ్య ప్రపంచమని, ఆ నిశ్చయ సంకల్పమే జీవుని మరు జన్మకు హేతువని, పరమాత్మే సత్య వస్తువుని, సంసార నివృత్తికై మనస్సును నిగ్రహించాలి అని, అందుకు బ్రహ్మ విచారమే సాధన అని, అవిద్యయే సంసారమునకు కారణమని, ఈ ప్రపంచమంతా మనో వికారమని, అహంకార స్వరూపమే దేహ భ్రాంతి అని, దానికి మందు సర్వ త్యాగము, విచారణ అని, ఇంకా యోగము, జ్ఞానము వలన ఆత్మ జ్ఞానము లభ్యం అవుతుంది అని తాను దర్శించిన అనేక కథల రూపంలో జ్ఞాన బోధ చేసారు. చివరగా ఏడు జ్ఞాన భూమికలు ఒక్కొక్క మెట్టు ఎక్కుతూ ఆ సర్వేశ్వరుని సాకారంగా పూజిస్తూ క్రమంగా నిర్వికార బ్రహ్మ సాక్షాత్కారం పొందాలి అంటారు.)

6.20 ఆత్మావలోకనం

భరద్వాజుడు: మహాత్మా! వాల్మీకి మహర్షీ! వసిష్ఠ మహర్షి చెప్పిన జ్ఞాన సారాన్ని వినిన శ్రీరామచంద్రుడు ఎం చేశాడు? సందేహ రహితుడైనాడా? ఇంకా ఏమైనా ప్రశ్నించారా?

వాల్మీకి మహర్షి: ఓ భరద్వాజా! వేదాంత సంగ్రహ రూపమైనట్టి వసిష్ఠ మహర్షి చెప్పిన వాక్యాలన్నీ ఈ 18 రోజులు శ్రీరామచంద్రుడు విని సమస్త జ్ఞానం యొక్క పరాకాష్ఠను చవి చూసాడు. ఆత్మానందము అనే అమృతంచే పూర్ణుడగుట చేత పులకిత శరీరుడైనాడు.

“మహాసామాన్య రూపత్వాత్ చిద్వాపకతయా స్థితః, నిత్యమ్ అష్టగుణైశ్వర్య తృణప్రాయ మనోరథః”.

అతను మహాసామాన్య రూపము అని, సర్వాధిష్ఠాన సన్మాత్ర అని పిలువబడి సర్వాత్మకత్వం సంతరించుకొన్నాడు. ఓ భరద్వాజా! మొట్టమొదట ఒక నగ్న సత్యం ప్రతిపాదిస్తున్నాను.

“అవిద్యాయాః ప్రపంచోఽయం నాస్తి సత్యమిహాణ్యపి, వివేచయంతి విబుధా, వివదంతి అవివేకినః”.

ఈ జగత్తంతా కూడా అవిద్య చేతనే పరికల్పితమై ఉన్నది. ఇందులో అణువంతైనా సత్యం లేదు. అయితే వివేకులు దీనిని వివేచనతో పరిశీలిస్తున్నారు. అవివేకులో వివాదాలలో ప్రవేశించి దృశ్య వశులగు చున్నారు. ఇక ఈ ప్రపంచ మంటావా? చెప్పతా విను.

“శూన్యమూలః ప్రపంచోఽయం శూన్యతా శిఖరః సఖే! సారశూన్య తయామధ్యే అపి అనాస్థా సన్మనీషీణామ్.”

ఈ ప్రపంచానికి మొదలుగాని, మధ్యగాని, చివర గాని లేదు ఎందుకంటే ఇది స్వయంగా శూన్యమూలము అయినది. అజ్ఞానము చేతనే ఇది ఏర్పడుతుంది.

“ప్రాక్ నాస్తి, చరమే నాస్తి వస్తుసర్వమిదం, సఖే, విద్ధి మధ్యేపి తన్నాస్తి స్వప్నవృత్తమిదం జగత్”

మిత్రమా! ఏ జగత్తయితే ఘనీభూతమై ఉన్నదని, సంసార రూపంగా ఏర్పడి దాటుటకు ఆవశ్య మౌతుందని అనుకొంటున్నావో -- అట్టి ఈ దృశ్యం ఒకప్పుడు లేదు, ఇంకొకప్పుడు ఉండ కుండా పోతుంది. జాగ్రతలో స్వప్నం అవాస్తవం, స్వప్నంలో జాగ్రత్ అవాస్తవం. అంతా స్వప్న భ్రాంతియే. ఓ భరద్వాజా! శ్రీరామునికి జ్ఞానముచే ప్రపంచ భావన తొలగినది, ఇక నా ప్రపంచము మిగిలినది అనుకొంటున్నావా! లే ఎందుకయ్యా ఇంకా మాయలో నిమగ్నమౌతున్నావా? అసత్ పదార్థానికి ఉత్పత్తి లేదు, సత్ పదార్థానికి వినాశనం లేదు. మాయారూపమైనట్టి ఈ దేహము కేవలము పరమాణువుల సంయోగమే! దేహాదులపై భ్రాంతిని పెంచుకున్న మానవుడు అనుక్షణం దుఃఖితుడు అవుతున్నాడు. అట్టి సర్వ అనర్థాలు, దుఃఖాలు తొలగాలంటే జగద్గురువగు ఆ పరమేశ్వరుని మనసా, వాచా, కర్మణా శరణు వేడండి, ఉపాశించండి. ఆ పశుపతి యొక్క పాశాలు అన్ని శుభ కర్మలే --- అని ప్రసిద్ధం కనుక చిత్తం పరిశుద్ధం అయ్యే వరకు ఆ భగవంతుని సాకార రూపం గా ధ్యానించు, భజించు అట్లా ధ్యానిస్తూ ఉండగా ఉచిత కాలంలో నిరాకారమగు బ్రహ్మమున నీకు స్వాభావికమైన స్థితి లభిస్తుంది. అప్పుడు అజ్ఞాన వ్యామోహం నశిస్తుంది. అప్పుడు మనస్సును సమాధాన పరచి ఉంచి మనోసమాధానము చే సమాధిని తద్వారా ప్రత్యగాత్మ అనబడే సాక్షిచైతన్యము ఆశ్రయిస్తే తమో రజో గుణాచ్ఛాదన తప్పక తొలగుతుంది. ఓ ముముక్షువులారా! మీరంతా ఆ సర్వేశ్వరుని ప్రేమించండి. ప్రేమయే భక్తి. ఈశ్వర భక్తి సహాయం చేతనే ఆత్మానుభవం లభిస్తుంది. భక్తి పరిపక్వమైతే జ్ఞానం లభిస్తుంది. ఓ భరద్వాజా! ఎదివిట్లయినా గాని ఈ జీవుడు ఈశ్వర స్వరూపుడే! ఏ కర్మ అయినా సరే రాగంతో కూడుకొన్నదైతే అది ఏనాటికైనా బంధమే! రాగరహితమే మోక్ష మార్గానికి హేతువు. ముక్తిదాయకం, మహాజ్ఞానం అనే వాటిని ప్రస్తావిస్తాను విను. “సంహృతిస్థితి సంభూతి భేదైర్వేదనేకథా స్థితః, ఏకోఽపిసన్, నమస్తస్మై సచ్చిదానంద మూర్తయే!”

ఏ పరమాత్మ సర్వదా ఒక్కడే అయినప్పటికీ సృష్టి, స్థితి, సంహార భేదం చేత అనేక రూపములుగా ఉన్నాడో అట్టి సచ్చిదానంద మూర్తికి ఇవే నమోవాక్కులు.

6.21 ఆత్మానంద సాగరము

వాల్మీకి మహర్షి: ఓ భరద్వాజా! ఈ జీవుడు మొట్టమొదట అజ్ఞానపూరితములు, పరమ దుఃఖ పూరితములు అగు విషయేంద్రియముల మధ్య దేహధారిని చిక్కుకొన్నాను అని గుర్తించాలి. నేనెవరు? ఈ జగత్తంతా ఏమిటి? ఈ జన్మ-మృత్యు-జరా-వ్యాధి-దుఃఖములు ఎక్కడి నుంచి వస్తున్నాయి? - అనే ప్రశ్నలకు రావాలి. శ్రద్ధావంతుడై మృదువైన ఆసనం ఆశ్రయించి ఇంద్రియములను జయిస్తూ మనస్సు ప్రసన్న మయ్యేంత వరకు ఓంకారము ను ఉచ్చరించాలి. అంతఃకరణ శుద్ధి కొరకు ప్రాణాయామము మొదలైనవి ఆచరించాలి. ఇంద్రియములన్ని ఆయా అధిదేవతలకు వారి సొత్తు (చెవులు దిగ్దేవతల యందు,, చర్మం విద్యుత్ తేజో శక్తి యందు, కళ్ళు సూర్యుని యందు, జిహ్వ వరుణుని యందు, ప్రాణము వాయువు యందు, వాక్కు అగ్ని యందు, చేతులు ఇంద్రుని యందు, కాళ్ళు విష్ణువు నందు, గుదేంద్రియము మిత్రుని యందు, ఉపస్థేంద్రియము కశ్యపుని యందు, మనస్సు చంద్రుని యందు, బుద్ధి బ్రహ్మ యందు) అని సమర్పణ చేయాలి. అట్లాగే సత్స్వరూపమగు చైతన్యమున ప్రవేశించి, చైతన్య రూపుడనై వెలయు చున్నాను అనే భావన చేయాలి.

**“నిత్యానందే సమస్తజ్ఞేష పరే, పరమ కారణే| నిత్యం, సర్వగతం, శాంతం, నిరవద్యమ్ నిరంజనం||
నిష్కలం, నిష్క్రియం, శుద్ధం, తద్బ్రహ్మాస్మి పరం పరమ్| హేయోపాదేయ నిర్ముక్తం, సత్యరూపం,
నిరింద్రియం|| కేవలం సత్య సంకల్పం శుద్ధం బ్రహ్మాస్మ్యహం పరమ్| పుణ్యపాప వినిర్ముక్తం కారణం
జగతః పరం|| అద్వితీయం పరంజ్యోతిర్ బ్రహ్మాస్మానందమవయం, ఏవం ఆది గుణైర్యుక్తం సత్వాది
గుణవర్జితం, ప్రవిష్టం సకలం బ్రహ్మ సదాద్యాయేత్స ఎక్లేకర్మకృత్||”**

నిత్యానంద రూపమై, సర్వజ్ఞమై, సర్వ సాక్షియై, పరమ కారణ మైనట్టి పరబ్రహ్మము నందు నేను నిత్యమై, సర్వ వ్యాపకమై, శాంతమై, దోషరహితమై, నిరంజనమైనట్టి బ్రహ్మరూపుడనై ఉన్నాను. నిష్కలమై, నిష్క్రియమై, హేయ ఉపాధి రహితమై, సత్యరూపమై, ఇంద్రియ రహితమైనట్టి శుద్ధ బ్రహ్మమే నేను. నా స్వరూపము కేవలము సత్య సంకల్పయుతమై, పుణ్య-పాప వర్జితమై, జగత్తు యొక్క పరమ కారణమై, శుద్ధమైనట్టి పరబ్రహ్మమే అయి ఉన్నది. నేను అద్వితీయమై, నాశరహితమై, పరమ ప్రకాశ మైనట్టి అవ్యయానంద బ్రహ్మమునే అని అనడంలో ఎట్టి సందేహము లేదు. ఈ విధంగా నేను బ్రహ్మమును ధ్యానించడము, అభ్యసించడం చేత నా మనస్సు ఆ బ్రహ్మము

నందే లయం పొందుతుంది. అప్పుడు ఆత్మ తన సహజ సిద్ధమగు ఆనంద రూపమును పొందుతుంది.

“దేహేంద్రియమనోబుద్ధేః పరస్తస్మాచ్చ యః పరః, సో హమస్మి యథా ధ్యాయేత్ తథా జీవో విముచ్యతే||
కర్తుత్వ-భోక్త౯ాది నిర్ముక్తః సర్విపాథి వివర్జితః, సుఖదుఃఖ వినిర్ముక్తస్తదానీం విప్రముచ్యతే||
సర్వభూతేశుచ ఆత్మానం సర్వభూతాని చ ఆత్మని, యదా పశ్యతి అభేదేన తథా జీవో విముచ్యతే||
జాగ్రత్ స్వప్న సుషుప్తాఖ్యాం హిత్యాస్థానత్రయం యదా విశేత్ తురీయమానందం తదా జీవో
విముచ్యతే||”

ఈ దేహ- ఇంద్రియ- మనో- బుద్ధుల కంటే పరమై - అన్నమయ, ప్రాణమయ, మనోమయ, విజ్ఞానమయ కోశముల కంటే విశిష్టమైన ఆనందమయ కోశం ఉన్నది. ఆ ఆనందమయ కోశమునకు కూడ పరమై బ్రహ్మము ఏర్పడి ఉన్నది. అట్టి బ్రహ్మము నేను అను ధ్యానం చేత అతడు విముక్తులవుతారు. ఎప్పుడైతే "నేను కర్తుత్వ భోక్తుత్వ రహితుడను. సర్వ ఉపాధులలో ఉండి కూడా, సర్వ ఉపాధులను త్యజించినదై, సర్వదా వాటన్నిటికీ అతీతమైన ఏ బ్రహ్మము ఉన్నదో అదే నేను" అని గ్రహిస్తూ ఉంటాడో అప్పుడు సుఖ దుఃఖాలు నుండి విడివడిన వాడై విముక్తుడౌతాడు. "ఈ సమస్త జీవజాలం లో నేనున్నాను. ఇవన్నీ నా ఆత్మ యందే, ఆత్మ గానే ఉన్నాయి. అందుచేత ఒక జీవునికి మరొక జీవునికి భేదమే లేదు. నాతో సహా ప్రతి ఒక్క జీవి స్వయంగా ఆత్మయే అయి ఉండగా ఇక ఇక్కడ అభేదమే సిద్ధిస్తుంది కాని భేదము కాదు" అను అనుభవాన్ని ఆశ్రయించి ఉన్నవాడు సంసార విముక్తుడు స్వభావ సిద్ధంగా అగు చున్నాడు. ఈ ఏ జీవుడైతే "నేను జాగ్రత్ సంవిత్తు కాదు. స్వప్న సంవిత్తు కాదు. సుషుప్తి సంవిత్తు కాదు. అందుచేత ఈ మూడు అవస్థలను ఇక్కడే ఉండనిచ్చి ఈ మూడింటికి ఆవల ఉన్న తురీయము నందు ఏర్పడి ఉంటున్నాను" అను నిత్య సంస్థితానుభవమును సంతరించు కుంటున్నాడో అతడు మాయ నుండి ఇట్టే విడివడు తున్నాడు. అట్టి తురీయమే ఈ జీవుని యొక్క పరమాత్మ యందలి స్థితి.

“మజ్జమజ్జసి కిం ద్వైతగ్రహణాబ్ధి వీచిషు? భజ సంభరితాభోగం పరమేశం జగద్గురుమ్||”

ఆ జగద్గురువగు పరమేశ్వరుడు తన భక్తులను అనుగ్రహించుట కొరకై "అర్థనారీశ్వరుడు" మొదలగు ఆయా రూపమును ధరించి భక్త జనులకు జ్ఞానాన్ని ప్రసాదిస్తున్నాడు.

భరద్వాజా! ఇప్పటి వరకు వసిష్ఠ మహర్షి శ్రీరామచంద్రునికి చెప్పిన ఉపదేశమంతా సవిస్తరంగా చెప్పాను. దీనినంతా జ్ఞాన మార్గం చేత యోగ మార్గము చేత చక్కగా నిశ్చయ రూపంగా ఎరుగుము.

“తస్మాత్ త్వమ్ సర్వముత్సుజ్య కుర్వభ్యాసే స్థిరం మనం||”

కావున నీవు సర్వమును త్యజించి అభ్యాస యోగం చేత మనస్సును స్థిరపరచుకో.

6.22 రామానంద సాగరము

భరద్వాజుడు: ఓ వాల్మీకి మహర్షీ! శ్రీరామచంద్రుడు ఆత్మ యందు విశ్రాంతి నొందిన వాడై వసిష్ఠ మునీంద్రుని చేత ఎట్లు లోక వ్యవహారమున ప్రవేశ పెట్టబడిన వాడు అయ్యెనో అనుగ్రహింపుము. దానిని ఎరిగి నేనును సమాధి నుండి లేచిన విధమున విహరింపగలను.

వాల్మీకి మహర్షి: ఓ భరద్వాజా! శ్రీరామచంద్రుడు ఆత్మ యందు విశ్రమించగా విశ్వామిత్రుడు, వసిష్ఠ మునితో యిట్లనియె.

విశ్వామిత్రుడు: బ్రహ్మ పుత్రా వసిష్ఠ మునీంద్రా! అనుగ్రహ మాత్రం చేత మీరు శక్తిపాతముచే తక్షణముననే గురుత్వము కనపరచితివి కావున మహానుభావుడవు. (కుండలిని యొక్క షట్పక్త భేదముచే బ్రహ్మరంద్రమున ఉన్న పరమశివుని యొక్క సమావేశము గాని, జీవునకు ఉపాధిపరిత్యాగముచే శుద్ధ బ్రహ్మ రూప తత్వము శక్తిపాతము అని చెప్పబడు). ఎవడు దర్శనముచేతను, స్పర్శనము చేతను, ఉపదేశము చేతను, కృపచే శిష్యుని దేహము నందు పరమశివుని సమావేశము కలిగించుచున్నాడో అతనినే గురువు అని చెప్పబడు తున్నారు. శ్రీరామచంద్రుడు విశుద్ధ చిత్తుడు, విరక్తుడు, ఆత్మ యందు విశ్రాంతిని కోరుచున్న వాడు కావున సంవాద మాత్రముననే బ్రహ్మము నొందినవాడు. గురువాక్యమున జ్ఞానము కలుగుటకు శిష్య ప్రజ్ఞయే కారణమగు చున్నది. శిష్యునకు మలత్రయము (మలత్రయమనగా శైవ శాస్త్ర ప్రసిద్ధిచే కామ కర్మక వాసనా రూపములు) పక్వము కాకుండిన శిష్యుడు ఎట్లు తెలుసుకొనును? ఓ మునీంద్రా! కృపచే శ్రీరామచంద్రుని సమాధి నుండి మేల్కొలుపుము. నీవు బ్రహ్మము నందు విశ్రాంతి నొందిన వాడవు. మేమో ప్రపంచ కార్యములందు ప్రవేశించి ఉన్నవారము. నేనింతకు వచ్చిన కార్యము మనసు నందు ఉంచుకొనుము. రామావతార ప్రయోజనమగు దేవకార్యము వ్యర్థముగా చేయకుము.

వసిష్ఠుడు: బ్రహ్మర్షి విశ్వామిత్రా! ఈ శ్రీరామచంద్రుడు ఈ జన్మకు ముందు దేవుడా? మనుజుడా? అను విషయము శ్రోతలకు తెలియజేయుము.

విశ్వామిత్రుడు: ఓ సభికులారా!

“అత్రైవ కురు విశ్వాసమ్ అయమ్ స పురుషః పార్థీ, విశ్వార్థమ్ అధిత అంబోధిః గంభీరాగమ్ గోచరః. పరిపూర్ణపరానందః సమః శ్రీ వత్సలాంధనః సర్వేషాం ప్రాణినాం రామః ప్రదాతా సుప్రసాదితః. అయం నిహన్తి కుపితః స్రుజత్య అయమ్ అసత్ సకాన్ విశ్వాదిర్, విశ్వజనకో, ధాతా, భర్తా, మహాసఖః. క్వచిన్ ముక్త ఇవాత్మస్తః, క్వచిత్ తుర్యపదాభిధః, క్వచిత్ ప్రణీత ప్రకృతిః, క్వచిత్తస్తః పుమానయమ్. అయం త్రయీమయో దేవః త్రైగుణ్య గహనాతిగః, జయత్యంగేరయం షడ్భిః, వేదాత్మనాయ, పురుషో అద్భుతః. అయం చతుర్భాహుః, అయం విశ్వస్తప్తా చతుర్ముఖః, అయమేవ మహాదేవః, సంహుర్తా చ త్రిలోచనః.

అజోయం జాయతే యోగాత్ జాగరూకః సదా మహాన్ భిభర్తి భగవానేతత్, విరూపో, విశ్వరూపవాన్. విజయో విక్రమేణేవ, సుపర్ణే ప్రకాశ ఇవ తేజసా, ప్రజ్ఞోత్కర్షః శ్రుతేనేవ సుపర్ణే నాయముహ్యతే. అయం దశరథో ధన్యః సుతోయస్య పఠః పుమాన్, ధన్యః స దశకంఠోఽపి చిన్మశ్చిత్రేన యోమునా. హా! స్వర్గమమునా శూన్యం, హా పాతాళాది హాగతః తస్యాగమాత్ అయం లోకో మధ్యమః శ్రేష్ఠతాం గతః. రామ ఇత్యవతీర్ణోఽయమ్ అర్ణవాన్తికయః పుమాన్, చిదానందఘనో రామః పరమాత్మాయమవ్యయః. నిగ్రహితేస్త్రీయగ్రామా రామం జానంతి యోగినః వయం త్వవరమేవాస్య రూపం రూపయుతం క్షమాః.”

శ్రీరాముడు సాక్షాత్తు భగవంతుడే. పరిపూర్ణానంద స్వరూపుడు, సర్వసముడు, శ్రీవత్సమణి మొదలైన మహత్తర చిహ్నములతో శోభితుడు, ప్రాణులందరికి పురుషార్థములను ప్రసాదిస్తున్నాడు. ఈ రామచంద్రుడే క్రుద్ధుడైనప్పుడు సమస్తమును సంహరిస్తున్నాడు. విశ్వమంతటికీ ఆది, జనకుడు, ధాత, పాలకుడు, మహాసఖుడు ఈతడే! ఈతడే ఒకచోట ఆత్మ స్థితిచే ముక్తుడై ఉన్నాడు. ఒకచోట తురీయపదము ను అవధరిస్తున్నాడు. ఒకచోట అప్రమేయుడు, అసంగుడు, నిర్గుణుడు అయి ఉంటున్నాడు. ఈతడే మూడు వేదములకు మూలమైన భగవానుడు. త్రిగుణములకు ఆవల యున్న వేదాంత స్వరూపుడు. ఈతడే చతుర్భాహు అయిన విష్ణువు, చతుర్ముఖ బ్రహ్మ, స్రుష్టి సంహారకుడైన త్రినేత్రుడు. ఈతనికి జన్మాదులు లేకపోయినా తన యొక్క యోగమాయా శక్తిచే జన్మించిన వాని వలె అవతరిస్తున్నాడు. వాస్తవానికి నామరూప రహితుడు. వాక్ మనస్సులకు అందని వాడు. ఈతను సాధించిన విజయాలను చూచి పరాక్రమమును ఊహించు కొంటాము కాని నిజంగా పరాక్రమమును చూడగలమా! అలాగే ప్రజ్ఞను కూడా చూడలేము. అట్టి ఇతనిని కుమారుడు గా పొందిన దశరథుడు ధన్యుడు. అట్లే ఈతడే నా శత్రువు అని తన చిత్తంలో అహిర్నిశలూ చింతన చేయబోతున్న ఆ దశకంఠుడు ధన్యుడు. భూలోకంలో రామచంద్రుడు అవతరించడం చేత స్వర్గ పాతాళాలు వెలవెల పోతున్నాయి. ఈయనే చిదానంద ఘనుడు, నాశన రహితుడు అగు పరమాత్మ అయి ఉన్నాడు. ఇంద్రియములను జయించిన యోగులు మాత్రమే ఈతని యధార్థ రూపం గ్రహించ గలుగుతారు. ఓ వసిష్ఠ మహర్షి ఈతని ఇతఃపూర్వ రూపం ఏమిటో మీరు, నేను ఎరిగియే ఉన్నాం కావున నిరూపించుటకు సమర్థులమై ఉన్నాము.

సర్వలోకములను పావనము చేయుట కోసం ఇప్పుడు ఈతనిని వ్యవహారపరునిగా చేయవలసినదిగా ప్రార్థిస్తున్నాను.

6.23 ఫలశ్రుతి

వాల్మీకి మహర్షి: ఓ భరద్వాజా! ఈ విధంగా లోక హితైషుడగు విశ్వామిత్ర మహర్షి రామతత్వ మహత్యాన్ని గానం చేసి రామచంద్రుని పునర్ వ్యవహారపరునిగా చేయవలసినదని ప్రార్థించి మౌనం వహిస్తాడు.

వసిష్ఠుడు :రామ! రామ! మహాబాహో! మహా పురుషా! చిన్మయా! నాయం విశ్రాంతి కాలోహి, లోకానందకరో భవ.

ఓ రామా! మహాబాహూ! చిన్మయ స్వరూపుడా! ఇది విశ్రాంతి సమయం కాదు. లోకానికి ఆనంద కారకుడవి కా! లే! పుత్రా! నశ్వరమైన రాజ్యాధి విషయాలని కొంతకాలం అనుభవించి, దేవ కార్యాలని నిర్వహించి, పిమ్మట సమాధి ద్వారా సుఖించ వచ్చు. కనుక ఇప్పుడు మేలుకో!

వాల్మీకి మహర్షి: ఓ భరద్వాజా! ఈ విధంగా వసిష్ఠ మునీంద్రుడు పలుక గానే నిర్వికల్ప సమాధిలో బ్రహ్మాంతో ఏకత్వం చెందిన శ్రీరాముడు చలించలేదు. అప్పుడు యోగీశ్వరుడైన వసిష్ఠుడు సుషుమ్నానాడి ద్వారా శ్రీరామచంద్రుని హృదయంలో ప్రవేశించి అతడి జీవశక్తిని చలింప చేశాడు. తర్వాత శ్రీరాముని ప్రాణ మనస్సులు మేల్కొని క్రమంగా నాడులన్నిటికి విస్తరించాయి. అప్పుడతడు మెల్లగా కన్నులు తెరిచాడు.

ఏ ఆలోచనలు లేకుండా, ఇప్పుడు చేయవలసింది ఏమిటి అని కూడా అనుకోకుండా ఊరక ఉండి పోయాడు. అప్పుడు వసిష్ఠ మహర్షి మెల్లగా రామా!, మహాబాహూ అంటూ మళ్ళీ పిలిచాడు. అప్పుడు శ్రీరాముడు తనలో ఆహా! ఈ జ్ఞానమును పొందలేక ఇంతకాలం జీవితము వ్రుదా అయినదే అనే బాధ తో ఒకింత దుఃఖించి, ఇప్పటికీ అయినా గురు బోధ వలన జ్ఞానము,లభించింది అనే ఆనందముతో సలిల మిళిత పులకుడై, నిమీలిత నేత్రుడై ఒక్కచోట నిలిచి యూరకుండి, గురువాక్యము దాటరానిది అని భావించి శ్రీరాముడు ఇట్లా పలికాడు.

శ్రీరాముడు: హే మహాత్మా! వసిష్ఠ మునీంద్రా! మీ అనుగ్రహం చేత రాముడు అనే ఈ జీవుడు ఎట్టి విధి నిషేధములకు లోబడని సాక్షాత్ బ్రహ్మ రూపుడైనాడు. అయినప్పటికీ తమ వాక్యము ఎప్పటికీ అనుసరణీయమే. వేద, శాస్త్ర, పురాణాలందు గురు వాక్యము విధి అని దాన్ని అతిక్రమించడమే నిషేధము అని చెప్పబడినది కనుక మీ ఆజ్ఞను నిర్వర్తిస్తాను.

వాల్మీకి మహర్షి: భరద్వాజా! సర్వాత్ముడు, కృపానిధి అయిన శ్రీరామచంద్రుడు ఇట్లా పలికి వసిష్ఠ ముని చరణాలను శిరస్సు యందు ధరించి సాష్టాంగ దండ ప్రమాణము చేసి పిదప సభనంతా అమృత దృక్కులతో చూచి ఈ విధంగా నిశ్చయమైన ఒక వాక్యాన్ని చెప్పాడు.

“సర్వే శృణుత భద్రం వో నిశ్చయం, నః సునిశ్చితం! ఆత్మజ్ఞానాత్ పరం నాస్తి! గురోరపి చ తద్విధః!”

ఓ సర్వ సభికులారా! మీకు శుభమగుగాక. నిశ్చయాలన్నిటిలో గొప్ప నిశ్చయమైన ఒకానొక వాక్యాన్ని వినండి. ఆత్మజ్ఞానం కంటే గొప్ప విషయం లేదు. దాన్ని తెలిసిన గురువు కంటే గొప్పవాడు లేడు.

వాల్మీకి మహర్షి: భరద్వాజా! అప్పుడు సభలో ఉన్న సిద్ధులంతా ఒక్కసారి నిలబడి రామ గానం చేస్తూ తమ స్థానాలకు వెళ్లారు. అప్పుడు శ్రీరామచంద్రుని మీద పుష్ప వర్షం కురిసింది. ఓ భరద్వాజా! ఈ విధంగా శ్రీరాముని ఆత్మజ్ఞాన విషయమంతా ఈ 18 రోజులు జరిగిన వసిష్ఠ రామ సంవాదము నేను స్వయంగా దర్శించినది నీకు సవిస్తరంగా తెలియ చేసాను. అదే ప్రకారం నీవు కూడా తెలుసుకొని సుఖవంతుడవు కా!

“య ఇమం శృణుయాత్ నిత్యం విధిం రామవసిష్ఠయో, సర్వావస్థోపి శ్రవణాన్ ముచ్యతే, బ్రహ్మ గచ్ఛతి”
ఎవరీ వసిష్ఠ రామ సంవాదాన్ని ప్రతిదినం శ్రవణం చేస్తారో, శ్రవణ మాత్రం చేత అట్టి వారి రాగాది సర్వ దోషములు అతి సులభంగా తొలుగుతాయి. ఎట్టివారైనా, ఏ తరగతి వారైనా సరే, సర్వ దోషముల నుండి విడివడి శాంతి మొదలైన ఉత్తమ గుణములు ప్రాప్తించుకొన్నవారై బ్రహ్మమే తమ స్వరూపంగా దర్శనానుభవం పొందగలరు.

యోగ వాసిష్ఠ సంగ్రహము సంపూర్ణము

శ్రీ రామ జయ రామ జయజయ రామ